

قهیرانی دەر وونشیکاری

چاپی یەکەم

2005

وەرگیرانی:

ههزار جوانی

قهیرانی دەروونشیکاری

ئەریک فرۆم

وەرگیڕانی: ھەژار جوانپوویی

چاپی یەکەم

سلیمانی ————— ۲۰۰۵

لهبلاوگراوه کانی خانەى چاپ و په‌خشی پښتو

زنجیره (۴۰)

ناسنامه‌ى کتیب

ناوې کتیب: قهیرانی دمروونشیکاری

نوسینی: ټمېریک فرۆم

ومرگپړانی: همزار جوانپړوی

شوینى چاپ : چاپه‌مه‌نى گهنج

نه‌خشه‌سازى: فوادکه‌ولټوسى

سالى چاپ : ۲۰۰۵

نؤبه‌تى چاپ: چاپى په‌که‌م

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

پیرست

- پیشہ کی ۷
- قہیرانی دہروونشیکاری ۱۰
- مروقی مودیلی فروید ویاساورنسا کومہ لایہ تہہ کانی ۶۲
- مارکس و ناسینی مروقی ۹۱
- بہرنامہ ریژری ہومانستی ۱۱۴
- گریٹی ٹودیپ: ۱۳۱
- گرنگی تیوری مافہ کانی دایک لہ روژگاری ٹیمہ دا ۱۴۸
- تیوری مافی دایک وپہ یوہندی ئەو لہ گہل دہرونناسی کومہ لایہ تی. ۱۵۷
- شیواز ورولی دہرونناسی کومہ لایہ تی شیکردنہ وہیی ،
- چاوخشاندنیک بہ دہروونشیکاری و ماتریالیزمی میژوویی ۱۹۷
- دہرون شیکاری لہ خزمہ تی ناسینی ہەلس وکەوت وپہ یوہندی ئەو
- لہ گہل دہرونناسی کومہ لایہ تی ۲۳۹
- دوایین ووتہ ۲۷۸

پيشەكى

ئەم كىتپە زەنجىرە وتارىك لە خۇدەگرىت كە لە نيوان سالەكانى
۱۹۲۲-۱۹۶۲ نوسراوہ وناواخنى ھاوبەشيان پەيوەندى بەرانبەرى
نيوان ھۆكارەكانى كۆمەلناسى و دەروونناسىيە . من بۇ ئەوہ بىريارم دا
ئەم وتارانە كە سەرەتا بە زمانى ئەلمانى بەلاو كرابوونەوہ، دوبارە بلاو
بكەمەوہ كە ھىشتاش بىنج و بناغەى دواين بەرھەم لەم بوارانەدا بە
باشترىن شىوہ دەخريئە روو . لە لايەكى ترەوہ ھىشتاش گفـتـو
گۆيەكى زۆر لەم بارەيەوہ، بە تايبەت سەبارەت بە بۆچوونەكانى
ماركس و فرۇيد لە ئارادايە و بە داخەوہ ئەم گفـتـو گۆيانە ئاماتۆرى و
پەرلە ھەلە دىئە بەر چاو . من زۆر دەستم وەرنەدايە ناوہپۆكى ئەم
وتارانە ، بەلام ئەگەر لەم كاتەدا بىمنوسىبا، بە گويرەى تيورى لىبيدۆى
فرۇيد نەمدەنوسىن، بە ھەر حال ئەم كارە تا ئەو شوينەى گرىدراوى
پرسى گشتى بىت، كاريگەرييەكى ئەوتۆى لە سەر ناوہپۆكى بابەتەكەدا
نمىيە . لە ھەمبەر ئەم فيكرە كە گۆرانكارىيەكى ناوہپۆكى لەم وتارانەدا
ئەنجام بەدم ، خۇراگرىم كرد . بەلام ئەو گۆرانكارىيانەى كە بە درىژايى
ئەم سالانە لە شىوازى بىركردنەوہ و تيورىيەكانمدا روويان داوہ وەك
تيبىنى لە خوارەوہى لاپەرەكەدا باسەم كردون . تەنھا گۆرانكارىيەك كە
ئەنجام دراوہ كورتكردنەوہى وتارەكانە لەو شوينانەدا كە زۆر بە تىرو

تەسەلى باس كراون و يا خود لەو شوینانەدا كە ھەندىك خالى نا
پىۋىست و كەم بايەخ ھاتوۋە كە لەم سەردەمەدا گىرنگى خۇيانىان لە
دەست داۋە. سەرەپاي ئەمەش بىرگەكانى ئەم كىتەبە نە تەنھا لە لايەنى
شىۋازى نوسىنەۋە ھەندىك لىك جىاۋان، بەلكولە ھەندىك شوینىشدا
دوپات بوونەۋەى تىدايە.

وتارى يەكەم "قەيرانى دەروونشىكارى" تايبەت بەم كۆمەلە وتارە
نوسراۋە (ھەر ۋەھا وتارى ھەشتەم لە بن ناۋى گىرنگى مافى دايك لەم
سەردەمەدا). ئەم وتارە كە سەبارەت بە تىۋرى چارەسەرى
دەروونشىكارىيە، ھۆكارە كۆمەلە تىيەكانى پىگەيشتن و فراۋانبوۋنى
دەروونشىكارى لىك دەداتەۋە. و ھەرۋەھا وتارى دوۋەمەيش لىك
دانەۋەيەكە سەبارەت بە "مروقى مودىلى فرۇيد".

بىرگەكانى ئەم كىتەبە بە گويىرەى ناۋەرۈك لە يەك جىاۋان، چوونكە
لە ھەل و مەرجى جۇراۋجۇردا نوسراۋن. ھەر بەم بۆنەيەۋە لە ھەندىك
نمۇنەدا دەستىۋەردانى بىرگەكان بەر چاۋ دەكەۋىت، ھەلبەت
دەمانتۋانى بابەتە تىكرارىيەكان بە لاۋە بنىن، بەلام لەو ھالەتەدا
وتارەكە تىك دەچو، بە تايبەت كە بابەتە دوپاتكراۋەكان يەكچەش نىن
و ئەو بۇچوۋنانە كە سەبارەت بە شتىكى تايبەت باس كراۋە زىاتر
شروۋقە دەكەن، لەم روۋەۋە لە پوانگەى شروۋقەكردنى بابەتەكانەۋە
تەۋاكەرى يەكدىن.

وتارەكەى "قەيرانى دەروونشىكارى" كۆكراۋەى ئەو
ئەندىشەگەلەيە كە بە شىۋەى كىتەبىكى تىرو تەسەلتە لە بن ناۋى
"دەروونشىكارى مروىى" لە داھاتوۋدا بەلاۋ دەكرىتەۋە. ھەندىك لە

بەشەکانی ئەم کتیبە لە لایەن ریکخراوی نەتەوویی تەندروستی
دەروونی، گریڤراوی وەزارەتی تەندروستی ئەمریکاوە پەسەند کراون.
لە کۆتاییدا سیاسى جەنابى جوزف کوپین دەکەم کە لە هەڵبەری
دەست نوسەکاندا یارمەتی دام. وەر وەر سیاسى دوکتۆر جرۆم
برامز دەکەم بە بۆنەى ئەو یارمەتییه پر بایەخەى کە لە دەروونناسى
نەفسدا پیشکەشی کردم.

ئەریک فرۆم

۱- قه‌یرانی دەر وونشیکاری

لەم سەر دەمەدا دەر وونشیکاری توشی قه‌یران هاتوو. ئاماژە ی روڵەتی ئەم قه‌یرانە کە مەبۆنە وە ی ژمارە ی خویندکاران و هەر وەها دابەزینی رێژە ی چوونی نە خۆشەکانە بۆ لای دەر وونشیکار بە مەبەستی چارەسەری. لە هەمبەر دەر وونشیکارەکان هەندیک رکەبەر سەریان هەڵداو کە لاف ی ئەو لێدەدن دەتوانن بە خەرجیکی کەمتر ولە ماوەیەکی کورتتردا نەخۆشینەکان چارەسەر بکەن. دەر وونشیکار کە تا ۱۰ سال لە مەو بەر تەنها کەسی متمانە پیکراو بۆ چارەسەری تیکچوونە دەر وونییەکانی چینی مامناوەندی شارنشین لە قەلەم دەدرا، هەنووکە لە هەمبەر رکەبەرەکانیان هەلۆیستی بەرگری کردنیان وەرگرتوو و پۆستی قۆرخکراوی خۆیانیان لە دەست داو.

بە مەبەستی تیگەیشتن لەم قه‌یرانە دەبی سەرەتا چاویک بە میژوویی چارەسەری دەر وونشیکاردا بخشینێنەو. نیزیکی نیو سەدە لە مەو بەر دەر وونشیکاری سەری هەڵدا و لە لایەنی ئابوورییەو بازاریکی تازە ی کردەو. تا ئەو کاتە تەنها بۆ چارەسەری شیتەکان یاخود نەخۆشینە توندەکانی دەر وونی سەردانی دەر وونناس دەکرا. چارەسەر کردنی نەخۆشەکانی دیکە ی دەر وونی لە لایەن پیاو و ئایینییه‌کان و یاخود دوکتۆری بنەمالەو ئەنجام دەدرا، و لە زۆربە ی نمونه‌کاندا نەخۆش ناچار بوو ئازار و نارەحەتی خۆی لە بێدەنگی و گۆشەگیریدا تەحەمول بکات.

فرۆید لە سەرەتای کاری خۆیدا سەرقالی هەندیك نەخۆش دەبوو
 ھەرچەند كە گێڕۆدەى ھەندیك نارهەتەى وەك نیگەرانی، دڵەراوکی و
 ھیستری بوون، بەلام ناوی نەخۆشیان لێنەدەنرا و بە نەخۆشی
 پسیکۆز Psychotic لە قەلەم نەدەدران. وردە وردە چوارچیۆەى
 دەروونشیکاری پەرەى سەند و سەبارەت بەو کەسانەش كە بە نەخۆش
 لە قەلەم نەدەدران بە کار ھات. نەخۆشەکان لە نەبوونی ھەستی
 خۆشحالی و چیژ وەرگرتن لە ژیان، لە زەواجی سەرئەکەوتوو، لە
 نیگەرانی گشتی، لە ھەست بە ئازار و تەنیاى، لە نەبوونی توانای
 ئەنجامدانی کار و... ھتد گازەندەیان دەکرد. بە پێچەوانەى رابردوو ئەم
 نارهەتییانە "نەخۆشی" لە قەلەم دەدران و "یارمەتى دەریکی" نوێ كە
 ھەمان دەروونشیکارە، دەبواىە "گرفتەکانی ژیان" ی ئەوان
 چارەسەربكات. لە حالىکدا تا ئەوکاتە بۆ چارەسەرکردنى ئەم کیشانە
 یارمەتى پسپۆرانە پێویست نەبوو.

ئەم پەرەسەندىن و كامىل بوونە بەشەويك دروست نەبوو، بەلام بوو بە
ھۆكاريكى گرنگ لە ژيانى چينى مامناوەندى شارنشين، بە تايبەت لە
ئەمريکادا . تا چەند سال لەمەوبەر بوخەلکى چينى ناوەرەست،
سەردانى دەرۋون شيکار وەك سەردانى کليسا يان شوينيکى پيرۆز
کاريکى ئاسايى لە قەلەم دەدرا .

تيگه يشتن له هوکاره کانی گه شه و بره وی دهر وون شیکاری دژوار نییه . ئهم سه ده دهیه (سه ده دهی نیگه رانیه کان) ته نیایی و گو شه گیریه کی زیاتری له گه ل خوی هیئاوه . هه لوه شان وهی ئاین ، هیچ ویوچی و بیهوده یی سیاسهت، دهرکه وتنی " مروقی ریکخراوه یی له

خۇ بېگانە" (Alienated organization man) چىنى مامناۋەندى شارنشىنى لە ھەلۋىست و ھەستى ئاسايش لە جىھانى بىۋاتاو بىۋ ناۋەپۈكدا، بىۋ بەش كىردۈ. ھەر چەند كە ژمارەيەكى كەم ھەلۋىست و ئاراستەيەكى تازەيان لە سورىيالىزم، سىياسەتى رادىكالۋ زەنى بودىزىمدا دۇزىۋەتەۋە، بەلام، بە شىۋەيەكى گىشتى تاكى لىبرالى رىيالىست بە دۋاى فەلسەفەيەكدا دىگەرپىت كە لە ئايدۇلۇژىيائى ئەۋدا گۇرپانكارى بىنەرەتى دروست نەكات، واتە لە ھاپۇرۋ ھاۋچەشەنەكانى خۇي "جىاۋاز" نەبىت.

دەروونشيكارى ئەم خواستەى دابىن كىرد. تەننەت ئەگەر نەخۇشيش چارەسەر نەدەۋو، گىفت و گۇ لە گەل كەسىكدا كە بىسەرپىكى بە سەبر ۋو و كەم تا زۇر بە ھەستى ھاۋخەمى گۈيى لە كىشە وقسەكانى نەخۇش دىگرت، دىۋوۋە ھۇي ھىۋرېۋنەۋە و سوۋكېۋونى بارى رۇخى ئەۋ كەسە. و ئەۋ پارەيە كە بە دەروونشيكار دىدرا زەرەپىكى ئەۋتۇ نەۋو، ورنەگە بە زىيانش لە قەلەم نەدراۋا، چۈۋنكە دانى پارە، خۇي ھۇكارپىكى جىدىۋون، رىزدار ۋون و ھىۋادارى بە چارەسەرى ۋو. دىسان سەردانى دەروونشيكار خۇي جۇرە پىرسىتىپك ۋو، چۈۋنكە لە لايەنى ئابورىيەۋە راقى دىژمىردرا.

دەروونشيكارى ئەلترناتىۋىكى بۇ ئايىن، سىياسەت و فەلسەفە خستە روو. فرۆيد بە گوتەى خۇي تىكراى نەيىنەكانى ژيانى دۇزىۋەۋە. نەست، گرىپى ئۇدىپ، دۇپات كىردنەۋەى ئەزمۋونى سەردەمى مىندالى لە ھەنۋوكەدا، ئەگەر لەم شتەنە تىبىگات ئىدى ھىچ شتىك لە پوانگەى ئەۋەۋە گومانۋى نىيە. و ئەم كەسە دىۋە ئەندامى گروپى (باتنى)

که دەر وونشیکار پیاوی ئایینی ئەو وەکەتر هەست بە تەنیا یی و سەر لێشیواوی دەکات .

ئەم کارە بە تاییبەت سەبارەت بەو کەسانە ی که نەخۆشییەکی دیاریکراویان نەبوو، بە لکو ئازاری گشتییان هەبوو راست بوو. ئەوان بە مەبەستی دۆزینەوێ ریگایەکی راست و دیاریکراو دەبوا یە لە چەمکی مروقی لە خو بیگانه تیگەن و بۆیان دەرکەوتبا که ژیان لە سەر تەوهری "بوون" لە باتی ژیان لە سەر تەوهری "هەبوون" و "بەکارهێنان" چە تاییبەتەندییەکی باشی هەیه ؟ بۆچوونیکی وەها پێویستی بە رەخنە یەکی توند و بنەرەتی لە کۆمەلگا هەبوو که لە پێوهر و بنەما دیار و شارەو هەکانی بگێریت، و بۆ دەستەبەر بوونی ئەم پرسە پێویستە ئەو هەندە بویر بین که پە یو هەندییە هیۆرکەرەو و پارێزگاری کەرەکان تیک بدەین و خو مان بخەینە نیۆ ریزی کەمینه وە. لە لایەکی ترەو پێویست بوو ریژە یەکی زۆر تر دەر وونشیکارمان هەبیّت کە لە نیۆ توۆری دەر وونی و روۆحی ژیبانی پیشە یی ریکخراوێ قالیی و سیرنتیک^(۱) دا سنووردا نەبن.

^(۱) cybematics لە ماشین و ئازە لانداندا. ئەم وشە یە بە واتای سیستەمی کاریگەری بەرانبەر لە یەکدی یان گەپانەو و بۆ کارە کۆنەکانە . بە پە یو هەندی بەشە جوړا و جوړەکانی ماشینی ش سیرنتیک دەلێن . لە تیکرای ئەو بواریاندا که کاریگەری بەرانبەری کار و دیسپلین بوونی هەیه ، بە کار دیت . بە تاییبەت لە بواریەکانی هونەری ، پزشکی، دەر وونناسی و ئەم وشە یە لە لایەن نوربەرت وینەرەو Norbert winer بەم شیۆه یە پیناسە کراو "توێژینەوێ سیستەمەکانی فەرماندەر و پە یو هەندی لە نیۆ ماشین و ئازە لانداندا".

بە زۆرى دەتوانىن "رېكەوتنىكى رېزدارانە" لە نىوان نەخۆش و دەروونشيكاردا بېينىن، لە راستیدا ئەم دوانە هېچكامەيان نايانەوئیت بېنە ھۆى ئەزموونىكى بىنەرەتى تازەى ناسەقامگىر، ھەر دوانيان لە چاكبوونەو ھەيەكى كەمىش رازىن و ناوشيارانە سپاسى يەكدى دەكەن، چوونكە "رېكەوتنى" نەينى و ناوشيارانەى خۇيان ئاشكرا ناكەن . تا كاتىك نەخۆش سەردان دەكات، قسە دەكات و پارە دەدات و دەروونشيكار گويى لى دەگرىت و شروڤە و ليكدانەو دەكات ، ياساكانى "يارى" جى بە جى كراوہ ئەم يارىيە بۆ ھەر دوو لايەن گونجاو و چىژ بەخشە، بەلام پىشتەر سەردانى دەروون شيكار دەبوو ھۆى دوركەوتنەو لە راستى حاشاھەلنەگرو ترسناكى ژيان : بىر يار دان وقەبوول كەردنى مەترسى . كاتىك كە بىر يار دانىكى دژوار – يان تەنانەت نازارايى – حاشا ھەلنەگر بوو ئەو كەسەى كە بەسەردان كەردنى دەرون شيكار راھاتبوو ملەلانىيەكى راستە قىنەى دەروونى بۆ "نيروتىك" كە پىويستى بە ليكدانەو ھەيەكى زياتر ھەيە دەگواستەو ، ئەم ليكدانەو ھەيە ئەو ھەندە درىژەى كىشا تائەو بارودۆخەى كە بۆ بىر يار دان پىويست بوو لە ناوچوو . نەخۆش و دەروون شيكار دژايەتى يەكديان نە دەكەرد، ئەوانەى كە رېكەوتنىكى نەينى و ناوشيارانەدا بەشدار بوون ، دژايەتى يەكديان نە دەكەرد . تەنانەت بەلگەيەكيشيان نەدەھىنايەو ، چوونكە نابى ھىچ شتىك ژيانى ئارامى ئەوان تىك بدات . ديسان چوونكە مشتەرى دەروون شيكارەكان رۆژ بە رۆژ زياتر دەبوون ، لەم رودەو زۆربەى دەرون شيكارەكان كەمتەرخەم بوون و لافى ئەو ھيان لىدا كە چوونكە "بەھاي بازارى" يان زۆرە ، دەبى "بەھاي كارى" شيان

زیاتر بییت . پشتیوانی کردنی "یه‌کییتی ناونه‌ته‌وه‌یی دەر وون شیکاری"^(۱) فیکریکی وه‌های له زۆربه‌ی دەر وون شیکاره‌کاندا دروست کردبو که دوا‌ی ئه‌وه‌ی خویندنه‌که‌یان ته‌واو کرد، له‌ بواره‌که‌ی خۆیاندا گه‌یشتونه‌ته‌ "راستی" . له‌ جیهانی‌کدا که گه‌وره‌یی و هی‌زی ریک‌خراو گه‌ره‌نتی راستیه‌، ئه‌وانیش له‌ بۆ‌چوونه‌که‌ی خۆیاندا ته‌نها ئه‌م راستیه‌ گشتیه‌یان جی به‌ جی ده‌کرد.

ئایا ده‌بی له‌ وشتانه‌ی که له‌سه‌ره‌وه‌ باس‌مان کرد ده‌رئه‌نجامی‌کی وه‌ها ده‌رب‌خه‌ین که دەر وون شیکاری گۆ‌ران‌کاری پێ‌ویست و به‌نه‌په‌تی سه‌باره‌ت به‌ خه‌لک دروست نه‌کردوه‌؟ و ئایا دەر وون شیکاری خۆی ئامانج بووه‌ نه‌ک ئامرازیک بۆ‌گه‌یشتن به‌ ئامانجی بالا ؟ قه‌ت وانیه‌ . ئه‌م بۆ‌چوونه‌ ته‌نها بۆ‌ ئه‌و دەر وونشیکار و نه‌خۆشانه راسته‌ که له‌ دەر وون شیکاری خراپ که‌لک و ده‌ده‌گرن نه‌ک له‌ کاره‌ سه‌ره‌که‌وتوه‌ جیدییه‌کانی که‌سانی دیکه‌دا . له‌ راستیدا نکۆلی کردنی سه‌ره‌که‌وتنی چاره‌سه‌ری دەر وون شیکارانه زیاتر ئامازه‌ به‌ گرفت و کێشه‌ی هه‌ندی‌ک نوسه‌ری (مۆدی رۆژ) له‌ تیگه‌یشتن له‌و زانیارییه‌ ئالۆز و پێش‌که‌وتوانه‌ ده‌کات که دەر وون شیکاری پێیه‌وه‌ خه‌ریک ده‌بییت ، نه‌ک ئامازه‌ به‌گرفتی خودی دەر وون شیکاری بکات . ره‌خنه‌ی که‌سانی‌ک که له‌م بواره‌دا خاوه‌ن ئه‌زموون نین ناتوانن ئه‌و شاهیدانه‌ بێ‌ کاریگه‌ر بکات . که دەر وون شیکار له‌ چاره‌سه‌ر کردنی که‌سانی گیرۆده‌ی جو‌ره‌ ئازاری‌کی دەر وونی له‌ به‌ر ده‌ستی‌ان دایه‌ . گه‌لی‌ک نه‌خۆش دوا‌ی چاره‌ سه‌ری

^(۱) . International Sychoanalytic Association

ھەستى خوشحالى وئاسودەيى وچىژيان بەدەست ھىناو ھە جگە لەدەروون شىكارى ھىچ شىوازيكى دىكە ناتوانى گۆرانكارى و ھا پىك بەينىت . ھەلبەت ھەندىكىش چارەسەر نەكراون ويا خود گۆرانكارىيەكى كەمىيان تىدا دروست بوو، بەلام ئىرە شوينى لىكدانەو ھى ئامارەكانى سەرکەوتنى چارەسەرى دەروون شىكارى نىيە .

جىگەى سەر سوپمان نىيە كە گەلىك كەس كەوتونەتە يەر كاريگەرى ئەوپر وپاگەندەيە كە بەلئىنى چارەسەرى خىراتر و ھەرزاز تر دەدات . دەروونشيكارى سووك كردن و ھىور كەرنەو ھە چارەسەر كەرنى داماوئىيەكانى مەوقى لە رىگەى يارمەتى پسپۆرانەو ھەموار كەردو ھە . بە گۆپىنى شىواز بە "كارامەيى" زياتر و "خىرايى" و "چالاكى گروپى" و بەرفراوان بوونى پىويستى بە "چارەسەرى"، ئەو كەسانەى كە داھاتەكەيان بەشى كۆبونەو ھى راوئىژكارى درىژخايەنى نەدەكەرد، بە ناچارى ئەو شىوازە چارەسەريە نوئىيەيان قەبوول كەرد . و لە ئەنجامدا گەلىك لە نەخۆشەكانى دەروونشيكارەكانيان بەرەو لای خويان پاكىشا .

تا ئىرە من تەنھا ئامارەيەكى كورتم بە ئاشكراترين و بەرچاوترين ھۆكارەكانى قەيرانى دەروونشيكارى كەرد : خراپ بەكار ھىنانى دەروونشيكارى لە لايەن رىژەيەكى زۆر لە دەروونشيكاران و نەخۆشەكان . ھۆكارەكانى قەيران ، لانى كەم لەم ئاستەدا، لە سەداسەد گرىدراوى ھەلبەزاردنى وردترى دەروونشيكار ونەخۆشە .

پیویسته ئەم پرسیاره بخزیته روو: خراپ کهک وەرگرتن چۆن بهرئوه دهچیت؟ ههولمداوه ولامیکى زۆر سنووردار بۆ ئەم پرسیاره بخمه روو، ولامى تیرو تهسهل تهنها کاتیك ئاماده دهییت که هوکاره رواله تیهکان، به هوى قوولبوونی قهیران له دەر وونشیکاریدا لیك بدهینهوه .

هوکارهکانى ئەم قهیرانه قووله کامانه؟

له پوانگهى منهوه هوکارى سههرهکى گۆپىنى دەر وونشیکاری له تیورییهکى رادیکالهوه بۆ تیورییهکى ریفورمخواز^(١). دەر وونشیکاری له بنهپهتدا تیورییهکى رادیکال و رزگارکەر بوو. بهلام ورده ورده ئەم تایبهتمهندییهى له دهست دا و تووشى وهستان هات و نهیتوانى تیورییهکهى خوى له ولامى پیگهى گۆپدرایى مروقه دواى شهپى جیهانى یهکهه فراتر بکات، بهلکو به پیچهوانهوه ههنگهپایهوه بۆ سازشکردن و ملکهچ بوون وگهپان به دواى ریز و حورمهتدا.

داهینهترين و رادیکالترین دهستکهوتى تیورى فرۆید، بونیادنانى "زانستى دژه عقل"^(٢) یان به دەرپىنیکی دیکه تیورى نهست بوو. به شیوهیهک که خودى فرۆیدیش دهیزانى که ئەم دۆزینهوه درێژه پێدهرى کارى کپرنیک و دارقین ومارکس بوو. ئەوان ئەساسهکانى وههمى مروقیان سهبارهت به پیگهى زهوى له گهردوون وههروهها پیگهى خودى مروقه له سروشت وکۆمهلگادا تیکهڵ کردو فرۆید دوايين

(١). Conformist

(٢). Science of Isrational

سەنگەرى واتە-ئاگاھى مەۋقى ۋەك "دۆزراۋەى كۆتايى" ^(۱) لە ئەزموونى دەروونىدا داگىر كرد. فرۆيد نىشانى دا كە زۆربەى ئەو شتانه كە ئىمە ۋەك زانست و زانىبارى خۇمان لە قەلەمىيان دەدەين راستەقىنە نىن و زۆربەى راستىيەكان لە ھەستى ئىمەدا نىن. ئىدەياليزمى فەلسەفى و دەرووناسى نەرىتى رەبەروى پرسىيارو پەخنە بويەو ھەنگاۋىكى دىكە لە زانست بۇ ئەۋەى "بەراستى راستىيە" ھاۋىژرا. (فىزىكى تىورىكىش ھەنگاۋىكى جىدى لە ھىرش بۇ سەر دۇنيايەكى دىكە، واتە چىيەتى مادە، ھەلگرت).

فرۆيد نە تەنھا ھەبوونى پەرسەكانى ئاگاھى بە گشتى خستە روو (بەر لە ئەۋىش كەسانى دىكە ئەم بابەتەيان خستبوو روو) بەلكو بە شىۋەيەكى كردارى شىۋازى كارەكەيانى لە دىارە بابەتى و بەر چاۋەكاندا نىشان دا: ئامازەكانى خەمۇكى دەروونى ^(۲)، خەۋن ۋەخەيالەكان، كارە بچوكەكانى رۆژانە.

تىورى نەست يەككىك لە ھەنگاۋە جىدى و قورسانە بوو كە بۇ مەۋقناسى ئىمە، وتواناى جياكردنەۋەى پەۋالەتەكان (ناراست) لە راستىيەكان لە ھەلس و كەۋتى مەۋقدا ھەلگىراۋە. ئەم تىورىيە لە راستگۆيىدا پەھەندىكى تازەى دروستكرد و بۇ بىركردنەۋەى پەخنەگرانە بونىادىكى تازەى دامەزراند. بەر لە فرۆيد ئاگا بوون لە

(۱). Ultimate Datum

(۲). Neurotic symptom

مه بهستی وشیارانهی مروژ به مه بهستی دادوهری له راستگویی ئه ودا بهس بوو، به لام دواي ئه و ئه م ئاگاهیییه نه ته نها بهس نه بوو ، به لکو لاوهکی وکه م بایه خیش بوو. راستی له پشستی نهسته وه خوئی چه شار داوه، ئه م راستیییه هه مان مه بهستی سه ره کی تاکه. به دهر وونشیکاری ئه و که سه (یان به به کار هیئانی دهر وونشیکاری له لیكدانه وهی هه لئس وکه وته کانیدا) پابه ندی ریزو حورمه ته باوه که ی ئه و که سه بو بورژوازی ، له گه ل دوورووی ودرۆزنی ئه و تووشی هه ژان دهکات^(۱) . ئیدی ئه وه بهس نه بوو که کاری که سیك به گویره ی مه بهستی باشی ئه و هه لئسه نگیندریئت. ئه م مه بهسته باشانه ته نانته ئه گهر خاوه نی په یوه ندی گهر م و گورپی زهینی و کاملیش بن، پیوستان به

(۱) به گشتی بیروباوه پرکی وها ههیه که شوپش ونازادی له په یوه ندی جنسی دهرئه نجامی تیوری فرۆیده. ئه م بوچوونه له پوانگهی منه وه جیی پرسیاره، به تایبته که به شیك له م نازادی په یوه ندی جنسییه دهرئه نجامی کو مه لگای پیشه سازی هه نووکه یی ئیمهیه به هه مان شیوه که "ئاللدۆس هاكسلی" به شیوهیه کی رازی کهرانه له کتیبی "دونیای دلیتری نوئ" دا نامازهی پیکردوه . به لام به هه ر حال لایه نیکی دیکه ی کاریگه ری فرۆید بوونی ههیه که به زۆری له بهر چاو نه گیراوه . یه کیک له توخمه سه ره کییه کانی ناره زایه تی دهر برینی گه نجه رادی کاله کان ره خنه گرتن له لاسایی کردنه وهی ساخته وه هه لئه تی نه ری بورژوازییه، که له کردار، بیرکردنه وه وزمانی ئه م کو مه لگایه دا ده بینریئت. ده توانین ئه و راستگویییه ی که فرۆید خستیه روو، یه کیک له هوکاره سه ره کییه کانی ناره زایه تی گه نجان به لاسایی کردنه وهی ساخته بزانی.

ليكدانهوه و ههلسهنگاندن ههيه. به شيوهيهك كه دهبي ئهم پرسىاره سه بارهت به هه موو كه سيك بخريته روو: "له سه ره وهى ئه وه وه چى ههيه؟" يان نه گهر باشتربلنن "روه كهى ديكهى تو كامهيه؟" له راستيدا فرۆيد ئهم دهرقهتهى به رۆحى رىاليزمى نوئوه ئاماده كرد تا بتوانين پيرسين "ئيوه كيئو من كيئو؟"⁽¹⁾

به لام سيسته مى تيوريكى فرۆيد دوولايه نه بوونيكي قوولى تيدايه. ئه فرۆيدهى كه بو تيگه يشتن له "ويژدانى ناوشيارى درۆينه" و خو فريو دانى مروو ريگايهكى تازهى كرده وه، بيرمه نديكى راديكال بوو (هه ر چه ند شوڤشگير نه بوو) كه چوار چيوه كۆمه لگاي سه رده مى خوئى تپه پهراند. فرۆيد تا راده يهك له كتيبى "داهاتووى بيركردنه وه يهك" دا ره خنهى له كۆمه لگا گرتووه. به لام له لايه كى تره وه به قوولى پا به ندى پيش داوه ريبه كان و فهلسه فهى سه رده م و چيني ميژووى خوئى بوو. ويژدانى نا وشيارى فرۆيد شوينى ئاره زو جنسييه سه ركوتكراوه كان و ئه و راستييه كه دهبي بنج وبنه واكهى له گوڤرانكارييه لبيدوئييه كانى سه رده مى مندالى دا بدوژينه وه و ره خنه كانى له كۆمه لگا ته نها له چوارچيوهى سه ركوتكردنى ئاره زو جنسييه كاندا سنووردار دهبيته وه. فرۆيد له دوژينه وه گه وره گانى

(1) —مه به ستى ماركس له "ئايدولوژيا" هه مان دهسته وارهى "لۆژيكي بوونه". له چه مكى فرۆيدا، هه ر چه ند كه ماركس هه ولى تاقيكردنه وه و ليكدانه وهى ميكانيزمى سه ركوتكردنى نه داوه. سه يرى كتيبى ئه و په رى زه نجيره كانى بيركردنه وهى ئهم نوسه ره بكه ن.

خویدا بیرمه‌ندیکی بویرو توندرو بوو. به‌لام ئەم بیرکردنه‌وه بئی قه‌یدو
مه‌رجه‌ی ئەو، که کۆمه‌لگا شیوه‌ی کۆتایی پیشکه‌وتنی مروقه‌ و ئیدی
هیچکام له‌ روخساره‌کانی ناتوانی کامل ببیت، له‌ به‌رده‌م دۆزینه‌وه‌کانی
ئهو‌دا ئاسته‌نگی دروست ده‌کرد.

به‌ بۆنه‌ی ئەم دژایه‌تییه‌ سروشتیه‌ له‌ خودی فرۆیدو تیورییه‌که‌یدا
ئەم پرسیاره‌ دیته‌ ئاراوه‌ که: شوین که‌وتووکانی ده‌بی که‌سایه‌تی
ویا خود تیورییه‌کانی هه‌لبژێرن و ته‌واوی بکه‌ن؟ ئایا ده‌بی شوینی ئەو
فرۆیده‌ بکه‌ون که‌ درێژه‌ پیده‌ری کاره‌کانی کوپرنیک، دارقین و مارکسه‌،
ویا خود فرۆیدی که‌ ئەندیشه‌ و هه‌ستی ئەو له‌ چوارچیوه‌ی بابه‌ته‌
ئەزمونییه‌کان و ئایدولۆژی بورژوازی‌دا سنوردار ماوه‌ته‌وه‌؟ ئایا ده‌بی
تیوری ویزدانی ناوشیاری ئەو، که‌ گرێدراوی ئاره‌زۆ جنسییه‌کانه‌،
په‌ره‌ی پێده‌ن و بیکه‌نه‌ تیورییه‌کی گشت گیر که‌ تیکرای ئەزمونه‌
ده‌روونییه‌ سه‌رکو‌تکراوه‌کان له‌ خو‌ بگری‌ت؟ یان ده‌بی تیوری ئازادی
جنسی ئەو له‌ ریگه‌ی په‌ره‌پیدانی هه‌سته‌وه‌ تا ئازادی گشتی، په‌ره‌ پی
بده‌ین و گشت گیری بکه‌ن؟ و به‌ کورتی ئەم پرسیاره‌ هه‌مه‌کییه‌ دیته‌
ئاراوه‌ که‌: ئایا شوین که‌وتوه‌کانی فرۆید ده‌بی بیرکردنه‌وه‌
شو‌پشگه‌رانه‌ و به‌ هیزه‌کانی ئەو، کامل بکه‌ین، یان له‌سه‌ر ئەو تیوریانه‌
پیدا گری بکه‌ن که‌ به‌دلی کۆمه‌لگای به‌کار هی‌نه‌ره‌؟

شوین که‌وتنی هه‌ردو لایه‌نه‌که‌ی فرۆید مومکین بوو، به‌لام
پروامه‌ندانی راسته‌قینه‌ی ئەو، فرۆیدی ریفورمخو‌ازیان له‌ فرۆیدی
توندرو پی باشتربوو. ئەوان نه‌یان‌توانی ده‌ستکه‌وته‌کانی خو‌یان له‌
تیوری دایژراو، له‌سنورداری کات رزگار بکه‌ن و له‌ چوارچیوه‌یه‌کی

پادىكالى فراوانتردا جىگىرى بىكەن . ئەم شويىن كەوتوانە شەيداي دەركەوتنى رادىكالىزىمىك بوون كە دەروون شىكارى بەر لە شەرى جىھانى يەكەم خاوەندارىيەتى دەكرد . واتە سەردەمىك كە ئاشكراكردى دو پووى جىنسى كارىكى بویرانەو شۆرشگەرانە لەقەلەم دەدرا . بالادەستى و بالابوونى شويىن كەوتوانى رىفورمخووان تارادەيەك كارلىكراوى تايبەتمەندىيەكانى كەسايەتى فرۆيد بوو . فرۆيد نە تەنها بىرمەندودەرمان ناس بوو ، بەلكو كەسايىكى رىفورمخووان Reformer بوو كە بە ئەركى سەر شانى خوئى بۆ بونىادنانى بزوتنەوہيەكى چاكسازى ئەخلاقى عاقلانە لە مروڤدا بپراي ھەبوو)^(۱) فرۆيد بىرمەندىك بوو بەلام سەرەپراي ھەزو خوشەويستى بۆ تيورى ، قەت لە "جولانەوہ" و سىياسەتى گرێدراوى ئەو تيورىيە چاوپۆشى نەدەكرد . زۆربەى ئەو كەسانەى كە لە لايەنى ئەوہوہ سەرۆكايەتى بزوتنەوہيان بە دەست ھيئا نەياندەتوانى رەخنەى توند تەھەمول بىكەن ، فرۆيد خویشى لەم پرسە ئاگادار بوو ، بەلام تايبەتمەندىيەكى ديارو بەرچاوى ئەوان دەبووہ ھۆى ھەلبژاردنيان بۆ ئەم پۆستە : وەفا دارى بى قەيدومەرج بە كەسايەتى فرۆيد وبە جولانەوہ ، لە راستيدا زۆربەى ھەرە زۆرى ئەوانيش وەك ھەر بزوتنەوہيەكى سىياسى دىكە خاوەن تايبەتمەندىيەكى بروكراتيزمانە بوون . بۆئەوہى بزوتنەوہ ، ھەم تيورى

(۱) لە سالى ۱۹۱۰دافرۆيد ھيشتا بىرى لەوہ دەكردەوہ كە لايەنگرەكانى بۆ ناو "ئەنجومەنى ناونەتەوہىيەى براىى وئەخلاق" رابكىشيت . ئەو ئەنجومەنى كە دەبوايە لە داھاتودا ببيتە رىكخراى خەباتكارانى دەروونشيكار . بەلام دواتر ئەم بىركردنەوہى بە لاوہ نا و يىستى "يەكيتى ناونەتەوہىيەى دەروونشيكاران" دابەرزىنيت .

وهه م کرداری دەرمان ناسی کۆنترۆل دەکرد ، لەم روودووە ئەوجۆره هەلبژاردنەی رێبەرەکان کاریگەرییهکی بەرچاوی لەپەرەسەندن و فراوانبوونی دەرمان شیکاری هەبوو .

هه‌ندیکی دیکه له لایه‌نگرانی فرۆید پشتیان تێ‌کرد : وه‌ک (یونگ) Jung که سه‌ره‌ پای هۆکاره‌کانی دیکه‌ رۆمانتیسیتی محافزه‌کار بوو ، (ئادله‌ر) ، (هه‌رچه‌ند که‌ که‌سیکی هۆشمه‌ندوبه‌ توانا بوو) عه‌قل‌گه‌رایه‌کی⁽¹⁾ روه‌کی بوو . (رانک) سه‌ره‌ پای ئه‌وه‌ی تیورییه‌ سه‌ره‌تاییه‌ کانی فرۆیدی کامل کرد به‌لام دواتر تا راده‌یه‌ک له‌ ئه‌نجامی دوگم بوونی فرۆید ، زیاتر به‌ بۆنه‌ی ئیره‌یی ره‌که‌به‌ره‌کانی ، پاشه‌ کشه‌ی کرد . (فرنجی) Ferenczi یه‌کیک له‌ خۆشه‌ویسته‌ترین ولیهاتوترین شوین که‌وتوه‌کانی فرۆید ، که‌ نه‌ بیرى له‌ سه‌روکایه‌تی ده‌کرده‌وه‌ وه‌ ده‌ وێرا له‌ فرۆید دور بکه‌ویته‌وه‌ ، له‌ سه‌له‌کانی کۆتایی ته‌مه‌نیدا تووشی هه‌ندیک لادان بوو وبه‌ توندوتیژییه‌وه‌ ده‌رکرا ، وه‌هه‌ر چه‌نده‌ -ویان چوونکه‌ - تیوری جنسی فرۆیدی تا ده‌رئه‌نجامی کۆتایی په‌ره‌ پێدا بوو ، نمونه‌ی سرنج راکێش ، ترس له‌ بورکراتیزمی ده‌رون شیکاری (به‌تایبه‌ت له‌ خودی فرۆید) له‌ گواسته‌نه‌وه‌ بۆ هه‌لویستی پادیکال بوو ، که‌ سه‌هنته‌ر و ناوه‌ندی سیسته‌مه‌که‌ی فرۆید بوو . سه‌ره‌که‌وتوه‌کان له‌ قوتابخانه‌ی فرۆیددا به‌ تونده‌ی کونترۆلیان به‌ده‌سته‌وه‌گرت ، هه‌رچه‌نده‌ له‌ نیوان خۆیاندا هه‌سته‌ی ئیره‌یی ورکه‌ به‌رایه‌تی بوونی هه‌بوو . به‌رچاوترین سه‌مه‌بۆلی ئه‌م دژایه‌تیه‌ ناوخۆییه‌

⁽¹⁾ Superficial Rationalist

لە نېوان ئەندامەكانى گروپە كەدا ، لە كتيبى ئىرنست جونز بە ناوى (بيوگرافى قوتابخانە) بە دى دەكرىت ، لەم كتيبەدا نوسەر دوکەس لە رەكەبەرە سەرەككەكانى خۆى (فرنجى ورائك) بە توندى دەخاتە بەر شالاولى رەخنە وپاشەكەشە كردنيانى بە ھۆكارى نەبوونى ھاوسەنگى دەروونى ئەوان زانیوہ.^(۱)

زۆربەى دەروون شىكارانى "ئەرزەدۆكس"^(۲) لە سەر كونترولى بروكراتىزمى شىكردنەوہى پىداگرى دەكەن وملكەچى ياساكانى بوون ويان لانى كەم بە زمان وەفادار بوونى خويانيان دەرپرپوہ . بەلام ھەندىكىش لە ناو ريڭخراوہكەدا مانەوہ وگەليك ھاوكارى بنەپەتى و بەبەھايان لە تيورى دەرمانناسى دەروون شىكارى دا ئەنجامدا . لەوكەسانە دەتوانىن رادو، ئەلكساندر، فريدا فرۆم رايشمەن، بالنيت ، سييتنر، ئەريكسۆن و... ناو ببەين . زۆربەى ھەرەزورى دەروون شىكارەكانى نيو ريڭخراوہكە تەنھا چاوەپروانى ديتنى ئەوشتەيان دەكرد كە چاوہ پوان بوون بیدۆزنەوہ . يەكيك لە سەرسورپھينەرترين نمونەكان ئەمەيە كە لە زۆربەى نوسراوہكانى دەرون شىكارە

(۱) بەراوردى بکەن لە گەل نامەكەى Michael Blint بۆ سەرنوسەرى Internatinal Journal Of Psycho -Anslysis لە سالى ۱۹۵۸ داھەرۆھە باسەكەى من سەبارەت بە ھەئس وکەوتى مەوۆ لە ھەمبەر فرنجى لە كتيبى Sigmond Freud,s Mission Pogma of Christ .

(۲) ئەرزەدۆكس بە كەسانىك دەليّن كە گيرۆدەى دوگمەن و سەبارەت بەنەريت وبيروبوچوونە كلاسيكەكان دەمارگرتن ولە گەل فيكرو ئەندىشەى تازە وھەموو جۆرە داھيتانىك دژايەنى دەكەن .و.

ئەرزەدۆکسەکاندا ئەم راستیە کە بەرلە خزانە رووی گریزی ئودیپی منداڵان چە کوپوچە کچ، گریزراوی دایک بوون، لە بەر چاوە گیراوە. هەندیک لە دهر و ون شیکارە بیرمەند و بویرەکان وەک فرنجی لە لیكۆلینە وەکانی دهر و وناسی کەوتەیی خۆیدا ئەم پەيوەندییە ی بۆدەرکەوتووە و بەیانی کردووە، بەلام لە نوسراوەکانی خۆیدا سەبارەت بە تیوری، فرمولەکانی فرۆیدی دوپات کردووەتەووە و لە لیكۆلینە وە کەوتەییەکانی خۆی کەلکی وەر نەگرتووە^(۱). نمونەییەکی دیکە ی کاریگەری ئیفلێج کەری کونترۆلی بوروکراتیزمی هاوئاھەنگی دهر و ون شیکارە ئەرزەدۆکسەکان ئەمەییە کە لەو پڕوایەدان ژنان پیاوانی خەسینراوان، هەرچەندە کە زانیارییە کەوتەیی و زیندە وەرناسی و مرقۆ ناسییەکان پێچەوانە ی ئەم لافەیان سەلماندووە. ئەم پرسە بۆ وت و ویژ سەبارەت بە توندوتیژی^(۲) راستە. چونکە فرۆید بایەخیکی ئەوتۆ ی بە توندوتیژی مرقۆ نەدەدا، کار بە دەستانی بزوتنە وە ی دهر و ون شیکاریش پشت گوییان خست. بەلام دوا ی دۆزینە وە ی "خوغدە ی (غەریزە) مەرگ" لە لایەن فرۆیدە وە پرس ی ویرانگەری بایەخی پێدرا. لە لایەکی ترە وە هەندیک لەوانە لە قبوولی چەمکی خوغدە (غەریزە) ی مەرگ توشی هەلە بوون (چونکە بە پڕوای من، ئەوان ئەوەندە بە تیوری

(۱) John Bowlby لە وەتارە کە ی خۆیدا بە ناوی "چیەتی پەيوەندی دایک و منداڵ" شرۆفەییەکی تیرو تەسەل سەبارەت بە تیوری دهر و ون شیکاری دەخاتە رو و هەروەها ئاماژە ی بە نا کۆکییەکانی لیكۆلینە وە کەوتەیی و تیورییەکانی نیوان دهر و ون شیکارانی کردووە.

(۲) Aggression

خوغدەى ميكانيكى پابەند بوون كە نەيانتوانى لە قوولايى ئەم تيوريە تازەيە تىبگەن). بەلام ئەم كۆمەلە هەولييان دا بە روون وئاشكرا لە قەلەمدانى "خوغدەى ويژانگەرى" لە ئاراستەى پىچەوانە ودرى خوغدەى جنسى لە گەل كەسانى دىكەدا هاوئاھەنگ بىن، لەم رووھوھ دولايەنە بوونى رابردويان لە نيوان خوغدەى جنسى و پاراستنى زاتيان بە لاوھ نساو ولە هەمان حالدا چەمكى كۆنى خوغدەيان (غەريزە) پاراست.^(۱)

^(۱) باشترين نمونەى ئەم شىوازە بۆچوونە لە نامەى (مايكل بالينت)بۆ سەرنوسەرى International Journal Of Psycho- Analysis بەر چاو دەكەويت.

جەنابى سەرنوسەر:

بەرگى سىھەمى بيوگرافى فرۆيد لە نوسىنى دوكتۆر جۆنز كە بەم دواييانە بەلاو كراوھتەوھ لە پوانگەى مەوھ كارىكى ناشيانەيە وجوانيى تىدا نيە. لەم بەرگەدا دوكتۆر جۆنز بە توندى پەخنەى لە فرنجى گرتووه ، وىە تايبەت لە ساللەكانى دوايى ژيانيدا بەوھ تاوانبارى كردووه كە گيرۆدەى نەخۆشى "هەمووان بە دوزمن بىن" Paranoia و پەشبينى و خواستى قەتل و مروق كوشتن بووه . جۆنز بە كەلك وەرگرتن لە پوانگەى خۆى نوسراوھ زانستىيەكانى فرنجى ليك دەداتەوھ و بە كەسيكى لە قەلەم دەدات كە بەشداری بزوئەوھى دەروونشيكارى بووه .

بى گومان دەتوانين بلين كە ساللەكانى كۆتايى ژيانى فرنجى هەندىك ئامارەى حەزى Genital Theorie لە وىدا پەيدا بوون بە هاوكارى رانك كتيبيكيان نوسى بە ناوى Developmental Aims. ئەم كتيبە زۆر توند تيز بوو وديسان لەم سالانەدا فرنجى هەندىك فيكرى تازەى خستە روو كە لەو كاتەدا زۆر خەيالى ، شوپشگيرانە ، زىدەرەوانە و بى بنە مابوون. ديسان لە هەندىك نمونەدا خۆى فيكرەكانى كيشايەوھ ويا خود گۆرڤنكارى تىدا دروست كرد. وديسان هەمووان دەزانن كە خودى فرۆيديش بە چاويكى رەخنەگرانە سەيرى ئەو فيكرانەى دەكرد.

تيكراى ئەم شتانە زەمىنەيەكى نالەبارى خولقاندوھ كە ناتوانين سەبارەت بە بۆچوونەكانى فرنجى هەلسەنگاندنيكى گونجاو ئەنجام بدەين. من بۆ نوسىنى ئەم بيوگرافىيە تيكراى

نامه‌کانی فرۆید و فرنجیم له بهر ده‌ستدایه ، ئه‌گهر له هه‌مبهر بۆچوونه‌کانی دوکتۆر جۆنز سه‌بارت به بارودۆخی دهر و ونی فرنجی په‌رچه‌کردارم نیشان نه‌دایه ، به‌م جۆره‌ لێک نه‌درایه‌وه من که جینگری ئه‌ده‌بی و یه‌کیک له قوتابی و هاوپی نزیکه‌کانی فرنجیم ، له گه‌ل ئه‌م بۆچوونانه‌دا هاویرام. به‌ دلناییه‌وه ئه‌م کاره ده‌بیته هۆی ئه‌وه‌ی که لایه‌نگرانی دهر و ونشیکاری به‌م جۆره بیر بکه‌نه‌وه که نوسینه‌کانی کۆتایی ژبانی ئه‌و - واته ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی که به‌ بۆچوونی دوکتۆر جۆنز بارودۆخی دهر و ونی فرنجی تێک چوو بوو - جینگای سرنجدان و بایه‌خ نین. له‌ پوانگه‌ی منه‌وه پیچه‌وانه‌ی ئه‌م بیرکردنه‌وه‌یه راسته . دوا‌ین نوسراوه‌کانی فرنجی نه‌ته‌نها ۱۵-۲۵ سال له‌ پیش کاملبوونی ته‌کنیکی دهر و ونشیکارییه‌وه بووه ، به‌ لکو هیشتا گه‌لێک ئه‌ندیشه و فیکری تیدایه که ده‌توانین ب‌لێن پرسه‌ لێل و نادیاره‌کانی هه‌نوکه و ته‌نانه‌ت داها تووش روون ده‌کاته‌وه.

له‌م رووه‌وه پێویسته ب‌لێم من له‌ رۆژانی نه‌خۆشبوونی فرنجیدا به‌رده‌وام سه‌ردانم ده‌کرد - له‌ هه‌فته‌یه‌که‌دا جارێک یان دوو جار - ئه‌و تووشی که‌م خۆنیه‌کی کوشنده‌ ببوو که به‌ خێرای سیسته‌می ده‌ماری تێکدا. له‌ ئه‌نجامدا فرنجی تووشی Ataxie ببوو ، به‌ شیوه‌یه‌که که له‌ چه‌ند هه‌فته‌ی کۆتاییدا توانای جم و جۆلی نه‌ما بوو و ته‌نانه‌ت ده‌بوا به‌ په‌ره‌ستاره‌که‌ی خواردنیشی پێدایه . و ئیقلیج بوونی سیسته‌می هه‌ناسه‌دان بووه هۆی مه‌رگی. سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی جه‌سته‌ی رۆژ به‌رۆژ لاواز تر ده‌بوو ، به‌ لām له‌ لایه‌ن زه‌ینی و فیکرییه‌وه ته‌ندروست بوو ، چه‌ندین جار سه‌بارت به‌ ناکوکیه فیکرییه‌کانی نێوان خۆی و فرۆید و هه‌ر وه‌ها به‌رنامه‌ جۆراوجۆره‌کانی سه‌بارت به‌ پێداچوونه‌وه‌ و په‌ره‌پێدانی دوا‌ین نامیلکه‌ی به‌ ناوی Congress له‌ گه‌ل مندا به‌ تیر و ته‌سه‌لی قسه‌ی ده‌کرد - هه‌لبه‌ت ئه‌گهر دوباره‌ بتوانی قه‌لēm به‌ ده‌سته‌وه بگرێته‌وه و بنوسیت - من رۆژی یه‌کشه‌مه به‌ر له‌ مردنی سه‌ردانم کرد ، ته‌نانه‌ت ئه‌و رۆژه‌ش سه‌ره‌رای لاوازی و ئیقلیج بوونی جه‌سته‌یی ، زه‌ین و فیکری ته‌ندروست و ئاسایی بوو.

به‌ لām فرنجیش ، تا راده‌یه‌که گیرۆده‌ی خه‌موکی دهر و ونی بوو ، که ده‌توانین به‌ پێویستی له‌ راده‌ به‌ده‌ری به‌ خوشه‌ویسته‌بوون و ده‌ستخۆشی لێکردن ئاماره‌ بکه‌ین. دیسان په‌نگه دوکتۆر جۆنز وه‌ک دوکتۆرێک له‌ کاتی پشکنیندا ئاماره‌ی هه‌ندیک نه‌خۆشی دیکه‌شی به‌ دی‌کردیته‌. به‌ هه‌رحال به‌ به‌روای من جیاوازی و ناکوکی سه‌ره‌کی من و دوکتۆر جۆنز له‌ به‌یان کردنی راستیه‌کاندا نییه ، به‌ لکو له‌ شروقه‌ کردن و لێکدانه‌وه‌ی ئه‌و

راستىيانەدايە . ھەرچەند كە پەنگە ئاكوڭىيەكانى ئىمە سەرچاۋەيەكىتى ھەيىت يان نا ، بەلام پىشنىار دەكەم كە ھەر كامەمان ھۆكارى دژايەتى كىرەنكەمان تۆمار بىكەين وديارى كىرەنى راستىيەكان بۇ جىلەكانى داھاتور بەيلىنەۋە .

مايكل بالىنت

بۇچوۋنى دوكتور ئىرنىست جۇنر

بە دۇنياسىيەۋە مەن خۇم بە ھاۋبەشى بارودۇخى ئازارۋى دوكتور بالىنت دەزانم . ۋە ۋە فادارى ۋە وردىنى بۇچوۋنەكانى ھىچ گومانىكەم نىيە . بەلام ئەۋ سىرنجى نەداۋەتە ئەم بابەتە لە ليكۋلىنەۋەكانى خۇى ، ئامازەكانى نەخۇشىيەكى كوشندە دەخاتە روۋ ، چوۋنكە يەككە لە تايىبەتمەندىيەكانى توۋشبوۋنى " ھەموۋان بە دوژمەن بىن " ئەمەيە كە ھاۋرپىيان ۋەكەسانى نىزىكى خۇى لە رىڭگى خۇ بە روۋناكىين ۋە ھوشيار لەقەلەم دانەۋە بە لارىندا دەبات .

لە دوكتور بالىنت چاۋەرۋانى ئەۋە ناكەم كە لەمەبەستى خىزى ، مەن گومان بىكات . ئەۋەى كە سەبارەت بە رۇژانى دۋايى تەمەنى فرىنجى نوسىۋمە لە سەر بىنەماي ئەۋ شتەنە بوۋە كە بە چاۋى خۇم بىنىۋمە . ھەرۋەھا كە دوكتور بالىنت دۋپاتى كىرەتەۋە كە بەھاي دۋايىن نوسىنەكانى فرىنجى زىدەرەۋانەيە . ھاۋپا بوۋنى مەن لە گەل ئەۋدا تەنھا لە سەر بىنەماي بۇچوۋنەكانى فرۆيد ، ئاى تىن گىتون Eitington ۋە ئەۋ كەسانەيە كە لە سالەكانى ۱۹۳۳دا دەمناسىن(ئىرنىست جۇنر)

نامەكەى بالىنت پىۋىستى بە ليكەدانەۋە نىيە . ئەۋ كەسىكى شەرىف ۋەۋشەندە كە قوتابى ۋە ھاۋرپى نىزىكى فرىنجىيەۋ بە ئەركى سەرشانى خۇى دەزانىت كە راستىيەكان ، بەۋ شىۋەيە كە بىنىۋىيەتى بىخاتە روۋ ۋە بۇچوۋنەكانى دوكتور جۇنر سەبارەت بە تەندىروستى دەرۋونى مامۇستاكەى راست بىكاتەۋە(نەخۇشى پاراۋىدۇسكىزوفىنيا) . ئەۋ دۋپاتى دەكاتەۋە كە فرىنجى تا دۋايىن رۇژەكانى ژيانى خاۋەنى زەينىيەتىكى روۋن ۋەۋشيار بوۋە . ئەمە دەرپىنىكى روۋن ۋەۋ پەردەيە كە ئامازە بە راست بوۋنى لافەكەى جۇنر دەكات . بەلام دەۋى بزانىن كە بالىنت راست كىرەنەۋە ۋەگۋرپىنى بۇچوۋنەكانى خۇى چۇن بەيان دەكات ؟ ئەۋ بەم شىۋەيە دەست پى دەكات كە نوسىنەكانى سەردەمى كۋتايى ژيانى فرىنجى زۇر جىڭگى مەشت ۋە مە ، ۋە شۇرپشگەرەنە ، خەيالى ، زىدەرەۋانەۋە بى بىنەمايە . دۋاتر ئەلى كە ئەم راستكىرەنەۋەيە تەنھا بەم بۇنەيەۋەيە كە جىڭرى ئەدەبى فرىنجىيەۋ دىسان

رەنگە ئەو بۆچوونانەى سەرەو بەم شىۋەيە پاساۋ بدرىت كە دەبىتتە ھۆى نەزۇك بوونى ئەندىشە دەروونشيكارىيە راستەقىنەكانى فرۆيد. بەلام ئەمە ئەنجام وەرگرتنىكى بىھۆيە. ئەو دەروونشيكارانەى بە ناچارى بەو رىگايەدا نە رۆيشتن بەلكوۋ لە بۆچوون وشىۋازى تىگەيشتىنى خۇياندا بە تەواۋەتى ئازاد بوون. نالەبارترىن ھەلومەرجىك كە رووبەروى بوونەو: دەرکردىيان بوۋ لە رىكخراۋەكە. لە راستىدا تەنھا رىژەيەكى كەم توانىيان ھەندىك ھەنگاۋى بویرانە ھەلبىگرن، جگە لەوھى بروكراتىزمەكەيان لە لايەن دەروونشيكارىيەو

دەيەۋىت لە كەم بايەخ لە قەلەمدانى نوسىنەكانى سالانى كۆتايى ژيانى فرنجى لە لايەن خەلكەو پىشگىرى بكات. دواتر باس لە ئامازەكانى خەمۇكى دەروونى دىكات و دەلىن رەنگە دۇكتور جۆنر ھەندىك ئامازەى نەخۋشى دىكەى بىنىۋە بەلام بەيانى نەكردو. ودواتر بە خستە ئەستۆى داۋەرى بۇ جىلەكانى داھاتوۋ ناكۆكى نىۋان گوتەكانى خۇى ئاشكرا دىكات. ئەم ئامازەكردنە بە سەرچاۋەى بىناۋ ئىدى چەمك وواتايەك بە دەستەو نادات. ئەگەر بالىنت، كە دەرووناسە، لە تەندروستى فرنجى بە گومان نەبو، چۆن لەو بېروايە دايە كە رەنگە ھەندىك سەرچاۋەى دىكە لە گەل بۆچوونەكانى ئەودا ناكۆك بن، بوونىيان ھەبىت، بە تايبەت كە جۆنر ھىچ بەلگەيەكى بۇ ئەم سەرچاۋانە نەھىناۋەتەو. ئەگەر سەرچاۋەگەلىكى وھا بوونىيان ھەبو، دەبوايە بە لانى كەم بە بى نوسىنى ناۋەكەى ئامازەى پىبكردايە.

ئەگەرئەم نامە ئالۆزە لە لايەن كەسىكى كەم بايەخ، نە بالىنتەو بئوسرابا، يان ئەگەر لە سىستەمىكى دىكتاتورىدا بە مەبەستى ئالۆز نەبوونى كۆمەلگا ومەترسى بۇ نازادى و خىيانەت، نوسرابا پاساۋ دەدرا. بەلام بە سرنجدان بەوھى كە نوسەرى ئەم نامەيە دەروونشيكارەو لە بەرىتائىا دادەنىشيت تەنھا ئەم دەرئەنجامەمان بۇ دەرەكەۋىت كە ئەم نامەيە ئامازە بەو گوشارە توندە دىكات كە تەنھا پەخنەيەكى ئارامو ھىدى لە رىبەرى (رىكخراۋ) بە پەوا دەزانىت.

قەبۇل نەكرا ، رووبەروى ئازارىكى دىكە نەبۇنەو. ھۆكارى ئاستەنگ نانەو لە بەردەم چالاكىيە بویرانەكان چى بوو؟

يەككە لەو ھۆكارانەى كە ھەمووان دەيزانن ئەمە بوو كە فرۆیدسیستەمىكى خولقاند كە بوو بابەتى گالتەى زۆربەى ھەرەزۆرى ئاكادمیستە پسپۆرەكان. چوونكە ئەو سیستەمە لە دژى "تابۇكان" و بىر كەردنەو نەرىتیيەكانى ئەو سەردەمە كارى دەكرد و ئاسایشى دەروونشيكارى رووبەروى ھەرەشەى دوزمنكارانە دەكردەو، لەم روووە دەروونشيكار ناچار بوو پشت بەو رىكخراوہ بىستىت كە پشتیوانى لیدەكرد و بەم جۆرە لە ھەستى تەنیاىى رزگارى دەبوو و یە فرمانبەرى تەواو لە رىكخراوہ كە ، پالپشتىكى بە دەست دەھینا. ھەرودھا بە متمانە و بپروا كەردن بە رىكخراوہ كە ، بە شیوەیەكى سروشتى "كاریزما پەرەستى" دروست و بەرفراوان دەھیت.

دەبى سرنج بدەینە ھۆكارىكى دىكەش: دەروونشيكارى لافى ئەوہى لیدەدا كە ولامىكى بۆ نەھىنى و مەتەلى زەینى مەوۆ پىیە. و لە راستیدا لایەنىكى ئەم نەھىنیەشى روون دەكردەو. ئەگەر بپروامان پىبىت. بەلام بە لە بەرچا و گرتنى فراوانى و بەربەلاوى ئەم پرسە گەلیك بابەت بوونى ھەيە كە ھىشتاش روون نەبوتەو. ئەگەر دەروونشيكار لە پىشیل كەردن و پەرژو بەلاو بوونى زانیارییەكانى خوى - چە لە لایەنى تیورىكەو و چە لە لایەنى دەرمانناسییەو - ئاگادار ببوايە تیدەگەشت كە بۆ چى بە بۆنەى رەد كەردنەو و یا خودگالتە كەردن بە زانیارییەكانى ، ھەرەشەى لیدەكریت.

له‌م رووه‌وه ئایا ئاسایتر و عاقلانه‌تر نه‌بوو ئه‌گه‌ر به‌ر به‌م چیرۆکه‌ ببه‌ستیت: تی‌ک‌پ‌رای راستیی‌ه‌کان له‌ لایه‌ن فرۆیده‌وه‌ بونیاد نراوه‌ و ئه‌ویش به‌ ئه‌ندامبوونی له‌م ری‌ک‌خراوه‌دا له‌م راستیی‌ه‌ دا به‌شداره‌؟ هه‌لبه‌ت ئه‌و ده‌یتوانی که‌م و کو‌پی و تی‌ست بوونی زانیارییه‌کانی خو‌ی قه‌بوول بکات، به‌لام ئه‌م دانپێدانانه‌ نه‌ته‌نها پێویستی به‌ سه‌ربه‌خو‌یی و بو‌یریی‌ه‌کی ته‌واو هه‌بوو، به‌لکوو بیرکردنه‌وه‌یه‌کی عاقلانه‌شی پێویست بوو. هه‌ر ده‌روونشیکاری‌ک ده‌بوا‌یه له‌ هه‌مان حا‌لدا تو‌یژه‌ره‌وه‌یه‌ک بی‌ت، ناب‌ی ته‌نها که‌سی‌کی پسپو‌ر بی‌ت که‌ ئامانجی ئه‌وه‌ بی‌ت به‌ به‌ کار هی‌نانی ئه‌م تیورییانه‌ ژیا‌نی به‌ سه‌ر ببات.

روون و ئاشکرایه‌ که‌ ئه‌م پرۆسه‌ی بروکراتیزم و بی‌گانه‌ بوونی ئه‌ندیشه‌یه‌، که‌ من له‌ باب‌ه‌تی جو‌لانه‌وه‌ی ده‌روونشیکایدا با‌سم کرد، ده‌توانین له‌ می‌ژو‌وی گه‌لی‌ک له‌ بزوتنه‌وه‌ سیاس‌ی، فه‌لسه‌فی و ئاییییه‌کاندا بی‌بینین. به‌لام ئه‌م پرۆسه‌یه‌ له‌ می‌ژو‌وی زانستدا زو‌ر ده‌گمهنه‌، چوونکه‌ له‌م حا‌له‌ته‌دا زو‌ربه‌ی بیرکردنه‌وه‌ زانستییه‌ دا‌هین‌ه‌رییه‌کان ده‌که‌ونه‌ قو‌لایی تاریکییه‌وه‌ و جه‌وه‌ه‌ری بروکراتیزم و دو‌گماتیزم، گه‌شه‌ کردنه‌که‌ی له‌ ناو ده‌بات^(١). من تا راده‌یه‌ک چو‌نییه‌تی

(١) له‌ناو چوون و لادانی تیورییه‌کانی ما‌کس له‌ لایه‌ن ستالینیزمه‌وه‌ و هه‌روه‌ها وێران‌بوونی کاتی زانستی ژنتیک له‌ لایه‌ن قوتا‌بخانه‌ی Lysenko سه‌باره‌ت به‌ تی‌ک‌ده‌ری بروکراتیزم له‌ زانستدا نمونه‌گه‌لی‌کی با‌شن.

بىز تەنھەۋى دەروونىشىكارىم شىۋىقە كىرد، چۈنكى ھۆكۈمى بىنەپەرتى قەيرانى دەروونىشىكارىيە^(۱).

لە راقە كىردى كارىگەرىيە نىگە تىقەكانى چىيەتى بروكراتىزىمى دەروونىشىكارى، تەنھا رووبەروى يەك ھۆكۈمى قەيرانى دەروونىشىكارى دەپىنەۋە. گىرنگىرىن ھۆكۈم، ئەۋ گۆرۈنكارىيە كۆمەلە تىيەنەيەكە بىنە شىۋەيەكى روۋ لە زىياد بوۋىن دۋاى شەپرى جىھانىيەكەم روۋىيان داۋە. لە خالىكىدا كە بورژوا-لىبرالىزم لە سەرەتاي ئەم چەرخەدا (چەرخى بىستەم) خاۋەن ھىزى تازەى سىياسى و ئابۋورى بوۋ. خەلكى چىنى ناۋەراست بىنە بۆنەى ئەۋ ھەپەشەيەكە رووبەروى خۇپراگرى و سەقامگىرى ھىزە سىياسى و ئابۋورىيە نوۋىكان دەبوۋە و زىياتر دەبوۋە محافىزەكار، سىبىرنىك، و دەرگەۋتنى "مىۋى رىكخراۋەيى"^(۲) لە گەل لە ناۋ بىردىنى تاك، سەرەپەروى و دىكتاتورى لە زۆربەى ۋلاتانى جىھاندا،

^(۱) دەپى لە بىرمان نەچىت كە بروكراتىزىمى دەروونىشىكارى لەم سالانى دۋايىيەدا لە بەرۋىد لە گەل رابىردۋىدا لىبرالتر بوۋە. رەنگە ھۆكۈمى سەرەكى ئەم پىرسە لادانى ئەندامە سەرەكىيەكانى لە نەرىتەكانى "بىر كىردنەۋەى دىروست" بىت كە ماۋەيەكە بىنە سەرياندا سەپىنراۋە. ئەگەر ئەم گەپانەۋە بۆ لىبرالىزم ۋىزگارى زانستى نەبوۋ، بىز تەنھەۋەكە ژمارەيەكى زۆر لە ئەندامە سودبەخش و كارىگەر و بەنرخەكانى خۆى لە دەست دەدا و ئىدى نەيدەتۋانى دىرژە بە ھەبوۋى خۆى بدات. ھۆكۈمى دىكەى گەپانەۋە بۆ لىبرالىزم ئەۋ ھەپەشەيەكە لە لايەن دەروونىشىكارە سەربەخۇكان ۋە ھەۋەها رىكخراۋەكانى پەرۋەردە رووبەروى دەبوۋەنەۋە. بىم خالەشەۋە كۈتۈرۈل كىردى بروكراتىزىم بىنە تەۋاۋەتى لە ناۋ نەچۋە، لەم روۋەۋە زۆربەى دەروونىشىكارەكان يان "رىكخراۋى لەندەنيان" بە جىن ھىشتۋە يان لىۋى دەرگراۋىن و ياخۇد ۋەرنەگىراۋىن. "فېدراسىۋنىكى نانەتەۋەيى دەروونىشىكارى" كە يەكبوۋى تىۋى دەروونىشىكارى تىۋى نەبىت و تەنھا ئامانجى كۆپىنەۋە زانىارىيە زانستىيەكانە لەم سالانى دۋايىيەدا دەمەزراۋە.

^(۲) Organization man

وهه پره شهی شه پری ناوه کی ئەو هۆکارانه بوون که چینی ناوه پراستی ناچار ده کرد هه لویستی بهرگری کردن وهر بگرن. زۆربهی دەررونشیکاره کان هاوبهشی نیگه رانی چینی ناوه پراست بوون، وله هه لویستی بهرگری کردن ووشیار کردنه وهی ئەو توێژدها به شدار بوون.

له هه مبهه ر ئەم زۆرینهیه، که مینهیه کی بچوک له دەررونشیکارانی رادیکال- دەررونشیکارانی چهپ- بوونیان هه بوو که هه ولیان ده دا سیسته می "فرۆیدی رادیکال" په ره پیبدهن، و دویانه ویست هاوئا هه نگییه ک له نیوان بۆچوونه دەررونشیکارانه کانی فرۆید و بۆچوونه کۆمه لایه تی و دەررونناسیه کانی دا په یوهندی دروست بکه ن. برنفلد وویلهم رایش له و که سانه ن که هه ولیان ده دا له نیوان فرۆیدیزم و مارکسیسمزدا سه نته زیك دروست بکه ن^(۱) نوسراوه کانی منیش له هه مان بوارد ا به نامیلکه ی دەررونشیکاری و کۆمه لناسی و "بنه ماکانی ئایینی مه سیحیه ت" ده ست پی ده کات.^(۲) به م دوا یانه لینگ^(۳)، یه کیك له که سه دا هینه ر و به ناو بانگه کانی دەررونشیکاری هاوچه رخ، له

(۱) دواتر رایش له و سه رده مه دا که له ئەمریکا ده ژیا به ته واهه تی له تیورییه کانی مارکسیزم وازی هینا و تیکرای په یوهندییه که ی له گه ل سوسیالیزم، که وه ها بیرى ده کرده وه له به راورد له گه ل سیاسه ته لیبراله کانی رۆژولت و ئایزنه اور که م بایه ختره ، پچه راند.

(۲) ئەم بۆچوونا نه له بڤگه کانی ۷ و ۹ ی ئەم کتیه دا باسی ده که ین.

(۳) R.D. Laing

پروانگەى ھومانىستى و سىياسى پادىكالەۋە پرسەكانى دەروونشىكارى
لىكەدەداتەۋە.

نابى گىرنگى دزەكردنى دەروونشىكارى لە ئەدەبىيات ۋە ھونەرىشدا
لە بەر چاۋ نەگرىن. زۆر سىرنچراكىشە كە دەرفەتە رادىكالەكانى تىورى
فرۆيد، كە دەروونشىكارە پىسپۆرەكان پىشت گوىى دەخەن، لە بوارە
جۇراۋجۆرەكاندا بزوتنەۋە رادىكالەكانى بە لاي خۇيدا پاكىشاۋە. ئەم
كارىگەرىيە لە نىۋ سور رىالىستەكاندا زۆر بەر چاۋە، ھەر چەند كە
تەنھا بە ئەۋان سىنوردار نامىنىتەۋە.

لەم دە سالاھى داۋايىدەدا ھەندىك لە فەيلەسۇفە سىياسىيە
رادىكالەكانىش خۇيانىيان بە دەروونشىكارىيەۋە سەرقال كىردۈە^(۱). ژان
پۇل سارتىر لە لايەنى پەرىپىدانى ئەندىشەى گىردراۋى دەروونشىكارى
لە چۈرچىۋەى فەلسەفەى ئىگىزىستانىسالىزىم دا خاۋەن رۆلىكى گىرنگە.
جگە لە ئەۋو "نورمان ئوبراۋن" بەناۋ بانگىرتىن كەسايەتى نىۋ ئەم
گروپە "ھېرىت ماركۇزە" يە كە لە گەل ئەندامەكانى دىكەى "رىكخراۋى
توۋىژىنەۋەى كۆمەلەى تى فرانكفۇرت" ۋەك "ماكس
ھوركھائىمىر" ۋ "تىودۇر ئادۇرنۇ" لە دەروونشىكارى دا بايەخىكى
زۇرىيان بە پەيوەندى نىۋان بىر كىردنەۋەى ماركس ۋ فرۆيددا. ھەر ۋەھا
كەسانى دىكەش بوونىيان ھەيە، بە تايبەت لە نىۋ ماركسىست ۋ سور
رىالىستەكاندا، كە لەم سالانەى داۋايىدەدا، بايەخىكى زۇرىيان بە

(۱) بۇ نىمۇنە رۆژنامەى فەرەنسى L, Homme et la socete ژمارەيەكى تايبەتى لە بن
ناۋى Freud- marxisme etsociologie del, alientation بلاۋ كىردەۋە.

دەر وونشیکاری داوه وله‌م باره‌یه‌وه گه‌لیک وتار وکتیبیان نویسه‌وه. به داخه‌وه ئه‌م نوسه‌رانه "فه‌یله‌سووفه‌کانی دەر وونشیکاری" زانیارییه‌کی ئه‌وتویان له‌ سه‌ر بنه‌ما کلینیکییه‌کان نییه. تیگه‌یشتن له‌ تیورییه‌کانی فرۆید پێویستی به‌ دەر وونشیکاریبوون نییه، به‌لکو شاره‌زا بوون له‌ سه‌ر بنه‌ما کلینیکییه‌کانیان پێویسته، ئه‌گینا تیگه‌یشتن له‌ تیورییه‌کانی فرۆید دژواره‌ و ته‌نها قسه‌کانی به‌ بێ شاره‌زابوون له‌ سیسته‌م هه‌لده‌بژێردرێت.

مارکۆزه، که‌ له‌ فه‌یله‌سووفه‌کانی دیکه‌ زیاتر سه‌باره‌ت به‌ دەر وونشیکاری شتی نویسه‌وه، نمونه‌یه‌کی به‌رچاوی ئه‌و لادانه‌یه‌ که‌ "فه‌لسه‌فه‌ی دەر وونشیکاری" به‌ سه‌ر تیوری دەر وونشیکاریدا ده‌یسه‌پێنێت. ئه‌و لافی ئه‌وه‌ لێده‌دات که‌ بوا‌ری کارکردنی ته‌نها له‌ چوارچۆیه‌ی تیوریدایه‌ و به‌ ته‌واوه‌تی له‌و دیسپلینه‌ ته‌کنیکییه‌ی که‌ دەر وونشیکاری گیرۆده‌ی بووه‌ خۆی دوور گرتووه‌. ئه‌م لافه‌ قسه‌یه‌کی فریو ده‌رانه‌یه‌ و به‌م واتایه‌ دێت که‌ دەر وونشیکاری له‌ سه‌ره‌تادا سیسته‌مێکی تیوریک بووه‌ و دواتر گیرۆده‌ی دیسپلینی ته‌کنیکی بووه‌، هه‌لبه‌ت راستی ئه‌مه‌یه‌ که‌ دەر وونشیکاری فرۆید له‌ سه‌ر بنه‌مای توێژینه‌وه‌ کلینیکییه‌کان بووه‌.

مه‌به‌ستی مارکۆزه‌ له‌ "دیسپلینی ته‌کنیکی" چییه‌؟ هه‌ندیک جار وا دیاره‌ که‌ به‌م ده‌سته‌واژه‌یه‌ ئاماژه‌ به‌ پرسه‌کانی چاره‌سه‌ری ده‌کات، به‌لام له‌ شوێنێکی دیکه‌دا سه‌باره‌ت به‌ "ئاماره‌"⁽¹⁾ کلینیکی و ئه‌زمونییه‌کان به‌ کار دێت. ئه‌و زانسته‌ی که‌ تیوری و بۆچوونه‌کانی

(1). Data

بە بئى گىرنگى دان بە دياردە كلىنيكىيەكان كە شوينى دەركەوتن و كامىل بوونيانە تيگەيشتىيان دژوار بىت ناتوانى فەلسەفە و تيورى شروڧە كردن لە يەك جيابكاتەو و جياوازىيەكانيان ديارى بكات. " فەلسەفەيەكى دەرونشيكارى " كە نكۆلى لە بنەما ئەزمووونىيەكان بكات دەبىتە ھۆى گەلىك ھەلەى جىدى لە تيگەيشتىنى تيوريدا. ديسان دوپاتى دەكەمەو كە مشت و مەر لە سەر پرسەكانى دەرونشيكارى پيويستى بە دەرونشيكار بوون ياخود چارەسەر بوون لە ريگەى دەرونشيكارىيەو نىيە. بەلام بۆ تيگەيشتن لە چەمكەكانى دەرونشيكارى دەبى بايەخ بەو بابەتە بدريت و بتوانين بە ئامارە ئەزموونىيەكانى تاك و كۆمەلگەو سەرقال بىين. ماركۆزە و كەسانى دىكە بۆ كەوتنە نىو ھەندىك بابەتى وەك " گەرانەو بۆ دواوہ " (۱) خۆپەرەستى " (۲) و " لادان " (۳) پىداگرى دەكەن بەلام لە دونىاي ئىنتىزاعى روت دا ماونەتەو. ئەوان لە دروست كردنى دونىاي خەيالدا " ئازادن " چوونكە زانىارى ئەزموونيان نىيە تا بتوانن ئەوہى كە دايدەريژن، ھەلبەسەنگيئن. بە داخەو زۆربەى خوينەران زانىارىيەكانى خويان لە ھەمان ريگاي لادانەو بە دەست دەھيئن، و لادانى فيكرى لىدەكەويتەو.

ليدەدا ناتوانين سەبارەت بە نوسراوہكانى ماركۆزە لە بوارى دەرونشيكارىدا، كە " خۆشەويستى و شارستانى "، " مروڧى يەك ساحەتى " و " نامىلكەيەك دەربارى ئازادى " لە خۆ دەگرىت بە شيوہيەكى تير و تەسەل قسە بكەين، لەم رووہو تەنھا چەند تىبينىيەك

(۱). Regression

(۲). Narcisism

(۳). Perversion

ده‌خه‌مه‌روو. له‌هه‌موو گرن‌گتر ئه‌مه‌یه‌که‌ مار‌کو‌زه، که‌له‌هه‌موو بواری‌کدا خوین‌دنه‌وه‌ی قولی‌هه‌یه، له‌خستنه‌رووی فیکره‌کانی‌فرۆیددا تووشی‌هه‌له‌ی زه‌ق‌بووه. بۆ‌نموونه‌له‌باسی "بنه‌چه‌ی‌راستی"^(١) و "بنه‌چه‌ی‌چیژ"^(٢) ی‌فرۆید تی‌نه‌گه‌یشتوه (هه‌رچه‌ند که‌له‌نموونه‌یه‌کدا به‌دروستی به‌کاری‌هینا‌ون) و‌گری‌مانه‌ی‌کردوه‌که‌چه‌ندین "بنه‌چه‌ی‌راستی" بوونی‌هه‌یه‌که‌یه‌کی‌کیان به‌سه‌ر‌شارستانی‌روژ‌ئاوا‌دا‌زاله: "بنه‌چه‌ی‌جی‌به‌جی‌کردن."^(٣) ره‌نگه‌مار‌کو‌زه‌ش‌له‌م‌تی‌گه‌یشتنه‌هه‌له‌گشتییه‌دا‌هاوبه‌ش‌بی‌ت‌که‌: مه‌به‌ست‌که‌"بنه‌چه‌ی‌چیژ"‌هه‌مان‌ره‌وتی‌چیژ‌خوازی^(٤) (واته‌ئهو‌بو‌چوونه‌یه‌که‌پی‌ی‌وايه‌چیژ‌وه‌ر‌گرتن‌له‌پیش‌هه‌موو‌شتی‌که‌وه‌یه. و.‌کو‌ردی) و‌ئاما‌نجی‌ژیان‌ته‌نها‌چیژ، و‌بنه‌چه‌ی‌راستی‌ئاما‌ژه‌به‌نه‌ری‌تی‌کو‌مه‌لایه‌تی‌ده‌کات، به‌م‌واتایه‌که‌هه‌ول‌دان‌و‌کو‌ششی‌مرو‌ژه‌پی‌ویسته‌بو‌ئه‌نجام‌دانی‌کار‌و‌جی‌به‌جی‌کردنی‌ئه‌ر‌که‌کانی‌بی‌ت. به‌لام‌مه‌به‌ستی‌فرۆید‌به‌هیچ‌شی‌وه‌یه‌که‌ئه‌مه‌نه‌بوو، له‌پوان‌گه‌ی‌فرۆیده‌وه‌بنه‌چه‌ی‌راستی‌نه‌رم‌کراوی‌که‌له‌بنه‌چه‌ی‌چیژ‌ود‌ژایه‌تی‌ناکات. بو‌چوون‌وتی‌گه‌یشتنی‌فرۆید‌له‌بنه‌چه‌ی‌راستی‌ئه‌مه‌یه‌که‌هه‌ر‌که‌سی‌ک‌توانای‌بینینی‌راستییه‌کانی‌هه‌یه‌و‌ده‌توانی‌له‌هه‌مبه‌ر‌زیانه‌کانی‌سه‌ر‌چاوه‌گرتوو‌له‌به‌ره‌لای‌دامر‌کان‌دنی‌غه‌ریزه‌کان‌دا‌خوی‌بپاری‌زی‌ت. ئه‌م‌بنه‌چه‌ی‌راستییه‌به‌ته‌واوه‌تی‌له‌گه‌ل‌نه‌ری‌ته

-
- (١). Reality principle
(٢). Pleasure principle
(٣). Performance Principle
(٤). Hedonism

كۆمەلەيەتتەكاندا جياوازه: پەنگە كۆمەلگايەك ئارەزۇ جنسىيەكانى بە توندى سانسۆر وياخود كوتپۆل بكات، لە حالیکدا بنەچەى راستى لە ريگای سەرکوتکردنى ئارەزۇكانەو مەروۇ لە زيانەكانى دەپاریزیت. پەنگە كۆمەلگايەكى دیکە بە تەواوەتى پيچەوانە بیّت، لەم حالەتەدا ئیدى بنەچەى راستى بۆ سەرکوتکردنى ئارەزۇ جنسىيەكان هیچ خواستیكى نییه. لەو چەمکە دا كە مەبەستى فرۆیدە" بنەچەى راستى" لە هەر دوو نمونەكەى سەرەویدا یەك شتە، ناکۆكى لە بونیادی كۆمەلگادا ئەو شتەیه كە من بە ناوى "خوى"^(۱) (كاراكتەر) كۆمەلەيەتى" لە كەلتوورىك ویا خود چینیك دا ناودیرى دەكەم. (بۆنمونە كۆمەلگای شەپكەر كاراكتەریكى كۆمەلەيەتى تاییەتى هەیه كە خواستی داگیر كەرى پەرە پیدەدات و خواست و ئارەزۇكانى میهرەبانى وخۆشەویستی سەرکوت دەكات، لە كۆمەلگای ئاشتى خواز وهاوكاریدا، پيچەوانەى ئەو حالەتە بوونی هەیه. یان لەكۆمەلگای تویژى ناوەراستى سەدەى ۱۹ خواستى چيژخوازی وبەكار هیئان سەرکوت دەكرا، لە حالیکدا كە خواستەكانى پيکەوہنانى سامانى "ئانال"^(۲) كە سنوورداری لى دەكەوتەو وەهەستى چيژوہرگرتنى لە كۆکردنەویدا دەدیتەو، پەرەى پیدەدرا. هەنووكە كاراكتەرى كۆمەلەيەتى حەزى لە بە كار هیئان و دژى كۆکردنەوہیه، و پاشەكەوت

(۱) وەرگيژى فارسی بۆ وشەى كاراكتەر"منش"ى داناو بەلام منش بە زۆرى بە واتای خوویت. لە سەر ئەم بنامایەش من (وەرگيژى كوردی) لەزۆریەى شوینەكانى ئەم كتیبەدا لە باتى خو و هەمان كاراكتەرى ئینگلیزیم داناو كە بە راستى نزیكتر بوو. و.
(۲) سەبارەت بە ئارەزۇ جنسىيە ئانالى، دەمى و زاوژىكان لە پرگەى نۆهەمدا لینی دەدوین.

کردن کاریکی خراپ و دژی خواسته‌کانی کۆمه‌لگا له قه‌له‌م دهرییت. له حالیکدا له ههر کۆمه‌لگایه‌کدا هیزی گشتی مرو‌ف ده‌بیته هیزی تایبته که کومه‌لگا به گوێره‌ی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی به‌کاری ده‌هینیت. له‌م رووه‌وه‌وه‌ی که پێویسته‌ سه‌رکوت بکریت زیاتر په‌یوه‌ندی به‌ سیسته‌می خووی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌ هیه‌ تا به‌ "به‌چه‌ راستی" یه‌ جو‌را و جو‌ره‌کان. به‌لام چه‌مکی کاراکته‌ر له‌ واتا دینامیکه‌دا که‌ فرۆید به‌ کاری هیناوه‌ ، به‌هیچ شێوه‌یه‌ک له‌ نوسراوه‌کانی مارکوزه‌دا نابینریت ، ره‌نگه‌ مۆکاره‌کەشی ئە‌مه‌ بی‌ت، که‌ ئە‌و چه‌مکه‌ ئە‌زموونییه‌، نه‌وه‌ک فه‌لسه‌فی.

لادان له‌ به‌کار هینانی تیوری فرۆید له‌ لایه‌ن مارکوزه‌وه‌ له‌ که‌لک وهرگرتن له‌ چه‌مکی سه‌رکوتکردنیشدا جیگای سرنج و بایه‌خه‌. ئە‌و ده‌نوسی^١ ده‌سته‌واژه‌کانی سه‌رکوت و سه‌رکوتگه‌رانه‌ له‌ لیکدانه‌وه‌یه‌کی ئاماتۆرانه‌دا پیناسه‌یه‌که‌ له‌ پرۆسه‌ رێگه‌ره‌کان و گوشار و سه‌رکوتکردنی وشیارانه‌ی ناوخوویی و دهره‌کی. ^١ "به‌لام له‌ سیسته‌می فرۆیددا سه‌رکوتکردن له‌ چه‌مکی دینامیکی وشه‌دا به‌ واتای سه‌رکوتکراوی ناوشیارانه‌یه‌. به‌ به‌کاره‌ینانی "سه‌رکوتکردن" له‌ ههر دوو نمونه‌ی وشیارانه‌ و ناوشیارانه‌دا، تیکرای تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی بۆچوون و تیگه‌یشتنی فرۆید له‌ سه‌رکوتکردن و ناوشیاری‌دا له‌ ناو ده‌چیت. له‌ راستیدا وشه‌ی "سه‌رکوتکردن" دوو واتای هیه‌ : واتای یه‌که‌م هه‌مان واتای باو و بره‌وداره‌، واته‌ گوشار خسته‌نه‌سه‌ر، ئازاردان، یان

^(١) له‌ کتییی خوشه‌ویستی و شارستانی ، له‌ نوینی مارکوزه‌.

دامرکاندن ولە ناو بردنە، واتای دوھەم: کە لە دەروونناسییدا لە لایەن فرۆیدەووە بە کار ھاتووە (ھەرچەند کە ییشتیش لە دەروونناسییدا بە کار ھاتووە) واتە دوورکردنەوێ شتێک لە زەینی وشیار "ھەست". ئەم دوو واتایە ھیچ پەیوەندییەکیان پێکەووە نییە. مارکۆزە بە بەکار ھێنانی لێل و نادیارى وشەى سەرکوتکردن پێگەى سەرەکی و ناوەندى دەروونشیکارى تێک دەدات. ئەو یاری بە ھەر دوو واتای وشەکە دەکات، بە شیوەیەک کە ھەر دوو واتاکە، یەک واتا دەبەخشن ولە ئەنجامدا واتای دەروونناسانەى وشەکە لە ناو دەچیت - فورمولێکی باش دۆزراوەتەووە. بە لێل بوونی واتا، چەمکی سیاسى و دەروونناسانەى وشەکە تێکەڵ دەبێت.

نموونەىەکی دیکەى شیوازی تیگەیشتنى مارکۆزە لە تیورییەکانى فرۆید چییەتى محافیزەکارانەى "جۆش و خرۆشى ژيان" و غەریزەى ژيانە. مارکۆزە لەو بپروایە داىە کە فرۆید ھەمان چییەتى پوانخوازانەى جۆش و خرۆشى ژيانى "بۆ غەریزەى مەرگ" یش بە کار ھێناووە. بەلام لەو دەچیت نەزانى کە فرۆید دواى گومانەکانى لە کتیبى "بنەماکانى دەروونشیکارى" ئەنجامى پێچەوانەى بە دەست ھێناووە، بەم شیوەیە کە جۆش و خرۆشى ژيان خاوەن چییەتیەکی محافیزەکارانە نییە.

جگە لەو وشانەى کە لە کتیبى "ئوروس و شارستانییەت" دا بە کار ھاتوون، مارکۆزە لەم کتیبە دا ئیدەئالى مرقى تازە لە کۆمەلگای سەرکوتنەکراودا، بە رەنگدانەوێ ئارەزوۆ جنسییەکان بە تايبەت

بۆچوونه سادیستی وکوپرفیلیکهکان^(۱) دەزانئى. له راستیدا " ئیدهئالى " مارکۆزه له کۆمه‌لگای سەرکوئنه‌کراودا له به‌هه‌شته منداڵانه‌یه ده‌چیت که تیدا تیکرای کاره‌کان وه‌ک یاریین وه‌یج جوړه ناکۆکی ورووداوێکی ناخۆشی جیدی بوونی نییه . (ئه‌و قه‌ت باسی له ناکۆکی نیوان ئیده‌ئال وریکخراوی پیشه‌یی ئوتوماتیک ی نه‌کردوه). ئه‌م ئیده‌ئاله‌ گه‌رانه‌وه‌یه بۆ ریکخراوی لیبیدۆی منداڵی له‌ گه‌ل ناره‌زایه‌تی ده‌ربهرین و هیرش کردنه‌ سهر زالبوونی ئاره‌زۆ جنسییه زاوژی کان به‌ سهر خواست وحه‌زه‌کانی پیشگه‌یشتنی به‌ر له‌ قوناغی زاوژی. له‌م کتیبه‌دا به‌ هه‌ندیک وشه‌ دواکه‌وتنی شه‌هوه‌تی ده‌می(به‌ ده‌م)^(۲) ، پاشی (به‌پاش)^(۳) و له‌ به‌راورد له‌ گه‌ل شه‌هوه‌تی زاوژی یه‌ک هاوسه‌ری، و ئه‌م بنه‌مایه‌ که چیژی جنسی ته‌نها کاتیک ره‌وایه‌ که ئامانج زاوژی بیٔ، ئاشکرا ده‌بیٔ. مارکۆزه به‌ هیرشی خۆی بۆ سهر زالبوونی شه‌هوه‌تی زاوژی ئه‌م راستیه‌ حاشا هه‌لنه‌گره‌ پشت گوێ ده‌خات که دامرکاندن ئاره‌زۆ شه‌هوه‌تییه‌کان به‌ ئه‌ندامی زاوژی هه‌یج په‌یوه‌ندییه‌کی به‌ منالبوونه‌وه‌ نییه‌، ژن وپیاو هه‌میشه‌ له‌ تیکه‌لاو بوون چیژیان وه‌رگرتوه‌ به‌ بئ ئه‌وه‌ی هه‌میشه‌ له‌م تیکه‌لاو بوونه‌ مه‌به‌ستی زاوژی یان هه‌بوویٔ. شیوازه‌کانی به‌رگرتن له‌ دووگیانی(حامله‌بوون) له‌ میژوودا بوونیان هه‌بووه‌. له‌ لایه‌کی تره‌وه‌ مارکۆزه ده‌یه‌ویٔ ئه‌م خاله‌ به‌یان بکات که بۆ ئه‌وه‌ی لادانه‌کان وه‌ک سادیزم وکوپرفیدا-

(۱). Coprophilic

(۲). Oral

(۳). Anal (کوم)

ئاتوانى زاونى لىبكه ويتهوه، لەم رووهوه لە ريگاي ئاسايى و سروشتييهوه "ئازادانه تره" لە نزيكبوونه جنسييهكان. ليكدانهوهى شوپشگه رانهى ماركوژه، تايبه تهندي نالوژيكي ونا شوپشگه رانهى ئەو دشاريتهوه. ئەويش وهك ههنديك لە نووسەر وهونه رهنده پيشره وهكان، لە "دوساد" و "مارينتى" يهوه تا ههنوكه. شهيداىي گه رانهوه بۆ سهردهمى مندالى، لادانهكان، ويرانگهري و نه فرهت بووه. ليكدانهوه و پرافه كردنى گهندهلى له ئەدهبيات وهونهري كۆمه لگا و ههر وها شى كردنهوهى زانستى ئەو دياردانه گرنگه، به لام به شدارى نووسەر وهونه رهنده له قه بول كردنى گهندهلى كه خوى خوازيارى گوپرين وله ناو بردنيه به كاريكي ناشوپشگه رانه له قه لهم دهرىت.

خالى نزيك بهم پرسه كه ماركوژه له "نارسيسوس"^(١) و "ئورفيوس"^(٢) دهریده خات، له حاليكدا كه "پرومتوس"^(٣) كه (له روانگهى ماركسه وه شهريفترين شههيدى ميژووى فلسه فەيه) وهك پالەوان و نمونهى سهره تايى چاو ليدهكات. ئورفيك نارسيستيك نيشان و هيمايه كه له جيهانه كهى ديكه ومه رگ. ئورفيوس به گويردى

^(١) Narcissus له ميتولوژى يوناندا ئەو گهنجهيه كه كاتيک وینهى خوى له ناودا بينى شهيداى خوى بوو، له خو شهويستى خویدا لاواز بووهوه بوو به گولى نيرگز.

^(٢) ORPHEUS له ميتولوژى يوناندا كوپى ئاپولويه كه گوزانييژ بوو و سازى ليدهدا، پلوتر ريگهى پيدا كه به دواى تهرمى هاوسهره كيدا بروات به مهرجهى ئاوپ نه داتهوه. به لام له دوايين ساتدا لەم فهرمانه سهرپيچى كرد هاوسهره كهى لى وون بوو.

^(٣) PROMETHOUS يهكيك له پالەوانه كانى يونانى كۆنه

نەریته کلاسیکەکان پەیوەندی بە هاو پرەگەز بازییەوه هەیە. مارکۆزە دەلی "من وەك نارسیس خۆشەویستی وشەهەوتی ئاسایی رەد دەکەمەوه و ئەمە بۆ ئەوه نییە کە با پرەمەند و پاک داوین بێ، بە لکو مەبەستم ئەوهیە کە خۆشەویستی وشەهەوتییکی زیاتر و کاملاً تر بە دەست بهیّنم". ئەویش وەك نارسیس لە هەمبەر دیسپلینی سەرکوتکەری تیکەلای جنسی بە ئامانجی زاوژی نارهزاییەتی دەردەبەریت. ئەم ئارەزوۆ شەهەوتیانەیی ئورفیک نارسیستیک رەتکردنەوهی ئەم سیستەمەیه - سەرپێچی گەرە!؟. دیسان ئەم سەرپێچییە بە واتای خۆ دورگرتن لە جیاپوونەوه تایبەتییهکانیش لیک دەدریتەوه، کە هەمان سەرپێچی کردن لەگەشە کردن، جیاپوونەوهی یەكجارەکی لە دایك و خاك و هەر و هەا ئەزموونی چێژی جنسییه (ئاسایی نە سادیستیک). (جیگەیی سەر سوپرمانە کە لە کتیبی مرقفی یەك ساحەتیدا سەرپێچی گەرە بە تەواوەتی و تاکەیی گۆر دراوه، بە بێ ئەوهی هۆکارەکی بەیان بکریّت، و اتا تازەکەیی لەو کتیبەدا خۆ دورگرتن لە بەکار هێنانی ئەو چەمکانەیه کە کە لە بەری نیوان ئیستا و داها توو پر دەکاتەوه). روون و ئاشکرایە کە ئەم ئیدەئالە دژی بۆچوون و مەبەستی فرۆیدە لە گەشەکردن و کاملاً بوونی مرقفدا و گریدراوی تیگەیشتنی ئەوه لە خەموکی دەروونی و پەڕیشانی دەروونی. ئەم ئیدەئالە رزگار بوونە لە دەسلاتی ئاروژو جنسییه زاوژی کان، هەلبەت دژی ئەو ئازادییەیه کە رایش پیشنیاری کردو و هەنووکە مشت و مەری لە سەر دەکریّت.

ماركوزە نايەويّت سرنج بدات كه له پوانگه‌ی فرۆيده‌وه گۆراناكاري
 و كاملبووني لیبیدۆ له خو پەرەستی سەرتاییه‌وه بو ئاستی چێژی
 جنسی دەمی (بە دەم) پاشی (بە پاش) و دواتر زاوژی گریڤراوی
 سەرکوتی له پادە بە دەر نییه، بە لکو پرۆسە‌ی بیولوژیکی پیگە‌یشتنە
 كه بە رتری و بە لا بوونی چێژی جنسی زاوژی لیڤه‌كه‌و یته‌وه. له
 پوانگه‌ی فرۆيده‌وه كه‌سی ته‌ندروست كه‌سیكه‌ كه‌ گە‌یشتو‌ه‌ته ئاستی
 پیگە‌یشتنی زاوژی و له‌ نزیک‌ی وتیکه‌ لاو بوون چێژ وەر ده‌گریّت.
 تیک‌رای سیستە‌می كاملبوونی فرۆید له‌ سەر گە‌یشتن بە توانای
 تیکه‌ لاوی جنسییه‌ كه‌ دواين گە‌شه‌ی لیبیدوییه. من دژی لادانی ماركوزە
 له ئاسته‌كه‌ی فرۆید نیم‌ بە لکو نه‌ته‌نها دژایه‌تی ئەو هه‌لانه‌ ده‌كه‌م كه‌ له
 خراب به‌ كار هیئانی مه‌به‌ستی فرۆیددا ئەنجامی داوه، به‌ لکو ئەو
 لافانه‌ش رەد ده‌كه‌مه‌وه كه‌ ده‌لی به‌ پێداچوونه‌وه‌یه‌کی كه‌م و لاوه‌کی
 نوینه‌رایه‌تی فیکره‌کانی فرۆید ده‌كه‌م. له راستیدا ماركوزە هه‌ندیك
 تیوری داده‌ریژیت كه‌ به‌ ته‌واوه‌تی دژی ئەندیشه‌ سه‌ره‌کییه‌کانی
 فرۆیده، ئەم كار به‌ به‌كار هیئانی هه‌ندیك ره‌سته له‌ نوسراوه
 و گوته‌کانی فرۆید كه‌ دواتر لا براون، و به‌ له‌ به‌رچاوه‌ نه‌گرتنی ته‌واوه‌تی
 پیگه‌ یان مه‌به‌سته‌کانی ئەو ئەنجام دراوه. كه‌م تا زۆر ئەو به‌ لایه‌ كه‌ به
 سه‌ر فرۆیددا هیئاویه‌تی به‌ سه‌ر ماركسیشدا ده‌یه‌یئیت. هه‌ر چه‌نده‌ ئەم
 ره‌خه‌یه‌ش ئاراسته‌ی ماركس ده‌كات كه‌ نه‌یتوانیوه راستی ته‌واو
 سه‌باره‌ت به‌ مروّقی نوێ پەیدا بکات، به‌ لام به‌ گشتی خوێ وه‌ك
 لایه‌نگری ئامانجه‌کانی كۆمه‌لگای سوسیالیستی ئەو نیشان ده‌دات.
 به‌ لام نایه‌ويّت دان به‌ وه‌دا بنیّت كه‌ مروّقه‌ تازه (مندالگه‌راكه‌ی) ئەو به

تەواوەتی پێچەوانەى مەوقە بە ھەرمەند و بە تواناکەى مارکسە. ئەو مەوقەى کە دەتوانیت لە ھەموو شتێک ھەز بکات و عاشقى تیکرای شتەکانى دەرووبەرى بێت. مارکۆزە لە خۆشەویست بوونی مارکس و فرۆید لە نیو جیلی گەنجی رادیکالدا بە مەبەستى سەرنجپراکێش نیشانەکانى بۆچوونە درە مارکس و فرۆیدیەکانى خۆى لە مەوقى تازە کەلک وەر دەگریت.

چۆن ئەبێ بیرمەندیکی لیھاتووی وەک مارکۆزە بەم شیوەیە وێنەییەکی بە لاریدا براو لە دەروونشیکارى بە دەستەو بەدات؟ لە پوانگەى مەو وەلامى ئەم پرسیارە گرێدراوى ئەو بایەخ و ھەزەییە کە - ئەو ورووناکیبەرەکانى دیکە - بۆ دەروونشیکارى ھەیانە. لە پوانگەى ئەو وە دەروونشیکارى شیوازىکی ئەزموونى نییە بۆ پەردە ھەلمالین لە ئارەزو و خواستە ناوشیارەکانى تاک کە دەمامکى لۆژیکى بوونیان بە سەر خۆدا داداوە، و ھەر وەھا تیوریەکیش نییە کە سەرقالی ھەلس وکەوت و خو و بێت و وروژاندنى ناوشیاری جۆراوجۆر بۆ کارە بە روالەت لۆژیکییەکان نیشان بەدات. لە پوانگەى مارکۆزە و دەروونشیکارى کۆمەلێک ئەندیشەى مەتاپسیکۆلۆژیکە^(۱) سەبارەت بە مەرگ، غەریزەى ژیان، پەرسە جنسییەکانى مەداللى و... یەکیک لە دەستکەوتە گرنگەکانى فرۆید ھێنانى ھەندیک لە پەرسەکانە بۆ ناو چوارچێوەى توێژینەوہى ئەزموونى کە پێشتر لە فەلسەفەدا بە شیوەییەکی ئینتیزاعى لێک دەدرايەوہ. مارکۆزە بە گەراندنەوہى ئەم پرسیارە بۆ ناو ئەندیشەى فەلسەفى ئەم دەستکەوتەى فرۆیدی بە با دا.

(۱). Metapsychological

جگە لە گروپى توۋىژىنرەوانى چەپ كە لە پىكخراوەكەى فرویددا مانەو (كە پىشتەر باسماڭ كەردن) باسى چوار كەس لە دەروونشيكارەكان دەكەم كە بە شىۋەيەكى سىستەماتىكتەر بەشدارىيان كەردو و كاریگەرىيەكى زیاتریان لە سەر كەسانى دىكە داناو (دژبەرانى ۋەك ئادلىر، رانك ۋ یونگ بە لاو دەنىم).

"كارن ھۆرنای" يەكەم كەس بوو كە لە دەروونناسى ژنان كە لە لایەن فرویدەو خرابوو ۋ پەخنى گرت ۋ دواتر شىۋازىكى بونىادنا كە بە بەلاو نانى تىورى لىبىدۆ ۋ پىداگىرى لەسەر ھۆكارە كەلتورىيەكان ھەندىك بۆچوون ۋ پروانگەى سودبەخشى خستە روو.

"ھارى ستك سالىۆن" لە داننان بە گىرنگى كەلتورىدا لە گەل ھۆرنای دا كۆكە، ۋ لە چەمكە دەروونشيكارىيەكەى خۆیدا، بە كەلك ۋەرگرتن لە تىورى "پەيوەندى نىۋان كەسەكان" تىورى لىبىدۆى فروید رەت دەكاتەو. لە ھالىكدا كە لە پروانگەى مەو تىورى ئەو سەبارەت بە مەروۇ تا رادەيەك بەم راستىيەو كە مەروۇى مۆدىلى ئەو، نوینەرى مەروۇى لە خۆ بىگانەى ھەنوگەيى، سەنوردار دەبىتەو، دەستكەوتى سەرەكى ئەو بۆچوونەكەيەتى سەبارەت بە جىھانى خەيال ۋ پەيوەندى پرۆسەكان لە نەخۆشە توندەكاندا بە تايبەت تووشبوانى سكىزۆفرىيا.^(۱)

^(۱) ھەر چەندە كە ھۆرنای ۋ سالىۆن ۋ من لە گروپى فەرھەنگ گەرا ۋ فرویدیيە تازەكان لە قەلەم دەدرىن، بەلام ئەم رىزبەندىيە راست نىيە. سەرەراى ئەو كە ئىمە پىكەو ھاپرى ۋ ھاوکاربووین ۋ ھەندىك پروانگەى ھاوبەشمان ھەبوو — بە تايبەت ئەو پەوتە پەخنىگراڭە سەبارەت بە تىورى لىبىدۆ — بەلام ناكۆكى نىۋان ئىمە لە خالە ھاوبەشەكانمان زیاترە، بە تايبەت لە پروانگەى "كەلتورىيەو" ھۆرنای ۋ سالىۆن مۆدىلە كەلتورىيەكەيان بە واتاى مەروۇ ناسى نەرىتى لە قەلەم دەدرىت، بەلام بۆچوونەكەى من پشت بە توۋىژىنەو ھىزە سىياسى، نابورى ۋ دەروونناسىيەكان دەبەستىت كە بىنەما ۋ كۆلەكەى كۆمەلگان.

"ئەریک ئەریکسۆن" لە تیوری سەرەدەمی مندالی و کاریگەری کۆمەلگا لە گەشەیی مندالدا خاوەن پۆلیکی گرنگە. ئەو بەم توێژینەوه لە سەر پرسەکانی ناسنامە و نوسینی بیوگرافی لوتر و گاندی لە پوانگەیهکی دەروونشیکارانەوه، ئەم زانستەیی پەرەپێداوه. لە پوانگەیی منەوه ئەو دەیتوانی لە بواری دەروونشیکاریدا پێشکەوتنی زیاتر بە دەست بهێنێت، بەلام لە قوناغی بە دوادا چوونی توندپروانەیی دەر ئەنجامی تیورییەکانی خۆیدا مایەوه.

"ملانی کلاین" و ریبازەکەیی بە خستنه رووی دژایەتی کردنی قوولی لە لایەن مرقۆقەوه لە ریگای پیشاندانی لە مندالدا، کارامەیی ولیھاتوییەکی گەورەیی لە خۆی نیشانداوه. لە حالیکدا کە بەلگەکانی ئەو و زۆربەیی دەروونشیکارەکان تەنانتە منیشی رازی نەکردووه، بەلام لانی کەم تیورییەکانی ئەو دژە ژەھریکە لە ھەمبەر خواستی عەقلگەری کە لە بزوتنەوهی دەروونشیکاریدا بە شیوہیەکی بەر بلاو دەبینرا.

خواستی ملکہچ بوون بە داب و نەریت^(۱) لە نیوان زۆربەیی دەروونشیکارەکاندا واتای خۆی لە قوتابخانەیهکدا دەبینییەوه کە بە تیر و تەسەلی شروۆقەیی دەکەم، چوونکە ئەم قوتابخانەیه کاریگەرترین و گەرنگترین ھۆکارە لە بزوتنەوهی دەروونشیکاریدا. قوتابخانەیی دەروونناسی خو"من" Ego ئەو قوتابخانەیه^(۲) کە لە لایەن گروپییک لە

(۱). Conformist

(۲) دامەرزینەری ئەم قوتابخانەیه ئەمانە بوون

R. W. و H. Hartmann و E. Kris و R. M. Loewenstein و ئەمانەش نوێنەرەکانی بوون
R. R. Holt و B. Gill و G. Helein و D. rapaport و while-

دەروونشېكارەكانەو دەمەرزىنرا، ئەوان بە ھاوكارى يەكدى
سىستەمىكىيان دامەزراند كە تەواوكەرى تيورى كلاسېك بوو، ھەرودھا
دەستكەوتەكانى رابردویشان قەبوول دەكرد.

ناوى قوتابخانەكە ئەو دەگەيەنىت كە دامەزىنەرەنەكەى زىاتر
سرنجيان بە (خۆ) داو دەپشتيان كرده ناوەندى سرنجى فرۆيدەو واته
"ناخى مروۇ". (چالاككەكانى دژە عەقل كە وروژيئەرى مروۇقن، بەلام
ناوشيارەنەن". ئەم سرنج دانە بە "خۆ" شەجەرەيەكى برەودارى
ھەيە. بە تايبەت كە دابەش كەردنەكانى فرۆيد لە بن ناوى "ناخى
مروۇ" بە من و منى بالە superego شوينى دوو لايەنە بوونى سىستەمى
كوونى واته ھەست و نەست گرتەو و چەمكى خۆ(من) بو بە چەمكى
ناوەندى لە دەروون شىكاريدا. شارەزايى فرۆيد لە ليكدانەوئەى دەستە
واژەكاندا، تا رادەيەك لە زات و جەوھەرى وشەكاندا، سەرەپراى
ھۆكارەكانى ديكە بە دۆزىنەوئەى روخسارەكانى نەستى خۆ(من) كە
تارەدەيەك دا بەش كەردنەكانى رابردو رەت دەكاتەو سرنجپراكيشتەر.
وبەرھەمەكەى ئانا فرۆيد بە ناوئىشانى "من و ميكانيزمەكانى
بەرگرى"^(۱). ۱۹۶۴ بو بە خالىكى گىرنگى سەلماندى ئەم لافە كە دەروون
شىكارى من، بەلاو بوونەويەكى ئورگانىكە و لە تيورى كلاسېكى
فرۆيدەو سەرچاوە دەگریت.

دەروون ناسەكانى (من) دوپاتى دەكەنەو كە قەت نوسراوەكانى
ئانا فرۆيد يەكەمىن بەلگەى ئەوان نىيە، بەلكو دريژەپيئەرى

(۱) من و ميكانيزمەكانى بەرگرى لە لايەن ئەم وەرگيژەو كراو بە كوردى.

لیکۆلینه‌وه سه‌ره‌تاییه‌کانی فرۆیده سه‌بارت به‌لایه‌نه ناوشیاره‌کانی "من". به‌هه‌رحال سه‌ره‌پرای ئه‌و قسانه‌ی که فرۆیدی کرده باوکی ده‌وونناسی (من)، پۆستی باوک بوونی ئه‌و به‌و ئه‌ندازه‌یه‌ی که هارتمه‌ن وگروپه‌که‌ی لافی لیده‌ده‌ن، به‌نرخ نییه. سه‌ره‌پرای ئه‌وه‌ی که فرۆید له‌ پاده‌ به‌ده‌ر بایه‌خی به‌ "من" ده‌دا به‌لام ده‌روونناسی شی‌کردنه‌وه‌یی ئه‌و به‌هه‌ندی‌ک خواستی ناوشیار که وروژینه‌ری هه‌لسوکه‌وتن گه‌مارۆ دراوه، له‌م روه‌وه‌ ئه‌و وه‌ک ده‌روونناسی "ده‌رونی مروۆ" "ویژدان" مایه‌وه.

ده‌روونناسی "خۆ" (من) له‌ نامیلکه‌یه‌کدا که هارتمه‌ن، دامه‌زڕینه‌ری ئه‌و ریبازه‌ نوسیوه‌تی وسالیک دوا‌ی کۆچی دوا‌ی فرۆید له‌ چاپ دراوه له‌م نامیلکه‌یه‌دا، (ده‌روونناسی خۆ و پرس‌ی پیکه‌وه گونجان)^(١). هارتمه‌ن سیسته‌میکی تازه به‌ بایه‌خیکی تایبته‌ بو‌پروسه‌ی پیکه‌وه گونجان بونیاد ده‌نی‌ت. ئه‌و به‌باشی ئامانجی تو‌یژینه‌وه‌که‌ی خۆی روون ده‌کاته‌وه: "ده‌روونشیکاری به‌ لی‌کۆلینه‌وه له‌ سه‌ر خه‌سار ناسی وئ‌ه‌و دیاردانه‌ی که له‌ سنو‌ری ده‌روون ناسی و سایکۆپاتۆلۆژی Psycho-Pathology دان ده‌ستی پیکرد. له‌و کاته‌دا کاری ئه‌م زانسته له‌ سه‌ر "ناخی مروۆ" وخواستی غه‌ریزی ورد ده‌به‌وه ... به‌لام ئیستا هیچ گومانیکم نییه که ده‌روونشیکاری به‌

^(١) Ego psychology and the problem of adaptation بو‌ئ‌ه‌وه‌ی که خسته‌نه‌ رو‌ی ده‌روونناسی "خۆ" کورت بی‌ت له‌م روه‌وه‌ لی‌رده‌ا من ته‌نها نامیلکه‌که ده‌خمه‌ به‌ر باس، له‌م نامیلکه‌یه‌دا سه‌بارت به‌ ده‌روونناسی "خۆ" گه‌لی‌ک بو‌چوونی گرن‌گ خراوته‌ رو، به‌لام ناما‌ژ به‌و شتانه‌ نه‌کراوه‌که دواتر هارتمه‌ن وئ‌ه‌ندامانی گروپه‌که‌ی پی‌یان زیاد کرد‌وه.

گوڭرەھى واتاى بەرفراوانى وشەوبە گوڭرەھى تىگەيشىتنى ئىمە لەو شىۋازانەھى كە بەربلاوتر و قولتر و ديار ترن"^(۱). دەروونناسىيەكى گىشتىيە .

چەمكى نوۋى دەروونشىكارى بە واتاى دەروونناسى گىشتى، دەروونناسەكانى (خۇ) ناچار دەكات تا سرنج بدەنە ئەو دياردانەھى كە دەروونشىكارانى پابردو و پشت گويان خستبو و لەم سالانەھى دوايىيەدا رىژەيەكى كەم لە دەروونشىكاران بايەخيان پىداو: واتە رەوت و شىۋازەكانى كارى ئورگانى زەين كە ھەندىك دەستكەوتى گونجاو و سازگارى لىدەكەويٹەو.^(۲) ئەو تىزەھى كە بوەتە بنەماي پەپىيدانى زىاترى دەروونناسى "خۇ" ئەمەيە كە ھەر جورە پىكەو ھە گونجانىك لە گەل ژىنگە يان ھەر جورە فيربوونىك لە گەل پرۆسەھى پىگەيشتن دژ بە يەك نىن. پەپەپىيدانى پىگەيشتن ، مەبەسەت، تىگەيشتن لە بابەت ، زمان، بىر كەرنەو، بە بىر ھىنانەو، گرتن، خۇكاش كەرن بە سەرزەويدا، رۆيشتن و ھەر جورە پىگەيشتن و ھەر ھە پرۆسەكانى فيربوون دژ بە يەك نىن. دەروونناسى "خۇ" لە سەر پۆلى ئىرادە و لىبىدوى "دامالراو لە ئارەزۇ جنسىيەكان"^(۳) و ھىزى و ئىرانگەرى "دامالراو لە ھەلچوون"^(۴) كە بە "خۇ" ھىزى كار كەرن و ئىرادە دەبەخشىت، پىداگىرى دەكات.^(۵) لە ھالىكدا كە ئەم چەمكە بە

(۱) نامىلكەھى دەروونناسى خۇ و پرسى پىكەو ھە گونجان

(۲) ھەمان نامىلكە

(۳) . De-sexwalize

(۴) .De- ggressived

(۵) R.H .White نىشانىدا كە ناتوانىن بە سرنجان بەو زانىارىيانەھى كە ھەنووكە سەبارەت بە كارى سىستەمى دەمارى لە بەر دەستماندايە لە بۇچوونى بە كارىگەر كەرن و بىن كارىگەر كەرنى ھىزى لىبىدو بەرگىرى بكەين. ئەو لە باتى ئەو، ھىزە سەربەخۇكانى "خۇ" پىشنيار دەكات كە لە رۆژى لە داك بوونەو بوونيان ھەيە و لە فراوان بوون و كار و چالاكىيەكانى "خۇ" بە كار دەھىنرىن.

واتای دُنیا نەبوونە لە بۆچوونەکانی فرۆید سەبارەت بە ھێزە دژە
 عەقلەکان، کە ئێرە دیاری دەکەن و کاری "خۆ" سنووردار دەکەنەو،
 و سەبارەت بە "ناخ" و "خۆ" لادانیکی بنەپەرتی زیاتریان ھەیە. فرۆید
 وەک "مەنجەلیک سەیری ناخ دەکات کە ھەمیشە لە حاالی کولاندایە".
 "گیل" وزۆربەیی دەروونناسانی "خۆ" لەو بپروایەدان کە ناخ خاوەن
 شیوہ و بونیادیکە، ھەر چەندە کە عەقل گەراش نەبێت "خۆ" و ناخ
 ئیدی دژی یەکدی قەلەم نادرین، بەلکو پیکەوہ گریڤدراون. لەم رووہوہ
 دەتوانین بگەینە ئەو ئەنجامە کە دوولایەنە بوونەکان لە پوانگەیی
 فرۆیدەوہ لە نیوان چیژ و بنەچەیی راستیدا، ھێزە جموجۆل دار
 و پابەندەکان و پڕۆسەیی یەکەم و دووہەمیش پیکەوہ گریڤدراون.
 ئەمانەش وەک "ناخ" و "خۆ" لە گەل ئەو زەنجیرە پلەیی ھێز
 و بونیادانەدا گریڤدراوہ کە لە تیڤرای ئاستەکاندا خاوەن زەنجیرە پلەن.
 بە گریمانەیی گریڤدراوی زەنجیرە پلە توخمی دیالیکتیک لە بۆچوون و
 تیورییەکانی فرۆیددا لە ناو چووہ. ئامانجی سەرەکی فرۆید لەم
 نموونەییەش دا وەک نموونەکانی دیکە نیشاناندانی ناکۆکی لە نیوان
 دژبەرەکان و دیاردە تازەکانی سەرچاوەگرتوو لە ناکۆکییە. ئەم
 شیوازەیی دیالیکتیک بیرکردنەوہیەکی تیوریک دەخاتەروو کە بە گوێرەیی
 ئەوہ، چەمکی ناکۆکی نیوان دژبەرەکان شوینی خۆی بۆ گەشە کردن لە
 نیو پیکخراوی زەنجیرە پلەدا چۆل دەکات.

تایبەتمەندی پیکەوہ گونجانی دەروونناسی "خۆ" لە
 پیدایەتی و ھەوێ دوبارەیی فرۆید بە دەروونناسی "خۆ"دا باشتەر
 وشەفاقتەر لەم خالە تیوریکانە نیشان دراوہ. فرۆید ئامانجی خۆی بۆ

چارەسەركردن وگەشەى مروۋ بە ھەندىك فورمولى بويىرانە وشاعيرانە
بەيان دەكات:

"لە ھەر شوينىك كە ناخىك ھەبىت، "خۇ" يەكش بوونى ھەيە ".
ئەم رەستەيە نىشان دەرى باوەرى فرۇيد بە عەقل و لوژىكە وھوكارى
پراكتىزە كردنى شيوازى ئازاد كردنى مروۋ لە ريگاي وشيار كردنەوھى
ھەستەوھەيە. بەلام ھارتمەن دەلى كە لە گوتەكانى فرۇيد بە زورى خراپ
كەك وەردەگىردىت: "... ئەو بەم واتايە نىيە كە ھەمىشە مروۋقىكى
عاقل بوونى ھەيە ويا رەنگە بوونى ھەبىت، بەلكو رەوتىكى كەلتورى
ومىژوويى وئامانجىكى چارەسەرى بەيان دەكات ^(۱)."

ئەم گوتەيە وەرگىپرانىكى پوزىتقى لە ئامانجى رادىكال. ئەم خالە
كە قەت مروۋقىكى بەتەواوھتى عەقل گەرا بوونى نىيە و بوونى نابىت،
وھسف كردنى ئەو خواستەيە كە بە پشت بەستىن بە وشەى "بە
تەواوھتى"، دەبىتە راستى رەھا. ئەوھى لە پوانگەى فرۇيدەوھ گىرنگ
بوو، لانى زورى كامل بوونى خۇنەبووھ بەلكو "ئاستى گونجاو" ى
مروۋقىكى تەواوھ. ئەو بىنەمايەكى "نەرىتى" دامەزاند كە بە گویرەى
تيورى مروۋ بوو، واتە مروۋ دەبى ھەول بدات تا لە ئاستى گونجاودا
خۇ" لە شوينى "ناخ" دا بنىت، چوونكە ھەر چەندە لەم ھەولدانەدا
سەركەوتن بە دەست بەينىت كەمتر تووشى خەمۇكى دەروونى و
نەخۇشەيەكانى دىكە دەبىت. لىرەدايە كە ناكۇكى نيوان فرۇيد
وفەيلەسوۋفە پوزوتىقىستەكان روون دەبىتەوھ. فرۇيد پەيوەندى و
پيوەرىك بۇگەشە و كامل بوونى مروۋ دىارى دەكات لە حالىكدا كە

^(۱) ھەمان ناملىكە

پوزوتیفیسته‌کان قسه‌کانی فرۆید وەك پەوتیكى میژوویی لە قەڵەم دەدەن. و نكۆلی لە جەوهەری پیوهری گوته‌كه‌ی ئەو- كه وشە دەبی لەویوه كوتەرۆل بكریت- دەكەن.

هەر ئەم خواسته‌ی ریفورمخاوانه‌ی لە گوته‌ی هارتمەن سەبارەت بە چەمکی تەندروستی دەر وونیشدا بەر چاوا دەكه‌وێت. ئەو، ئەو كه‌سانه‌ی كه سەبارەت بە نیشانه‌كانی "تەندروستی هەرە باش" بۆچوونی روەکی دەر دەبێن، پەخنه‌ی ده‌كات و لافی ئەو لێدەدات كه ئەوان ئەو كه‌سایه‌تییه‌ی جۆراوجۆرا‌نه‌ی كه بە كرداری تەندروست لە قەڵەم دەدرین و گروپیك لە خەلك كه لە لایه‌نی كۆمه‌لایه‌تییه‌وه پیو‌یستن لە بەر چاوا ناگرن.

لە قسه‌كانی سەر‌ه‌وه‌دا واتای "كرداری" چیه‌؟ هارتمەن بەو لیلی و نادیاریه‌ی كه لە قسه‌كانیدا بوونی هه‌یه، یه‌كێك لە پرسه‌ی جی‌ی مشت و مەرەكانی ئیمه‌ لە بەر چاوا ناگریت، و ئەمه‌ هه‌مان دوولایه‌نه‌ی بوونی تەندروستی دەر وونه‌ی. یه‌كێك لەم دوو واتایه‌ی ئاماژه‌ی به‌ كاری سیسته‌می دەر وونی به‌ گوێره‌ی گه‌شه‌ی گونجاو ده‌كات. من ئەم واتایه‌ی به‌ "هومانیستی" ناو ده‌بەم، چونكه‌ ناوه‌ند و سه‌نته‌ره‌كه‌ی م‌رو‌قه‌ی فورمولی فرۆید سەبارەت به‌وه‌ی كه‌ خوشه‌ویستی نیشانه‌ی تەندوستیه‌ی، تارا‌ده‌یه‌ك گشتیه‌ی، به‌لام به‌ روونی ئاماژه‌ی به‌م خاڵه‌ی ده‌كات كه‌ كه‌سی لیوانلیو له‌ نه‌فره‌ت و ویرانگه‌ری خوشه‌ویستی تەندروستی تیدا نییه‌. ویا خود فرۆید ئەو كه‌سه‌ بۆ قوناغی ئانالی-سادیستیک داده‌به‌زینی‌ت و به‌ تەندروست له‌ قەڵەمی نادات. به‌لام ئایا كه‌سی‌کی وه‌ها له‌ كۆمه‌لگایه‌کی تایبه‌ت دا ناتوانیت پ‌یشه‌یه‌کی هه‌بی‌ت و ئەركه‌كانی

جى بەجى بىكات ؟ ئايا كەسى سادىست لەسىستەمى نازىيەكاندا كارامەو سودبەخش نەبو؟ وىان كەسىك كە خوشەويستى دەر دەرپىت لەو سىستەمە دا بە ناسازگار لە قەلەم نەدەدرا ؟ ئايا كەسىكى لە خوبىگانه بە ھەستى خوشەويستى كەم و ناسنامەى زياتر لە كەسىكى ھەستىاروسۆزدار شايستەى كۆمەلگاي تەكنولوژىكى ھەنوگەى نىيە؟ لە وت وويژ سەبارەت بە تەندروستى لە كۆمەلگايەكى نەخوشدا چەمكى تەندروستى لە واتاي دووھەمىدا، واتا كۆمەلناسىيەكەى بەكار دىت كە مەبەست سازگار بوونە لە گەل كۆمەلگادا . پىرسى راستەقىنە لىرەدا ناكۆكى نيوان تەندروستى مروؤ و تەندروستى كۆمەلگايە . رەنگە كەسىك بتوانىت لە كۆمەلگايەكى نەخوشدا بە شىوھەيەكى رىك و پىك كارىكات، چوونكە بە ناومروؤقىكى نەخوشە . لەم رووھو و شەى "كردارى" ئەو ھەگەيەنىت كە لە پروانگەى كۆمەلگاوە سەبارەت بە كەسىيەتى داوھرى دەرپىت، بەلام تاك لەلەيھى دەروونشيكارىيەو داوھرى لە سەر دەرپىت .

ھارتمەن لىرەدا گرنگترىن و پرادىكالترىن توخمى سىستەمى فرۆيدى بە لاوھ ناوھ: پەخنە گرتن لە دابو نەرىتە ئاكارىيەكانى تويژى ناوھپاست و ناپەزايەتى دەرپىن بە ناوى گەشە و كاملبوونى مروؤ . ئەو بە جياکردنەوھى تەندروستى "مروؤ" و "كۆمەلگا" لە يەكدى و نكولى ناراستەوخو لە زىان ناسى كۆمەلەيەتى لە ھەمبەر فرۆيد و ھستاوھتەو، كە باسى "خەمۆكى دەروونى ھاوبەش" و "زىانناسى كۆمەلگا شارستانىيەكان" دەكات . ھارتمەن ئاگاي لەو نىيە كە سەرکووتردى ئارەزوؤ جنسىيەكانى تويژى ناوھپاستى چەرخى

شیکتوریا" تەندروست" نەبوو. چونکە توپىژى ناوەرپاست بۆ کو کردنەوہى سامان، دژى چيژ و دژى بە کار هيئان وەك بونيادی کۆمەلگا بۆ کەلەکەى کردنى سەرمايە کە بۆ ئابوورى سەدەى ۱۹ پيويست بوو، خوويەکی کۆمەلایەتيان لە خوگرتبوو. فرۆيد بە ناوی مرقەوہ قسەى دەکرد و لە سەرکوټکردنى نەريتیی ئارەزۆ جنسيیەکان کە نەخوشى دەروونی ليدەکەويتەوہ پەخنەى دەگرت.

لە ناوەرپاستى سەدەى ۲۰دا ئيدى گرفت، سەرکوټکردنى ئارەزۆ جنسيیەکان نيبە، چونکە لە گەل گەشەکردنى کۆمەلگای بە کار هيئەر "سيکس" خوێ بوو تە کالایەکی بە کار هيئەرى، وخواستى بەختەوہرى جنسي بەشيکی مۆديلى بە کار هيئانە کە شایستەى ئابوورى کۆمەلگای سیکسەیکە: لەم کۆمەلگایەدا هەندیک خواست و غەریزەى دیکە سەرکوټ دەکړن: وشيارى کامل، ئازادى، خوشەويستى. لە راستیدا ئەگەر خەلک، مرقى تەندروست بوون زیاتر دەیاننوانى پۆلە کۆمەلایەتيیەکانى خويان جى بە جى بکەن، دژى کۆمەلگای نەخووش ناپەرەزايەتيان دەردەبېرى و چاوەرپوانى گۆرانکاری گەليکی کۆمەلایەتى-وئابوورى بوون کە بتوانى دوولایەنە بوون لە نيوان تەندروستى لە واتای کۆمەلایەتى وتەندروستى مرقوايەتیدا کەم بکاتەوہ.

دەروونناسى "خو" پيداچوونەوہیەکی جيديیە لە سيستمى فرۆیددا، پيداچوونەوہیەک لە جەوہەرى ئەو سيستمەدا نەک لە چەمکەکانیدا. ئەم جۆرە پيداچوونەوہیە چارە نووسى ھەر تيوريیەکی راديکالە. "بپراى نەگۆر" بەرنامەکانى پەرودەى لە شيوہى سەرتايى

خۇيدا ھېشتوۋتەۋە ولە دەستدرېژى وپەخنە دەپپارىژىت، بەلام ھەر ئەوانەى دوبارە لىكداۋتەۋە، ھەندىك شتى تازەى پى زىاد دەكات لە حالىكدا كە لافى ئەۋە لىدەدات ئەم زىاد كردنەنە گوتەى سەرەكىن. ئەم شىۋازەى پىداچونەۋە جەۋھەرى پەرۋەردەى سەرەكى توۋشى گۆران دەكات. جۆرىكى دىگەى پىداچونەۋە، كە پىشنىار دەكەم ناۋى دىالىكتىكى لى بىرىت، پىداچونەۋەپە لە رىزبەندىيە "كلاسىكەكان" بە پاراستنى جەۋھەرگەيانەۋە. لەم پىداچونەۋەپەدا ھەول دەدرىت كە جەۋھەرى پەرۋەردەى سەرەكى لە رىگەى ئازاد كردىيەۋە لە مەرجى بوونەۋەى (شەرتى بوونەۋە) كاتى، وسنوردار كردنى گریمانە تيورىكىيەكان بپارىژىت، ھەر وەھا ھەول دەدرىت تا ناكۆكىيەكانى نىۋ تيورى كلاسىك بە شىۋازى دىالىكتىك چارە سەربىرىت و تيورى لە پرۆسەى بە كار ھىنانى لە پرسە تازە ئەزمونىيەكاندا چاك بىرىت.

رەنگە گىرنگىرىن پىداچونەۋە سەبارەت بە ئەرك بىت كە دەروونناسى "خۇ" ئەنجامى نەداۋە. ئەم دەروونناسىيە "ناخى" كامىل نەكردە، بەم واتايە كە لەو شتەدا كە ناۋەندى سىستەمى فرۆيدە تەشدارى نەكردۋە. و ئەمە "زانستى دژە عەقلە"^(۱). ودىسان لە پەرەپىدانى ئاگاھى ئىمە بۇ پرۆسەكانى ناۋشيار، دژايەتى، خۇراگرى، ولۇژىكى كردن و گواستەنەۋەكان ھىچ رۆلىكى نەبوۋە.

و تەنەت لەۋەش گىرنگىر ئەمەيە كە دەروونناسى "خۇ" لە چۈرچىۋەى خۇشىدا شروڧە كردنى رەخنەگرانەى ئازادكردنى بە كار نەھىناۋە. ئەو مەترسىيە گەۋرىيە كە ھەرەشە لە مۇۋ دەكات زىاتر لە

(۱). Irrationd Science

ریځگه‌ی نات‌ه‌وانی له ناسینی تایبه‌تمه‌ندی ساخته‌ی "عه‌قلی ته‌ندروست"^(۱) یان شعوری گشتیی‌ه‌ویه.

زۆرینه هیشتا کۆنه پ‌ه‌ره‌ست و فیکرگه‌را ماونه‌ته‌وه، شعوری گشتی به عه‌قل له قه‌له‌م ده‌دن. د‌ه‌روونناسی رادیکالی "خۆ" ده‌بی توێژینه‌وه‌ی ر‌ه‌خنه‌گرانه سه‌بارت به ناگاه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له به‌ر چاو بگریت و به ئامانجی سه‌ره‌کی خۆی له قه‌له‌می بدات. به‌لام خۆی به توێژینه‌وه رادیکاله‌کان‌وه خه‌ریک نه‌کردوه. به‌لکو ته‌نها له چوارچێوه‌ی ئەندیشه‌ی ئینتیزاعی و میتاسایکۆلۆژی‌دا ماوه‌ته‌وه که هیچ شتیک به زانیاری کلینیکی و د‌ه‌روونناسی کۆمه‌لایه‌تی ئی‌مه زیاد ناکات.

د‌ه‌روونناسی "خۆ" له سه‌ر لایه‌نه‌کانی لۆژیکی له هه‌قهاتن، په‌روه‌رده، ویست و... پ‌یداگری ده‌کات. (ئ‌ه‌م تی‌گه‌یشتنه نه‌ریتییه ئ‌ه‌م خاله له بیر ده‌کات که مرو‌قی ئ‌ه‌م چه‌رخه له نه‌بوونی کاریگه‌ری خۆی له سه‌ر داها‌توو ئازار ده‌بینیت و په‌روه‌رده له باتی ئ‌ه‌وه‌ی وشیا‌ری بکاته‌وه، به زۆری له وشیا‌ربوونی خویشی که‌م ده‌کاته‌وه.) هه‌لبه‌ت ئ‌ه‌مه بواریکی گ‌رنگه له توێژینه‌وه که تییدا هه‌ندیک توێژینه‌ری وه‌ک پیاژه، یونسکی، بوهلر و هه‌ندیکی دیکه به شیوه‌یه‌کی باش به‌شدارییان کردوه. بوهلر به‌م گوته‌یه که ئ‌ی‌مه‌ش ده‌زانین "لیبیدۆ" له "خۆ"‌دا نییه به‌لکو له سیسته‌می مرو‌قدایه، ریزیک‌ی ئاکادمیکی به د‌ه‌روونشیکاری به‌خشی. به‌م دانپ‌یدانانه‌ی ئ‌ه‌وان هه‌ندیک له زی‌ده‌ره‌وییه تیوریکیی‌ه‌کانی د‌ه‌روونشیکاری که‌م بویه‌وه، به‌لام هه‌ندیک له

(۱). Common sense

بیرکردنه وهکانی ئەم توێژینه رانه تهنها بۆ کهسانیک تازهن که لهو برۆایه دان تیوری لیبیدۆ هه موو شتیك بهیان دهکات.

پیداچوونه وه له دهروونناسی "خۆ" تهنها به توێژینه وهی دهروونناسی سازگار بوو^(۱) (پیکه وه گونجان) که خۆی لیکدانه وهیهکی زانستی کۆمه لایه تی سه دهی بیستم وجه وهه ری کۆمه لگای رۆژئاوایه، دهست پێ ناکات. هۆکاری گه رانه وه وبایه خدان بۆ پیکه وه گونجان له چه رخی نیگه رانییه کان و گونجانی جه ماوه ری دا به باشی ده رک ده کریت، به لام ئەم گه رانه وهیه نابیته هۆی پیشکه وتنی تیوری دهروونشیکاری، به لکو له پاشکه وتنیدا کاریگه ره. له راستیدا پیکه وه گونجان وسازگاری، جۆش و خروۆش و جم و جۆلی که ماوه یه ک هۆکاری کاریگه ری که لتووری هه نوکه یی بوو، بێ کاریگه ر کردوه.

ده بی ئەم پرسیاره بخریته ڕوو، ئەگه ر شروقه که ی من راسته، بۆچی ریبه رانی بزوتنه وهی دهروونشیکاری، دهروونناسهکانی "خۆ" یان له خۆ دوور نه خستوه ته وه؟ کوت و مت ئەو کاره ی که گه ل پیداچوونه وه خوازه کاندایه نجامیاندایه. و به پیچه وانه وهی دهروونناسی "خۆ" بوو به قوتا بخانه یه ک له نیو بزوتنه وهی دهروونشیکاریدا، ئەم راستیه، به هه لبژاردنی هارتمه ن بۆ پۆستی سه روکی "یه کیته ناونه ته وهی" له سالێ ۱۹۵۱ دا به شیوه یه کی هیمایی قه بوول کرا.

ولامی ئەم پرسیاره دوولایه نه یه. له لایه که وهی دهروونناسهکانی "خۆ" ده یانه ویست راستی خۆیان به پشت به ستن به پروانه کهانی

خو‌یان به ناوی " فرۆیدیسته راسته‌قینه‌کان " ب‌سه‌لمی‌نن. له‌ لایه‌کی ت‌رمه‌وه‌ و‌ا ده‌هاته به‌رچاو که ئه‌وان خواسته گ‌شتیه‌کانی د‌ه‌روونشیکاری ره‌سمی‌یان سه‌باره‌ت به‌ گ‌ون‌جان و‌شایسته‌یی ری‌زلینان د‌ابین کرد‌بوو. زانیاری و‌ تواناکاری د‌ه‌روون‌ناسه‌کانی "خۆ" به‌ پ‌واله‌ت به‌ره‌که‌ت و‌خیریکی گ‌ه‌وره‌ بوو بۆ ئه‌و بزوتنه‌وه‌یه که هۆکاری هه‌بوونی خۆی له‌ ده‌ست‌د‌ابوو، به‌ر‌فر‌اوانبوونی سو‌د‌به‌خشی " د‌ه‌روون‌ناسی ناخی " له‌ بیر‌کرد‌بوو و‌به‌ د‌وای ناساندنی تیوری‌ک‌دا ده‌گه‌را. د‌ه‌روون‌ناسی "خۆ" و‌لامیکی هه‌ره‌باش بوو بۆ قه‌یرانی د‌ه‌روونشیکاری. ئه‌م هیوایه بۆ ئه‌مه‌ بوو که هیوا‌ی پ‌یدا‌چ‌وونه‌وه‌ی رادی‌ک‌ال و‌ سو‌د‌به‌خش که ده‌بی‌ته هۆی گ‌یرانه‌وه‌ی توانا سه‌ره‌کییه‌کانی د‌ه‌روونشیکاری به‌ لاوه‌ نرابوو.

د‌یسان هه‌ندی‌ک شتی نا‌ناسایی سه‌باره‌ت به‌ ق‌بوولی د‌ه‌روون‌ناسی "خۆ" له‌ لایه‌ن زۆربه‌ی "ئه‌رزه‌دۆک‌سه‌کانه‌وه" بوونی هه‌یه. " ناخ‌ت " یه‌کی‌ک له‌ د‌ه‌روونشیکاره لی‌ها‌ت‌وو‌ه‌کانی ئه‌رزه‌دۆک‌س، په‌خ‌نه‌یه‌کی له‌ د‌ه‌روون‌ناسی گ‌رت‌وو‌ه‌که له‌ په‌خ‌نه‌کانی م‌ن ده‌چ‌ی‌ت. ئه‌و له‌ سه‌مپۆزیۆمی‌ک‌دا سه‌باره‌ت به‌ "کاریگه‌ری به‌رانبه‌ر له‌ ک‌امل بوونی خۆ و‌ناخ‌دا" ده‌لی: " هه‌ول‌دان بۆ به‌رز کرد‌نه‌وه‌ی د‌ه‌روونشیکاری بۆ ئاستی د‌ه‌روون‌ناسی گ‌شتی... به‌و شی‌وه‌یه که ه‌ارتمه‌ن، سۆس‌ور و‌ که‌سانی د‌یکه مه‌به‌ستی‌ان بوو، له‌ پ‌وانگه‌ی منه‌وه هه‌نگاوێکه به‌ره‌و د‌واوه، ئه‌گه‌ر ئاما‌جه‌که‌ی شی‌واز ناسی بی‌ت ". هه‌رچه‌نده که م‌ن له‌ گه‌لی‌ک ب‌وارد‌ا د‌ژی

ناختم^(۱)، بەلام لەم بارەیدا کە قوتابخانەی دەروونناسی لە جەوهەری دەروونشیکاری پاشەکشەیی کردووە واپارام.

سەرەرای هەندیک ئاماژەی نارهەتکەر، دەروونشیکاری لە حالەتی ئە ناو چووندا نییە. بەلام دەتوانین چاوەڕوانی مردنی بێ، مەگەر ئاراستەکەیی گۆڕانی بە سەردا بێت. مەبەست لە "قەیرانی دەروونشیکاری" ئەمەیه. وەک هەر قەیرانیکی نیکە لەم بارەیدا دوو لایەن بوونی هەیە: لە ناو چوونی وردەوردەیی یان نوێ کردنەوەیەکی داھێنەرانه. بە شیوەیەکی روو لە زیاد بوون ئاشکرا دەبێت کە قەیرانی هەنووکەیی مەوقایەتی پرسیکە کە پێویستی بە تیگەیشتن و چارەسەری و ئاگاہی قوول لە پەرچەکرداری مەوقە هەیە و دەروونشیکاری دەتوانێت لەم بارەیدا پۆلی گرنگ بگێڕێت. دیسان ئەگەر کەسێک بە راستی حەزی لە توێژینهوە بێت، دەروونشیکاری گۆڕەپانیکی گونجاو کە لە زیندەوهرناسی و فیزییا کەتر نییە. بە تایبەت بۆ ئەوانەی کە دەتوانن توانایی کاریگەری و بێکردنەوهی پەخنەگرانه لە گەڵ تواناکاری وردبینی پڕۆسە دەروونییهکان تیکەلاو بکەن.

دەرئەنجام، نوێ کردنەوهی داھێنەرانهی دەروونشیکاری کاتیکی ئەنجامدەدریێت کە بە سەر گونجانی پوزوتیفیستی خۆدا زال بێت و دوبارە وەک تیورییهکی پەخنەگرانه و روحيکی ھۆمانیستی رادیکال

(۱) لە قەسەکانی ناختم لە سەمپۆزیۆمی "کاریگەرییە بەرامبەرەکان لە کەمەل بوونی خۆ و ناخدا" لە کۆنگرەیی ۱۷ یەکییەتی ناو نەتەوهیی دەروونشیکاری کە لە ۱۹۵۱/۸/۸ لە ئامستردام، ھۆلەندا بەرپۆوە چوو.

دەرکه ویتەو. ئەم دەر وونشیکارییە چاوپیداخشیندراو و چاک بوو تا قولایی نەست دزە ی کردو و لە تیکرای داب و نەریته کۆمە لایە تییه کان که مروقیان گە مارۆ داو و لە شیوہی خو ی دوریان خستو تەو، پەخنە دەگریت. یه کیك له ئامانجهکانی ئەم دەر وونشیکارییە ئەو پڕۆسانە یە که دەتوانن پیدایستی یه کان ی مروۆ له گەل کۆمەلگادا بگونجینن، نە ئەو ی مروۆ وە کۆمەلگا لیبکەن. بە تایبەت که دەر وونشیکارییە کی وەها ، دیاردە دەر وونسانە کان که نەخۆشینەکانی کۆمەلگای ئەم چەرخە یە، وەك : له خو بیگانه یی، نیگەرانی، تەنیایی، ترس له هەستی قول، نەبوونی چالاکی و نەبوونی شادی لیك دەداتەو. ئەم نەخۆشینانە له دەرئەنجامی سەرکو تکردنی ئارەزو جنسییەکانی سەردەمی فرۆیددا رۆلیکی گرنگیان هەبوو، و تیوری دەر وونشیکاری دەبی بە شیوہ یەك دابریژریت که له لایەنە ناوشارەکانی نەخۆشینە باسکراوە کان وەهل و مەرجی چارەسەر کردنیان، له کۆمەلگا و بێنەمالەدا، که سەرچاوە ی ئەو نەخۆشینانەن تیبگات.

بە تایبەت دەر وونشیکاری له سەر "زیان ناسی ئاسایی" و سکیزوفرنیای دریزخایەن و سوک که بەرەمی کۆمەلگای سیرنیتیک و تەکنۆلۆژیکی هەنووکە و داها توو، لیکوئینەو دەکات.

2- مەۋقئ مودىلى فرۆىدو ياسا

ورىسا كۆمەلە تىيەكانى

بۆتىگە يىشتىن لە بنەما كۆمەلە تىيەكانى بۆچونەكانى فرۆىد سەرەتا دەبى سرنج بدەين كە ئەو رەخنە گەرىكى لىبرالى كۆمەلگائى بورژوازى بوو ولەم پوانگە يەوە تىكپراى رىفۆرم خوازە لىبرالەكان رەخنەگر بوون. فرۆىد دەيبىنى كۆمەلگە ھەندىك شتى ناپيويست بە سەر مەۋقئدا دە سەپىنىت، كە بە پىچەوانەوہى چاۋەروانىيەوہ دەرئەنجامى خراپترى لىدەكەوئتەوہ . ئەو دەيبىنى كە ئەو دژوارىيە ناپيويستە، كە لە بوارى ئاكارى جنسىدا بوونى ھەبوو، خەمۇكى دەرۋونى لىدەكەوئتەوہ كە لە گەلىك نمونەدا بە لىك بوردن دەتوانى دورى بخەيتەوہ (واتە بە لىك بوردن رىگە نەدەيت كە خەمۇكى دەرۋونى دروست بىيت) دەستە واژە سياسى وپەرۋەردەيەكان ھاوتەرىين. بەلام فرۆىد قەت رەخنەى لە كۆمەلگائى سەرمايەدارى نەگرتەو قەت بنەماى كۆمەلە تىيەتى - ئابۋورى ئەم سىستەمەى نەخستۋەتە ژىر پرسیارەوہ، ولە ئايدولۇژىيەكانى رەخنەى نە گرتەوہ - لەو نمونانەى كە پەيوەندى بە ئارەزۇ جنسىيەكانەوہ ھەبوو.

سەبارەت بە تىگە يىشتىنى فرۆىد لە مەۋقئ، دەبى بە بىرى بەينىنەوہ ئەو، كە شەيدائى ھۆمانىزمى رووناك گەرىبوو، بە ھەمان گۆشە نىگاۋە

سەیری بوونی مروقی دەکرد، - مروقیکی تەواو، نە ئەو مروقیی کە لەکەلتوورەکاندا دەبینرێت، مروقییک شایستەیی تیکرای بەها گشتی و ئەزموونییەکان. فرویدیش وەک سپینوزا "مودیلی سروشتی مرویی" دروست کرد کە نەتەنها لە سەر بنەمای خەمۆکی دەروونی، بەلکە لایەنە بنەڕەتییهکان، دەرڤەت و پیویستەکانی مروقی تیدا دیارو بەرچاو بوون.

مودیلی فروید چیه؟

فرەید وەک سیستەمیکی داخراو سەیری مروقی دەکرد کە بە دوھیز بەرھەوپیش دەروات: خواستی پاراستنی زات و خواستی جنسی. بنەڕەتی خواستی جنسی لە نیو پرۆسە کیمیایی - فیزیولوژیکیەکاندا و بە شیوازیکی قوناغ بە قوناغ دەجولێنەو. قوناغی یەكەم "گرژی"^(١) زیاد دەکات و قوناغی دوھەم گرژی کەم دەکاتەو. دەرئەنجام حالەتیک دروست دەکات کە بە شیوہیەکی زەینی لیکدانەوہیەکی ھەستی "چیزە" لە لایەکەو مروقی بوونەوہریکی تەنیا وگۆشەگیرە^(٢) یەكەمین خواست و حەزی ئەو دەرماندانی گونجاوی "خو" و پیویستییە لیبدووییەکانیە^(٣). مروقی فروید (رۆبۆتە^(٤)) کە بە وروژینەری دەروونی دەکەوێتە جم و جۆل. لە لایەکی تریشەو مروقی

(١) - گرژی کە وەرگیرانی Tension ە. لە دەر وونناسیدا بە واتای نامادە بوونە بۆ ئەنجامی کاریک و دابەزینی ئەم نامادییە دواي ئەنجامی کارەکە دێت. بە دەرپرینیکی تر گرژی بریتییە لە دەرکەوتنی حالەتی نا ھاوسەنگی لە ئورگانیزمدا و ناچار کردنی بە ئەنجامدانی کاریک کە دوبارە ھاوسەنگی لێدەکەوێتەو. و.

(٢) - Isolated

(٣) - Libido لیبدو بریتییە لە ھیزی سەرەکی و ژێانی یونەوہرانی زیندو کە لە رینگە ی غەریزە جنسییەکانەو دەر دەکەوێت و فروید بەناوی غەریزە ی ژیان ناوی دەبات. و.

(٤) . Homme machine

بوونەوهرىكى كۆمەلەيتىشە. چۈنكى بە مەبەستى دامرکاندى خىاستەكانى لىبىدۇ وپاراستنى زات پىويستى بە كەسانى دىكە ھەيە. مندال پىويستى بە دايكە (لىردا لە پوانگەى فرۆيدەو خىاستە لىبىدۇيەكان بە دواى پىويستىيە دەروونىيەكاندا دەپۇن) و كەسانى پىگەيشتو پىويستيان بە رەگەزى بەرامبەرى خۇيان ھەيە. ھەندىك ھەستى وەك مېرەبانى وخوشەويستى ئەو دياردانەن كە لە خىاستە لىبىدۇيەكانەو سەرچاۋە دەگرن. خەك بۇ دامرکاندى خىاستە دەروونىيەكانى خۇيان پىويستيان بە يەكدى ھەيە. مرقۇ لە بئەپەتدا گرىدراوى كەسانى دىكە نىيە، پەيوەندى لە گەل ھارپەگەزەكان بارودۇخىكى دوھەمىنە كە مرقۇ بە ناچارى قىبولى دەكات.

"مرۇقى جنسى"^(۱) رويەكى دىكەى "مرۇقى ئابوورى"^(۲) كلاسىكە، واتە ئەو مرۇقىكى گۆشەگىر وتەنھايە كە پىويستەكانى خۇى دابىن دەكات، دەبى لە گەل كەسانى دىكەدا پەيوەندى گرى بدات تا لە بەرامبەردا پىويستىيەكانى يەكدى دابىن بكن. مرۇقى ئابوورى خاۋەن پىداويستى ئابوورىيە كە دابىنكردى ئەوانە بە گۆپىنەۋەى شت ومەك لە بازاردا مومكىن دەبىت. پىداويستىيەكانى مرۇقى جنسى فېزىئولۇژىكى وليبىدۇيە، كە بە شىۋەيەكى ئاسايى بە پەيوەندى لە گەل رەگەزى بەرامبەردا دادەمركىت. لە ھەر دوو جۆرەكەدا، مرۇقەكان لە بئەپەتدا لە يەكدى بىگانە دەمىننەۋە، پەيوەندىيەكەيان لە گەل يەكدى تەنھا بۇ ئامانچ وخواستىكى ھاۋبەش دروست بوۋە. ئەم پىناسە كۆمەلەيتىيە لە تىورى فرۆيد بە رۇخى ئابوورى بازارەۋە،

(۱). Home Sexualie

(۲). Homo E conmicus

هۆکاری هه‌له‌بوونی تیورییه‌که نییه، به‌لکو وه‌ک پیناسه‌ی په‌یوه‌ندی خه‌لک له‌ کۆمه‌لگای بورژوازیدا سه‌باره‌ت به‌ زۆربه‌ی خه‌لک راسته‌.

بۆ شروقه‌ کردنیکی گشتی سه‌باره‌ت به‌ پیناسه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی فرۆید له‌ غه‌ریزه‌ وخواسته‌کانی پیویسته‌ خالیک زیاد بکریّت. فرۆید قوتابی " فۆن بۆکه " بوو، ده‌روونناسیک که‌ یه‌کیک له‌ به‌ناو بانگه‌کانی ماتریالیزمی میکانیستیکی تایبه‌ت به‌ ئەلمانیا بوو. ئەو جوړه‌ ماتریالیزمه‌ له‌ سه‌ر ئەم بنه‌مایه‌ دامه‌زراوه‌ که‌ سه‌رچاوه‌ی تیکرای دیارده‌ ده‌روونییه‌کان گرێدراوی هه‌ندیک پرۆسه‌ی تایبه‌ته‌ له‌ ده‌روونناسیدا و ئەگه‌ر که‌سیک ئەم سه‌رچاوانه‌ بناسیت ده‌توانیت له‌و پرۆسانه‌ تیبگات و پیناسه‌یان بکات.⁽¹⁾ فرۆید له‌ گه‌ران به‌ دوا‌ی سه‌رچاوه‌کانی نه‌خۆشی ده‌روونیدا، ناچاربوو سه‌ره‌تا زه‌مینیه‌ی ده‌روونی بۆ خواست وئاره‌زۆکان بدۆزیته‌وه‌، دۆزینه‌وه‌ی ئەم زه‌مینیه‌ له‌ پرسه‌ جنسییه‌کاندا ریگه‌ چاره‌یه‌کی خه‌یالی بوو، چونکه‌ له‌ هه‌مان حالدا له‌ گه‌ل ناچاریه‌کانی شیوازی بیرکردنه‌وه‌ی میکانیکی- ماتریالیستی په‌یوه‌ندی په‌یدا ده‌کرد وه‌روه‌ا له‌ گه‌ل هه‌ندیک له‌ دۆزینه‌وه‌ کلینیکییه‌کان له‌ نه‌خۆشه‌کانی سه‌رده‌م وکۆمه‌لگای ئەودا

⁽¹⁾ گرێدراوی ریز به‌ندی کراوی تیوری فرۆید به‌ فیکری مامۆستاکه‌ی له‌ لایه‌ن " پیتر ناماخر له‌ Psychological Issyes دا هاتوه‌ و " رابرت هالت " تیزی سه‌ره‌کی ئەم نوسراوه‌یه‌ی به‌م شێوه‌یه‌ کورت کردوه‌ته‌وه‌: نه‌ینی ترین و په‌هاترین به‌شی تیوری ده‌روونشیکاری، سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که‌ پێشنیاره‌کان درۆینه‌ وشیاوی تاقی کردنه‌وه‌ نین، یان گریمانه‌ی شاراه‌ی بیولوژیکین و یان ده‌رئه‌نجامی راسته‌وخۆی خودی گریمانه‌کانه‌، فرۆید له‌ مامۆستاکانی خۆی له‌ زانکۆ فیر بووه‌. ئەمانه‌ به‌شی سه‌ره‌کی ئامرازه‌ زانستی و فیکرییه‌کانی ئەوه‌ و ئەو خۆی به‌ بیولوژیک له‌ قه‌له‌م ده‌دا.

ھاۋا ئاھەنگ بوو. ئەگەر ئەندىشەكانى فرۆيد لە چوارچىۋىدە
 فەلسەفەكەيدا نەبوو گارىگەرى قوۋلى ئەم دۆزىنەۋانە شاراۋە نەينى
 دەمايەۋە، بەلام بى گومان كە فەلسەفەكەى ھۆكاريكى دىارى كەرى
 گرنگ بوو لە تيورى وخواست وئارەزۇكانى ئەۋدا. ئەم كارە ئەۋە
 دەگەيەنيت كە تيگەيشتنى كەسيك كە لە سەر بنەماي فەلسەفەكەى
 دىكە دۆزىنەۋەكانى فرۆيد ليك بداتەۋە لايەننىكى شەكاكى (ئەۋ كەسەى
 كە لە ھەموو شتىك گومان دەكات) لە خۇ دەگرىت. ئەم شەكاك بوۋنە بە
 شيۋەى سنوورداركرائى تيورىيەكانى فرۆيد، كە بە گويۋەرى ئەۋە لە
 ھەندىك لە ئازارەكانى خەمۇكى دەروونىدا ھۆكاري جنسى رۇلىكى
 دىارى كەرى ھەيە، پەيوەندىيەكى ئەۋتۇى نىيە، بەلكو سەبارەت بەم
 لافەيە كە تىكرائى خەمۇكيەكانى دەروون وتىكرائى كارەكانى مروۋ
 دەرئەنجامى ناكوكى نيوان خواستى پاراستنى زات وخواستى
 جنسىيە.

دىسان تيورى لىبيدوى فرۆيد رەنگدانەۋەى پىگەى كۆمەلايەتى
 ئەۋە لە واتايەكى دىكەدا. ئەم تيورىيە لە سەر بنەماي چەمكى كەم
 وكۇپى دامەزراۋە، واتە تىكرائى ھەۋلدانەكانى مروۋ بۇ بە دەست
 ھىننى شەھۋەت لە پىۋىستى ئەۋ بۇ پزگارى لە گرژى وناكۇكيە
 ناخۇشەكان سەرچاۋە دەگرىت، نەك ئەۋەى شەھۋەت دىاردەيەكى
 فراوان بىت كە ئامانجەكەى توندى وقوۋلبوۋنەۋەى زياتر بىت لە
 ئەزموۋنەكانى مروۋدا. ئەم بنەچەى كەم وكۇپىيە تايبەتمەندى شيۋازى

بىر كىشىنى چىنى ناۋەراستە كە كەسانىك ۋەك مالتوس^(۱)، بىنايىن
 فرانكلين ۋە تاكىكى مامناۋەندى سەدەي ۱۹ بە بىر دەھىنىتەۋە. گەلىك
 لىكداۋە سەبارەت بە بىنەچەي كەم ۋەكۆرى ۋەلا بوۋنى كۆكردەۋە
 بوۋنى ھەيە، بەلام ناۋەرۋكى بابەتەكە ئەمەيە كە رىژە ۋەنەدايەتى شت
 ۋەكەكان دەبى سىنوردار بىت. لەم پوۋەۋە دامركاندى يەكسان بۆ
 ھەمۋان مومكىن نىيە، چۈنكە زىاد بوۋنى راستەقىنە مومكىن نىيە، لە
 سىنوردار بوۋنىكى ۋەھادا، كەم ۋەكۆرى، بۆ چالاكى مەۋق پالئەرىكى
 گرنگ لە قەلەم دەدرىت.

تىۋرى پالئەركانى فرۆيد، سەرەراي ھۆكارە كۆمەلەيەتتەيەكەي،
 ۋەك ھۆكارىكى سەرەكى بۆ مەۋق دەمىنىتەۋە. تەنەت ئەگەر تىۋرى
 لىبىدۋش بە ھەمان شىۋە كە خراۋەتە رو، دروست نەبىت، دىسان
 دەتۋانين بلىن كە ۋەسفىردنى سەمبولىكى دياردەيەكى گشتىيە، ۋاتە
 ھەلس ۋەكەۋتى مەۋق لەۋ ھىزانەۋە سەرچاۋە دەگرىت كە ھەر چەند
 ناۋشىارانەن بەلام مەۋق دەۋرۋژىنن، دەيخەنە جم ۋەجۈل ۋەناچارى
 دەكەن دزايەتى بكات. سىروشتى تا رادەيەك بى دەنگى مەۋق،
 فرىۋدەرە. ھۆكارى بوۋنى ئەم سىروشتە سىستەمى ئەۋ ھىزانەيە كە
 خۋيان نەگۈپن ۋەتا ھەل ۋەمەرچىك كە ئەم ھىزانە دروست دەكات،
 نەگۈپىت، سىروشتى بى جم ۋەجۈلى مەۋقىش بى گۈپان دەمىنىتەۋە.
 بەلام بۆ ئەۋەي ئەم ھەل ۋەمەرچە، كۆمەلەيەتى يان تايبەتى، بگۈپدرىت

^(۱) Malthus دامەرزىنەرى تىۋرى زىادبوۋنى جەماۋەر بە شىۋەي بەرز بوۋنەۋەي ھىندسى
 وزىاد بوۋنى مادەي خۇراكى بە شىۋەي بەرزبوۋنەۋەي ژمارەيى.

سىستېمى ھىزەكان سەقامگىرى خۇيان لە دەست دەدەن ۋە مۇدىلى ھەئس ۋە كەۋتى بە روالەت بى جىم ۋە جۇلىش ھاۋكات گۇپانى بە سەردادىت.

فرۆيد بە ۋەسفىكرىنى دىنامىكى خۇى لە كارەكتەر^(۱)، دەروونناسى ھەئس ۋە كەۋتى لە ئاستى بە ياننىكى سادە بۇ ئاستىكى زانستى بەرز كىردۈتەۋە ۋە دەروونناسى گە ياندە شۇيىنىك كە درام نوس ۋە چىرۇك نوسە گە ۋەرەكان ھونەريان گە ياندۈتە ۋە شۇيىنە. فرۆيد مرقۇقى ۋەك پالەۋاننىكى درامى خستە روو كە ئەگەرىش خاۋەن تۈناكارىيەكى مامناۋەندىش بىت دىسانىش پالەۋانە، چۈنكە لە پىناۋى واتا بەخشىن بە لە دايك بوۋنەكەى خەبات ۋە مەملانى دەكات. درامى فرۆيد، گىرىى ئۇدىپ^(۲)، رەنگە بە تەۋاۋەتى ۋە رگىپردراۋى بى زەرەرى بورژۋازى لە ۋە ھىزانە بىت كە لە سى كۈچكەى دايك - باوك - كۈر بالا ترە ۋە گىرىى ئۇدىپ نۆينەرايەتى دەكات، بەلام فرۆيد چۈننىيەتتىيەكى دراماتىكى ئەفسانەى بەم سى كۈچكەى بەخشىۋە.

تىۋورى پالەنەرەكان تا سالى ۱۹۲۰، كە قۇناغىكى تازە لە فىكرەكانى فرۆيد دەستى پىكرىد ۋە بوۋە ھۇى گۇپانكارىيەكى بىنەرەتى

(۱). Charater

(۲) گىرىى ئۇدىپ بىتتىيەلە، خەز ۋە خواستى شەھۋەتى ۋە سەركۈتكرائى كۈر سەبارەت بە دايك. ئۇدىپ پالەۋاننىكى ئەفسانەى بە ناۋ بانگە. بە گۇيرەى ئەم ئەفسانەى ئۇدىپ كۈرى لايوس پادشائى تەبەس بوو. يەككە لە فالگىرەكان چارەنۋوسى ۋە پىششىنى دەكات كە ۋە باۋكى خۇى كۈشتۈ ۋە لە گەل دايكى زەۋاجى كىردۈ. باۋكى لە بىبان بەرەلەى دەكات. شۈانەكان مەنەلەكە دەۋزىنەۋە ۋە لىرەن رىزگارى دەكەن ۋە دواتر دىيەن بۇلەى پادشائى كورنت.

لە بۇچوونەكانى ئەولە سەر مروۇق، بە سەر ئەندىشەى سىستەماتىكى ئەودا زال بوو. لەو بە دواو لە باتى ناكۆكى نيوان "خۇ" پالئەره لىبىدۆيىەكان، ناكۆكى نيوان غەريزەى ژيان وغەريزەى مەرگ هاتە ئاراو. غەريزەى ژيان كە خۇ پالئەره جنسىيەكانى لە خۇ دەگريت رووبەروى غەريزەى مەرگ، كە سەرچاوهى ويړانگەرى مروۇق لە قەلەم دەدرا، بەرەو خودى كەسەكە يان بەرەو جيهانى دەرەو نيشانە دەگيرا، بۆيە ئەم پالئەره بنەرەتییە تازانە لە چەند لایەنەو لە گەل پالئەر وئارەزۇ كۆنەكاندا جياواز بوو. يەكەم ئەوہى كە ئەوانە لە شويئىكى تازەى ئورگانيزمدا جيگرنابن، و لىبىدۆ لە ھەريئى وروژيئەره جنسىيەكاندايە. ديسان پالئەره تازەكان پيوانەكانى ميكانيزمى ئيدروليك جىبەجى ناكەن: گرژى روو لە زياد بوون نازەزايەتى وەستان رازى بوون گرژى تازەو...، بەلكوخۆى بەشيئىكى جياوونەبووى بوونەوہرى گيانلەبەرە و بە بى ھىچ وروژاندنيكى تايبەت كار دەكات، بەلام ھيزە وروژيئەرهكانيان لەو غەريزانەى كە بە شيوہى ئيدروليك كار دەكەن لاوازتر نييە. ھەر وەھا غەريزەى ژيان لە بنەماى پاوانخوازنەوہ گەرانەوہ بۇ بارودۆخى سەرەتا، كە فرويد بۇ ھەر غەريزەيەك دايدەنا، جىبەجى ناكات. غەريزەى ژيان خوازيارى يەكبونە، بەلام خواستى مەرگ پيچەوانەيە وبەرەو ويړانگەرى وجياوونەوہ دەروات. ھەر دوو پالئەره ھەميشە لە ناخى مروۇقا كار دەكەن، ئەوانە پيکەوہ شەر دەكەن و تپكەل بە يەك بن، تا لە كۆتايدا غەريزەى مەرگ دەيسەلمينيت كە بەھيزترە وسەرکەوتنى كۆتايى، كە ، لە ناوبردنى داھاتوويە، ئەو دەستەبەرى دەكات. ئەم چەمكە تازەيە لە

وروژىنەرەكان گۆرپانكارى بىنەپەرتى لە شىۋازى بىركردنەۋەى فرۆيد نىشان دەدات و ئىمە دەتوانىن ئەم گۆرپانكارىيانە گرىبىدەن بە گۆرپانكارىيە كۆمەلەيەتتە بىنەپەرتىيەكانەۋە.

چەمكى تازەى پالئەرەكان لە مودىلى بىركردنەۋەى ماترىاليست — مەكانىستىك پەيرەۋى ناكات، بەلكو پەنگە بتوانىن ۋەك چەمكىكى بىولۆژىكى لە جموجول و گۆرپانكارى بۆچوونى گشتى لە ئەندىشە بىولۆژىكى ئەو سەردەمە چاۋى لىبكەين. بابەتى گىرگىر تىگەشتىنى تازەى فرۆيدە لە رۆلى و پىرانگەرى مەۋ. ئەو لە تىورى يەكەمى خۆيدا باسى توندوتىژى كردەۋەبە ھۆكارىكى گىرگى لەقەلەم داۋە كە فەرمانەكانى وروژىنەر و پالئەرە لىبىدۆيىيەكان و پاراستنى زات جىبەجى دەكات. لە تىورى تازەى و پىرانگەرى دا رەكەبەرى پالئەرى لىبىدۆيى و "خۇ" يە كە لە كۆتايى دا بە سەرياندا سەر دەكەۋىت. مەۋ ناتوانى خواستى و پىرانگەرى لە خۇى دوربختەۋە، چۈنكە خواستى و پىرانگەرى لە ئورگانى بىولۆژىكى ئەۋدايە. ھەرچەند دەتوانىت تا پادەيەك ئەو خواستە كەم بىكاتەۋە، بەلام قەت ناتوانى ھىزەكەى لە ناۋ بەرىت، ھەرۋەھا دەتوانىن غەرىزەى توندوتىژى تەنھا بەرەۋخومان يان بەرەۋ جىھانى دەرەۋە ئاراستەى بىكەين. مەۋ لەم ھەلومەرجە كارەسات بارە پىزگار نابىت. گەلىك ھۆكار بۆلەم گىرمانە بوونى ھەيەكە رازىمان دەكات بۆچوونەكانى فرۆيد لە و پىرانگەرى ئەزمونەكانى شەرى جىھانى يەكەمەۋە سەرچاۋە دەگرىت. كۆلەكەكانى خۇشبىيىنى لىبرالى كە يەكەمىن قۇناغى ژيانى فرۆيد لە خۇدەگرىت، لە لايەن ئەم شەپەرەۋە توشى ھەزاران ھات. تا سالى ۱۹۱۴ خەلكى چىنى ناۋەپراست لەو

باوەرپەدا بوون کە دۇنیابە خێرایى بەرەو ئاشتى و ئاسایش هەنگاو دەنێت. وردەوردە وا دیار بوو کە تاریکی چاخەکانى ناوەراست بەرەو کۆتایی دەروات، بە شیوەیهك کە دواى چەند هەنگاویکی دیکە جیهان — یان لانی کەم ئەوروپا — رووناك دەبیتهوه.

بورژواکانى ئەو "سەردەمه زێرینه" لە بیریان چوو بوو کە وێنەى وەها لە جیهان لە نیۆ زۆرەى کریکاران و جوتیارەکانى ئەوروپادا راست نەبوو و بارودۆخى خەلکى ئەفریقا و ئاسیاش لەو خراپتر بوون. شەپرى ۱۹۱۴ خەیاڵەکانى فرۆیدی سەراوین کرد، بەتایبەت درێژە کێشانی شەپرۆکارە نامرۆقاىەتیانەکانى نیۆ شەپرە تەواوەتى ئازارى دەدا. ئەو کە لە کاتى شەپرا بپروای بە مافداربوون و سەرکەوتنى ئالمانيا هەبوو زیاتر لە خەلکى ئاسایى تووشى شوک بوو. وەرنگە هەستى بەو کەردبێت کە هیوا و ئەندیشه رووناك کەرەوهکانى جگە لە خەیاڵ هیچی تەزەنبوون، وگەیشته ئەو ئەنجامە کە مەرۆک لە سروشتدا وێرانگەر خولقاوه، دیسان بۆئەوهى فرۆید کەسیکی ریفۆرم خاوازیو لەم رووهو شوکی شەپرە سەر ئەو زیاترو بەهێزتریوو. و بۆ ئەوهى پەخنەگری رادیکال و شوپڕشگەری کۆمەلگا نەبوو، لەم رووهو نەیدەتوانى هیواى بە گۆرانکاری بنەرەتى کۆمەلگاہەبیّت: ناچاربوو، لە سروشتى مەرۆکدا لە ھۆکارەکانى ئەم کارە ساتە بگەریت^(۱).

(۱). فرۆید ئەم رەشبینیە تازەى خۆیەى بە شیوەکى زۆر کورت لە کتێبى "شارستانی و ناخۆشیەکانى" دەربەرپووە و مەرۆک وەک بوونەوهریکی تەمبەل لە قەلەم دەدات کە پنیوستان بە سەرۆکی بەهێز هیه.

لە پروانگەسى مېژوويىيە، فرۇيد لە سنورى گۇرپانكارىيەكى رادىكالى شەئىس و كەوتى كۆمەلەيەتتەدا بوو. ئەو لەو لايەنەو كە لە سەدى ۱۹دا دەژيا بىرمەندىكى گەشەين وروناكېر بوو، بەلام لەو پروانگەو كە لە سەدى ۲۰دا دەژيا كەسىكى رەشەين لە قەلەم دەدا كە نوینەرى بى ھىوای كۆمەلگایەك بوو كە گىرۇدەى گۇرپانكارىيەكى خىراوچاوپروان نەكراو بوو. رەنگە ئەم رەش بىنیە بە نەخوشینە بەھىزومەترسىدارەكەى بەھىزترېوبىت، ئەو نەخوشینەى كە تا رۇژى مردن بە دلیرى وتواناكارىيەو تەھەمولى كرد، رەنگە ھەلگەپرانەو ھەندىك لە شوین كەوتو بە تواناكانى. وەك ئادلى، یونگ و رانك — بوە ھۆى توند بوونەو ھۆى ئەم رەش بىنیە، بە ھەر حال فرۇيد نەیتوانى گەش بىنى لە دەست چووی خۆى بە دەست بەینیتەو. بەلام رەنگە لە لایەكى ترمەو ئەو نە دەیەویست ونەدەیتوانى بە تەواو ھۆى پەیو ھەندى خۆى لە گەل ئەندیشەكانى رابردووی بېچرېنیت. رەنگە ھەربەم بۆنەيەو بىت كە قەت نەیتوانى ناكۆكى نیوان چەمكى تازە و كوونی مروۇ چارەسەر بكات، لیبیدووی رابردو بە غەریزەى ژیان وتوندوتیژی رابردو بە غەریزەى مەرگ لىك دراىەو. بەلام بەداخو ە ئاشكرايە كە ئەم لىكدانەو ھە تەنھا كۆكردنەو ھەكى تیورىك بوو.^(۱)

لە مروۇقى مودیلی فرۇیددا لە سەر دیالىكتىكى عەقل گەرى^(۲) دژە عەقلى^(۳) پىداگرىيەكى زور دەكرىت. تازەبوون و گەورە بوونی

(۱) لە كىتەبى " دلى مروۇدا " ھەلمداو ە غەریزەى مەرگى فرۇيد بە تیورى لیبیدووی ئانال (بە پاش) پەیو ھەند بەم. و لە كىتەبى ھۆكارەكانى و یرانگەرى مروۇ پەیو ھەندى نیوان ئارەزۇ جنسیيەكان و غەریزەى ژیان لە سیستەمى فرۇیددا بلىك بەمەو ە.

(۲). Ratlanality

(۳). Irrationlity

ئەندىشەكانى فرۆيد لەم خالەدايە. فرۆيد جيگري بيرمەندانى سەردەمى
رووناك گەرى عەقل گەرايى بوووبرواي بە هيڭزى عەقل و هيڭزى ئىرادەى
مروڤ ھەبوو. بەلام دواتر عەقل گەرى سادەو بىگەردى خوى رووبەروى
ناكوڭى زاتى ئەو دوينەمايە كردەو و لە لاىەنى دىاليكتىكەو
سەنتىزىكى تازەى پەيدا كرد. لەم سەتىزەدا ئەندىشەى رووناك گەرى
عەقل گەر و شەكاكى (گومانگەر) سەدەى ۲۰ لە ليك دانەوہى ئەو
سەبارەت بە نەست ئاماژەى پىكراوہ. ئەگەر تىكراى راستىەكان،
راستەقىنە بوون، مروڤ بوونەوہرىكى عەقل گەرا لە قەلەم دەدرا.
چوونكە فيكرى عەقل گەراى ئەو لە لوژىك پەيرەوى دەكرد. بەلام
بەشيكى گەورەى ئەوئەزموونەى لە ناخدا كەلەكە دەيىت ناوشيارانەى،
لەم رووہ لە ريگەى لوژىك، عەقل و ئىرادەو كۆنترۆل ناكريىت. دژە
عەقلى مروڤ بەسەر نەستدا زالەو عەقل گەرايى لە سەرھەست. ديسان
نەست رىبەرى ھەستە (وئەمە بابەتتىكى سەلمىندراوہ) لەم پوہوہ
رىبەرايەتى ھەلس و كەوتى مروڤش دەكات. ئەم تيوريەى كە مروڤ لە
ريگەى نەستەوہ بە رىوہدەچيىت، فرۆيد بە بى ئەوہ بزانيىت تىزىك
دوپات دەكاتەوہ كە پىشتەر سپىنوزا بەيانى كردوہ ، بەم جياوازيە كە
سپىنوزا وەك لاوہكى سەيرى دەكات بەلام فرۆيد وەك سەرەكى.
فرۆيد ئەم ناكوڭىيەى بە شيوہىەكى نادىنامىك كە زال بوون بو
لايەنىك يىت چارەسەر نەكرد. ئەگەر تاكى وەك سەرگەوتوو و زال
رادەگەياند، وەك فەيلەسوفىكى چەرخى عەقل لە قەلەم دەدرا و ئەگەر
پۇلى سەرگەوتوو و زالى بە دژە عەقلى دەدا، وەك گەليىك لە
بىرمەندەكانى سەدەى نۆزدەيەم دەبووہ پاوانخوازيىكى پۇمانتىك.

ھەرچەند كە ھىزە دژە قەلەكان وروژىنەرى مروڧن - لىبىدو وبە تايبەت "خو" لە قوناغى گۆرپانكارى سەردەمى بەر لە پىگەيشتن - بەلام عەقل وئىرادەى مروڧىش لاواز نىيە. ھىزى عەقل لەمەدايە كە مروڧ لە دژە عەقل بوونى خوئى ئاگادار دەكاتەو. فرۆيد "زانستى دژە عەقل بوونى مروڧى" (تيورى دەروونشيكارى) دامەزاند. بو ئەوھى كە مروڧ لە پرۆسەى شروڧە كردندا دەتوانى ناوشىارى خوئى بكاتە وشىارى، كەواتە دەتوانى خوئى لە بن دەسەلاتى ھەولدانە نا وشىارەكان پرزگار بكات ولە باتى سەركوتكردن، نكۆليان لى بكات، واتە ھىزەكان لاواز بكات بىخاتە بن كۆتەرۆلى ئىرادەى عەقلەو. فرۆيد ئەم كارە بە گونجاو دەزانى، چوونكە كەسىكى پىگەيشتو خاوەن "خو" يەكى بە ھىزترە لە مندال وەك ھاوڧى وھاوڧەيمان. دەروونشيكارى چارەسەرى فرۆيدلە سەر ئەم ھىوايە دامەزراوەكە دەتوانى بە سەر توندوتىژىيە ناوشىارەكاندا، كە بو ئەوھى لە تاريكىدا كار دەكەن لەم رووھە لە دەرەوھى كۆتەرۆلى مروڧن، سەركەويىت و ياخود لانى كەم سنووردارىيان بكاتەو. لە لايەنى ميژوييەو دەتوانىن تيورى فرۆيد بە سەنتىزى عەقل گەرايى رۆمانتىزم لە قەلەم بەدەين. ھىزى داھىنەرى ئەم سەنتىزە يەككە لە لايەنەكانى دژە وزال بوونى ئەندىشەى فرۆيدە لە سەدەى بىستەمدا، نەك دۆزىنەوھى شىوازى چارەسەرى نوئى بو خەمۆكى دەروونى ويا خود بەرگرى كردنى لە ئارەزو جنسىيە سەركوتكراوەكان. بە گۆيرەى بەلگەكانى بەردەستمان گرنگترىن ھۆكارى كاريگەرى فرۆيد لە كەلتووردا ئەم سەنتىزەيە كە بەرھەمەكەى ھەلگەپانەوھى ئادلر ويونگ لە ئەو بو. ئەو دوو كەسە سەنتىزەكەى فرۆيديان رەد كردەو و بوونە

دوو دژبه‌ری سهره‌کی نهو. ئادلر لهو بپروایه‌دا بوو که نه‌بوونی توانای زاتی مهرجی هیژه و به تیگه‌یشتنی وشیارانه له بارودوخه‌که، مروؤ ده‌توانی خوئی رزگار بکات وکاره‌ساتیکی گهره له ناو به‌ریت.

له لایه‌کی تره‌وه یونگ که‌سیکی رۆمانتیک بوو که تیگرای هیژی له نه‌ستدا ده‌دیت. نهو له فرۆید زیاتر بپروای به سه‌مبول وئه‌فسانه و مه‌عه‌ویه‌ت هه‌بوو، به‌لام تیورییه‌که‌ی فرۆید به تیوری سکسی سنووردار ده‌بووه‌وه. ئامانجه‌کانی ئەم دوو بیرمه‌نده دژ به یه‌ك بوون، فرۆید سه‌ولی ده‌دا له نه‌ست تیبگات تا لاواز وکونترۆلی بکات، به‌لام یونگ لهو ناخه وروژاندنیکی زیاتری ده‌ویست. سرنج دانیان به نه‌ست بوو هۆی ئه‌وه‌ی ماوه‌یه‌ك ببنه هاوپه‌یمان، به بی ئه‌وه‌ی بزائن به دوو ئاراسته‌ی جیاوازا هه‌نگاو ده‌نی. لهو پڕیگایه‌دا که گرتبویانه به‌ر راوه‌ستان تا سه‌باره‌ت به نه‌ست قسه‌ بکه‌ن، به هه‌له وایانده‌زانی که ئاراسته وئامانجه‌کانیان وه‌ك یه‌که.

تیگه‌یشتنی فرۆید له هه‌ربوونایه‌تی روناکبیری⁽¹⁾ (الْحتمية الثقافية) و نه‌مانی هه‌ربوونیه‌تی⁽²⁾ (انعدام الحتمية) و ئیراده په‌یوه‌ندییه‌کی نزیکی له گه‌ل سه‌نتیژی عه‌قل گه‌ری و دژه عه‌قلی ئه‌ودا هه‌یه. فرۆید خوئی که‌سیکی هه‌ربوونگه‌را بوو و لهو بپروایه‌دا بوو که مروؤ ئازاد نییه، چوونکه گیرۆده‌ی نه‌ست وزات و منی بالایه. به‌لام —ئه‌م (به‌لامه) بو فرۆید گرنگییه‌کی له‌ پاره به‌ ده‌ری هه‌یه— مروؤ به ته‌واوه‌تی دیل

⁽¹⁾ . Determinism

⁽²⁾ . Indeterminism

ۋەبەندىكرائىش نىيە. ۋە يارمەتى شىۋازى شى كىردنەۋىيە دەتۋانى
نەست كۈتۈرۈل بىكات. فرۇيد بەم پىوانگەيەۋە كە لە تىۋىرىيەكانى
سپىنوزا ۋماركسەۋە نىزىكە، تۋانى سەنتىزىكى سودبەخشى دىكە يۈ
دوۋ جەمسەرى دژ بە يەك بىخاتە روۋ.

ئايا فرۇيد ھۆكارى ئاكارى ۋەك بەشىكى بىنەپەتى مۇۋقى مۇدىلى
خۇى لە قەلەم دەدا؟ ۋلامى ئەم پىرسىيارە نەيە. گەشە ۋكاملبوۋنى مۇۋ
بە تايىبەت لە بن كارىگەرى قازانجى تايىبەتىدايە ۋقازانجى تايىبەتى
خۋازىيارى دامركاندنى تەۋاۋ ۋھەرەباشى خۋاستە لىبىدۋىيەكانە، بەۋ
مەرجەى ئەم ئەنگىزە ۋخۋاستانە پاراستنى زات نەخەنە بن
مەترسىيەۋە (بىنەچەى راستى). پىرسى ئاكار كە لە لايەنى نەرىتىيەۋە
ھەمان ناكۈكى نىۋان " ئەۋىترخۋازى" ^(۱) ۋ " خۋخۋازى" ^(۲) يە لەناۋ
چۈۋە. خۋگەرايى تەنھا ھىزى ۋروژىنەرە، ۋجىاۋازى تەنھا لە
شىۋەكاندايە: لىبىدۋىى ۋمادى. مۇۋقى خۋ خۋازى فرۇيد شۋىن
كەۋتۋوى فىكرەكانى بورژۋازىيە- بەلام ئەم تىۋىرىيە كە فرۇيد نكۈلى لە
ۋىژدان دەكات ۋەك تۋخمىكى لىھاتۋوى سىروشتى مۇۋقى مۇدىلى
خۇى لىدەكات، راست نىيە. ئەۋ دان بە ھىزى ۋىژداندا دەنىت، بەلام
لە پىناسەكىردنىدا تىكپراى بەھا بابەتىيەكانى لى زەۋت دەكات. بە
گۈيرەى پىناسەكەى ئەۋ ۋىژدان ھەمان " منى بالايە" كە برىتىيە لە
كارىگەرى فەرمانەكانى (بىكە ۋمەكە) ى باۋك (يا منى بالايى باۋك) لە
سەر مندال، كۈر لە سەردەمى مندالى تۋوشى نىگەرانى خەساندن

^(۱) . Altruism

^(۲) . Egoism

دهبیټ " به سهر نیاژه "ئودیپییه"کانی خوئی دا زال دهبیټ ولهه
ریگهیوه خوئی دهنوینیټ. ئەم پیناسه کردنه ئاماژە بە ههر دو
توخمهکهی ویزدان دهکات : به توخمی شیوهیی^(۱) – چۆنیهتی دروست
بوونی ویزدان، وبه توخمی جهوههاری، که سهرقالی ناواخنی ویزدان
دهبیټ. بۆ ئهووی بهشی سهرهکی نه ریتهکانی باوک ومنی بالای باوک له
لایهنی کومه لایه تییه وه شهرتی بووه، ویان به دهبرپینیکی باشتر
بۆ ئهووی منی بالا جگه له تیگه یشتنی شه خسی له نه ریته
کومه لایه تییه کان شتیکی تر نییه، له مروه وه پیناسه کهی فروید دهبیته
هوئی ئهووی که تیکرای نه ریته ئاکارییه کان ریژهیی بن. ههر نه ریتیك
تایبه تمه ندیه کی خوئی هییه، ئەم پیناسه یه په یوه ندی به به های
ناوه روکه وه نییه، به لکوله سهر بنه های میکانیزی دهروونیه که
په سه ند کراوه. ئەگەر "سهرچاوهی دهسه لاتنی ناوه کی بوو"^(۲)، فه رمانی
پێد هات باشه و ئەگەر ئەو سهرچاوه یه ولامی نیگه تیقی
بۆ داته وه (نهی بکات) خراپه. تا کاتیك که زۆربه ی خه لك له م پر وایه دا بن
که ئاکار، له پیوانی بهر به لاودا، جگه له وه نه ریتانه که له لایه ن
کومه لگا وه به مه به ستی کاری گونجاوو باش ئەو کومه لگایه داده
ریژیټ هیچیکی تر نییه، بی گو مان تیورییه کهی فروید راسته. له
پوانگهی تیوریکه وه ئەو ره خنه یه کی گرنگ له ئاکاری باوی هه نووکه یی
دهگریټ، وتیوری منی بالای فروید تایبه تمه نده راسته قینه کهی ئاشکرا
دهکات. به لام ئەگه ری ئه وه هییه که فروید نه یو یستبیټ لایه نی ره خنه

⁽¹⁾. Formal

(v). Internalized authority

گرانەى تىۋىرىيەكەى خۇى بختەرۇ، وپەنگە ھەر بەم بۇنەيەشەۋە خۇى نەيۋىستىبىت لايەنى پەخنەگرانە بە تىۋىرىيەكەى بدات وبەدژۋارى دەيتۋانى ئەم كارە ئەنجام بدات. چۈنكە بايەخىكى ئەۋتۋى بەم پىرسىارە نەدەدا كە ئايا ئەۋ نەرىتانە بوونيان ھەيە كە ناۋەپۇكى ئەۋانە لە بونىادى كۆمەلگاي سەردەمى ئەۋپىشكەۋتوتىر وزياتر لە داخۋازىيەكانى سىروشتى وياساكانى گەشەى مۇۋىت؟

بەبى ئەۋەى سەبارەت بە دوۋ بابەتى تايبەت، واتە ژن وپىاۋ و مندال قسە بىكەيت ناتۋانى سەبارەت بە مۇۋى ناسى فرۆيد بدوئىت.

لە پوانگەى فرۆيدەۋە تەنھا رەگەزى نىر تەۋاۋە. ژن، پىاۋىكى ئىفلىچ بوۋ وخەسىنراۋە كە لە چارە نوۋسى خۇى ئازار دەبىنىت وتەنھا كاتىك ھەست بە خوشالى ورازى بوۋن دەكات كە بە مىردكردن و مندالبون بە سەر "گرىى خەسىنراۋى" خۇىدا سەردەكەۋىت. بەلام لە لايەنەكانى دىكەۋە بچوك دەمىنىتەۋە. _ بۇ نمونە لە پىاۋ زياتر لە خۇى ھەز دەكات وكەمتر لە پىاۋى فەرمانەكانى وىژدان جىبەجى دكات. ئەم تىۋىرىيە سەرسورھىنەرە، واتە نىۋەى مۇۋىتەى ئىفلىچ بوۋى نىۋەكەى دىكەيە، سەردەمى فىكتورىا بە بىر دەھىنىتەۋە كە تىدا، ئارەزۋى ژنان تەنھا زاۋىى وگەرورەكردنى مندال وخزمەت بە مىرد بوۋ. فرۆيد بە دەرپرېنى ئەمە كە "لىبىدۋنىرە" شەفافيەتىكى زياترى بە تىۋىرىيەكەى بەخشى. ئەم بېۋا باۋەى سەردەمى فىكتورىا كە ژن خاۋەنى ئارەزۋو ھەستى جنسى تايبەتى نىيە، وسف كردنىكى زىدەرەۋانە لە پىاۋ

سالاری و بالابوونی سروشتی پیاو بوو^(۱). له ئایدولۆژیای پیاو سالاریدا رهگهزی نیڕه قهقل گه راتر و ریالیستتر له رهگهزی می یه، له م رووه وه سروشت، پیاوی وهك ریبهری ژن داناوه. په رچه کرداری فرۆید له هه مبه ریه کسانى سیاسى و کۆمه لایه تی ژنان له لایه ن جیمز ستوارت میل، بیرمه ندی خاوه ن ریژ له لای فرۆید، به م بۆچوونه وه ده كه ویته روو. له م رووه وه ستوارت میل به شیئ له قه له م دراوه، له پوانگه ی فرۆیده وه په سه ند نییه كه بوو كه خوشه ویسته كه ی له باتی ئه وه ی پشتیوانی لیبكات له بازاردا ده سه ته و یه خه ی بوه ستیئت.

ده مار گرژی فرۆید سه باره ت به باوكسالاری دوو کاریگه ری گرنگی دیکه شی له سه ر تیورییه كه ی داناوه. یه كه م ئه وه ی نه یده توانی له چیه تی سۆزی خوشه ویستی بگات، چوونكه له سه ر دوو بنه په تی نیڕ و می دامه زراوه وته نها کاتیك پراکتیزه ده بیئت كه ژن و پیاو به

(۱). تیگشتنی ته واوه تی له ئایدولۆژیای پیاو سالاری پنیوستی به باسیکی تیڕ وته سه ل هه یه. هه ر ئه وه به سه كه بلین، ژنان چینیکن كه له تیكرای کۆمه لگا پیاو سالارییه كاندا له بن ده سه لات و زولمی پیاوان دان. ره گه زی نیڕ وهك هه ر گروپیکی زالی دیکه، ده بی هه ندیک یاسا دابریژیت، تا ده سه لاته كه ی سروشتی، پنیوست و پاسادراو له قه له م بدریئت. ژنان وهك چینیکی مه حكوم، ئایدولۆژیای ره گه زی نیڕیان قه بوول نه كرده، هه رچه نده كه له ناخی خۆیاندا خاوه ن فیکری جیاوازو تایبه ت به خۆن. له وه ده چیئت كه ئازادی ژنان له سه ده ی بیسته مه وه ده ستی پیکردوه و هاو ته رب له گه ل ئه مه، سیسته می پیاو سالاری له کۆمه لگه پیشه سازیه كاندا به رچاو ده كه ویئت، هه رچه نده كه یه کسانى ته واوی ژن و پیاو له هه یج ولاتیکی دونیادا بوونی نییه. بنه مای شروقه ولیکدانه وه ی کۆمه لگه پیاو سالاره کان له نوسراوه کانی باخ ئوفن له ۱۸۵۹ د ئامازه ی پیکراوه. به بی شاره زا بوون له به ره مه مه کانی ئه و تیگه یشتن له م پر سه مومکین نییه.

تەواوۋەتى يەكسان بىن ھەر چەند لىك جىياوازىشنى. لەم روۋەۋە تىكپراي سىستەمى فرۆيد بەدەۋرى تەۋەرى ئارەزۋى جنسىدا دەسورپتەۋە، نەك سۆزى خوشەۋىستى. تەنانت لە تيورييەكەى دىكەى خوشىدا بپراي بەۋە ھەيە غەريزەى ژيان تەنھا لە ھەئس وکەۋتى ئورگانىزمە زىندۋەکاندا بوونى ھەيە، بەلام تا رەھەندى مى _ نىرپەرە پىئەدات و غەريزەى ژيان وئارەزۋى جنسى بە يەكسان ۋاھوسەنگى يەك دەزانى . كاريگەرەيەكەى دىكە ئەمەيە كە لە زۆربەى تەمەنى خويىدا گرئىدراۋى سەرەتايى مندال (كوپيان كچ) بەدايك ۋەھر ۋەھاجىيەتى سۆزى دايكانە وترس لە دايكى لە بەرچاۋ نە گرتبو. لە سەردەمىكا كە كوپ بوەتە ميرمنداللىك دەتوانى بلىى گرئىدراۋى بە دايك لە گرئىئۇدپەۋە سەرچاۋە دەگرئت . لە روانگەى ئەم "پياۋە بچوكەۋە" (ۋەك باۋكى) دايك ئامرازى دامركاندى ئارەزۋ جنسىەكانە وئەو تەنھا لە باۋكى دەترسى نەك لە دايكى. فرۆيد تەنھا لە سالانى كۆتايى تەمەنى خويىدا پەى بەم گرئىدراۋىيە توندە سەرەتايىە برد بەلام قەت پەىى بەگرنگىيەكەى نەبرد.^(۱) واديارە سەرەپاي سەرکوت بوونى گرئىدراۋى توندى فرۆيد بە دايكى، دەمارگىرى پياۋسالارەنى ريگەى نەدەدا كە ژنىش ۋەك كەسىكى بەھىز لە قەلەم بدات كە مندال پىئى گرئىدراۋە.^(۲) تىكپراي دەروون شىكارەكان تيورييەكانى دىكەى فرۆيد

(۱) سەيرى نوسراۋە پىربايەخەكەى John Bowlby بکەن كە لە بن ناۋى "چىيەتى گرئىدراۋى مندال (كوپ) بە دايك" لە ژمارەى ۳۴ى سالى ۱۹۵۸د لە گوڭقارى International Journal Of Psycho – Analysis بەلاۋ كراۋەتەۋە.

(۲) ھەر بەم بۆنەيەۋە فرۆيد بايەخ بە نوسراۋەكانى باخ سەبارەت بە "مافى دايك" نادات، ھەرچەند لە چەند نموونە يەكيدا نامازەى پىكردەۋە.

سەبارەت بەكارى جنسى ورۆلى دوھەمى دايك سەرەپراى ھەبوونى بەلگەى دژ، قەبوول دەكەن .

لیرەشدا، وەك نمونەکانى دیکە، ئاماژە بە پەيوەندى تیورى لە گەل ھۆکارو پیداو یستییە کۆمەلایەتییەکان، ھەلە بوونى تیورییە کە ناسەلمیئت، بەلام ئەگەر بەلگە کلینیکییەکان بەوردبینیەو ەلک بدریئەو ە تیورى فرۆید رەت دەکریتەو ە . من ناتوانم لەم بارەییەو ە بدویم، کۆمەلک لە دەروون شیکارەکان، بەتایبەت "کارن ھۆرنای" ھەندیک شتى کلینیکییان خستوەتە روو کە لە گەل تیورییەکەى فرۆیدا دژ بەیەکن.^(۱) بە گشتى دەتوانین بڵین کە تیورى فرۆید لەم بارەییەو ە، ھەرچەند بە ھۆى لۆژیکى تايبەت بە خو ھەمیشە خو ەست و ەست بزویئە، بەلام کەترین راستى تیدایە، پەنگە بەم ھۆیە بیئت کە فرۆید لە دەمارگرژى پیاوسالارە لیوانلیو ببوو .

ئەم وینەییە کە فرۆید لە منداڵ دەخاتە روو بە تەواوەتى لە گەل وینە نەریتیییەکاندا جیاوازە . منداڵیش وەك ژن بە دریزایی میژوو رووبەرۆى زولم و سەرکوئکردنى باوک بوەتەو ە . ئەویش وەك کۆیلە و وەك دايك مولکی پیاو- باوک بوو . ئەو کەسەى کە ژيانى پیبەخشیو ە دەتوانى وەك سامانى خو ى ھەر کاریکى لە گەل ئەنجام بدات . (رپۆرەسمى قوربانى کردنى منداڵ لە سەردەمی کدا لە زۆریەى جیھاندا باو بوو ە، یەکیک لە بەلگەکانى ئەم لافە مولکدارییەتیییە لە قەلەم دەدریئت).

(۱) سەیری نوسینەکەى Ashly Montagu بەکن .

مندال تەنانەت كەمتر لە كۆيلە وژنىش تواناى خۆ پاراستنى ھەيە. ژنان بە شىۋازى تايبەت بە خۇيان ھەمىشە لە گەل پياوسالارىدا شەپكى پارتىزانىيان ھەبوو، كۆيلە كان چەندىن جار شۆپشيان كردو. بەلام بەدرەوشتى، تۆران و نان نەخواردن، قەبزبون و مېز بە خۆداكردن ئەو ئامرازانە نىن كە بتوانى سىستەمىكى بە ھىزى پى بېروخىنىت. تەنھا دەرئەنجام ئەمە بوو كە مندال لە كاتى گەرەبىدا، كەسىكى بى چارە، سەركوتكراو تەنانەت شەپەنگىزى لى دەرەچىت، كە تۆلەى ئەوئى بە سەرىدا ھاتوو لە مندالەكانى خۆى دەيكاتەو.

زال بوون بە سەر مندالدا، ھەرچەندە بە توند وتىژى وگوشارى جەستەيش نەبىت، بە دادۆشىنى دەروونى ئەنجام دراو. گەرەكان وا چاوەرپوان دەكەن كە مندال ھەستى خۆ بە زل زانى ولە خۇباىى بوونى ئەوان دابمركىنن وگوپرايەلىان بن وبە گوپەرى خواستى ئەوان ھەلس و كەوت بكەن. لەوئەش گرنگتر گەرەكان مندالان بە ھەند وەرناگرن ولەو بېروايەدان كە مندال خاوەن دونىاي دەروونى تايبەت بە خۆى نىيە، وەك پەپە كاغەزىكى سىپى سەيرى مندال دەكەن كە گەرەكان مافى ئەوئەيان ھەيە (ئەركيان ئەوئەيە) شتى پىويست لە سەرى بنوسن. ولەم رووئە دەگەنە ئەو ئەنجامە كە دەتوانن لە گەل مندالدا درۆ بكەن. ئەگەر كەسىك لە گەل كەسىكى پىگەيشتودا درۆ بكات دەبى بە شىۋەيەك پاساوى بدات، بەلام درۆ كردن لە گەل مندالدا پىويستى بە پاساودان نىيە، چونكە مندال مرقىكى تەواو نىيە. ھەر ئەم بنەمايە سەبارەت بە كەسانى پىگەيشتوى بىگانە، دوزمن، نەخۆش وتاوانبارويا خود كەسانى چىن ورەگەزى نزم و دادۆشراوئىش بە كار

دیت. بە گشتی تەنھا ئەوانەى کە لاواز نین دەتوانن داواى راستى بکەن. ئەم بەنەمایە کە بە درێژایى میژوو لە زۆربەى کۆمەڵگەکاندا بە کار ھاتوو، ھەرچەند کە ئایدۆلۆژیای وشیارانەى کۆمەڵگاکەیانیش نەبوو.

شۆڕشى منداڵ، وەك شۆڕشى ژن، لە سەدەى نۆزدەھەمە دەستى پێكردو. خەلك بۆیان دەرکەوت كە منداڵ وەك پەرە كاغەزىكى سپى نییە، بەلكوو بوونەوهرىكى تەواو، وردبىن، بىركەرەو و ھەستیارە و پىویستى بە وروژاندن ھەيە. يەكێك لە نیشانەكانى ئەم تیگەيشتنە تازەيە، سەبارەت بە پەرەردە، شیوازی مونتسورى^(۱) وئەوى تریشیان تیورییە زۆر کاریگەرەكەى فرۆید بوو. فرۆید قسەكانى خۆى بە بەلگەى كلینىكىیەو دەسەلماند، كە کاریگەرى خراپ لە سەر دەمى منداڵیدا لە قوناغەكانى كامڵبوونى داھاتوودا دەرئەنجامى خراپى لێدەكەوێتەو. فرۆید پرۆسەى سەرسۆرھینەر وئالۆزى زەینى وسۆزدارییەكانى لە منداڵدا شروقه كرد، بە تايبەت لە سەر ئەم راستییە پێداگری كرد(كە بە تەواوەتى نكۆلى لێدەكرا) كە منداڵ بوونەوهرىكى پرخۆش وخرۆش، خاوەن وروژینەر وئارەزۆ وچێژى جنسییە ولەم رێگەيەو بە ژيانى خۆى چۆنايەتییەكى دراماتىك دەبەخشیّت.

فرۆید لە تیگەيشتنە رادىكالە نوێكەى خۆى، لە منداڵ، لەوەش زیاتر رویشت. چونكە لە سەرەتای كارى كلینىكى دا بینى كە

^(۱) Naria Montessori (۱۹۰۲-۱۸۷۰) مامۆستای خەلى ئىتالىا ئەم شیوازەى بۆ

پەرەردەى منداڵان داریژاوە. . و.

سەرچاۋەى زۆربەى خەمۇكىيە دەروونىيەكان، ھەلخەلتاندىنى جنسى مندالە كە لە لايەن گەرەكانە بە تايبەت دايك وباوكەو ھەنجام دەدریئت. دواى ئەم دۆزىنەوہیە، ئەو دايك وباوكى بە دادۇشىنى (ئازادى ويەكبوون) تاوانبار كرد. بەلام ئەگەر سرنج بدەینە بى بنەما بوونى سيستەمى باوكسالارى زالمانى فرۆيد، لە چاۋ پۇشى كردنى ئەو لە ھەلۆيستە رادىكالەكانى داھاتووى سەرمان سور نامىنيئت. ئەو بوى دەرگەوت كە نەخۇشەكانى لە ھەندىك نمونەدا خواست وئارەزۇكانى سەردەمى مندالى خۆ لە دايك وباوكەو دەزانن، نە ئەوہى كە لە لايەن ئەوانەو ھەلخەلەتتىنرابن. فرۆيد ئەم بابەتەى پەرە پىدا وگەيشت بەو ئەنجامەى كە، بە گویرەى تيورى ليبيدۇ، مندال تاوانبار وبەلارىدا چوويكى بچوكە كە تەنھا لە ئەنجامى گۆرپانكارى وكامل بوونى ليبيدۇ قۇناغى پىگەيشتنى مرقىيىكى (تەواۋ) دەپريئت. لە ئەنجامدا ويئەيەكى(مندالى تاوانبارى) بە دەست ھىئا، كە بە وتەى ھەندىك لە چاۋديران، لە تايبەتمەنديە سەرەككىيەكانىدا لەو ويئەيە دەچيئت كە لە قوتابخانەى ئاگوستين لە مندال كىشابوويان.

دواى ئەم گۆرپانكارىيە ئەم دروشمە بەرزكرايەوہ: "مندال تاوانبارە". ورۆژنەكانى بەرەو دەستدریژى كردنى رادەكىشن، ئەم دەستدریژى كردنە، ئەگەر بە تەواوہتى چارەسەر نەكرىن، نەخۇشى وخەمۇكى دەروونى لیدەكەويتەوہ. لە پوانگەى منەو ھۆكارى ئەم گۆرپانكارىيە لە بۆچوونى فرۆيددا، دۆزىنەو ھەلخەلەتتىنرابن، بەلكو بىر وپرواى ئەو سەبارەت بە دىسپليني كۆمەلەيەتى ھەنووكەيى وسەرچاۋەكانى ھىزى ئەو دىسپلينيە بوو. من بۇ ئەم بۆچوونە چەند

بەلگەم ھەيە، يەكەم شیوازی رەهای فرۆیدە که رایگە یاند تیكپرای
 بیرەوهرییه ھەلخەلە تاندنییەکانی مندال لە لایەن بابوك و دایکەو ھە تەنھا
 و ھەم و خەیاڵە. ئایا ئەم گوتە جیدی و رەھایە دژایەتی ئەم راستییە
 ناکات که ئارەزووی جنسی دایک و بابوك سەبارەت بە مندالەکەیان کەم
 نییە؟ ھۆکاریکی دیکە ی لایەنگری فرۆید لە دایک و بابوك لە
 ھەلسووکەوتی کەسایەتی دایک ئاسا و بابوك ئاساکە دەبی لە
 میژوو و داپەیدا بکریت که فرۆید نوسیویەتی. جیگە ی سەر سوپرمانە که
 فرۆید وینەییەکە ی درۆینە ی لە دایک و بابوك بە دەستەو و داو و ھەندیک
 چۆنایەتیان پێو ھەبەستیتەو که بە گشتی دژی ئەو راستییانە یە که
 خۆی خستونیەتە روو. ھەر و ھا که ھەولمداو لە چیرۆکی "ھانسی
 بچکۆلە" دا ئاماژە ی پێبکەم، بەلام فرۆید نکۆلی لە ھەر پەرشە ی دایک
 و بابوكی ھانس که بە تەواو ھەتی حەزیان لە ئاسایشی مندالەکە ی
 خۆیانە، دەکات، بەلام ھەلخەلە تانسدن و ھەر پەرشە بە رادەیک روون
 و ئاشکرایە که دەبی چاوی خۆمان بنوقینن تا نەیبینن. ئەم نموونە یە
 لە سەر بوردەکانی دیکە دا که بە قەلەمی فرۆید نوسراو، بەر چاوی
 دەکەویت.

پاشە و شروڤە کردنی چۆنییەتی گۆرانکاری شیوازی فرۆید لە
 لایەنگری لە مندال بۆ بەرگری کردن لە دایک و بابوك بە شیوہ یەکی
 ناراستەو خۆ لە لایەن "فرنجییەو" که یەکیک لە خۆشەویستترین
 لایەنگرانی فرۆیدە پشتیوانی لیدەکریت. فرنجی لە سالاھەکانی کۆتایی
 تەمەنی خۆیدا، لە حالیکدا که قەت و ھەفاداری خۆی بۆ فرۆید لە دەست

نەدا، ناکۆكى توند لە نىوان ئەو و مامۆستا كەيدا دەر كەوت^(۱). فرنجى
 بىر و پىرواىيەكى بە دەست هېنا بوو كە لە دوو خالى گىرنگدا لە گەل
 فېكرەكانى فرۆيد ناكۆك بوو، فرۆيد لەم ناكۆكئىيە بە شىوئەيەك توپە بوو
 كە لە دوايىن ديدارىياندا دەستى فرنجى نەگوشى^(۲). يەكك لەو
 لادانانەى كە لىرەدا بايەخى پىنادىت ئامارە بەم خالەيە كە نەخۆش بۆ
 چارەسەر كەردنى خۆى تەنها پىوئىستى بە لىكدانەو نىيە، بەلكو لەم
 پەيوەندىيەدا حەز و بايەخى دەر وونشيكارى پۆلىكى گىرنگ دەگىرت
 (مەبەست لە حەز، خۆشەويستى ناجنسئىيە). گىرنگى لادان لەم
 مەبەستەى ئىمە ئەم تىورىيەى فرنجىيە كە فرۆيد لە تىورى يەكەم
 و سەرەكى خۆيدا لە سەر حەق بوو، بەم واتايە كە لە زۆربەى نمونەكاندا
 گەورەكان منداڵ ھەلدەخلەتەنن و بە لارىيدا دەبن، و ھۆكارەكانى
 فرىودانى منداڵان ھەميشە ئەو و ھمانە نىيە كە لە زەينى منداڵدا
 ريشەى دا كوتاوە.

جگە لە گىرنگى ئەزموونەكانى فرنجى، دەبى ئەم پىرسىارە بخەيتە
 روو: كە بۆچى پەرچە كەردارى فرۆيد بەم شىوئەيە توند و دوژمنكارانە
 بوو؟ ئايا بابەتى گىرنگتر لە پىرسى كلينىكى لە ئارادا بوو؟ دەتوانن دۇنيا
 بن كە خالى سەرەكى گرىدراوى راست بوونى تىورى كلينىكى نەبوو،
 بەلكولە ھەلس و كەوتى و حەز و خواست سەبارەت بە سەرچاوەى
 دەسەلات بوو. ئەگەر ئەم پىرسە راست بىت كە فرۆيد لە پەخنەى

(۱) لىكدانەوى ئەم ناكۆكئىيە لە كتيبى "پەيامى زىگموند فرۆيد" لە نويسىنى ئەرىك فرۆمدا
 ھاتووە.

(۲) لە نامە تايبەتئىيەكانى خانى Izzetede forest ھابى و قوتابى فرنجى

رادیکالی یەکهەمجارى خۆى لە دايك و باوك پەشيمان بوويتهوه - واتە لە سەرچاوهى هيژى کۆمه‌لايه‌تى - و بوويتهوه " لاينه‌نگرى سەرچاوهى هيژى تاک، کە واتە دەتوانين بەم شيوه‌يه ليکى بدهينهوه کە پەرچە کردارەکەى ئەو لە تىگەيشتنى دوولايەنە سەبارەت بە سەرچاوهى هيژى کۆمه‌لايه‌تییەوه سەرچاوه دەگریت، و بۆ ئەوهى فرنجى ئەو بابەتەى کە فرۆید وازى لیهێنابوو، بە بیرى هینایەوه پەرچە کرداریکى توندی نیشاندا، وەک ئەوهى کە بلێى ئەو کارەى ئەو "خەیانەت" بووه بە منداڵ.

ئەنجام وەرگرتن لە خەيالى فرۆید سەبارەت بە مڕۆڤ، پيويستى بە شروڤە کردنيك هەيه لە مەبەستى ئەو لە ميژوو. فرۆید ناوەندى سەرەكى فەلسەفەى كامل کرد، هەرچەندە کە نەیدەويست بە شيوه‌يه‌کى سيستەماتيکى بيخاتە روو. لە سەرەتای ميژوودا، چاومان بە مڕۆڤيکى بى کەلتور دەکەوئت کە تەنها لە دامرکەندنى خواستە غەريزيه‌کانى دەگەرٔت وکە ئەم مەبەستەى بە دەست هینا رازى دەبئت، بە‌لام ئەو وئنه‌يه لە مڕۆڤ پيچەوانەى ئەو وئنه‌يه کە تەنانەت لە گەڤ قوناغى سەرەتای رازى بوونى غەريزيشدا ناکۆکە. مڕۆڤ دەبى ئەم بەهەشتە بە جى بهئت، چونکە دامرکەندنى لە رادە بە دەرى خواست وئارەزۆکان ناکۆکى نيوان باوك وکۆر، کوشتنى باوك بە ناچارى خوشەويستى حەرامى ليده‌کەويتهوه. کورانى ياخى لە شەپيکدا سەردەکەون، بە‌لام شەپ لە هەمبەر باوك دەدۆرپين، چونکە ماف وپوانى تايبه‌تى ئەمانە لە ريگەى "ناکار" وديسپليني کۆمه‌لايه‌تییەوه

بۆ ھەمیشە گەرەنتى كراۋە. (لېرەشدا رووبەروى دوولايەنە بوونى بۆچوونى فرۆيد سەبارەت بە سەرچاۋەكانى دەسلەت دەبينەۋە).

بۆ ئەۋەدى لەم لايەنەۋە لە پوانگەى فرۆيدەۋە دامركاندنى لە رادەبەدەرى غەرىزە لە درىژخايەندا مومكىن نابىت، چوونكە ئەۋ تىورىيەكى دىكەى دارشت كە بە تەۋاۋەتى لە گەل تىورىيەكەى پىشودا جىاۋاز بوو: دەرڧەتى گەيشتن بەۋ دونيا بەھەشتىيە نكۆلى لىنەكرابوو، بەلام دەگوترا مادام مروڧ لەم بەھەشتە دايە ناتوانى كەلتوورىك بخولقينىت. لە پوانگەى فرۆيدەۋە يەككە لە ھەل ومەرجهكانى كەلتوور دانەمركاندنى وروژىنەرە غەرىزييەكانە، لەم روۋەۋە مروڧ رووبەروى دوو ھەل ومەرجى دژبەيەك دەبيتەۋە: دامركاندنى تەۋاۋەتى غەرىزە- ۋەحشى گەرى- يان تەحەمول كردنى بى بەش بوون لە ھەندىك غەرىزە، لە گەل پەرىپىدان وكاملبوونى ڧەرھەنگى وزەينى. بەلام چەندىن جار پرۆسەى بالا بوون رووبەروى شكست دەبيتەۋە. ومروڧ دەبى نرخی كاملبوونى ڧەرھەنگى خۆى بە خەمۆكى دەروونى بداتەۋە. دەبى جەخت لە سەر ئەۋە بكەينەۋە كە لە پوانگەى فرۆيدەۋە ئەۋ ناكۆكييەى كە لە نيوان وروژىنەرەكان وشارستانىدا بوونى ھەيە. بە ھىچ شىۋەيەك لە گەل ناكۆكى نيوان وروژىنەرەكان وسەرمايەدارى يان ھەر جۆرە بونىادىكى كۆمەلايەتى سەركوتكەر، يەككە نىن^(۱).

(۱) ھېرىت ماركوزە كە فرۆيد ۋەك بىرمەندىكى شۆرشگەر پىناسەى دەكات ھەۋلى داۋە دامركاندنى تەۋاۋەتى وروژىنەرەكان لە كۆمەلگەيەكى ئازاددا، لە ھەمبەر كۆمەلگەى سەركوتكەر، نىشان بدات. بە بى سرنج دان بە بايەخى كارەكەى دەبى بزانىنكە ماركوزە بەشى ھەر زۆرى سىستەمى فرۆيدى رەت كردهتەۋە.

فرۆید لایه‌نگری فەرهنه‌نگه نه‌ک به‌هه‌شتی سه‌ره‌تایی و دواکه‌وتوو، هه‌رچه‌ند که مه‌به‌ستی ئه‌و له‌ میژوو توخمییکی خه‌م هی‌نه‌ره. پێشکه‌وتنی مرو‌ف به‌ ناچاری سه‌رکو‌تکردنی وروژینه‌ره‌کان و خه‌مۆکی ده‌روونی لیده‌که‌ویته‌وه. مرو‌ف ناتوانی هاوکات چیژ وه‌ریگری‌ت و پێشکه‌وتنیش ده‌سته‌به‌ر بکات. به‌لام سه‌ره‌رای ئه‌م توخمه‌خه‌مه‌ینه‌ره فرۆید وه‌ک بیرمه‌ندیکی رووناک‌گه‌ر ده‌می‌نیته‌وه، هه‌رچه‌ند که شه‌کاکه‌(گومان‌گه‌ر)، به‌لام له‌ پوانگه‌ی ئه‌وه‌وه‌پێشکه‌وتن ئیدی خیر و بی‌رنیه. فرۆید له‌ قوناغی دوه‌می کاری خۆیدا، دوا‌ی شه‌ری جیهانی یه‌که‌م، بیرکردنه‌وه‌یه‌کی کاره‌سات باری له‌ میژوو هه‌یه. پێشکه‌وتن، ئیدی به‌ نرخییکی گران به‌ ده‌ست نایه‌ت، به‌لکوو به‌ ته‌واوه‌تی نه‌گونجاوه‌(نامومکینه). مرو‌ف گۆره‌پانی شه‌ری دوو غه‌ریزه‌ی مه‌رگ و ژیا‌نه. مرو‌ف ناتوانی پێش له‌و کاره‌ساته‌ وێران‌گه‌ره‌ بگری‌ت که خۆی و که‌سانی دیکه‌ رووبه‌روی ده‌بنه‌وه.

فرۆید له‌ نامه‌ سرنج راکێشه‌دا که بوئینشتاین نوسیویه‌تی هه‌ولی داوه‌ له‌ توند و تیژی ئه‌م تیزه‌ که‌م بکاته‌وه: "بوچی شه‌ر". فرۆید له‌ هه‌لویستی بنه‌ره‌تی خۆیدا که له‌و کاته‌دا خۆی به‌ لیبرال له‌ قه‌له‌م ده‌دا، نه‌یه‌یشت خواسته‌کان و یاخود په‌ریشانی سه‌رچاوه‌گرتوو له‌ په‌شبینی قوولی خۆی له‌ ده‌یه‌ی (۱۹۲۰-۱۹۳۰) فریوی بدات، ئه‌و توند و تیژییه‌ی که به‌ راستی له‌ قه‌له‌م ده‌دا، نه‌ گۆری و نه‌ نه‌رمیشی کرد. فه‌یله‌سو‌فی شه‌کاکی رووناک‌گه‌ر که نو‌ق‌می بیرکردنه‌وه‌ی کاره‌ساتی دا‌رمانی جیهان ببوو، به‌ ته‌واوه‌تی بوو به‌ که‌سیکی شه‌کا‌ک و چاره‌نوسی مرو‌فی له‌ میژوودا به‌ کاره‌ساتییکی حاشاه‌لنه‌گر له‌ قه‌له‌م

دا، فرۆيد جگە لەمە نەيدەتوانى دژكردەوھىيەكى دىكە لە خۆى نیشان بدات، چوونكە كۆمەلگەى ئەو كاتە لە پوانگەى ئەوھوھ باشتەين كۆمەلگە بوو كە گەيشتەبووھ ئەو پەرى كامل بوون.

لە كۆتايى ئەم باسە لە مرقۇناسى فرۆيددا دەبى جەخت لە سەر ئەو بكمەوھ كە تەنھا كاتىك پەى بە گەورەىى كارەكەى دەبەين، چە لە لايەنى مرقۇايەتییەوھ وچە لە لايەنى ئەو كارەى كە ئەنجامى داوھ، لەو حالەتەدا دەبينىن كە لە لايەن ناكۆكيیە بونىادییەكانەوھ لە پىگەى كۆمەلایەتى خۆیدا شەتەك دراوھ. ئەم بىر وېروايە كە تىكپراى تەعلیماتەكانى ئەو، لە دواى ئەم پەنجا سالە، پىويستى بە پىداچوونەوھىيەكى بنەپەتى نىيە، يان لە باتى ريفورمخوازى تراژىك وەك بىرمەندىكى شۆرشگىر چاوى لىبكەين، بە گەلىك ھۆكارەوھ لە لايەن زۆربەى خەلكەوھ قىبول ناكرىت. مەرجى پىويست، بەشدارى كردنە لەو چەمكانەدا كە فرۆيد مەبەستى بووھ.

۳- مارکس وناسینی مروؤ^(۱)

به پیویستی دوزانم له سهرهتاوه سرنج بدهمه چهند خالیك. بهشی مارکس له ناسینی مروؤ ویا خود له واتای سنووردارتدا، له دەروونناسی، بابەتیکه که که متر بایه خی پیدراوه. به پیچهوانه ی ئهرهستۆ وسپینوزا که نوسراوهکانیان سهبارت به زانستی ئاکار نامیلکه گهلیکی فەلسەفین، مارکس ئهوهنده سرنجی به تاک، وروژینهرهکان وخودی مروؤ نهداوه، بهلکوو ئامانجی ئهو یاساکان وگۆرانی کۆمهلگا بووه.

سرنج وبایه خدانی مارکس به دەروونناسی چهندین هۆکاری هیه. یهکه م ئهوهی که مارکس قهت شیوازیکی سیسته ماتیکى به تیورییه دەروونناسانهکانی خوێ نهداوه. بۆچوونهکانی به شیوهیهکی پهڕژوبلاو له نوسینه جوراوجۆرهکانیدا هاتوو که پیویسته له شوینیکیدا کۆبکریتهوه تا چیهتییهکی سیسته ماتیک بگرته خۆ. دوهام لیكدانهوهی قیزهون وههله له فەلسەفه ی مارکس، که تهنها دهرباره ی

^(۱) ئهم وتاره له سه مپوزیومیکیدا سه بارهت به کاریگهری مارکس له بیرکردنهوهی زانستی ئهم سهردهمه دا خویندرایهوه. ئهم سه مپوزیومه له ۱۹۶۸/۴/۸ به سه ره رهستی یونسکو له لایه ن "ئهنجومه نی زانستی و کۆمه لاییه تی ناونه ته وه یی" و "ئهنجومه نی ناونه ته وه یی فەلسەفه ی توژینه وه مرو وایه تییه کان" به رێوه چوو.

دىياردە ئابوورىيەكان ئەنجام دراو، ويا لىكدانەوھى ھەلەى چەمكى ماترياليزمى مېژووى، كە بە گوڭرەى ئەوھ ماركس لەو بۆوايەدايە كە پالئەرە سەرەتاييەكانى مەوۆ، قازانجى ئابوورىيە. روخسارى راستەقەينەى مەوۆ لە پوانگەى ماركسەوھو ھەر وھەا بەشى ئەوى لە دەروونناسىدا لىل وئادىار كەردوھ. سېھەم: دەروونناسى دىنامىكى ماركس زووتر لەو كاتەى بتوانى سەرنج بە لای خۇيدا رابكىشىت، خرايە روو. لە سەردەمى فرۆيدا دەروونناسى قول^(۱) و سىستەماتىك پەرى سەند و دەروونشيكارىيەكەى ئەو بوو بە گەنگەرىن سىستەمى دەروونناسى دىنامىك. گشت پەسەندى سىستەمى فرۆيد، كە تا رادەيەك بە ھوى ماترياليزمە ميكانىستىكەكەى بوو، لە بەر دەم ناسىنى قوولايى مەووايەتى بوونى ماركس ئاستەنگى دروست كەرد. لە لايەكى ترەوھ رۆلى گەنگى دەروونناسى پوزوتيف گەرا لە بەردەم چەمكە دەروونناسانەكانى ماركسدا رىگەر بوو.

ئايە جگە لەمە بوو؟ دەروونناسى مۆدىرنى ئەزموونى، كە تا رادەيەكى زۆر سەرقالى مەوۆى لە خۆ بىگانە دەبوو، لە لايەن توڭزىنەرەوھ لە خۆبىگانەكانەوھ لەسەر شىوازە بىگانەكەرەكان توڭزىنەرەوھ ئەنجام دەدرا. دەروونناسى ماركس كە لە سەربەنەماى ئاگاھى تەواو لە، لە خۆ بىگانەيى بوو. دەيتوانى لە جۆرە تىگەيشتنەى دەروونناسىش زياتر بېروات. چونكە مەوۆى لە خۆبىگانەى بە مەوۆىكى ئاسايى لە قەلەم نەدەدا. لە ئەنجامدا دەروونناسى ئەولە پوانگەى ئەوانەوھ كە بېروايان بە "رەنگدانەوھ ناسى" وشەرتى كەردن

(۱). Depth Psychology

(مەرجی کردن) بوو وەك دواين گوته له ناسینی مروڤدا به كتیبیکی داخراو له قهڵەم دەدرا. پەنگە هەنووكە زیاتر له سەردهمهكانی دیکه دەر فەتی تیگەیشتن له بهشی مارکس له دەر وونناسیدا بوونی هەبیت. چونکە یەکەم: ئیدی دۆزینەوزە سەرەکییهکانی فرۆید بەشیکی جیاوێ نه‌بووی به‌شه میکانیستییکه تیورییه‌کانی ئه‌ونین (بۆ نمونه تیوری لیبیدۆ)، دوه‌م رینسانس، رینسانس له بیرکردنه‌وه‌ی مروڤ، بناغه و بـه‌رپـه‌تیکی باشتـری بۆ تیگەیشتن له دەر وونناسی مارکس دابین کردوه.

له‌م وتاره‌ كورتەدا ته‌نها ده‌توانم كورته‌ یه‌ك له‌وه‌ی كه‌من به‌ ناوه‌ندی به‌شی مارکس له دەر وونناسی ده‌زانم به‌یان بكه‌م، و نا‌توانم سه‌باره‌ت به‌ په‌یوه‌ندی ئه‌ندیشه‌ دەر وونناسیه‌كانی ئه‌و له‌ گه‌ڵ فیکره‌کانی سپینوزا، گوته، هیگل و فویرباخ قسه‌ بكه‌م. له‌ وت و ویژ سه‌باره‌ت به‌ دەر وونناسی وەك "زانستی سروشتی مروڤ" (كه‌ هه‌مان "زانستی سروشتی مروڤایه‌تی" یه‌)، مارکس له‌ چه‌مکی سروشتی مروڤه‌وه‌ ده‌ست پێ ده‌كات و تا دواين لا په‌ره‌کانی كتیبی "كاپیتالی" به‌رده‌وام ده‌بیت، وله‌ به‌رگی سیهه‌می ئه‌م كتیبه‌دا هه‌ل و مەرجی پیشه‌ی به‌ "گرنگترین و به‌نرخترین مەرج بۆ سروشتی مروڤ ده‌زان". مارکس له‌ كتیبی "ئابووری و نوسراوه‌ فەلسەفیه‌یەکان" له‌ ساڵی ۱۸۴۴ باسی "جه‌وه‌ری مروڤ" و یان ژیا‌نی جو‌ره‌کانی مروڤ ده‌كات وله‌ كتیبی ئایدۆلۆژیا‌ی ئه‌لمانیدا ئه‌م جه‌وه‌ره‌ به‌ دیارده‌یه‌کی نا‌هه‌ستراكت (په‌ها) وه‌سف ده‌كات. له‌ كتیبی كاپیتالی "سروشتی مروڤ به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی" له‌ باتی "جه‌وه‌ر" داده‌نیت تا له‌و سروشته‌ی مروڤ

لە قۇناغە مېژۇيىيەكاندا پېئاسە كراوھ جياواز بېت. ئەمە ، لە راستىدا ، پاللاتنىكى گىرنگە لە چەمكى سىروشتى مەۋقۇدا ، بەلام قەت ئامازى بەلاوھەنانى بەرچاوناكەوېت. ئايدا ماركس ھىچ پېئاسەيەكى بۇ "جەۋھەرى سىروشتى مەۋقۇ" و "سىروشتى مەۋقۇ بە شىۋەيەكى ھەمەكى(گىشتى)" ھەيە؟ ولامى ئەم پىرسىيارە پوزوتىقە. ئەو لە "نوسراوھ فەلسەفە" يەكانىدا سىروشتى مەۋقى بە ئازاد ، وشىيارو ئاكتىف(چالاك) ۋەسەف كىردوھ كە خالى بەرامبەرى سىروشتى ئازەلە كە "ئاتوانى لە نىۋان چالاكى ۋەوونى خۇيدا جياوازي دابىئەت.... وخۇي ئازەلى چالاكى خۇيەتى". ماركس لە نوسىنەكانى دىكەي خۇيدا "سىروشتى مەۋقۇ" بە لاوھ دەنىت ، بەلام ھىشتا جەختى لە سەردەكاتەۋە ، واتە چالاكى بە تايبەتمەندى سىروشتى مەۋقى ئىفلىج نەبوو دەزانى. ماركس لە كىتەبى "كاپىتال" دا ، مەۋقۇ بە "ئازەلى كۆمەلەيەتى ناو دەبات لە ئەرەستوۋ فرەنكلەن كە يەكەمىان مەۋقۇ بە " ئازەلى سىياسى" و دوھەمىان بە "ئازەلى ئامىرساز" ناو دەبات رەخنە دەگرىت. دەرووناسى ۋەفەلسەفەي ماركس سەبارەت بە چالاكى مەۋقە ، ۋەن لەگەل ئەو پوانگەيەدا كە گونجاۋترىن دەستە ۋازە بۇ بەيانكردنى ئەو ۋەسەفەي كە ماركس لە مەۋقۇ كىردۈيەتى ، واتە "بوۋنەۋەرى كار" { لە ھەمبەر تىۋرى } ، بە تەۋاۋەتى ھاپرام. سەبارەت بەم خالە دواتر قىسەدەكەم.

ھەنگاۋى يەكەمى ماركس لە بەكارھىنانى "سىروشتى مەۋقۇ" لە تىكراي نوسراۋەكانىدا ، بە بى سىرنج دان بە ھەنگاۋى گىرنگىرى دوھەم كە تىۋرى دەرووناسى ئەو شەۋقە دەكات بى واتايە. مەن چەمكى

سروشستی مروقی، مه به سستی ئەو وهك سروشتیكى دینامیک و چالاک له قهڵەم دەدەم. مارکس مروق بە بوونه وەرێک دەرنایت که له ریگهی ههست و سۆز و پالنه رهکانه وه دهکهوێته جوڵه وه، ههرحه‌ند خۆی ئاگای له‌م هی‌زه بزۆینه‌رانه نییه. دەر ووناسی مارکس دەر ووناسییەکی دینامیکه. ئەم پرسه له لایه‌که وه له گری‌دانی به دەر ووناسی سپینوزاو خواستی پیش‌که‌وتن له ری‌بازی فرۆید، له لایه‌کی تره وه له ناکوکییه‌که‌ی له گه‌ل هه‌رجۆره دەر ووناسی میکانیستیک ده‌سه‌س و که‌وت گه‌رایانه سه‌رچاوه ده‌گرێت. هه‌رمانا که هه‌ول ده‌دەم له پێ‌ره‌کانی داها‌توودا پیشانی بده‌م، دەر ووناسی میکانیکی مارکس له سه‌ر بالا‌بوونی گری‌دراوی مروق به جیهان به خودی مروق و سروشت دامه‌زراوه، له حا‌لی‌کدا دەر ووناسی فرۆید، به پێ‌چه‌وانه وه، پشت به مودی‌کی "مروقی ماشینی" (ربو‌ت) و گو‌شه‌گیر ده‌به‌ستێت.

مه‌به‌ستی گشتی ترو سود دارتری مارکس له‌پالنه‌ره‌کان، جیاوازی نی‌وان و پالنه‌ره هه‌میشه‌ی و پالنه‌ره ری‌ژه‌ییه‌کانه. پالنه‌ره هه‌میشه‌ییه‌کان "له هه‌ربارودو‌خێک بوونیان هه‌یه... و ته‌نها له ئاستی شیوه و هه‌ل و مه‌رجی کو‌مه‌لایه‌تیدا ده‌گۆردرێن" مارکس ئاره‌زو‌ی جنسی و برسییه‌تی وهك پالنه‌ری هه‌میشه‌یی ورق و چاو‌چنۆکی به‌ وروژینه‌ری ری‌ژه‌یی له قه‌ڵەم ده‌دات. جیاوازی ئەو دوانه، په‌یوه‌ندییه‌کی نزیکی له گه‌ل جیاوازی نی‌وان سروشتی مروق به‌ گشتی و تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی به‌ تایبه‌تی هه‌یه. لی‌ره‌دا ده‌مه‌وێت به‌ کورتی روونی بکه‌مه‌وه که ئەم دابه‌ش کردنه‌ی پالنه‌ر و غه‌ریزه‌کان رو‌لی‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه، مارکس به‌ به‌یان کردنی ئەمه که "ئاره‌زو ری‌ژه‌ییه‌کان"

(دەستەۋازىيەكى دىكەيە بۇ پالئەرهكان) بە شىكى جياۋنەبوۋى سىروشتى مۇۋەنن، بەلكو لە بونىيادى دىيارىكراۋى كۆمەلگا ۋەھەندىك ھەل ۋەھىجى بەرھەم ھىنان ۋەپەيۋەندىيەۋە سەرچاۋە دەگىرىت، ئەۋ جياۋازىيەكى كە مەبەستىيەتى روون دەكاتەۋە ۋەلەم روۋەبەنەرەتەكانى دەروونناسى دىنامىك كە دەلى كۆمەلگە لە زۆربەى ئارەزۇكانى مۇۋە تىئاگات - ۋەشى گىرىگى ۋەروژاندنى مۇۋە - ۋەگىرىدراۋى پىرۇسەى بەرھەم ھىنانە، دادەمەزىنىت. چەمكى "كاراكتەرى كۆمەلەيەتى" ^(۱) لە ۋاتى دىنامىكەكەيدا كە مەن بە كارى دەھىنم لە سەر ئەم بۇچوۋەنى ماركس بونىياد نراۋە.

باسەكەى ماركس سەبارەت بە ۋاپالئەرهكانى ئازەل لە ھەمبەر چۇنايەتى مۇۋى پالئەرە ھەمىشەيەكان، لە جياۋازى نىۋان ۋاپالئەرە ھەمىشەيى ۋەريژەيەكان گىرىگى كەمترە. جياۋازى نىۋان دەروونناسى دىنامىكى ماركس ۋەروونناسى فرۆيد لەم خالە داىە. بە سىرنجدان بە پالئەرە ھەمىشەيەكان ۋەھو گىرىمانەيەكە (بە بۇچوۋنى دەروونشىكاران ۋەروونناسى ئاكادىمىك) چۇنايەتى ئەۋ پالئەرە لە مۇۋە ۋئازەل دا ۋەك يەكە، ماركس ئەلى "خواردن ۋخواردنەۋە ۋزاۋىزى لە كارە سەرەككىيەكانى مۇۋەن. بەلام لە لايەنى ئىنتىزاعىيەۋە، بە چاۋپۇشى لە چوارچىۋەى چالاكى مۇۋە، ئەۋ كارانە، كارى ئازەلن." لە پوانگەى دەروونشىكارەكانى قوتابخانەى فرۆيدەۋە، لە سەر بىنەماى "مۇۋە رۇبۇتى گۆشەگىر" پالئەرە مۇۋە بە پىرۇسە كىمىيايەكانى ناخى

^(۱). Social Character

مروۋ شارژ(شەحن) دەپتەو وئامانچ كەم كىرنەو ەى گىزىيە تا لانى كەمى دامىكاندى بىرىتى وىنىوئەتى ئارەزۇ جىسىيەكان.

هەنووكە دەتوانىن يەككە لە خالە سەرەكىيەكانى مەبەستى ماركس سەبارەت بە چىيەتى پالئەرهكان لىك بدەينەو: "هەست وسۆزەكان بىرىتىن لەو تۈانا وبەهرانەى لە مروۋدا كە هەول دەدات ئامانچى خودى بەهاكان بە دەست بەيىنىت". لەم ووتەيەدا مەبەست لە هەست وسۆزەكان" پەيوەندى" يان" نىزىكايەتتەيە"، و بە پىچەوانەى بۆچوونى فرۆيد سەبارەت بە غەرىزە يان پالئەر، هەست وسۆزەكان كۆشش وەولدىكى ناوخويەو لە پروسەى كىمىيەيەو سەرچاوە دەگىرن، كە پىويستى بەئامانچىك بۇ دامىكاندى نىيە، بەلكو تۈاناكانى مروۋ خۇى چۇنايەتتەكى دىنامىكەو لە ئامانچىك دەگەرىن تا لە گەلىدا يەك بگىرن.

رىشەى دىنامىك بوونى سىروشتى مروۋ، لە پلەى يەكەمدا، لە پىويستى مروۋ بە دەرختىنى تۈاناكانى لە جىهاندا سەرچاوە دەگىرت، نەك لە پىويستىيەكەى بۇ كەلك وەرگىرتن لە جىهان وەك ئامرازى دامىكاندى پىويستىيە جەستەيەكانى خۇى.

ماركس دەيەوئىت بلى: بۇ ئەو ەى كە چاوم ەيە، كەواتە پىويستىم بە بىنىنە، بۇ ئەو ەى گويچكەم ەيە، كەواتە پىويستىم بە بىستىنە، بۇ ئەو ەى مىشك ەيە، كە واتە پىويستىم بە بىركىرنەو ەيە، و بۇ ئەو ەى دلم ەيە، كەواتە پىويستىم بە ەست ەيە. پىويستە دۇپاتى بكەمەو كە بە سىرنج دان بە برەوى دەروونناسى"خو" لە لايەن دەروونشيكارىيەو، مەبەستى ماركس لە تۈاناكان وئامرازەكانى ئەوان

كوت و مت "خو" نىيە، بەلكو ھەست و سۆز ھىزى سىروشتى
تواناكانە كە ەك، پالئەرهكان، خواست و تواناكان لە مەرقۇدا بوونيان
ھەيە. ويان ئەو وزەو ھىزەيە كە ھەر توانايەك بە گۆيرەى پىويستى
دەخاتە روو.

گەلىك گوتەى ماركس بوونيان ھەيە كە گۆردراو ھەيەكە لە ناو ەپوكى
ھەست و سۆزەكان ولە رىزى پەيوەندى مەرقۇ لە گەل خو، كەسانى
دىكە و سىروشت ھەر ەھا دەستەبەركردنى ھىزە سەرهكەيەكانى
مەرقۇدا جىدەگرن. لىرەدا تەنھا دەتوانم باسى چەند نمونەيەك بكەم.
ماركس مەبەستى خو لە "تواناكانى مەرقۇ" كە ئامرازى پەيوەندى
سۆزدارى لە گەل جىھانە بە باشى روون كردو تەو: "پەيوەندى مەرقۇ
مەبەستى ئەو لە گەل جىھاندا - دىتن، بىستى، بۆنكردن، چىشتى،
بەريەككەوتن، سەير كردن، ھەستكردن، ھىوادار بوون و خۆشەويستى -
بە كورتى تىكراى ئورگانەكانى تاكەتەى.... بە واتاى ئامرازى چالاكى
مەرقۇ بوونە". بۆ ئەو ەى ئامانچ لە بوونى مەرقۇ سەمبولىكە، كە واتە
چۆنايەتتەكى مەرقۇ لە خو دەگرىت، ويان بە گوتەى ماركس، "من
كاتىك دەتوانم ەك مەرقۇك خو لە گەل شتىكدا پەيوەند بەم، كە
خودى ئەو شتە بە شىو ەيەكى مەرقۇ لە گەل مەرقۇدا پەيوەند
درايەت." (ئەگەر سرنج بدرىتە لىكچوونى ئەم مەبەستەى ماركس، لە
گەل بۆچوونەكانى گۆتە، زەن بوويزم وراھىبەتەى مەسىحى زۆر
گرنگە).

كە واتە "پالئەرهكانى" ماركس دەربرىنكى پىداويستى بنەپەتەى
وتايبەتەى نىيە، ئەو پىداويستىيەى كە گریدراوى مەرقۇ و سىروشتە

ومرۇق بەم پەيوەندىيە ژيانى خۇى مسۇگەر دەكات. ئامانچ "يەكگرتنى
مرۇق لە گەل سىروشت، سىروشت گەرايى ، دەستەبەر بوونى مرۇق
ومرۇقگەرايى دەستە بەر بوونى سىروشتە. " پىيويسىتى دەستەبەر بوونى
نەستى مرۇق ريشەى دىنامىك بوونى مرۇقە. مرۇقى دارا كەسىكە كە
"پىيويسىتى بە كۆمەلىك نىشانەى مرۇقى ژيان ھەبىت و دەستەبەر بوونى
نەست پىيويسىتى ناخە نەك پىداويسىتى".

ھەروھە ماركس رىژەى نىوان گرىدراوى مرۇق بە خۇ وکەسانى
دىكەى ھەبىنى. ھەلويسىتى ئەو لەم بارەيەوہ لە گەل ھەلويسىتى گۆتە
يەكىكە كە گوتويەتى: (زانىارى مرۇق لە سەر خۇ بە ھەمان رادەى
زانىارى ئەو سەبارەت بە جىھانە. مرۇق تەنھا لە ناخى خۇيدا جىھان
دەناسىت ولە بوونى خۇى لە جىھاندا ئاگادار دەبىتەوہ. ھەر شتىكى
تازە كە بە دروستى بناسرىت لە ناخى ئىمەدا "ئورگانىكى" نوئ
دەكاتەوہ). لەم چەمكە دىنامىكەى پەيوەندى، دەگەينە ئەو ئەنجامە كە
لە پروانگەى ماركسە وە "مرۇقى دارا كەسىكە كە پىيويسىتى بە كۆمەلىك
نىشانەى مرۇقى ژيان ھەبىت و دەستەبەر بوونى نەفس
لەویدا پىيويسىتىيەكى ناخ بىت واتە پىيويسىتىيەك". لەم رووہو ھەژارى
كۆتىكى نەبىنراوہ كە مرۇق ناچار دەكات پىداويسىتىيەك تاقى بكاتەوہ
وگەرەترىن سامان كۆبكاتەوہ و بىتە كەسىكى دىكە".

لەم جۆرە گرىدراوىيەدا كى بە تىكراى ھىزەوہ لە ھەولى نواندىنى
تواناكانى خۇى دايە ، كرىكار يان بورژوازى سەدەى نۆزدەيەم؟ ئەگەر
ولام نىگەتىف بىت - كە نىگەتىفە - گرىدراوى سىروشتى مرۇقى
مەبەستى ماركس لە گەل كام مرۇقدايە؟ ئايا لە گەل مرۇقى چەرخى

زېڭىنى رابردوۋ ياخود مۇڭى سەردەمى سەرھەلدانەۋەدى مەسىيەككە
 داھاتوۋدا؟ ۋاڭى ئەم پىرسىيارە ئالۋزە ۋاستە ۋخۇ بەرەۋ يەككەككە
 قوۋلتىن ۋپىشكە ۋتوتىن لايەنەكانى فەلسەفەى ماركس دەمانبات. ئە
 ھەمبەر نەخۇشى دەروۋنى كە دەتۋانين بلىن بە شىۋەيەكى رىژەيى
 گەل نەخۇشى ئاسايدا جياۋازە ۋلەۋە قورستىر ۋمەتسىدارتەرە، يا خود
 بە دەربىرىنىكىتەر نەخۇشىيەكە ئە بەردەم بەرھەمەيئان يان زاۋىدا
 ئاستەنگ نابىت، ماركس خەسار ناسى ئاسايى، ۋاتە ئىفلىچ بوۋنى
 مۇڭى ئاسايى، ئە دەست دانى خۇ ۋلە دەستدانى جەۋھەرى
 مۇۋايەتى خستە روۋ. بەم ۋاتايە كە ماركس دەلىت: "ئەگەر شتەكان
 مۇيى نەبن رەنگە مۇڭ ئە ناۋاياندا ون بىت، بە دەربىرىنىكى دىكە
 ئەگەر پەيۋەندى مۇڭ ئە گەل شتدا پەيۋەندىيەكى چالاك نەبىت تىيدا
 ۋون دەبىت - ماركس زۇربەى ئەم پەيۋەندىيەى بە " دەست بە
 سەرداگرتن" (چەمكى مۆلكدارىيەتى) ناۋزەد كىردە. ئەمۇ ئە مۇڭىك
 كە ئە لايەنى جەستەيى ۋرۇحيەۋە ئە "مۇۋايەتى دامالرابىت"^(۱)، يان
 كىركارى ئىفلىچ بوۋ ويان " پارچەيەك ئە مۇڭ"^(۲) ئە ھەمبەر مۇڭە
 كاملىۋ قسە دەكات. ۋ بەم شىۋەيە بەلگە دەھىننىتەۋە كە ئەگەر مۇڭ
 بە شىۋەيەكى چالاك خۇى بە كەسانى دىكە ۋسروشتەۋە گىرئ نەدات،
 دەيدۇپىننىت، ۋپالئەنەرەكانى چۇنايەتى مۇيى خۇيان ئە دەست دەدەن
 ۋچۇنايەتى ئارزەلى ئە خۇ دەگىرن ۋبۇ ئەۋەدى مۇڭىكى ۋەك ئارزەل نىيە،
 بە ناچارى دەبىتە مۇڭىكى ئىفلىچ، ۋناچارىن بەمۇڭىكى نەخۇش

^(۱) .Dehumanized

^(۲) .Fragment Of Man

و "تیک وپیك چوو" له قەلەمی بدهین. ئەو بۆچوونه کوت و مت توخمی شۆپشگیڤری و چاره سەرییه له دەروونناسی مارکسدا. مرقۆ نەتەنها به شیوهیهکی شاراوە خاوەن توانا کارییە بەلکوو پیویستی به پەيوەندی له گەل جیهان هەیه و بو ئەو دی بپیته مرقۆیک و چاک ببیت دەبیت دووبارە ئەو توانا پوتانسیلە به دەست بهینیتهوه، نەك به دەست هیئانی خەسارناسی کار وئەركی مرقۆ.

مەبەستی مارکس له مرقۆی ئیفلج بووله هەمبەر مرقۆی کاملبوو بنەمای چەمکی تازەیه له خەمۆکی دەروونیدا. مارکس له بەشیك له "ئایدۆلۆژیای ئەلمانى" دا ئەلئ:

"بئى واتایە ئەگەر لەو برۆایەدا بین كە مرقۆ دەتوانى هەلچوونەكان جیا له خواستەكانى دیکەى دابمرکینیت بە بئى ئەو دی خوئى، واتە تیكپرای بوونی زیندوى، رازى کردبیت. ئەگەر ئەم هەلچوونانە تاییەتمەندییهکی ئینتیزاعی وجیاواز بگرنە خو، ئەگەر وەك هیزیکی بیگانه رووبەروى خودى مرقۆ ببنەوه، واتە.... دامرکاندى یەك لایەنەى یەكێك له هەلچوونەكان، ئەم كارە بە هیچ شیوهیهك ئامارە بە شارەزایی و مەبەستى باش ناکات.... بەلکو بە بۆنەى هەبوونەوه، بیركەرەوه بوون نییه بەلکوو زیندو بوونە. هۆکاری ئەم گوتەیه كامل بوونی وردەوردەیی و دەرکەوتنى ژيانى تاکە.... ئەگەر ئەو هەل و مەرجەى كە ئەم كەسە بە گوێرەى ئەو دەرژى رینگەى كامل بوونی یەك لایەنەى چۆنایەتییهك بە بەهای چۆنایەتییهكانى دیکە بدات.... ئەم

دەرئەنجامى لىدەكەويىتەو، ئەم كەسە تەنھا كامىل بوونىكى يەك لايەنە ئىفلىج بوو بە دەست دەھىنىت^(۱).

ماركس لىرەدا لە وروژىنەر يان ھەلچوونە بىگانە بووكان دەدوئىت، ئەو ھەلچوونانەى كە لە كۆتايى دا خۇيان دامركىنن بە بى ئەوھى تىكپراى بوونى مروقيان دامركاندېت - واتە لە ھەلچوونەكانى دىكە جيان ولەم رووھو ەك ھىزىكى بىگانە رووبەروى تاك دەبنەو. لە دەروونناسىيەكى غەرىزى دا، ەك دەروونناسى فرۆيد، كە تىيدا ھاوسەنگى وتەندروستى دەرئەنجامى دامركاندنى تەنھا يەك غەرىزە ، واتە غەرىزەى جنسىيە، شوئنىك بۆ ئەم ئەندىشەىە نامىنىتەو. لە چەمكى ھۆمانىستىكى ھەلچوونەكاندا كە ھىز بەرھەمى ھەولدانى ئاكتىقى تىكپراى تواناكانە تا ھەلچوونەكان بە خواستى خۇيان بگەن (ئەم گوتەيەى ماركس ئامازە بەچىيەتى خەمۆكى دەروونى يان نەخۆشى دەروونى دەكات) ئەم كارە نىشانەى زال بوون يان بىگانە بوونى ھەلچوونەكانە.

كليلى تىگەيشتن لە پالئەرى بىگانە نەبوو چالاكىيە، يان بەو جوړەى ماركس ناوى لىناو "خۆ-چالاكىيە"^(۱). ھەلبەت مەبەستى ئەو لە چالاكى ئەو واتا باوھى ھەنووكە نىيە، ەك ئەنجامدانى كاريك يا خود سەرقال بوون بە پىشەيەكەو... ديسان مەبەستى ئەو لە چالاكى لە گەل چالاكى ئازەل كە تەنھا بە گوئىرەى ستانداردو پىداويسىيەكانى ھەلس و كەوت دەكات، جياوازە، چوونكە مروڤ دەزانى چۆن بە گوئىرەى ستانداردەكانى ئامانجى خۆى كار بكات ويان شتىك بەرھەم بەيىنىت.

^(۱) . Self-activity

مەبەستى مارکس لە چالاكى لە بۆچوونى سپينوزاۋە نزىكەۋلىك دەچن،
 واتە كارى داھىنەرانە وخۆھەلقوۋلاۋ، كە تەنھا بە دابىن كردنى
 ھەل ۋەمەرجى ئازادى مومكىن دەيىت. بۇ نموونە ئەۋ لە چالاكى
 خۆھەلقوۋلاۋى مروۋ ۋەل ۋەمىشكى مروۋ دەدويىت. ئەۋ دەستەۋازە
 ھەستى ۋەھست پىكراۋانە كە ماركس لە پىناسەى ھەلچوونەكانى
 مروۋدا، بە تايىبەت خۆشەويستى، بە كارى دەھىنىت، چەمكى چالاكى
 زياتر روون دەكاتەۋە. ئەۋ دەنوسىت:

"گريمان مروۋ، مروۋ ۋە پەيوەندى مروۋايەتپانەى لە گەل جىھان
 ھەيە. لەم حالەتەدا خۆشەويستى لە گەل خۆشەويستى ۋەمتانە لە گەل
 متمانە ۋ... دەگۆردىتەۋە. ئەگەر دەتانەويىت لە ھونەر چىژ ۋەربگرن
 دەيىت پەرۋەردەى ھونەرىتان ھەيىت، ئەگەر دەتانەويىت بچنە نىۋ دلى
 كەسانى دىكەۋە دەيىت خاۋەن توانستى ۋروژاندن ۋەز ۋجۇش
 ۋخروش بن. پەيوەندى ئىۋە لە گەل سىروشتدا دەيىت شوپنە
 دەرکەۋتنىكى ديارىكراۋى ھەيىت كە گرىدراۋى ئامانچ ۋويست ۋژيانى
 راستەقىنەى تايىبەتى ئىۋە يىت. ئەگەر خۆشەويستى بنويىن بە بى
 ئەۋەى خۆشەويستى بوروژيىن، واتە ئەگەر نەتوانن خۆتان ۋەك
 كەسيكى مېھرەبان ۋەۋىندار نىشان بدەن ۋكەسيكى خۆشەويست بن،
 خۆشەويستىيەكەت بى كەلكە ۋنىشانەى بەدبەختىيە".

ماركس چۇنايەتى چالاكى خۆشەويستى لە "بەمالەى پىرۋز"دا
 رووتىر بەيان دەكات: "جەنابى ئىدگار بە گۆپىنى پياۋى ئەۋىندار يان
 ئەۋىنى پياۋ بە پياۋى ئەۋىن، ئەۋىنى كردۋەتە خۇداۋەندى ستەمگەرى
 ۋدەرئەنجام ئەۋىن لە بوۋنى پياۋ جيا دەكاتەۋە. لەم پىرۋسە سادەيەدا بە

گۆرپىنى "موسند"^(۱) بە بىكەر پىۋا دەپىتە (ناپىيا). لە راستىدا ئەوين چالاكى مەۋقە، نەك كەۋتتە بن كاريگەرى ئەوين (ئەويندار بوون نەك كەۋتتە نىۋ داۋى ئەوينەۋە"^(۲)). خۆشەۋىستى مەۋقە فىر دەكات تا بە شتەكانى جىھانى دەۋرۋبەرى خۆى باۋەرى راستە قىنەى ھەبىت.

مەبەستى ماركس لە پىداۋىستىيە راستە قىنەكانى مەۋقە- پىۋىستى بە كەسانى دىكەيە، بە ئامىر ۋەدەرىپىنى تۈنەكانى خۇ ۋ بەئامانجەكان- تەنھا لە ھالەتتىكا بە شىۋەيەكى كامىل دەرك دەكرىت كە سرنج بدرىتە مەبەستى ئەۋ لە پىۋىستىيە دەستكرد ۋ كۆيەلە كەرەكان. دەروونناسى مۇدىرن بايەخىكى ئەۋتۇ بە شىكرەنەۋەيى پەخنەگرانەى پىداۋىستىيەكان نادات، ۋ ياساكانى بەرھەمەينانى پىشەسازى قەبۇل دەكات (لانى زۆرى بەكار ھىنان ۋ سۈانى مەۋقە)، بە پشت بەستىن بەم گریمانانە كە ئارەزۇ ۋ خواستە تايبەتتىيەكان ھۆكارى پىۋىستى پەۋا بە كالا يان ئامانجى دىارىكراۋە، دەروونشىكارى ئەرزەدۇكس كە لە سەر پىۋىستى جنسى ۋ دواتر پىۋىستى ۋىرانگەرى ۋ پىۋىستىيەكانى مانەۋە ورد دەۋەۋەۋە، ھىچ ھۆكارىكى بۇ خۇ خەرىكەردن بە پىداۋىستىيە بەرفراۋانەكان نەبوۋ. لە لايەكى دىكەۋە ماركس بە ھۆى چىيەتى دىالىكتىكى دەروونناسى خۆى تايبەتمەندى دوولايەنە ۋ ۋنادىارى پىۋىستىيەكانى روون كەردۈتەۋەۋە لە راستىدا ئەم خالەى لە ھىرشە تۈندەكەى خۆى بۇ سەر دەروونناسى خستۈتە روو. ماركس لە "

(۱) مسند (موسند) ۋ شەيەكە لە رەستەدا كە ئامازە بە ناچارى دەكات بۇ نمونە رۇژ

رووناكە ۋاتە رۇژ ناچارە كە رووناك بىت يان مەحكوم بە رووناكيە. ۋ.

(۲) To be in love rather than to fall in love.

نوسراوه فەلسەفی و ئابووریەکاندا " دەنوسیټ: " زانستیك كه ئاگای له كه‌م و‌كو‌پ‌ریه‌كانی خۆی نییه‌ فایده‌ی چیه؟ " به‌م حاله‌وه‌ ده‌توانین واتای به‌ره‌كه‌تی گه‌وره‌ی چالاکی مرۆڤ له‌ وشه‌یه‌كدا كورت بكه‌ینه‌وه‌: " پێداو‌یستی " . ماركس ئه‌و پێداو‌یستیانه‌ی كه‌ مرۆیی نین به‌ شیوه‌یه‌كی كورت دیاری كردوه‌:

" ھەر كەسنىڭ بىر لەۋە دەكاتەۋە كە پىداۋىستىيەكى تازە لە كەسنىڭ دىكەدا دروست بىكات، تا ناچارى بىكات قوربانىيەكى تازە پىشكەش بىكات، و گرىدراۋىيەكى تازە تىدا بخولقىنىت وبە كورتى بىخاتە داۋى رابواردن وچىژىكى دىكەۋە.... ھەر كەسنىڭ ھەۋلەدات بە سەر كەسانى دىكەدا ھىژىكى بىگانە بسەپىنىت تا ھەستى لە خۇ رازى بوۋنى خۇى رازى بىكات. بۇ ئەۋە شتەكان لە ژمارە بە دەرن، لەم روۋە ھەرىمى بىگانە بوۋنى ئەۋانەى كە ئامانجەكەيان مۇۋقە فروان دەبىت. ھەر بەرھەمىكى تازە ھىژىكى فرىودان ودرىيەكى بەرامبەرە. مۇۋقە بە شىۋەيەكى روۋ لە زىاد بوۋن " ھەژار " دەبىت. ئەۋ پروسەيە تا رادەيەك بۇ ئەۋە پەرەسەندنى بەرھەمەنن وپىداۋىستىيەكان ھەمىشە قازانجى نامرۋانەى لە گەلدايە، نىشانەرى ئارەزۋى گەندەلى ئائاسابى وخەيالىيە."

"به‌ر‌هه‌مه‌یانی له راده‌به‌ده‌ری شت‌ومه‌که (بره‌وداره‌کان) ده‌ر‌که‌وتنی ژماره‌یه‌کی زۆر خه‌ل‌کی (بی‌که‌ل‌کی) لێده‌که‌ویته‌وه. و هه‌مووان له بیر ده‌که‌ن که زی‌ده‌ره‌وی و عه‌قلی مووچه، ئاسایش و نه‌داری، و سامان و هه‌ژاری له گه‌ل یه‌که‌دا یه‌کسانن.

بەم جىاوازىيە لە نىۋان پىداۋىستىيە رەسەن وخەيالىيەكانى مۇۋە ،
 دەروونناسى ماركس ئامازە بە يەككە لە گىرگىزىن جىاكرىنەۋەكان
 دەكات كە پىۋىستە لە تيورى پىداۋىستى وپالەنرەكاندا ئەنجام بدرىت.
 دىارىكرىن وجىاكرىنەۋە لە نىۋان پىداۋىستىيە مۇۋى ونامۇۋىيەكان،
 راستە قىنە وخەيالى، سود بەخش وزىان بەخش پرسى سەرەكى
 دەروونناسىيە كە نە دەروونناسى ونە دەروونشىكارى فرۇيد تەنانت
 نەيانتوانىۋە لەم بارەيەۋە دەست بە لىكۆلىنەۋە بكن، چوونكە
 جىاكرىنەۋەيەك لە ئارادا نەبوۋە. چۆن دەتوانىن جىايان بكنەۋە لە
 خالىكدا كە نموونە ومۇدىلى باو مۇۋى لە خۇبىگەنەيە، وپىشەسازى
 مودىرن گەللىك پىۋىستى دەخولقىنىت وداياندەركىنىت. ئەم پرۇسەيە
 بە نىشانەي پىشكەۋتن لە قەلەم دەدرىت، چەمكى ئازادى لە
 پىۋانەيەكى فراۋاندا، رەنگدانەۋەي ئازادى كرىار لە ھەلبراردنى شت
 ومەكەكان بە گوۋرەي پارەي نىۋو گىرفانىانە، بەلام لە راستىدا شت
 ومەكەكان جۇراۋجۇر نىن ۋەمەموۋيان يەك قوماشن- ئەم ئازادى كرىتە
 بە تەۋاۋەتى لە گەل ئازادى سەرمایەدارى سەدەي ۱۹۱۹ جىاۋازە. تەنھا
 دەروونناسىكى دىالىكتىكى و شوپشگەر، كە مۇۋە وتواناكارىيەكانى لە
 سەرەۋەي مۇۋقىكە ئىفلىچ بوو دەبىنىت، دەتوانى لەم جىاوازىيە گىرگە
 لە نىۋان دوو پىداۋىستىدا ئاگادار بېيتەۋە، ئەو دەروونناسانە دەتوانى
 ئەم جىاوازىيانە لىك بدەنەۋە كە روالەت ۋجەۋەر پىكەۋە تىكەل ناكەن.
 دەبى سىرنج بدەن كە ماركس دۋاى خىستەنە روۋى ئەم جىاوازىيە بە
 ناچارى گەيشتە ئەو ئەنجامە كە ھەژارى وسامان وئاسايش ونەدارى
 دژبە يەك نىن بەلكو ھاۋتەرىب ويەكسانن.

تا ئىرە مەبەستى ماركس مان سەبارەت بە پالانەر وپىداوئىستىيەكان شىرۇقە كرد، بەلام ئايا لە دەروونناسى ئەودا بابەتتىكى تايبەت سەبارەت بە پالانەرەكان بوونى ھەيە؟ ولامى ئەم پرسىيارە پوزوتىقە، بەلام بابەتەكە ئەوئەندە سىستەماتىك و كامل ئىيە كە لە قوتاخانەيەكى دەروونناسى چاوەپوانى دەكەين. پىشتەر گوتمان كە بۆچوونى ماركس سەبارەت بە خۆشەويستى، پەيوەندى مرۇقە لە گەل جىھانى دەروەودا جىدى وبى پەردەيە. ديسان ئەم جىدى بوونە سەبارەت بە پرۆسەى بىركردنەوەش بەر چاوە دەكەويت، يەككە لەو رەخنانەى كە لە كىتبى "بنەمالەى پىرۇز" دا ئاراستەى جەنابى ئىدگار كراوە ئەمەيە كە ئەو دەيەويت لە جۆش و خرۆشى ئەوين رزگار بىت تا ئارام بىتتەو. لەم زەمىنەيەدا ماركس خۆشەويستى بە ھاوسەنگ و يەكسان لە گەل ژيان، تىكپراى ئەزموونە ھەستىيەكان و تىكپراى ئەو ئەزموونە راستە قىنانەى كە تاك پىشتەر ئاگادارىان ئىيە، دەزانى. تا رادەيەك كە گرئىدراوى پەيوەندى مرۇقە بىت، ماركس لەو بىروايەدايە كە "پەيوەندى بى ناوبەر، سىروشتى و پىويستى مرۇقىك لە گەل مرۇقىكى دىكە ھەمان پەيوەندى ژن و پىياوہ.... پەيوەندى ژن و پىياوسىروشتى ترين پەيوەندى مرۇقىكە لە گەل مرۇقىكى دىكەدا."

بەراورد كردنى ئەم بۆچوونەى ماركس لە گەل بۆچوونى فرۆيد سەبارەت بە ئارەزۇجنسىيەكان شايانى بايەخ پىدانە. لە پوانگەى فرۆيدەوہ ئارەزۇجنسىيەكان (بە گوئىرەى بۆچوونەكەى دواتر، وئىرانگەرى) جۆش و خرۆش و ھەلچوونى ناوەندى مرۇقە. بە ھەمان شىوہ كە پىشتەر ئامازەم پىكرد وادىارە ئەم جۆش و خرۆشە ھەمان كەلك

وەرگرتنى پياو لە ژن بىت بە مەبەستى دامرکاندى ئارەزۇى جنسى،
 كە بەرھەمى كاروچالاككىيە كىمىيائىيەكانە. ئەگەر ماركس ئاگای لە
 تىورىيەكەى فرۇید بوو وەك تىورى بورژوازی وچەوساندن پەخنەى
 لیدەگرت. لە ناوەندى مەبەستى ماركس بە پەيوەندى مرقۇدا غەریزەى
 ژيان جیگرتوو، نەك ئارەزۇجنسىيەكان كە خویان یەكك لە
 نیشانەكانى غەریزەى ژيانن. لیڤەدا مەبەستى من لە غەریزەى ژيان،
 راكیشانى نیڤ ومى بەرەو لای یەكدییە، كە راكیشانیكى بنەپەرتییە لە
 ھەر بوونەوهریكى زیندودا.

بابەتییكى سەرەكى دیکە لە دەروونناسى ماركس دا ژيان لە ھەمبەر
 مەرگە، نە لە واتای بیولوژیكى _ فیزیولوژیكى بەلكو لە چەمكە
 دەروونناسیە كەیدا. (لە زۆربەى لایەنەكانەوہ ئەم چەمكە تا پارادەيەك
 پەيوەندى بە دو غەریزەى مەرگ و ژيانى فرۇیدەوہ ھەيە، بە لام نە بە
 توخمە بیولوژیكىيەكەى، بەلكو بەوہى كەسەن بەناوى جۆشى
 ژيان وجۆشى مەرگ ناویان دەبەم). پەنگە گەرنگترین پرسىار لە
 دەروونناسى ماركسدا ئەمە بىت كە ئایا تاك، تويژ، یان كۆمەلگا بە
 راكیشەرى مەرگ یان ژيان دەورویژن؟ دوژمنایەتى ماركس لە گەل
 سەرمايەدارى وخۆشەويستى بۆسوسیالیزم، كە تا پارادەيەك زەمینەى
 سۆزدارى ھەيە، و لە دو لایەنەبوونەوہ سەرچاوە دەگرت. لیڤەدا یەكك
 لە باشتترین قسەكانى ماركس لەم بارەيەوہ لە "مانیفستى
 كومونىست" دەھینمەوہ: "لە كۆمەلگای بورژوازیدا ژيان جگە لە
 ئامیرىك بۆكوو كەردنەوہى كار ھیچىكى تر نییە. لە كۆمەلگای
 كومونىستیدا كارى كەلەكەبوو تەنھا ئامرازىكە بۆ پەپەپیدان،

وبه رزکردنه وهی ئاستی ئەزموونی کریکار. "لەم پوهوه لە کۆمەلگای
 بورژوازی دا رابردو بە سەر هەنووکەدا زālە، بەلام لە کۆمەلگای
 کومونیستدا هەنووکە بەسەر رابردودا زālە، یان لە شوێنێکی دیکەدا
 دەلی: "یاسای سەرمایه داری زāl بوونی کالای مردوه بەسەر مرقۆی
 زیندودا". غەریزه ی ژیان و خوشه ویستی بۆ ژیان دوپالنه ری سهره کی
 مرقۆی لە خو بیگانه نه بووه، ئەم دوانه لە سروشتی مرقۆدا نوێ گه ری
 ده که ن وئه وده رفه ته بۆ مرقۆ دهره خسینن که ببیته ئەوهی که دهیه ویت.
 مارکس هه موو جوړه رق وچاو چنۆکی که یه ده کی خوشه ویستی ونه ینی
 ژیانن و سامان پیکه وه نان و ره زیلی و که مته رخه می سه باره ت به خو
 له و هه لچوونانه ده زانی که له کۆمەلگای سەرمایه داری دا دروست
 ده بیته وبه سەر مرقۆدا زāl ده بن... شروقه کردنی وی له کاراکته ری
 پیکه وه نانی سامان له پیکه ی مورتازییه وه یان (که م خه رج کردن) وه
 له بورژوازی سه ده ی نۆز ده یه مدا وله که مته رخه می سه باره ت به خو و
 که سانی دیکه که خاوه ن ژیانیک ی راقین، خالیکی گرنگه له خووناسی
 دینامیک له نیو چینه جوړاو جوړه کاند. تیكپرای ئەندیشه ی
 دهر و وناسی مارکس دینامیکه، نه که هه لئس و که وت گه رای وه سف
 کردنی، ئاماژه و چه مکه کانی ئەو کاراکته رانه ی که ئەو مه به ستیه تی
 پیویسته له واته دینامیکه که یدا به کار برین. ئەمانه تا راده یه که ئەو
 هه لچوون و ئاره زۆ هه میشیه یانه یه که هه ل و مه رچی ئابووری
 و کۆمه لایه تی ده یخولقینیته. مارکس لیږده له بۆچوونه گه وه
 کۆمه لایه تییه دهر و وناسییه که ی "بالزاک"، که لیکۆلینه وه له سه
 کاراکته ر وه که لیکۆلینه وه له سه ره یزه پالنه ره کانی مرقۆ ده زانیته، نزیک

دەبىئەتە. كارى بالزاک لە گەلىك لاىەنەو دەتەواو كەرى بنەما دەروونناسىيەكانى ماركسە. دەبى ئەمەش زىاد بكەين كە ئەگەر كەسك نامەكانى ماركس وئىنگلس، بە تايبەت نوسخە ئەلمانىە كورت نەكراو كەنيان، بخوینىتەو دەچوونى قولى دەروونناسى كەسكىيان بۆ روون دەبىتەو كە، ھەرچەند چۆنايەتى ھونەرى ھىزى وەسف كەردنى بالزاکى نىيە، بەلام يەكك لە باشتەين دارىژەرانى دەروون شىكارى كاراكتەر بە گوێرەى دەروون شىكارى ديالىكتىكى ھۆمانىستىيە.

ئەم شەرقە كورتەى خۆم لە دەروونناسى ماركس سەبارەت بە غەرىزە مەبەستەكان بە ئامارەيەك بۆ تەرەپى ^(۱) كۆتايى پى دەينم، لە پوانگەى ئەو دەو تەرەپى دەتوانى بۆ خەدى كەسەكە بگەریتەو، ئەم بۆچوونە دواتر لە دەروونشىكارى فرۆيددا رۆلىكى گەرى. ماركس دەنوسى "شەرم جۆرە تەرەپىيەكە كە بۆخەدى مەرقە گەراو تەو. شەرمەزاربوونى تىكراى تاكەكانى نەتەو يەك وەك ئەو يەكە شىرك پەلامارى نىچىرەكەى بەت."

بەشى ماركس لە دەروونناسى قولى ھۆمانىستىك بەبى زانىارى لە تىگەيشتنى ئەولە "ئاگايى" ^(۲) (شەور) و مەبەستەكەى لە رۆلى وشيار بوون بە باشى ناسىرت. وەسف كەردنى كلاسىكى ئەولە "ئایدولۇژىيائى ئەلمانى" دا بەم شىو يە: "ئاگايى چۆنايەتى ژيان دىارى ناكات، بەلكو ژيان ئاگايى دەخولقینىت." ماركس ھەر وەھا لە پىشەكەيەكى خۆيدا بۆ "رەخنەيەك لە ئابوورى سىياسى" دەنوسى:

(۱). Rage

(۲). Consciousness

ئاگاھى خەلك ئەزمونەكانى ئەوان ديارى ناكات، بەلكو بە پىچەوانەو دە
بوونى كۆمەلایەتى خەلك ئاگاھى دەخولقینىت. "ئەودى كە ماركس لە
رەستەى يەكەمى خۇیدا بەناوى ژيان ناوى دەبات لە رەستەى دوھەمدا
بە "بوون" ناوى دەبات. لە بەردەوامى ئەو نەرىتەدا كە سپینوزا يەكك
لە شروڤە كەرە گەرەكانى بوو ۵۰ سال دواتر لە لایەنى فرۆیدەو
گەشتە لوتكەى خۆى، ماركس ھېرش دەكاتە سەر ئەم بیروپروا باودى
كە دەلى ئاگاھى سەرچاودى كۆتایى وچۇنايەتى تىكراى ژيانى
مەعنەویە. ماركس، قوولتر لە فرۆید، دەیبىنى كە ئاگاھى بەرھەمى
ئەزمونىكى تايبەتە لە ژياندا كە ئامارە بە تايبەتمەندى كۆمەلگاويان
تۆیزىكى دیاریكراو دەكات كە "دەستپىكى بەرھەم ھىنانى
كۆمەلایەتیە"، وەك زمان "لە پىویستى بۆ گرىدانى پەيوەندى لە گەل
ھاویرەگەزەكانەو سەرچاوە دەگریت. لە حالیکدا كە مروف وادەزانى
فیکرەكانى بریاردەر و پالئەرى ئەو، بەلام لە راستیدا پالئەر
ئەوھیزانەى كە خودى مروڤ ئاگای لییان نییە. "ماركس پىشتەر لە
دەستەوازەى "سەرکوت كردن" لە پەيوەندى لە گەل چەپاندنى
"خواستە بەناوبانگە سروشتیەكان" كەلكى وەرگرتبو، بەلام لە "نایدولۇژیای ئەلمانى " رۇزا لوگزامبورگ بە بى پەردە باس لە دولایەنە
بوونى نیوان ئاگاھى ونائاگاھى (وشیاری وناوشیاری) لە ئەندیشەى
ماركسدا دەكات. ئەولە وتاریكى تیروتەسەلدا سەبارەت بە ژيانى
كۆمەلایەتى وەك خولقینەرى ئاگاھى دەنوسى: "ناوشیاری پىشتەر لە
وشیاریە، لۆژىكى پرۆسەى پىش لە لۆژىكى زەینى مروڤە كە لە
پرۆسەى میژووییدا بەشداری دەكات. لە كۆمەلگای چىنايەتیدا

وشىيارى مرقۇق بە ناچارى وشىيارىيەكى درۆينەيە،(ئایدۆلۇژيا) كە چوونكە بە بۇنەى ناكۆكىيەكانى كۆمەلگاۋە، وروراندەكان راستەقىنەۋ عاقلانە نىن، لەم رومەۋ روالەتتىكى عاقلانە بە كارەكانى مرقۇق دەبەخشن.

تىگەيشتن وبۇچوونى ماركس لە ئاگاھى وئایدۆلۇژيا دەمانباتە ئىۋىيەكىك لە گرنگترىن بەشەكانى تىۋورى شۇرشگەراندەى ئەۋ. ماركس لە نامەيەكدا لە سىپتەمبەرى ۱۸۴۳ ئاگاھى بە شىۋەيە پىئاسە دەكات: " ئەۋ شتەى كە دونيا دەبىئ ھەستى پىبكات وقەبولى بكات، ھەرچەندكە نەيەۋىت... لەم رومەۋدەبىئ دروشمى ئىمە ئەمە بىت: چاكسازى وگۇرپانكارى لە ئاگاھىدا، نە بە بۇچوونى دوگم، بەلكوبە لىكدانەۋەى ئاگاھى نەينى، چە لىكدانەۋەى ئاينى بىت يا خود سىياسى". لە ناۋ بردنى خەيالۋ ۋەھمەكان وليكدانەۋەى ئاگاھى _ واتە ئاگاھى لە راستى، كە مرقۇق ئاگاھى لى نىيە مەرجى گۇرپانكارى كۆمەلەيتىيە. ماركس ئەم چۇنايەتتىيە بەشىۋەيەكى جوان ۋەسەف كردەۋ: "مرقۇق دەبىئ چۇنايەتتىيە "بەستۋەكان" بە گوتنى ھەندىك گۇرانى تايبەت بەينىتە سەما، يان" پىۋىستى بەلاۋەنانى خەيالەكان سەبارەت بە بارودۇخى خۇ، ۋازەينان لە ھەل ۋەمەرجىكە كە پىۋىستى بە خەيالەيە. مرقۇقىك كە وشىيار بوەتەۋە دەبىئ بىۋا بىتتەۋە تا بتوانى بە دەۋرى خۇيدا، بەدەرپرېنىكى باشتىر بەدەۋرى ھەتاۋى راستى خۇدا بسۇرىتەۋە....) لە پوانگەى ماركسەۋە ئاگاھى لە راستى ۋەك كلىلى گۇرپانكارى، يەكىك لە مەرجەكانى پىش كەۋتن و شۇرشى كۆمەلەيتىيە، بە ھەمان شىۋە كە ئەم مەرجە لە پوانگەى فرۆيدىشەۋە

یه کیك له مهرجهکانی چاره سهرکردنی نهخۆشه دەر وونیهکانه. مارکس که بایهخیکی ئهوتۆی به چارهسهری تاک نهدهدا، باسی ئاگاهیی وهك مهرجی گوڤرانکاری تاک نهکردوه. بهلام به چاوخشاندنیک به تیگرای سیستهمی دەر وونناسی ئهوه، بهوشیویه کهمن ههولم داوه لیڤرهدا بیخه مه روو، گریڤانی پهیوهندی نیوان دەر وونناسی مارکس وبابهته باس کراوهکان دژوار نییه^(۱)

به برپای من ههرکه ناوهندی سرنجی مارکس - مرۆڤ - ناسرا بهشی نهویش له دەر وونناسیدا که تانیستا نکۆلی لیڤکراوه، روون دهبیتهوه.

^(۱) "مه بهستی مارکس له مرۆڤ" له ئهوه پهری زهنجیرهکانی بیرکردنهوه دا به تیرو تهسهلی

۴-بەرنامە رېژى ھۆمانسىتېك^(۱)

لە توپىزىنەۋە سەبارەت بە ئاۋچەكانى ھاۋ ئاراستەيى لە نىۋان بەرنامە رېژى بازىرگانى و بەرنامە رېژى دەۋلەتى بە باشى بۆمان دەردەكەۋىت كە بابەتە كە لە لايەكەۋە ھاۋ ئاراستەيى لە نىۋان دەروونناسى وفەلسەفەي كۆمەلەيەتى ولە لايەكى ترەۋە لە نىۋان بەرپۈەبەرى و بەرنامە رېژىش لە خۇ دەگرىت. ئەم نمونەيەي ھاۋ ئاراستەيى دو چوارچىۋەي گرنگ لە خۇ دەگرىت، يەكەمىنيان كە روون و ئاشكرايە، كارى دەروونناسى پىشەسازىيە. پەنگە گرنگترىن ھەنگاۋ كە دەتوانىن بلىن بنەپەرتى تىكپراي كارەكانى دىكە بوون لە لايەن "ئالتون مايو"^(۲) بە تاقى كردنەۋەيەكى بە ئاۋبانگ لە كارگەي جەنرال ئىلكترىك ھەلگىرا، ئەۋلەۋ كارگەيەدا لە سەر كارىگەرى شىۋازە جوراۋجۆرە بەرھەم دارەكان لە بەرپۈەبەرى و كرىكارىدا لىكۈلىنەۋەي ئەنجامدا. مايو كرىكارانى ژنى تازە كاروناشى ھەلپژارد و ساعەتى ھەسانەۋە بەدەم كارەۋە و نىازەكانى دىكەي بەرز كىردەۋە و دەرنەنجام قازانجى كارەكە زىيادى كرد. دواتر تىكپراي نىازە بە كارھاتوۋەكانى بەلاۋەنا، بەلام دىسان بەرھەم ھىنان زىيادى كرد. بە ئاچارى ئەم

^(۱) ئەم وتارە لە كۆپۈنەۋەي Tims لۇسئانجىلىس لە ۱۹۶۸دا خويىندراۋەتەۋە

^(۲) Eiton mayo

بیروکهیهی تیدا پەرورده بوو که بیروکهی بیرمەندیکی گەوره بوو_ که تەنها ئەو پالنه رانهی که باسماں کردن هۆکاری زیاد بوونی ئاستی بەرهم هینان نین، ئاماده نه بوونی کریکاره کان کهم دهکەنه وهو وپه یوهندی مرویی ودوستانه له نیوان کریکارهکاندا زیاتر دهکەن، به لکو هۆکاریکی دیکهش بوونی ههیه _ دروست کردنی هه زوبایه خ بۆ کاری پیسپیرودرا. ئەو کریکارانه به بایه خ وچالاکی زۆره وه کاریان دهکرد، ولهو تاقی کردنه وهیه که لهو کو مپانیایه دا هه یانبوو وله ئامانجه که یان ئاگادار بوون. لهم روه وه بۆیه کهم جار بارودوخی میکانیکی، تیکراری و بیزارکهری کار ببوبه چۆنایه تییه ک که هه زوبایه خی کریکارهکانی به لای خویدا راده کیشا. وله راستیدا ئەم چۆنایه تییه بووبه هۆی زیاد بوونی بەرهم هینان. تاقی کردنه وه کهی مایو ئەم بنه مایه ی سه لماند که هه ز کردن له کار پالنه ریکی به هیزه، په یوهندی به وروژینه ری پاره ییه وه نییه.

دەروونناسانی پیشه سازی دواى مایو_ وهک لی کرت، مهک گرگۆر، وایت وکەسانی دیکه _ هه ندیک شتی تازه یان به دۆزینه وهکانی ئەو زیاد کرد. رهنگه مهک گرگۆر هه ندیک ده رئه نجامی رادی کالتری به دهست هینابیت، ئەو دوپاتی دهکاته وه که نه ته نها دامرکاندنن "خۆ" - واته له خۆبایی بوونی تایبه تی و ریز دانان بۆ خۆ - به لکو ئەوه ی که "کنت گولداشتاین" له دەروونناسی نویدا به ناوی "خۆ - دهسته بهرکردنی" ناوزهدی کردوه له بهرز بوونه وهی ئاستی بهرهم هینانه دا گرنگ و کاریگه ره.

بەلام نابى لە بىرمان بچىت كە تىكراى تويژىنەو ە ئەنجامدراو ەكان ئەم پرسىيارەيان بە دواو ەيە: "چۆن دەتوانىن بە مەبەستى زىياد كەردنى بەرھەم ەينان خەك بوروژىنين؟". يان "ئامرازەكانى (مروۋ ەك مەواد) چۆن بە كار بەينىن تا كاريكى سود بەخشتەر لە ماشين ەربگرين؟". رەستەيەكى ديكە سەبارەت بەم پرسىيارانە بوونى ەيە كە ناو نيشانى كتيبەكەى پروفيسور مايويە: "پرسى مروۋى پيشەسازى". ئەو دەيتوانى ناوى كتيبەكەى بكاتە "پرسى پيشەسازى مروۋ" بەلام ئەم كارەى نەكردو ە. بەلام پرسىياري جىدى ئەمەيە: "ئامانجى بالا كىيە يان چىيە، وكى يان چى ئامرازە؟" وادىيارە كە لە دەروونناسى پيشە سازيدا ئامانج سود بەخشى كار وكاملبوونى مروۋ ە وئەو ەى كە شايستەى مروۋ ە، ئامرازى گەيشتن بەم ئامانجەيە. لە راستيدا زۆر بەى دەروونناسانى پيشەسازى لەو برىوايەدان كە پيشتر جور ە هاوناھانگىيەك لە نيوان مروۋ ە و ەزە پيشەيىەكاندا بوونى ەيە، ەاو ئاھەنگىيەك كە ەەر چىيەك تييدا بو مروۋ ە سودبەخش بىت بو پيشەسازيش سودبەخشە. بە برىواى من ئەم پرسە تا رادەيەك راستە، بەلام دەبى لە خومان پرسىيار بكەين: "ئەگەر وا نەبىت دەبى چى بكەين؟" بوچوونى ئىمە سەبارەت بەم رەستەى كتيبى پىروژە چىيە؟ "ئەگەر مروۋ ە ەموو دونيا وە چەنگ بخات بەلام رۇحى خوى لە دەست بدات چە قازانجىكى كردو ە؟" ئەو ئايەتە بەم شىو ەيە بەردەوام دەبىت "ومروۋ ە چى ەيە كە لە ەمبەر رۇحى پيشكەشى بكات؟" ەلەبەت ولام ئەمەيە كە رۇح ناگۆر دىتەو ە.

سەرهرای ئەو کاره به نرخه‌ی که دەر وونناسی پیشه‌سازی
 ئەنجامی داوه، به برۆای من لهم باره‌یه‌وه لیلی و نادیارى خولقاندوه.
 گریمان پیشتر له نیوان حه‌زه هه‌میشه‌یه‌یه‌کان و به‌رزترین به‌رژه‌وه‌ندی
 مروّڤ، هاوئا‌هه‌نگی هه‌بوویت، ئەم پرسیاره سەر‌ه‌کیه نه‌خراوه‌ته
 روو: "ئهو‌ی شایسته‌ی بایه‌خ وحه‌زى راسته‌قینه‌ی ئیمه‌یه چییه؟"
 ئایا به‌ پله‌ی یه‌که‌م حه‌ز له‌ گه‌شه‌ی مروّڤ ده‌که‌ین یان ئهو‌ی جیگه‌ی
 بایه‌خ وحه‌زى ئیمه‌یه، به‌ر‌ه‌مه‌ینان، ماشین (مه‌کینه) یان ریک‌خراوه؟"
 ناچارین چاوێک به‌م ناکوکییه‌ مشت و م‌ر‌ه‌ینه‌رده‌ا بخشینینه‌وه.
 بنه‌مای که‌لتوورى ئیمه‌ (ئه‌مریکا) نه‌ریته‌ یه‌هودى و مه‌سیحیه‌کانه‌و
 ئیمه‌ به‌ بیرو ب‌روا به‌ ده‌ فه‌رمان و یاسای زی‌پ‌رین په‌ره‌وه‌رده‌ ده‌بین. به‌لام
 له‌ پراکتیکدا ده‌بینین که‌ هه‌ر که‌سیک که‌ ئەم دوو یاسایه‌ی جئ به‌ جئ
 کردوه‌ تووشی شکست هاتووه‌ . هه‌لبه‌ت بئ جگه‌ له‌ چه‌ند نمونه‌یه‌کی
 تایبه‌ت، وله‌ هه‌ندیک نمونه‌ی سنووردار و دیاریکراودا ، تیکه‌لاو
 کردنیکی لانی زۆری سه‌رکه‌وتن و جئ به‌ جئ کردنی یاسا ئاکارییه‌کان
 د‌ژواره‌. من وتار بیژ و خه‌تیب نیم، به‌لام دەر وونناسیک به‌ ئاسانی
 ده‌بینیت که‌ ئەم که‌له‌به‌ره‌ له‌ ناخی ئیمه‌دا زیانی زۆری لیده‌که‌و‌یتته‌وه‌.
 مروّڤیک که‌ به‌م " که‌له‌به‌ره‌وه‌" ده‌ژى ریزبو هه‌ندیک به‌ها داده‌نیّت،
 به‌لام به‌ گویره‌ی هه‌ندیک به‌ها هه‌لس و که‌وت ده‌کات که‌ پ‌یچه‌وانه‌ی ئەو
 به‌هایانه‌یه‌ که‌ ریزیان لیده‌گریت، و تووشی هه‌ست به‌ تاوانیک ده‌بیّت که‌
 هی‌زه‌کانی له‌ ناو ده‌بات و ناچارى ده‌کات هه‌لو‌یستی به‌رگری کردن
 وهر‌ب‌گریّت و به‌ زۆری ناچارى ده‌کات هه‌ست به‌ تاوانی خو بو که‌سیکی
 دیکه‌ بگو‌یزیتته‌وه‌. لهم رووه‌وه‌ ده‌بئ دان به‌و ناکوکییه‌دا بنین که‌ له‌

ژيانی ئيمەدا بوونی هەيه. ئايا فەرمانەکانی ئینجیلی مەتا جی بە جی دەکەین یان ئەم بنەمایەکە: "ئامانجی کۆششەکانی ئیمە گەشە و سودەرگرتن لە تەکنولۆژی ئابووری ئیمەیه؟".

سرنجیکی وردبینانە ی دیکەش لە دەروونناسی پیشەیدا پیویستە: دەروونناسی پیشەسازیش وەک دەروونناسییە ئاکادیمیەکەکانی دیکە هەلس وکەوت گەرایە، بە پێچەوانەی دەروونناسی قوول کە چوارچیۆی کارەکە ی "من"ە لە لاپەرەکانی داها توودا هەول دەدەم کە گرنگی و ھۆکاری ئەم ناکوکییە لە لایەنی کاری شیوازەکانی دەروونناسی لە بەریۆبەری و بەرنامە ریژیدا شروڤە بکەم.

دوھەمین و بنەرەتیرین خال لە ھاو ئاراستەیی نیوان دەروونناسی و زانستی، بەریۆبەری ھاو ئاراستەیی نیوان دەروونناسی کۆمەلایەتی شیکردنەوھیی و ئەو بۆچوونانە یە کە لە فەلسەفە ی بەریۆبەری دا بەیان کراوە، بە تایبەت لە نوسراوەکانی ئۆزبەک خان و چرچمەن. ئەم پرسیارە یان کە زۆر شەفاف و بێ پەردەخستووە روو: "بەرنامە ریژێ ئیمە بۆچە مەبەستییکە؟ بەھاکانی بەرنامە ریژێ ئیمە چییە؟ و دوپاتی دەکەنەو کە ئیمە دەبێ لەو نەریت و بەھایانە ئاگاداریین کە تیکرای بەرنامە ریژییەکانی ئیمە بەر لەوھ ی باسی بەرنامە ریژی ستراتیژی، یان تەنانت تاکتیکی بکەین، دیاری دەکەن.

لە پەيوەندییەکی نزیک لە گەل ئەو پرسیارەدا، پرسیارێکی بنەرەتی دیکە بوونی هەیه: "مەبەستی ئیمە لە بەرنامە ریژێ چییە؟" ئايا مەبەست جی بە جی کردنی پرۆژە یەکی دیاریکرا، بەریزبەندییەکی

دیاریکراوه یان به شیوهیه که که ئوۆزهک خان گوتویه تی مه بهست
 "ئیراده یان مه بهستی که له داهاتوویه؟" بۆ نمونه رۆلی ئەم دوا ییانه ی
 کومپیوتەر له هه لبرژاردنی هاوسەر له چاوبگر. ئایا ئەو بوو که ی که
 له م ریگه وه هه لبرژیردراوه، ده بی بلی "به رنامه ی ئیمه ئه وه یه که
 مانگیکی دیکه زه واج بکه ین" یان بلی به گویره ی ئەو به رنامه یه که
 کومپیوتەر بۆ ئیمه ی داناوه مانگی داهاتوو زه واج ده که ین". به بر وای
 من، له راستیدا ئەم پرسیاره نه ته نها بۆ په یوه ندی به و جووته
 به خته ره و یان به دبه خته وه هیه، به لکو تی کرای چه مکه کانی
 به رنامه ریژی کۆمه لگای ئیمه له خو ده گریت. ئایا به راستی ئیمه
 به رنامه داده ریژین یان بنه مایه ک که پرسیاریک له چۆنییه تییه که ی
 ناکه ین و به رپرسیاره تییه که مان سه باره ت به وه نییه، بۆ ئیمه به رنامه
 داده نییت.

ئەو بنه مایانه ی که بنه ره تی به رنامه ریژی ئیمه ن که مانه ن؟ وادیاره
 که یه کی که له نه ریته کانی به رنامه ریژی که کۆمه لگای ته کنۆلۆژیکی
 ئیمه دایناوه: هه ر کاریک که له لایه نی ته کنیکییه وه ئەنجامدانی
 مومکینه، ده بی ئەنجام بدرییت^(۱)

ئەم بنه ما به هاییه ته کنۆلۆژیکیه به م واتایه دی ت که بۆ نمونه ئەگەر
 ده توانین بۆ مانگ سه فەر بکه ین ده بی به بی هات و هاوار و بی ده نگی
 ئەم سه فەر ه ئەنجام بده ین. ئەگەر ده توانین چه کی وێرانکه رتر دروست
 بکه ن، ده بی دروستی بکه ین. له م دیمه نه دا ده رفه تی فه نی و هونه ری

^(۱) Lew is mum ford بهر له من و ئۆزهک خان ئەم بابەتە ی خستوه ته روو.

دەبىتتە سەرچاۋە تىكراي رېزەبەندى بەھاكان. ئەگەر لە راستىدا، نەرىت، ئەنجامى ھەر كارىكى تەكنىكى بىت، كەواتە نەرىتە دىنى و ئاكارىيەكان بەلاۋە نراون. نەرىتە رۇحانىيەكانى ئىمە ئەمە بوو كارىك كە بۇ مەۋقە سود بەخشە، يان دروستە، يان جوانە، يان گەشەو بەختەو ھەرى مەۋقى لىدەكەوئىتەو دەبى ئەنجامبدرىت. ئەگەر سىستەمى ئەو نەرىتانەى كە تەنھا سود بەخشەن قەبۇل بگەين دەبى ھەر شتىك كە لە لاىەنى تەكنىكىيەو ئەنجامدانى مومكىنە، ئەنجامى بدەين. لەم حالەتەدا ھەرچەند بە شىۋەيەكى زارەكى بەرىزۋە باسى سىستەمە نەرىتيەكانى خۇمان دەكەين، بەلام لە راستىدا، بەلاۋە نراون، ھەلبەت ئەم گرىمانە تەكنولوژىكىيە كە "ھەركارىك كە لە لاىەنى تەكنىكىيەو ئەنجامدانى مومكىنە، دەبى ئەنجام بدرىت" نەرىتيكى شەفاف، كە ئىمە ۋەك بىنەمايەكى بەھا ئاگامان لى بىت، نىيە. بەلام شىۋازى كارى ئىمە دىيارى دەكات، لە حالىكدا كە ئىمە لەھەستى خۇماندا بە نەرىتەكانى يەھودى - مەسىحى ۋەفادار ماوينەتەو.

كەواتە ئايا روو بە رووى پىكدادانى حاشاھەنەگرى نەرىتەكانى ھۇمانىزم و فەرمانەكانى پىشكەوتنى تەكنولوژىكى بوينەتەو؟ بە خوشحالىيەو دەرفەتلىكى سىھەمىش بۇ سىستەمى بەھاكان بوونى ھەيە، نە دەرفەتلىك بە گوئىرەى ئىلھام، بەلكو لە سەربنەماى ناسىنى ئىمە لە سىروشتى مەۋقە. بىنەماى سىستەمى بەھاكان لە سەر ئەم گرىمانەيە كە دەرفەتى دىيارى كەردنى ئەۋەى بۇ مەۋقە باش و يا خود خراپە بوونى ھەيە بەو مەرجەى كە سىروشتى مەۋقە بناسىن. لىرەدا مەبەست لە "باش يان خراب" خواستەكان يان ناخۋاستەكانى مەۋقە

يان باش و خراپ بوون شتيك نيه بۇ ئاسايش و خوشگوزەرانى مادى مروۋىت. بەلكو مەبەست لە باش شتيكه كه دەبيته ھۆى گەشەى تەواو و كامل بوونى تواناكان و ھىزەكانى مروۋى، و مروۋى دەگەيەنيته گەشەى مروۋىى بەلام بەم شيوازه دەتوانين ھەندىك نەريت بە بەھاي بابەتييەوہ بخولقيين، بەلى ئەوہى پيوستيمان بە پەنابردن بۇ ئىلھام ھەبيت، و ئەم نەريتانە وەك نەريتە ھاوبەشەكانى تيكرای ئايينە ھۆمانىستەكانى وەك ئىسلام، مەسيحييەت، يەھودى، بوديزم و تائوييزمە.^(۱) ھەرچەند ناتوانم لەم وتارەدا دەرفەتى پراكتيزە بوونى ئەم نەريتانە نیشان بەدم، بەلام چەندىن تيبينى پى زياد دەكەم كه پەنگە لە نيوان چەمكە بەكارھاتووہكان لە ئانالىزى سيستەمەكان و دەروون شيكاريدا پەيوەندييەك گرى بەدات.

مروۋى سيستەميكه — وەك سيستەمە سياسىيەكان و يا خود ئوكولوژيەكان، سيستەمى جەستىيە يان سيستەمى خانە يان كۆمەلگا و ريكرارو. لە شروۋە كردنى "سيستەمى مروۋى" دا بۆمان دەردەكەويت كه لە گەل سيستەميكى ھىزەكاندا دەستە و يەخەين نەك لە گەل بونىاديكى ميكانيكى بەشە بچوكە رەفتارييەكان وەك سيستەمەكانى ديكە. لە ناخى سيستەمى مروۋىدا گريدان و پيگەوہ بوونيكى گەورە بوونى ھەيە و لە ھەمبەر گۆرپانكارى خۇپاگرييەكى توند نیشان دەدات. ديسان گۆرپانكارى لە بەشيكدە كه "ھۆكارى" نەخوازراوى گۆرپانكارى لە بەشيكتەر دايە، گۆرپانكارى تيكرای سيستەمى ليئاكەويتەوہ.

(۱) ئەم سيستەمەى ئاكارى ھۆمانىستيم لە كتيبي "مروۋى بۇ خو" دا شروۋە كردوہ.

دژواری تیگەیشتن لە "سیستەمی مروڤ" لە دو لایەن دا شاراوێه. گرفتێ یەكەم هەمان گرفتێ چەمکی سیستەمی ئەندێشە بە شیۆهێ هەستی گشتییە. گرفتێ دوھەم لەم راستییەدایە كە زۆربەێ خەلك تیوری هەبوونی هەندێك هیژ لە پشت هەلس و كەوتی روالەتییهو بە ئاسانی قەبوول ناكەن. نموونەیهكی سادە دەھینمەو: ئەگەر كەسێك ببینن كە بە روخساریكی سورۆبوو هاوار دەكات، ئەلێن "تۆرەیه" بۆچوونەكەێ ئیۆه راستە. بەلام ئەگەر بە وردی لە سیستەمەكەێ بپوانن رەنگە بلێن "ئەم كەبرایە ترساو" و دیسان ئەگەر وردتر سەیر بكەن رەنگە بەم ئەنجامە بگەن كە "ئەم كەبرایە داماو". هەرسێ بۆچوونەكە راستن، بەلام ئیمە لیڤدا لە گەل پلەیهكی گۆڤاو لە رێژەیی بوون دەستەو یەخەین، چوونكە ئەم بۆچوونە كە ئەم كەبرایە داماو لە راستی سەرەكی ئەو كارەێ كە من پێیهو سەرقالم نزیکترە، بەلام ئەگەر بە تۆرەیی سەیری بكەم روالەتی پرسەكەم لە بەرچاوە گرتوو.

بە زۆری هیژە پالنه‌ره‌كان ناو‌شی‌ارن. بۆ نموونە فەرمانبەریك لە کیوسكی پۆستەدا دانیشتو، كوت و مت كاتژمێر ٦ی دواى نیۆه‌پۆیه‌ (كاتی كۆتایی هاتنی دەوام) و سەرەپای ئەو‌ه‌ی هیشتا سێ كەس چاو‌ه‌پوانی ئەون (تا كارەكانیان رایى بكات) ئەو کیوسكە دادەخات. ئەگەر چاو‌دی‌ریكی باش بن، نیشانە‌ی رازی بوون لە نیۆچاوانیدا دەبینن كە چۆن سێ كەسی ناچار كردو بە بێ ئەو‌ه‌ی بتوانن پوول (Timbr) بكڕن پۆستە خانەكە بە جێ بهیژن. ئەو خۆی لەم پرسە ئاگادار نییە، بەلام ئەم دیمەنە ئاگادارت دەكاتو كە لە پێگە یەكی زۆر جیاوازدا، لە رژی‌می‌كی تیۆر و توقاندا، رەنگە ئەم كەسە

ئەشەكەنچەكەرىكى سادىستى لى دەرىچىت. پەنگە خواستى
سادىستىك لە پىگەيەكدا كە رىگەي پىبدرىت خوى ئاشكرا بكات، وبە
روونى سەرھەلبدات. لىرەشدا بۆمان دەردەكەوئت كە ھىزىك، وەك
خواستى سادىستىك، بوونى ھەيە كە لە كار يا خود ھەستدا ئاشكراو
بەر چاو نىيە، بەلام پەنگە لە ھەلومەرجىكى تايبەتدا بىتتە ھىزىكى بە
ھىز لە سىستەمى تاكدە.

توخمىكى دىكە لە شروڤەي "سىستەمى مروڤدا" پىششىنى
كردنىەتى. واباشترە پىيى بلىن "كاراكتەر" تا "سىستەمى مروڤ"
چوونكە ھەموان لەوھى كە پىدەگوترىت "كاراكتەر" ھاوبەشىن.
تەنانت ئەو كەسانەش كە لە دەروونناسىدا پسپۆر نىن بە ئەزموون
بۆيان دەركەوتوھ كە كاراكتەرى تاك لە گەل ھەلس و كەوتە
روالەتتىيەكەي و ئەوھى سەبارەت بە خوى بىرى لىدەكاتەوھ يەك نىن.
پەنگە سەبارەت بە خەلك داوھرى بكەين، ئەم داوھرىيە بە گويىرەي ئەو
كارە نىيە كە لەو كاتەدا ئەو كابرايە ئەنجامى دەدات، بەلكو ئەو
ھىزانە ھەلدەسەنگىنن كە بە زىرەكى بۆي دەركەوتوھ ولەو بىروايەدايە
كە لە كاتى پىويستدا خوى دەردەخات. تەنانت سەرھەراي ئەو ناسىنە
زۆرەي كە پەنگە بە دەست ھاتىت، ناتوانن بە جىدىيەتەوھ
ھەلس و كەوتى داھاتووي كەسىك پىششىنى بكەين، بەلكو ئەم كارە
تەنھا لە ئاستى ئەگەردا مومكىنە. بەلام بە دۇنيايەكى زىاترەوھ
دەتوانن ھەلس و كەوتى جەماوەر پىششىنى بكەين بەو مەرجەي كە
بونىادى كاراكتەرى گشتى تىكراي كەسانى گروپ بۆ ئىمە روون بىت.

لە پەرەوێزی ئەم بابەتە دا پێویستە بۆ ئەم کە لە ساڵی ۱۹۳۲ ئێمە
 ھەزەمان کرد بزانین ئەگەر ھیتلەر بێتە سەر ھۆکۆم پەرچەکرداری کرێکار
 و فەرمانبەرەکان چۆن دەبێت؟ بیرو بۆچوون و خواستەکانی ئەوانمان تا
 رادەیکە لە بەر دەستدا بوو، لە سەداسەد دژی نازیزم بوون، بەلام لەو
 برۆیەدا بووین کە ئەو پەرچەکردارە کە نیشانی دەدەن گریڤدراوی
 ھیزی رێژەیی ھێزە دەسەلاتگەرە و نادەسەلاتگەرەکانە لە بونیادی
 کارەکتەری ئەو توێژەدا، کە یان دژی ھیتلەر خەبات دەکەن و یا خود
 بەرەو نازیزم رادەکێشێن، یان تەنھا سەرقالی ژبانی خۆیان دەبن بە
 بێ ئەوەی دۆزمنێکی جیدی یان دۆستێکی گەرم و گوپی ھیتلەر بن.
 ئێمە دەمانتوانی بە شیوەیکە گریمانەیی رێژەیی ئەو کەسانە کە
 یەکیک لەو سێ شیوازە دەگرنە بەر بە شروڤەکردنیک بونیادی
 کاراکتەری گروپەکان پێش بینی بکەین، پێش بینیەیکە ئێمە دواتر
 لە گەڵ راستیدا ھاوئاھەنگ بوو.

تیوری سەرەکی من ئەمەیکە کە شیکردنەوێ "سیستەمی مەروڤ"
 دەبێ بەشیکی جیاھە بووی شیکردنەوێ سیستەمی کپین و فرۆش لە
 گەڵ سیستەمی کۆمەڵگادا بێت، بە دەربڕینیکیتر بەشیکی لە زانستی
 مەرویی یان زانستی بە رێو بەری بێت. تەنھە ئەگەر دەرفەتی دروست
 بوونی بەھای برەوداری بابەتی لە سەرینەمای زانستی مەرویی قەبول
 نەکەین، دیسانیش ئەم راستییە لە جیگای خۆیدا یە کە ئێمە لە
 چۆنیەتی بەرنامەریژی خۆمان بێ خەبەرین، مەگەر "سیستەمی مەروڤ"
 بناسین و لەگەڵ سیستەمی کۆمەڵایەتی و ریکخراوەی تیکەلی بکەین.
 ئەگەر وانەبێت رۆبەرۆی شیکردنەوێ سیستەمی کۆمەڵایەتی دەبینەو

بەبئىئەۋەى يەككە لە سىستەمە لاۋەككىيە گىرنگەكانى ھەسببەكەين.
 ديسان دواى ئەۋە لە "سىستەمى مروۇ" تىگەيشتىن، رەنگە گىرفتى
 پرسەكە، ديارى كىردنى بەھا گىشتى و بىرەودارو بابەتتەكان تارادەيەك
 گىرنگى خويان لە دەست بەدەن.

بەسرنج دان بەم پرسانە ئىمە دەتوانىن بۆئەم پرسىيارە ولامىكى
 گىشتى بدۆزىنەۋە، ھەرچەند كە ولامىكى تايبەت بەگويىرەى برەو
 وبەھاى سىستەمى ئاكارى عەقلى مومكىن نەبىت. پرسىيار ئەمەيە:
 "سىستەمىكى دىيارىكرائى بەريۆەبەرى دەتوانى چەكارىك بۆمروۇ
 ئەنجامبەدات ؟" لەگەل ئاگادار بوونەۋەمان لە دەرنەنجامەكانى
 بەرنامەريژى خۆمان بۆ مروۇ، دەتوانىن برىاربەدەين كە ئايا بەگويىرەى
 ئەم دەرنەنجامانە ئامانجىكى بەرنامە ريژى بەلامانەۋە گىرنگە يان
 شيوازيكى بەريۆەبەرى لە بەراورد لە گەل شيوازيكى دىكەدا. تەنھا لە
 ريگەى تويژىنەۋە لە "سىستەمى مروۇ" لە نيو سىستەمى كۆمەلايەتى
 كە بەرنامە ريژى ئامازەى پىدەكات دەتوانىن لەم دەرنەنجامانە تىبگەين
 - ئەمە خالىكى گىرنگە - بەبئى ھەبوونى زانىيارى سەبارەت بە مروۇ
 تەنھا بىر لەۋە دەرنەنجامانە دەكەينەۋە كەئەو شيوازانەى كە ئىمە
 ھەزيان لىدەكەين ، بەلام راستە قىنە نىن، پاساۋدەدات . لە ھەر حالدا
 خالى گىرنگ ئەمەيە كە نابى خۆمان بەم پرسىيازەۋە سنوردار بەكەينەۋە:
 "دەرنەنجامەكانى ئەۋ لە گەل بەريۆە بىردنى ۷ يان ۸ ساعەت كار بۆ
 ھەلس و كەوتى مروۇ چىيە؟" بەلكو ديسانىش دەبئى پرسىيار بەكەينەۋە:
 "دەرنەنجامەكانى ئەۋ بەرنامەريژىيە بۆ ھەلس و كەوتى مروۇ لە دەروەى
 پىگەى كار كىردنەۋە چىيە؟"

نمونەيەكى ديارى كراو لە بەرچاۋ بگرين: " كرىكارىك بە كارىكى تىكرارىيەۋە (لە ئەمريكا). ئەم كەسە بىزارو نارهەت و تورپەيەۋە لە كارەكەى ھىچ چىژىك وەرناگرىت، بەلام ئەم نەبوونى چىژە لە كار بەۋ بەكارھىنانەى كە لە كاتى ھەسانەۋە وپشوى كۆتايى ھەفتە دا ئەنجامى دەدات قەرەبوو دەبىتەۋە. بەلام بەكار ھىنانىش ھەندىك سنوورى ھەيە كە ئازارۋىين. ئەم كرىكارە لە جىھانىكدا دەژى كە دەتوانى رىژەيەكى سنوردار لە كالا رىكلام كراۋەكان بەكار ھىننىت. سەرەراى ستاندارى بالاي ژيانى، لە بەراۋرد لە گەل كرىكارەكانى شوينەكانى جىھاندا، لە بەكار ھىناندا سنوردار كراۋەتەۋە. لە قورسى بارى باج، لە جىرانى رەش پىست وىان لە ترسى لە دەست دانى كارەكەى گازندە دەكات و نىگەرانە. ئەم نارهەتى و تورپەيى ئەۋە چە كارىگەرييەك لە سەر پەيوەندىيەكەى لە گەل ھاوسەرومنداڵەكانىدا دادەننىت ؟ ئەركەكانى ۋەك ھاۋولآتییەك چۆن رادەپەرىننىت؟ ئايا ناكەۋىتە داۋى فرىودانى خەلكەۋە تا لە نارهەتییەكانى ئەۋبۇ دابىن كردنى ئەۋمەبەستانەى كە بەھىچ شىۋەيەك لە گەل بەرژەۋەندى كرىكارەكاندا نايەتەۋە كەلك وەرېگرن؟ ئەۋەى دەمەۋىت بە شىۋەيەكى ساف و سادە بىلیم ئەمەيە كە پەنگە لەۋ سىستەمە كارىيەدا كە بە روالەت سەرکەۋتوانە ئەنجامى دەدەن ھەندىك شتى سودبەخش بخولقيئن، بەلام لە ھەمان حالدا پەنگە ھەندىك شتى زىانبەخش، چە لە لايەنى تاكەۋە و چە لە لايەنى كۆمەلگەۋە، لە ئورگانی بوونى مەۋقۇدا دروست بکەن كە بەرژەۋەندىيەكانى ھەنووكە بخاتە بن كارىگەرييەۋە و وکۆمەلگا لەۋە ھەم لە لايەنى مادى ۋە ھەم لە لايەنى مەعنەۋىيەۋە زيان بىبننىت. تەنھا

لیکۆلینه وهیه کی شیکردنه وهیی ووشیارانه له مڕۆڤ دهتوانی نیشانی بدات که کاریگه ریه گشتیه کانی بهرنامه ریژی و بهر یوه بهری تا چه ئاستیکه.

ههلبهت به ناچار ی رووبه روی چه مکێ له نه ریته کان ده بینه وه که له پوانگهی ئه وه که سانه وه که به سیسته مه کانه وه سه رقالن به هایه کی تایبه تی هیه. ئه گه ر پرسیار بکه ن که "کاری گونجاو" ی مڕۆڤی سیسته م چیه؟ دهتوانین له ولامدا بلین که "کاری گونجاو" بریتیه له کامل بوون و گه شه کردنی تیگرای توانا کانی مڕۆڤ، لانی که می پیکدادان و به فیڕۆدانی هیزی ناوه کی مڕۆڤ، له نیوان مڕۆڤ و مڕۆڤ، و مڕۆڤ و ژینگه ی ئه و".

یه ک یان دوو نمونه دهتوانی به شیوه یه کی بهرجه سته وهه سته پیکراو ئه م بنه ما گشتیه روون بکاته وه. مڕۆڤ پیویستی به نزیک بوونه وه له که سانی دیکه هیه. ئه م نزیک بوونه وه یه چه ندين جوره- بۆ نمونه نزیک ی پیاویکی فه رمان بهر له سه ره وه ی خۆی. نرخی ئه م جوره نزیکیه، نه بوونی سه ره به خۆیی، نه بوونی داوه ری یان خواستی یاخی بوونی ناوشیار له هه م بهر هه مان که سی سه رده سته. ئه م جوره نزیکیه که له سه ر بنه مای ملکه چ بوون و فه رمان به ریه، له بهرده م گه شه کردن و کامل بوونی تاک ریگره و ده بیته هۆی سوان و له ناو چوونی وزه و خۆشه ویستی، مه به ستم له خۆشه ویستی، گه رم و گوپی و نزیک ی ته واوه تی له نیوان دوو که سه. که هه ر دوانیان سه ره به خۆیی ته واوه تی خۆیان، یان له واتایه کی دیکه دا تاک بوونی خۆیان ده پارێزن. خۆشه ویستی له بنه رته دا ناکوکی هی نه ر و به

فېرۆدەرى ھېز نىيە، چۈنكى دوو پىيوستى قوۋلى مۇقەكەن پىكەوھ تىكەل دەكات: نىزىكى وسەربەخۇيى. نمونەكانى دىكە برىتىن لە ھاوسەنگى نىۋان ھېزە عەقلى وسۆزدارىيەكان، لە نىۋان بنەماي لىبوردنى بى قەيد ومەرج وبنەماي بەرپرسىيارەتى. گەلىك نمونەى دىكە بوونيان ھەيە كە ئەم راستىيە دەسەلمىنن كە چىيەتى سىستەمى مۇيى بە شىۋەيەكە كە ھەندىك رىگەچارەى دىيارىكراوى باش ۋەندىكىترىش كارى خراپى لىدەكەۋىتەوھ^(۱). دەتوانىن ئەم شىۋازە بە روونى لە خەسار ناسى خەمۇكى دەروونى^(۲) ۋەپەرىشانى دەروونى^(۳) دا بىينىن. بەلام دەبى خەسارناسى نەرىتى لە بىر بكەين، واتە ئەو كەم وكۇپىيانەى كە خاۋەن مۇدىلى كەلتورين ونىشانىدەرى دژكردەۋەى سىستەماتىكن، چۈنكى زۆربەى ئەندامانى كۆمەلگا تىيدا بەشدارن بە شىۋەى خەسارناسى تاقى ناكرىتەوھ.

بەم زانىيارىانەى ئىمە لە "سىستەمى مۇقە" رەنگە بونىيادىكى كاراكتەرى نمونە كە بۇ كارى باش ولانى كەمى بە فېرۆدانى وزە رىنۆينىمان بكات، بىتە كايەوھ. ئەم مۇدىلە رىزبەندىيە بابەتتىانە بەھاگەلىكى برەودارن. لە راستىدا ئەرەستۇ وسپىنوزا ئەم مۇدىلەيان دارشتوھ، ھەرچەند لە گەل ئەم مۇدىلەدا كە ئىستا باسما كىرد جىاۋازە. فرۆيدىش ھەرچەندە راستەوخۇ وبى پەردە نەھاتوھتە نىۋ

^(۱). Dysfunctioning

^(۲). Neuroses

^(۳). Psychoses

پرسی بە ھاکنەو، بە لام نا راستەوخۆ ھەندیک بە ھای خولقاندو ھە بۆ گەیشتن بە کاری باش بۆ مروۆ زۆر یارمەتی دەرد.

کە واتە بەرنامەریژی، پیویستی بە تیکەلاو کردنی " مروۆی سیستەم" لە سیستەمی " ئابووری - دەولەت-کۆمەلگە" ھەیە. پەنگە ئەو ھەیکەلە لە لایەنی ئابوورییەو سودمەندە، لە لایەنی مروۆی وکۆمەلایەتیەو زیانبار بیست، کە واتە دەبی ئامادەیی ئەو ھەمان ھەبیت کە ئامانجی کۆتایی وراستەقینەیی خۆمان ھەلبرێرین: یان گەشەیی تەواوەتی مروۆ یان لانی زۆری بەرھەمھێنان و بەکار ھێنان. ئەم ھەلبرێردنە کاتی کە مومکینە کە لەم باوەرەیی خۆمان دەست ھەلبرێن کە: لە کۆنەو ھاوانا ھەنگیە کە لە نیو ئەم دوو گەشەییە دا بوونی ھەیە ویان بە زمانی ئایینی داخوارییەکانی خوا وقەیسەر چوون یەکن. گەلیک بەلگەمان لە بەردەستدایە نیشان دەدات کە ئیمە، لە ئەمریکا وتیکرای جیھانی پیشەسازی خۆراوا - کە لە پوانگەیی منەو روسیاش لە خۆ دەگریست - گیرۆدەیی قەیرانیکی قوولین کە ئابووری نییە، بەلکو مروۆیە. ئیمە شاھیدی زیاد بوونی دەستدریژی، بیزاری، نیگەرانی، ونەفرەتین و بەکار ھێنانی لە رادەبەدەری ئیمە ولامی رق و چا و چنۆکی مروۆ ناداتەو.

ئایا ریگایە کە بۆ دەرچوون لەم قەیرانە مروۆیە بوونی ھەیە؟ واباشترە پرسی: ئایا پیویستمان بە دروستکردنی کەم و کۆپیە کە لە " مروۆی سیستەم" بە مەبەستی دا بین کردنی سیستەمی سودبەخشی بەریوەبردن و بەرھەم ھێنانی ئابووری ھەیە؟ یان ئایا دەبی بۆ دروستکردنی کۆمەلگەییەکی تەندروست مروۆ نەخۆش بخەین؟ من

گومانم لەوەدا نییە کە دەتوانین کۆمەلگەیه‌کی پیشه‌یی بونیاد بنین کە ناوهند و ئامانجەکه‌ی گەشه وکامڵ بوونی مروّق بێت، نەك لانی زۆری به‌ره‌مه‌ئێنان و به‌کار هێنان. به‌لام ئەم کاره پێویستی به‌ گۆرانکارییه‌کی رادیکال له بونیادی کۆمەلگای ئێمه، له ئامانجه هه‌مه لایه‌نه‌کانمان، له ئەوله‌ویه‌ته‌کانی به‌ره‌مه‌ئێنان و شێوازەکانی به‌ریوه‌بردنی ئێمه هه‌یه. ئایا ئێمه ده‌توانین ئەم گۆرانکاریانه دروست بکه‌ین و ده‌رئه‌نجام لیک‌ترازان ئاسته‌نگ بکه‌ین؟ شتێکی د‌ل‌نیا و مسو‌گ‌هر له ئارادا نییه. به‌لام چه‌ندین هۆکار بوونیان هه‌یه کە هیوادارمان ده‌کات. یه‌که‌م وگ‌رنگ‌تر ئەوه‌ی کە ئێمه خاوه‌ن ئامرازی مادی و ته‌کنیکین و ئاگاه‌ی وشاره‌زایی تیوری‌کمان هه‌یه، کە واته ده‌توانین کۆمەلگه‌ی ته‌کنۆلۆژیکی بکه‌ینه کۆمەلگایه‌کی مرو‌یی. دوهم : داخواری وخواستی‌کی رووله زیاده‌بوون بۆ ئەم مرو‌یی کردنه بوونی هه‌یه، ئەم خواسته نه‌ته‌نها له نیو "هه‌پیه‌کان" و خوێندکارانی رادیکالی زانکۆ، به‌لکو له نیو ئەو ئەمریکایانه‌دا کە هه‌شتا نه‌ریته مرو‌یه‌کانیان له بیر نه‌کردوه و هه‌شتا وێژدانیان بۆ ده‌نگ نه‌بووه، له نیو ئەو که‌سانه‌دا کە ئاگاهیه‌یه‌کی زیاتر سه‌باره‌ت به‌وه‌ی کە ژيان‌ی ئێمه به‌ره‌و بێزاریه‌یه‌کی ئازارای ده‌پوات، به‌ ده‌ستده‌هێنن، بوونی هه‌یه. به‌ پ‌روای من زانیاری رووله زیاده‌بوون له‌ که‌م وکۆپی ریک‌خراوی کۆمه‌لایه‌تی ئێمه و به‌رنامه‌ریژی بۆ به‌های ئێمه، هۆکاری‌کی راسته‌قینه‌ی قه‌یرانه له مانه‌وه‌ی شارستانی ئێمه‌دا.

۵- گری ئودیپ

پهراویزیک له سهر سهر بوردهی

"هانسی بچکوله"^(۱)

له سالی ۱۹۰۵ فرۆید "سی نامیلکهی سهبارت به تیوری جنسی "خوی به لاو کردهوه. ئهو زانیارییهی که له توێژینهوهی دهر وون شیکاری کهسانی پیگه یشتو به دهستی هیئا بوو، پیویستی زانستی ئهوی وروژاند تا متمانه و برهوی لیکۆلینهوهکانی، به توێژینهوهی راسته وخۆ له ژیاانی مندال دا بهلمینیت. دهرئه نجام چوار سال دواتر "لیک دانهوی ترس له کوپیکی ته مه ن ۵ ساله"^(۲) ی به لاو کردهوه، نوسراوهیهکی لیوانلیو له خالی پر بایه خ که به برهوی فرۆید رۆلی نه خوشی هینه ری گری ئودیپی ده سه لماند.

به برهوی فرۆید "هانس" ئودیپیکی بچوک بوو. هانسی بچوک له خهوتن و حه مام کردن له گه ل دایکی چیژی وهر ده گرت. له لایه کی تره وه وه ک رکه به ریگ سهیری باوکی ده کرد. "سه رتا له، گمونده ن،

^(۱) ئه م وتاره له ریکخراوی دهر وونشیکاری میکزیک له بهرده م ژماره یه ک له مامۆستایاندا

خویندراوه ته وه.

^(۲) . Analysis Of Phobia Ina Five Years Old Boy

دەيەويست كە باوكى لەوان دوربىت، و دواتر لە قىيەنا ئەم خواستە بوو بە ئارەزوئى مەرگى باوكى. ئەو ترسەي كە لە ئارەزوئى مەرگى باوكى دەستە و يەخەي هانس بوو، و دەتوانىن بلىن كە خواستىكى ئاسايى بوو، رىگرى سەرەكى لە بەردەم لىك دانەوئى دەروونى ئەو منداڵە بوو، تا دواى گوت و وىژ لە عيادەكەي من ئەوترسە لە ناو چوو^(۱)

لە روانگەي فرۆيدەو ترسى هانس دەر ئەنجامى ئەو خواستە حەرامە بۆ كە لە لىبىدۆئى ئەو بۆ دايكى سەچاوەي دەگرت، كە بە لە دايك بوونى خوشكە كەي توندتر ببوو- ئەو روداوەي كە بوو هۆي ئەوئى هانس لە لە دايكى دور بكەوئتەو و بايەخ و سرنج دايكى بۆ ئەو كەم بىيئەو. دەبى نەفرەتي ئەو لە باوك وەك رەكەبەريك، ترسى ئەو لە خەساندن لە لاين باوكيەو وەك تۆلەي ئارەزوئى مردنى ئەو و گەراندەوئى مېھرەباني، بەو بارودۆخە زياد بكەين. هانس بە هيوايە كە باوكى بمرىت و لە خەساندن لە لاين باوكيەو دەترسا، نيشانەي سەمبۆليكى ئەم ترسە، ترس لە قەپ گرتنى ئەسپە. لەم روو وە ئەو ترسەي كە لە كەوتنە خوارەو لە ئەسب تووشى ئەم كۆرە دەبىت نيشاندەري ئارەزوئى مەرگى باوكيە. و هەولدانى ئەو بۆ نە ديتنى ئەسب سەمبۆلى هەلھاتنە لە هەر دوو ترسە كە.

سەرەراي ئەم لۆژيكة و عاقلانە بوونى باسەكەي فرۆيد و دەولەمەندى بەلگە كلينيكيەكانى هەندىك پرسىار و گومان دىنە ئاراو. پرسىارى يەكەم: ئايا دايك و باوكى هانس، بە هەمان ئەندازە

(۱) لە كتيبي شى كردنەوئى ترس لە كۆپىكى تەمەن ۵ سالد

که فرۆید ده‌لی، له هه‌لس و کهوتی خۆیان له گه‌ل مندا‌له‌که‌یاندا راستگۆن؟

"دایک و باوکی هانس له لایه‌نگرانی نزیککی من بوون و خۆیان دانیان به‌وه دا دهنه‌که له په‌روه‌رده کردنی یه‌که‌مین مندا‌لی خۆیاندا دیسپلین پی‌ویستیان بۆ به‌دهست هی‌نان و پاراستنی هه‌لس و کهوتی باش و گونجاو به‌کارنه‌هی‌ناوه. و بۆ ئه‌وه‌ی که مندا‌له‌که، کورپکی بزێو، شاد بوو سه‌ربه‌ستیان کرد تا گه‌شه‌بکات و خۆی بنوینی‌ت، به‌بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ره‌شه‌یه‌که له ئارادا بی‌ت."

و فرۆید درێژه‌ی پێدا و ده‌لی:

"به‌سرنج دان به‌و په‌روه‌رده‌یه که دایک و باوک به‌ مندا‌له‌که‌یان دابوو، که هه‌له‌ باوه‌کانی په‌روه‌رده‌ی ئی‌مه‌ی تێدا به‌لاوه‌نرا بوو، بۆ گومان ئه‌وان هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ پریاران دابوو که مندا‌له‌که‌یان رووبه‌روی گالت‌ه و کون‌ت‌رۆل کردن نه‌بی‌ته‌وه"^(۱)

به‌لام ئایا راسته‌که دایک و باوکی هانس لانی که‌می دیسپلین و زۆریان به‌کار هی‌ناوه و له "هه‌له‌کانی په‌روه‌رده‌ی ئاسایی ئی‌مه" خۆیان دورگرت‌وه؟ فرۆید، بیرمه‌ندیکی گه‌رم گور، هه‌میشه‌زانیاری راست و دروست پێش‌گه‌شی ئی‌مه‌ ده‌کات و به‌لگه‌ی پی‌ویست ده‌کاته‌روو تا نیشان‌بدات که هه‌لسه‌نگاندی ئه‌و له‌شی‌وازه‌کانی دایک و باوک دروست نییه‌.

۱- شی‌وازی په‌روه‌رده‌کردنی دایک و باوک قه‌ت بۆ هه‌ره‌شه‌نییه‌. دایک به‌راش‌کاوی له‌خه‌ساندن ده‌یت‌رسی‌نی‌ت "ئه‌گه‌ر تۆ ئه‌م کاره‌بکه‌یت

(۱) هه‌مان سه‌ره‌چاوه‌.

دەست بە ئەندامى زاوژى خۆتەو بەدەيت (دەنيەرم) ئەلف) بىت و بىپرىتەو^(۱) و ديسان ھەرەشە لە منداڵەكەى دەكات كە بە جى دەھيەيت. ھانس دەلى "دایە گوتى ئىدى ناگەریمەو".^(۲)

۲: درۆ کردنیش بە شیوازەكانى پەرورەدى دايك و باوك زياد بوو. دەبى بلىم كە درۆكردن لە گەل منداڵدا بەو شیوہیە كە دايك و باوك دەلین بى زەرەر نییە. بە پلەى یەكەم درۆ كردن جوړه گالته پیکردنیکى فیلاویانەى منداڵە، بە تايبەت ئەگەر نەیتوانى لى تیبگات-ھەرچەند كە ناتوانیت دلیا بیت كە قسەى گەرەكان راست نییە. بە پلەى دوھەم درۆكردن لە گەل منداڵ شیوازیكى دیکەى بەكار ھینانى زۆر، منداڵ ھیچ شیوازیكى بوجیاکردنەو درۆ لە راست لە ھەر دەست دا نییە، دەبى متمانە بە دايك و باوكى بكات و ديسان ھیچ كەرەستە و ئامیر و دەرڤەتیکى بۆ بەرگری كردن لە خۆ لە ھەمبەر قسەى درۆ لە بەردەستدانییە. خودى فرۆید گوتویەتى كە "دایك و باوك بۆ منداڵ تەنھا سەرچاوەى متمانە پیکراو و سەرچاوەى تیکراى بیرو و ېرواکان"

لە پوانگەى ئیمەو، ھانس، بەو شیوہیەكە دايكى بیرى لیدەكاتەرە وپ وکاس نییە. ئایا بە راستى منداڵ رازى بوو كە حاجى لەق لەق منداڵ دەھینیت^(۳)؟ فرۆید بە ئیمە دەلى: "ئەو لاسایى کردنەو و تۆلە کردنەو ھانس لە باوكى بوو". وەك ئەو ھى بلى: "ئەگەر بە راستى چاوە پوانى ئەو دەكەیت كە من ېروا بەو بەكەم كە حاجى لەق لەق لە

(۱) ھەمان سەرچاوە.

(۲) ھەمان سەرچاوە.

(۳) ھەمان سەرچاوە.

مانگی ئوکتوبه ردا "هانا" ی هیناوه، له حالیکدا له سه فه ره که ی گموندندا بینیم که چۆن زکی دایکم بهرز ببووه وه، منیش چاوه پروانی ئه وه له ئیوه ده که م که بهروا به دروکانم بکه ن^(۱).

پهنگه ئه م میکانیزمه له په یوهندی له گه ل درویه کی دیکه شدا به کار بیست. دایکی هانسی ده لی که ئه وه ئه ندای زاوزی پیوانه ی هیه و باوکیشی جه ختی له سه ر ده کاته وه. هه ندیک هوکار بوونیان هیه که نیشان ده دات هانس له قبول کردنی ئه م قسه یه دا دودله. ئیمه له و بهروایه داین که کاتی که ئه و ولامده داته وه که به لی ئه ندای زاوزی دایکی به گه وره یی ئه ندای زاوزی ئه سپه که یه، به شیوه یه کی نیوه وشیار گالته ی پی ده کات.

نمونه کانی دیکه ی شیوازی په روه رده کردنی دایک و باوکی هانس به لاهه دهنین، به لام ئه م پرسیاره ده خهینه روو: چۆن فروید ده توانی له و بهروایه دا بیست که ئه وان له هه له باوه کان خو دوردی گرن به لام له هه مان حالدا هه مان شیوازی سزادان و کوئترول کردن به کار ده بن که شیوازی تیکرای دایک و باوکانه؟ (نهرم و نه هینی له تویرتی مامناوهندی و سه روتر، توندوتیژی ئاشکرا له تویرتی خواری کۆمه لگادا).

فروید له بوچوونه کانی خویدا "خالیکی تاریکی" هیه. بوچوونی ئه و له سه ر کۆمه لگای بورژوازی، په خنه گرانه و لیبرال بوو نه پادیکال. ئه و دهیه ویست توندوتیژی له شیوازه کانی په روه رده دا که م بکاته وه. به لام له قوناغی په خنه له ئه ساس و به نه پرتی کۆمه لگای بورژوازی زیاتر نه رویشت: به نه مای زور و هه ره شه. ئه م راستیه که ئه و تیوری یه که می

(۱) هه مان سه رچاوه.

خۇي سەبارەت بە ترسى مندالان گۆپى بە ھۆى ھەمان شىۋازە بوو. فرۆيد لە كۆتايى دا گەيشتە ئەو ئەنجامە كە ئەم ترسانە بە شىۋەيەكى گشتى ھىچ بناغە و بنەپەتلىكان نىيە، بەلكو نىشانەكانى ترسى خۇشەويستى ھەرام و ھەلچۈنەكانى مندالى. لە پوانگەى ئىمە ئەو پىداگرييەى كە لە سەر ئارەزۇ ھەرامەكانى مندال دەكرىتەو، تا رادەيەك ئامازە بە بەرگرى دايك و باوك دەكات كە لە ئارەزۇ ھەرامەكانى خۇيان و ئەو كارانەى كە ئەنجاميان دەدا رزگار بوون (ھەروەھا كە دەبينىن، لە نمونەى ھانس دا، دايك رۆلى فرىودەرىكى ئاكتيف يارى دەكات).

لە گەرانەوہى بۆ بەلگە كلينكىيەكان رووبەروى چەمكى نىشانەكانى پەريشانى ھانس بچوك دەبينەوہ. بى گومان ھانس لە خەساندن دەترسىت. بەلام ئەم ترسە بە پىچەوانەى بۆچۈنەكانى فرۆيدەوہ لە سەربنەماى "وہمى لاوہكى" نىيە. بەلكو ھەمان وہمىيات، ھەرەشە گەلىكى زۆر روون و توندن. بەلام ئەم ھەرەشانە لە كۆيۈە سەرھەلدەدەن؟ ئەوانە لە لايەن باوكەوہ دروست نەبوون بەلكو دەرئەنجامى بەسەردابرىنەكانى دايكن. دايك نەتەنھا بە ھەرەشەى خەساندن مندال دەترسىنىت، بەلكو ھەرەشەى جىھىشتىنىشى لىدەكات. ترسى ھانس لە دايك نىشانەيەكى تىرىشى ھەيە: "لە ھەمام دا لە كەوتنە نىو بانىۋ گەورە كە دەترسم". باوك دەلى: "بەلام دايە دەتشوا، دەترسى بتخاتە نىو ئاۋەكەوہ؟" ھانس لە ولامدا دەلى: "دەترسم وازم لىبھىنىت، سەرم بكەويتە بن ئاۋەكەوہ"^(۱).

(۱) ھەمان سەرچاۋە.

بى گۆمان ھۆكارى ترسى ھانس لە ئەگەرەكانى داھاتو دايكييه نەك باوكى.

بىركرنەۋەى ئەم كۆرە سەبارەت بە بۆرى چى (ئەۋەى ئىشى بۆرى دەكات) ترسى ئەو لە خەساندن پەيوەندى بە باوكىيەۋە نىيە، و تەننەت لىكدانەۋە يەكيش لە ترس لە خەساندن بوونى نىيە. بەلكو لانى كەم ئەم ئەگەرە دەگەيەنئىت كە ئەم بىركردنەۋە ئارەزۆى ھانس بۆ ھەبوونى ئەندامىكى زاوزى پياۋانە بە گەورەيى ئەندامەكەى باوكى بەيان دەكات و يان ئەم ئارەزۆيە بەيان دەكات كە خۆزگە دەيتوانى ئەندامى زاوزى كەى لە گەل دانەيەك گەورەتردا بگۆرپتەۋە. بەدەر بىرىنىكى دىكە لىك دانەۋەى بىركردنەۋەى ھانس ئەمەيە كە دەيەۋەيت گەورە بىيىت و پى بگات (بالغ بىيىت): نەك لە خەساندن دەترسى.

وت وويژ سەبارەت بە بۆچوونى فرۆيد لە بارەى ئەۋەى كە منداڭ بە تايبەت لە باوكى دەترسى (و ئەم پەنگدانەۋەيە يەككى دىكە لە خالە تاريكەكانى ئەندىشەى ئەۋە) لەم بابەتەدا جيگەى نابىتەۋە. فرۆيد نەيدەتوانى بىر لەۋە بكاتەۋە كە پەنگە ھۆكارى سەرەكى ترس ژن بىيىت بەلام لىكۆلىنەۋە كلينىكىەكان بە باشى دەريدەخات كە توندترين و يا نەخۆشى ھىنەرترين ترسەكان لە دايكەۋە و سەرچاۋە دەگرن، و ترس لە باوك لە بەراورد لە گەل ترس لە دايك كەمە.

لە باتى ترس لە باوك پىچەۋانەكەيمان بۆ روون دەبىتەۋە: لەۋە دەچىت كە ھانس پىۋىستى بە باوكى ھەبىت تا لە دايكى ھەرەشەكەر بىپاريزىت، و سەرەكەۋتن لە چارەسەريدا ئەۋەندەش گریدراۋى لىك

دانەوھى خەون نەبوو، بەلكو دەرئەنجامى رۆلى پىشتىوانى باوك و "باوگەرە" واتە خودى پرفىسۆر فرۆيدە.

بە شىۋەيەكى كلاسسىك، بنەرەتى گرىي ئودىپ لە خوشەويستى ھەرامى منداڵ بۆ دايكە. فرۆيد لەو بېروايە دابوو كە ئەم ئارەزۆيە دەرئەنجامى فرىودانى دايك نىيە. بى گومان منداڵكى تەمەن ۵ يان ۶ سال خاوەن ئارەزۆ و ھەزى جنسىيە و ئامانجەكەى بەزۆرى دايكىيەتى. بەم ھالەو دەپرسىن: ئايا ئەم ئارەزۆ جنسىيە بە ھەمان توندىيە كە فرۆيد بېرواي پىبوو؟ و ديسان ئايا ئارەزۆى جنسى بە ھەمان شىۋە كە فرۆيد لەو بېروايە دابوو كە لە نەبوونى فرىودانى ئاكتىف لە لايەن دايكەو ھە ،خۆى دەوروزىت؟

لىكۆلىنەوە كلينىكىەكانى فرۆيد بۆئەم ولامى پرسىارانە بەلگەى گىرنگ دەخەنە بەردەستمان. لە فرىودانى دايكدا گومانم نىيە، ئەو دىيەويست ھانس لە باوشى خۆىدا بخەويىت و لە گەل خۆىدا بىباتە ھەمام - بەلام سەرەراى ئەم ھەلس و كەوتە، دايك ئامانجى تايبەتى ئارەزۆى جنسى ھانس نىيە. ئەو زۆر ھەزەدەكات لە گەل خانمى "مارىدل"دا بخەويىت و بە ئاشكرا دەلى كە زياتر ھەزەدەكات لە گەل ئەودا بىت تا دايكى. ھانس ئارەزۆى جنسى بۆ دايكى ھەيە، بەلام تا ئەو رادەيە نىيە كە نەفرەتلىكى توند سەبارەت بە باوكى لە ئەودا دروست بكات و دەرئەنجام لە باوكى دەترسى.

سەرەراى ئەمەش نابى گىرنگى گرىدانى كۆر بە دايك كەم بايەخ لە قەلەم بەدەين و بە پىچەوانەو ھەمە دەلىن ئەم گرىدانە زۆر لەو قولىترە كە لە سەربنەماى ئارەزۆى جنسى دامەزرايىت. لە راستىدا تەنھا ھەزى

ن و دورکەوتنەوێ له خەم و دلتهنگی پێویستە. خۆشەویستی دایک
 نەشە ویستییهکی بێ شەرت و مەرجە و رازی بوون و تەنانەت
 ختەوهرەیشی لێدەکەوێتەوێ.

ئەگەر ناوهندی ترسی هانس دایکە نەك باوك، كەواتە چۆن
 تەوانین ترسەكەى لێك بدەینەوێ؟ ئێمە لەم پرۆایەدا ئین كە توخمەكانی
 س ئەمانەن: بۆ ئەوێ هانس گرێداروی دایکەیهتی، ترس لە دایک بە
 پەرشە لە خەساندن و بەجێهێشتن زیاد دەبێت. ترسەكەى لە یەكەمین
 و بەروو بوونەوێ لە گەڵ مەرگدا توند دەبێت. بەر لە دەرکەوتنی ترس،
 هانس رێوهرسمیكى بە خاك سپاردنی لە گموندن بینیوێ. دواتر
 سپیكى كەوتووی بینی وایدەزانی كە مردوێ. یەكەمین روو بە
 و بوونەوێ لە گەڵ مەرگ روداویكى جیدیە لە ژيانى مندالدا، كە
 تەوانی خەم و نارەحەتییهكى زیاده لە مندالیكى هەستیاردا، بەبۆنەى
 س لە خەساندن، دروست بكات.

كەواتە بەم ئەنجامە دەگەین كە ترس لە ئەسپ دو سەرچاوەى
 یە: (١) ترس لە دایك بە بۆنەى هەپەرشەى خەساندن (٢) ترس لە
 مەرگ. هانس بە مەبەستى خۆدورگرتن لە هەردوو ترسەكە گیرۆدەى
 سێك^(١) دەبێت كە لە بینینی ئەسپ و ئەزموونی هەردوو دلەراوكێ كە
 وەر دەخاتەوێ.

لێرەدا بۆ قەبوول كردنى ئەم گریمانەیه ئامادە دەبین كە بە
 گەریكى زۆرەوێ ترسی هانس لە ئەسپى گالیسكە پەيوەندى بە
 یكەوێ هەیه و بە پێچەوانەى لێك دانەوێ فرۆید هیچ پەيوەندییهكى

(١). Ohobia

جنسى بنەماي پەيوەندى جنسى بەردەوام نىيە. باوك بە ئاس دەتوانى بابەتى ھەزى جنسى خۆى بگۆرئىت، ئەم پىرسە سەبارت كوپىش راستە. فرۆيد لەو پىروايەدايە كە گرئىدانى زاوژىيى بە دا دواى ئارەزۆى "بەر لە زاوژى" دئىت.^(۱)

فرۆيد لە كتيبى "بابەتەكانى دەروون شىكارى" دا دەنوسئىت: "بابەتى خۆشەويستى سەرەقايى منداڵ سئىنگى دايكە خواردنى پئ دەدات، خۆشەويستى لە ئارەزۆى دامركاندن پئويس خۇراكەو سەرچاوە دەگرئىت. دواتر ئەم خۆشەويستى سەرەقا دەگويزئىتەو بۆ خودى دايك كە نە تەنھا خۇراكى دابىن دەكات بە پارىزگارئىشى لئىدەكات، دەرئەنجام ھەندىك ھەستى جەستەيى دىكا منداڵدا دەروژئىت كە ھەندىكيان باش و ھەندىكيان خراپن. دايك پاراستنى جەستەيى، يەكەمىن فرئودەرى منداڵە. ريشەى گرئى بئوئىنەى دايك لەم دو پەيوەندىيەدايە، كە بە شئوھى نەگۆر لە ە يەكەمىن و بەھئزترئىن خۆشەويستى بونئىاد نراو و نمونەى پەيوەند خۆشەويستى دواتر بۆ ھەر دوو پەگەزەكەيە.

ھەز و خۆشەويستى سۆزدارى نئوان منداڵ و دايك، لە راست قوولتر لەوھىيە كە بەدەستەواژەى "جئىگربوونى پئىش - زاوژى"^(۲) پئىز بكرئىت، بەلكو ھەزئىكى زۆر قوولە كەتئىدا دايك نوئىنەرى گەرمى، يار پشئىوانى كردنە. لە راستئىدا دايك پشئىوانى ژيانە و بۆ بەردەو

(۱) سەبارەت بە ئارەزۆ زاوژىيى و بەر لە زاوژىيى و پئىناسە و چۆنايەتى ئەوانەلە بركە نۆھەمى ئەم كتيبەدا بە تئىر و تەسەلى شروۇقە دەكرئىت.

به باوکه وه نییه. ئایا دۆژمنایه تییه کی توند و سه رکوتکراو له گهڵ دایک، به بۆنه ی هه پره شه کان و "خه یانه ته که ی" دایکی به هینانه دونیای کچیک - رکه بهر- و ههروه ها ئاره زۆی کوپ بۆ رزگاری له گریډراوی به وی، بوونی هه یه؟ هه رچه ند که ئه م بابه ته ئه گه ری بوونی هه یه به لام به لگه یه ک بۆ سه لماندن ی بوونی نییه. به م حاله شه وه راستیه کمان له به رده ستدایه که ئاماژه به م گریمانه ده کات. ده گه پینه وه بۆ لای هانس، که کاتی که ئه سپه که ی له ته ویله که ده هینیتته دهر وه باوکی لی ی دهر پرس ی: "ئه وت له ته ویله که هینایه دهر وه؟" هانس له ولا مده ده لی "هینامه دهر وه چونکه ده مه ویت به قه ه مچی لی ی بده م".

باوک ده ته ویت له کی بده ویت؟ دایکت، هانا، یان من؟

هانس: دایکم!

باوک بۆچی؟

هانس: چه زده که م

باوک: ئایا تا ئیستا که سیکت بینیه له دایکی خۆی بدات؟

هانس: له ژیا نمدا قه ت شتی وام نه بینیه.

باوک: به لام سه ره رای ئه وه تو ده ته ویت کاریکی وه ها ئه نجام

بده ویت؟

هانس: به لی به کلکه گسک لی ی دده م (دایکی هه میشه هه پره شه ی

لیده کرد که به کلکه گسک لی دده ا)⁽¹⁾

ئه م وت و بیژه ئاماژه بۆ یه کبوونی ئه سپ و دایک و دژومنایه تی له گهڵ وی ده کات. فرۆید سرنج ده داته ئه گه ری خواستیکی سادیستیکی

(1) هه مان سه رچاوه.

نادىيار سەبارەت بە داىك، بەلام لەم بېروايە داىە كە توخمىكى دىكە
 "ورژندانىكى روون بۆ تۆلە كىرەنەو لە باوەكە" ^(۱) ئەم بۆچوونە بىنەماي
 لىكدانەوئەى دەروون شىكارى ھانسە. بەلام ئايا بە راستى دوژمنايەتايە
 كە ئاراستەى باوكى دەبىت، بە ھەمان شىوہ كە فرۆيد جەختى لە
 سەردەكاتەوہ؟ و ئايا ئەم دوژمنايەتايە بە كىردار و قسەكردنى ھانس
 سەلمىندراوہ؟

لە لىك دانەوئەى بەلگەكاندا، وادىيارە فرۆيد لەم تيورىيە پىشتىوانى
 دەكات. دەبى لە بىرمان نەچىت كە ئەو خۆى ھەندىك شت بە ھانسى
 بچكولە تەلقىن دەكات، بە بى ئەوئەى بەلگەيەكى بۆسەلماندنى ئەوانە لە
 بەر دەستدا بىت: "بە كورتى من (فرۆيد) پىرسىيارم لىكرد ئايا مەبەستى
 پەلەى رەشى دەورى دەم، سەمىلە؟ دواتر ئاشكرام كىر كە ئەو لە باوكى
 دەترسى، كوت و مت بەو بۆنەيەوہ كە زۆر لە داىكى ھەزدەكات" ^(۲)

بە سىرنج دان بە شايستە بوونى مامۇستا وەك (باوەگەورە) دەبوايە
 ئەم تەلقىنە كاريگەرييەكى زۆرى لە سەر منداڵ ھەبوايە. دەبى پىرسىن:
 گەرانەوہكانى ھانس تا چە رادەيەك لەم تەلقىنەوہ سەرچاوہ دەگىت و
 تاچە رادەيەك (خۆھەلقولەوہ) ^(۳).

ھەست بە ھەلچوون لە ھەمبەر باوك لەم وت وويژەى خوارەوہدا
 بەروونى رەنگدەداتەوہ!

باوك: كەواتە بۆچى ھەر كاتىك من داىە ماچ دەكەم تۆ دەگىت؟

^(۱) ھەمان سەرچاوہ.

^(۲) ھەمان سەرچاوہ.

^(۳) . Spontaneous

هانس: ئیرهیی ده بهم

باوک: ئایا دتهوئیت خۆت باوک بیت؟

هانس: به ئی، به ئی

باوک: ئه گهر باوک بویت چیت ده کرد؟

هانس: وتۆش هانس؟ چه زم ده کرد هه موو یهك شه مه یهك بتان بهم

بو "لینز" - نه، له حه فته یه كدا حه وت رۆژ ئه گهر باوک ده بووم زۆر باش و میهربان ده بووم.

باوک: له گه ل دایه دا چیت ده کرد؟

هانس: ئه ویشم ده برد بو لینز.

باوک: ئیدی چی؟

هانس: هیه

باوک: كه واته بوچی ئیرهیی ده بهیت؟

هانس: نازانم^(۱)

له كۆبوونه وه یه كی دیکه دا ئه م وت وویژهی خواره وه له نیوان كۆر

و باوكدا ئه نجام ده درئیت:

باوک: ئایا له گموندن زۆر له گه ل دایه دا ده نوستی؟

هانس: به ئی

باوک: و واتده زانی كه باوكی؟

هانس: به ئی

باوک: كه واته له باوك ده ترسای؟

(۱) هه مان سه رچاوه.

ھانس: تۆھەموو شتېك دەزانى و من ھىچ نازانم!

باوك: كاتېك فرېتزل (ئەسپەكەيان) كەوت گوتت خۆزگە باوكم ئاۋەھا دەكەوت، كاتېك بەرخەكە بە شاخ لى دای گوتت خۆزگە ئاۋەھا لە باوكمى دەدا. ئايا رېۋرەسمى بە خاك سپاردنەكەت لە گموندن لە بېرە؟

ھانس: بەلى، مەبەستت چىيە؟

باوك ئەوكات لە بەرخۆتەوۋە بېرت لەۋەكردەوۋە كە خۆزگە باوك دمرد و خۆم دەبووم بە باوك ھانس: بەلى.^(۱)

ئايا ئەم وت و وېژە ئەوۋە دەسەلمىنىت كە ھانس لە گەل باوكى دوزمنايەتییەكى قولى ھەبوۋە؟ ھەلبەت، بەو مەرجەى لەم بېروايە دابىن كە ئەم وت و وېژە باس لە گرىۋى ئۇدىپ دەكات، لېك دانەۋەيەكى راستە و قسەكانى ھانس دەيسەلمىنىت. بەلام ئەگەر كەسك بابەتەكە بە بى ئەم بېروايە لېك بداتەوۋە، دەرئەنجامىكى دىكە بە دەست دەھىنىت: ئارەزۋى ھانس بۇ جىگىرى باوكى، لە سەداسەد نەفرەتى و ئارەزۋى مەرگى باوك بەيان ناكات. نابى لە بېرمان بچىت كە يەكك لە گشتىترىن خواستى مندالان، گەۋرە بوون، رزگار بوون لە ژىر دەستەيى گەۋرەكان، و گالتە پى نەكردنە. ھەر بەم بۆنەۋىيەۋە كچەكان ھەزدەكەن بە بوۋكە شوشە يارى بكەن و كوپ خۆى بە گەۋرە لە قەلەم دەدات، يەكك لە ئارەزۋ گشتىيەكان كە پىۋىستە ھەسب بكرىت، تاقى كردنەۋەى بابەتەكە بە شىۋەيەكى ئاكتىف كە بە شىۋەى ھەلچوونى بى لايەنانە بىت. فرۆيد لە كىتەبەكەى خۆيدا (ئەم پەرى بنەچەى چىژ^(۲)) بە

^(۱) ھەمان سەرچاۋە.

خواستی گشتی گوپړینی بنه‌مای فرمانبهری بۆ بنه‌مای ئاکتیف بوون
نامارژ ده‌کات.

" له سهرتادا ئه‌و له پیگه‌ی فرمانبهریدا بوو - ئه‌زموون به
سهریدا زال بوو، به‌لام به دوپات کردنه‌وه‌ی، هه‌رچه‌ند که ناخوش بوو،
وه‌ک پیش برکئی وه‌زړشی بۆ لایه‌نی ئاکتیف گوپړایه‌وه... "

" بۆ ئه‌وه‌ی منداڵ له لایه‌نی فرمانبهری ئه‌زمونه‌وه بۆ لایه‌نی
ئاکتیف گوپړایه‌وه، ئه‌زموونی ناخوش بۆ لایه‌نی به‌رامبهری یارییه‌که
ده‌گوپړیته‌وه و له‌م ریگه‌یه‌وه له جیگره‌که‌ی تۆله ده‌کاته‌وه. ^(۱) به هه‌مان
شیوه‌ که فرۆید دوپاتی کردوته‌وه، ئه‌زموونی کلینیکی نیشان ده‌دات
که حه‌ز و خواستی گوپړین له بارودۆخیکی فرمانبهریه‌وه بۆ
پیگه‌یه‌کی چالاک (فرمانده‌ری) هیژیکیی به هیژه‌ که له منداڵان و
گه‌وره‌کاندا گه‌لیک داخوازی پیک ده‌هینیت. ئاره‌زۆی بوون به‌ باوک،
کارکردنی چالاک ئه‌وه‌ی به شیوه‌یه‌کی فرمانبهرانه ئه‌نجام ده‌دریت، و
ئیره‌یی نه‌رم به‌ باوک ده‌توانی به گشتی ره‌وشی هانس به‌یان بکات، به
بئ پشت راست کردنه‌وه‌ی گریمانه‌ی دوژمنایه‌تی توند له هه‌مبهر
باوکی، وه‌ک هوکاری نیگه‌رانی و ترسی ئه‌و، پیویسته‌ هوکاریکی
دیکه‌ش حه‌سیب بکریت. ئه‌گه‌ر کوپړیکی ته‌مه‌ن ۵ سال ده‌لی: "به‌لی
ده‌مه‌ویت باوکم بمریت" ئه‌م گوته‌یه له سه‌دا سه‌د نه‌فردت به‌یان ناکات.
به‌لکو په‌نگه ئه‌و ئاره‌زۆیه به‌یان بکات که له‌و ته‌مه‌نه‌دا منداڵ پیی
خۆشه، به‌ بئ ئه‌وه‌ی ئاره‌زۆی مه‌رگی تیدا بیټ. ده‌روون شیکاری

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه.

ھانس نیشان دەدات كە ئەو لە باوكى زۆر نەدەترساو بىزارىش نەبوو. ئەگىنا بەو شىۋەيە سادە و بى پەردە لە گەلىدا قسەى نەدەكرد و لامى پرسىارەكانى باوكى پوزتيف نەدەدايەو، بە بى پشت بەستن بە گرى ئودىپ بە روونى بۆمان دەردەكەوئىت كە پەيوەندى ئەم باوك و كوپە لە سەر بنەماى دروستى و متمانە دامەزرەو.

ئەم پرسىارە دىتەپىشەو كە: "رزگار بوون لە ترس لە سەر بنەماى گۆرانكارى نىوہ راست بە چەشتىك پاساودەدرىتەو؟ سەيرى ئەم تىبىنيانەى خوارەو بەكن:

(۱) لىك دانەوہى ھەلەى بەشىك لە ناكۆكىيە سەرەككىيەكان لە قەلەم دەدرىت لە حالىكدا كە سەمبولىك و لاوەككىيە.

(۲) سەرەراى ئەم راستىيە كە لىك دانەوہ راست نىيە بەلام گەران بە دواى ئەوشتەدا كە لە ئەوپەرى رەفتاردا ئاشكرايە خۆى يارەمەتى دەره.

(۳) رەنگە لە ھەندىك نمونەدا، وەك ئەم نمونەيە تەلقىنەكان كاريگەرەن: مامۇستا كە يارمەتییان دەدات و ھم و خەيالەكان لە خۆتان دور بخەنەو. بە تايبەت كە ئەم مامۇستايە وەك فرۆيد بە ناوبانگ و متمانە پىكرا و بىت. بە مېھرەبانى و رىزەو پەرچەكردار نیشان بدات، بەو شىۋەيە كە لە تىكراى چاوپىكەتنەكاندا لە گەل ھانس دا ھەلس و كەوتى كرد.

(۴) گەنگەترىن ھۆكار- ئەگەر ئەم گریمانەيە كە ترسى سەرەكى ھانس لە داىكى بوو راست بىت، بايەخ دان و

پىشتىوانى باوك و مامۇستاكەي مندالەكەيان ھاندا و بوونە
ھۆكارى ئەۋەدى تا زياتر ھەست بە ھىز بكات و كەمتر نىگەران
بىت.

۵) بە كورتى، ئەمە ترسىكى لاۋەكىيە كە يەخەي زۆربەي
مندالان دەگرىت و رەنگە بۇ خۆي بە بى چارەسەرى
پشتىوانى باوك نامىنىتەۋە.

بە كورتى :ۋادىارە فرۆيد كە لە بن كاريگەرى دەمارگرژى باوك
سالارانە و بالا بوونى رەگەزى نىر دابوو، بەلگە كلينيكييەكانى يەك
لايەنە ليك داۋەتەۋە و ۋامى ئەۋ بابەتەنەي كە لە گەل ليك دانەۋەكانى
ئەۋدا ناكۆك بوون نەداۋەتەۋە.

۶- گىرنگى تىورى مافەكانى دايك^(۱) لەم

سەردەمە ئىمەدا

خۇپراگرى و مانەۋەى سىستەمى باوك سالارى لە ئەۋروپا و ئەمىرىكا تاكۇتايى شەپرى جىھانى يەكەم نىشانى داۋە كە تىورىيەكانى باخ ئۆفن سەبارەت بە مافەكانى دايك و كۆمەلگا دايك سالارەكان لە سەدەى ۱۹ و نىۋەى يەكەمى سەدەى ۲۰ بايەخىكى ئەۋتۆى پىنەدراۋە، بە شىۋەيەك كە خەيالى ژن ۋەك ناوك و سەنتەرى كۆمەلگا و ئايىن و ۋەك كاريكى ھىچ و پوچ و بىۋاقتا خۆى دەنۋاند. بە سىرنج دان بەم پىرسە، ئەۋگۇپرانكارىيە كۆمەلەيەتى و دەروونناسىيانە كە لەم ۴۰ سالەى دوايىيەدا ھاتونەتە ئاراۋە، دەبىۋى ھۆكارى ئەمكارە كە بۇچى پىرسى دايك سالارى بايەخ و ھەزىكى تازەى وروژاندۋە بختە روۋ. بە روالەت ھونوۋكە ھەندىك گۇپرانكارى رۈدەدەن كە ھەلسەنگاندنى دۈبارە لەۋ ئەندىشەيەدا كە بە ماۋەى سەد سال جىگىر مابوۋ، پىۋست دەكات. بەلام بەر لەۋەى سەبارەت بەم گۇپرانكارىيانە بدویم بۇ ئاگادارى ئەۋ

(۱) . Mother Right

خويئەرانەى كە باخ ئۇقن ناناسن كورتەيەك لە بنەما و بەھاكانى ئەو لە كۆمەلگاي دايك سالارى دا دوپات دەكەمەوہ^(۱):

لە پەوانگەى باخ ئۇقنەوہ دايك سالارى ژيان، يەكبوون و ئوقرەيىيە. ژن بە پەرورەدە كردنى منداڵ خۆشەويستى خۆى بۆ دەرووبەرى خۆى و بۆ مرقەكانى ديكە فراوانتر دەكات و تىكپراى بىركردنەوہ باش و بەكەلكەكانى خۆى بە مەبەستى پاراستن و جوانكردنى بوونى مرقەكانى ديكە بە كار دەيئيت. بنەماى دايك سالارى پىكەوہ بوون و كامل بوونە. بەلام بە بەرفراوان بوونى كۆمەلگاي باوك سالارى ئەم دەمارە وشك دەييت. دايك سالارى بنەما و بنەپەتى ئازادى و يەكسانى گشتى و ميهرەبانى مروييە. دايك سالارى بنەچەى ئاسايشى مادى و بەختەوہرى جيهانييە.^(۲)

مۆرگان، بەم ئەنجامە گەيشت كە پادشايەتى خەلكە كۆنەكەى (خوجى) ئەمريكا - وەك سىيستەمەكانى ئاسيا، ئەفريقا و ئوستراليا - لە سەربنەماى دايك سالارى دامەزرا بوو، ئەو لافى ئەوہى لىداوہ كە لە شيوہكانى بالاترى شارشتانييەت دوپات كردنەوى بنەماكانى ئازادى، يەكسانى، برايەتى، لە ئاستىكى بەرزتردايە كە ئاماژە بە تايبەتمەندى بنەمالەكانى رۆمى كۆن دەكات. تەنانت ئەم ئاماژە كورتە بە بنەماكانى

(۱) لە بېگەى ۷دا، تيورى دايك سالارى وگرنكى ئەو لە دەروونناسيدا شرۇقە كراوہ.

سەبارەت بە لايەنەكانى ترى ئەم باسە، كتيبى "زمانى لە بىركراو" لە نوسىنى خودى نوسور بخويئەوہ.

(۲) كتيبى "ئەرەستوى ئايين و مافى دايك" لە نوسىنى باخ ئۇقن.

دايك سالارى دەبىي خويىنەرانى تىگە ياندىيىت كە بۆچى گۆپانكارىيە
كۆمەلگايەتى - دەرونيىيەكانى خوارەوۋە ئەوۋەندە بە لامەوۋە گرنگن.^(۱)

(۱) شىكسىتى سىستەمى دەسلەت خاۋى باوك

سالارى لە راپەپاندنى ئەركەكانى خۇي دا، داماۋى ئەم
سىستەمە لە رىگرتن لە شەپرى گەورە و وپرانكەر و
دىكتاتورىيەتى تىرۆرىستى، داماۋى لە رىگرتن لە
كارەساتەكانى داھاتو ۋەك شەپرى ناۋەكى، بىولوژىكى،
كىمىيائى، مردن لە برسېتىدا لە بەشىكى فراۋانى جىھان و
ئەنجامى كارەسات بارى پىس كىردنى رو لە زىاد بوونى ھەواۋ
ئاۋ و خاك.

(۲) شۆپشى دىموكراتىك، كە بونىيادى دەسلەت گەراي
نەرىتى وپران دەكات و سىستەمى دىموكراتىكى لە باتى
بونىياد دەنىت. پىرۆسەي دىموكراتىزە كىردن ھاۋكات لە گەل
سەرھەلدىنى كۆمەلگاي تەكنولوژىك و خوشگوزەران كە
پىۋىستى بە فەرمانبەرى تاك نىيە بەلكو لە سەرېنەماي كارى
گروپى و رازى بوون تەلقىن كراۋە.

(۳) شۆپشى ژنان، ھەرچەند كە كامل نىيە بەلام بۇ
پراكتىزە كىردنى بىر كىردنە ۋەكانى چەرخى رووناك گەرى
سەبارەت بە يەكسانى ژن و پىاۋ رىگايەكى زۆرى بىرپوۋە.

^(۱) ئەم بىرگەيە تەنھا پىشەكەيىيەكە بۇ بىرگەي داھاتوۋ، لەم روۋەۋە بە كورتى باسى دەكەين.

٤) شۆرشى مندالان و نه جوانان: له رابردودا ياخی

بوون و سەرپيچى مندالان بهم شیوهیه کاریگەر نه بوو - تۆران و نان نه خواردن، خۆقه بز کردن، گریان، میزکردنی شهوانه، پيیداگری و سەرپيچى گشتی. به لام له سهدهی نۆزدهیه مهوه هه ندیک قسه کهریان پهیدا کردووه، (فرۆید، پستالوتزی)^(١) و کهسانی دیکه که جهخت دهکه نهوه مندال خاوهن ئیراده و خواسته و دهبی به هه ندوه ربگیردرین. ئهم خواسته به هیزی روو له زیاد بوونی رووناکبیری سهدهی ١٩ بهردهوام بوو و دوکتۆر بنیامین سپاک بوو به کارگه رترین و به ناو بانگترین قسه کهر و نوینه ری. نه جوانان و گه نجانیش، هه نووکه چالاکن و ئیدی دهسته مۆ ئارام نین. چاوه پوانی ئه وه دهکه ن که مافه پرواکانیان به هه ندوه ربگیریت و له سیسته می زال به سه ر ژیاناندا توخمیکى چالاک بن نه ک فه رمانبهر (ئه مر بهر)، ئه وان راسته وخۆ و به توندى - هه ندیک جاریش به فیل - هیرش دهکه نه سه ر پله و پایه باوک سالارییه کان.

٥) داهاتووی به هه شتی به کارهینان: که لتووری

به کارهینانی ئیمه پروانگه یه کی نوێ دروست دهکات، ئه گه ر ئیمه ریگای پیش کهوتنی ته کنولوژیکی درێژه پی بدیهن، به ناچاری دهگهینه خالیک که هه موو جوړه خواست و ئاره زوئیک به دی دیت، به دی هاتنی خواسته کان خیرا ده بییت و

^(١) . Pesta Lozzi

پېئويستى بە ھەولەدان نابىت. لەم داھاتوويەدا تەكنىك رۆلى (دايىكى گەورە) دەبىئىي، دايىكى تەكنىكى لە باتى دايىكى ئاسايى، كە پارىزگارى لە مەندالەكانى دەكات و بە لايە لايە كردن ھىورىيان دەكاتەو و ئوقرييان پى دەبەخشى (بە رادىو و تەلەفېزىيۇن). لەم پرۆسەيەدا مەزكۇر لە لايەنى سۆزدارىيە دەبىتە مەنداللىك، بەم ھىوايە كە مەمكەكانى دايىك ھەمىشە شىرىكى زۆرى پى دەدات ھەست بە ئاسايش دەكات. ئىدى بىرپارەكان لە لايەن كەسەكانەو ناگىرېت، بەلكو ئامىرە تەكنىكىەكان بىرپار دەدەن و تەكنوكراتەكان لىكى دەدەنەو و جى بە جى دەكەن، ئەمانە رەبەنەكانى ئايىنى دايىك سالارى تازە سەرھەلداون و تەكنىك خواوەندى ئەوانە.^(۱)

٦) ھەندىك بۆچوونى دايىك سالارانە كەم تا زۆر لە نىو چىنە رادىكالە گەنجانىشدا دەبىزىت: ئەمە نە تەنھا بە بۆنەى دژايەتى توندى ئەوانە لە گەل دەسەلات خوازى، بەلكو بە بۆنەى قېبۇل كردنى بەھاو شىۋازەكانى جىھانى دايىك سالارىيە كە باخ و مۆرگان شىۋقەيان كردەو. تىورى پەيوەندى

(۱) شايانى سرنج دانە كە ئەم خواستە بە دايىكسالارى لە نىۋان گرۇپكىدا پەيدا دەبىت كە لە كۆمەلگەى خوشگوزەراندا دەژىن ولە بەشە ئابورىيە سىپىرتىك بووكاندا كار دەكەن. چىنى مامناوەندى و خوارى كۆن- جوتياران و بازاريەكان كە لە شارە بچوكەكاندا دەژىن- و لە بە كارھىنانى زۆر بى-بەھرەن و بەھاكان و پىناسەى خۇيان لە بەردەم ھەرەشەدا دەبىن، لە سەر سىستەمى كۆنى باوكسالارى پىداگرى دەكەن و دۆژمنى سەرسەختى بۆچوونە تازەكان، بە تايبەت دۆژمنى ئەو گرۇپانەى كە بەھا و شىۋازە تازەكان بە توندىيەكى زياترەو جى بە جى دەكەن.

جنسی گروپی په یوه نډییه کی نژیکی له گهل پیناسه که ی باخ
 ئوفن له قوناغی دایک سالاری سهره تایى مروا یه تی هه یه .
 په نگه هم پرسیاره ش بیته ئاراهه که ئایا خواستی له
 ناوبردنې جیاوازییه روا له تییه جنسیه کان، جل و ... و به
 دارمانی پیگه ی نه ریتی په گه زی نیر و هه روه ها نژیکترکردنی
 دو جه مسهری جنسی له یهک، که گه پرانه وه (له لایه نی
 سوزداریه وه) بو قوناغی پیش زاوړی مندالی لیده که ویته وه،
 په یوه نډی نییه؟

نیشانه یه کی دیکه شمان له بهر ده ست دایه که ئاماره به خواستی
 رو له زیاد بوونی دایک ته وهری له نیو هم تویرزه له جیلی گهنج ده کات.
 وادیاره که "گروپ" خو ی، ئهرکی دایکایه تی له ئه ستو ده گریست،
 پیویستی دامرکاندنې خیرای خواسته کان، شیوازی هه لچوونی
 وهرگیراو که له تووش بوون به مده ی سرکه ر بهروونی دیاره، پیویستی
 پیکه وه بوون و بهر یه که وتنی جهسته یی، تیکرا ئاماره ی گه پرانه وه یه
 بو په یوه نډی مندال له گهل دایک. له تیکرای هم نمونانه دا جیلی گهنج
 جیاوازییه کی ئه وتوی له گهل جیلی له خو ی گه وره تر دانییه، هر چهند
 که چونا یه تی به کاره یانی گهنجه کان ناواخنیکى دیکه ی هه یه، ئه وان
 له دژى بى به شکردنې خو یان به بى په رده وئاشکرا وبه توند
 وتیژییه وه ناره زایه تی دهره برن . توخمی بهر به ست له م دایک گه راییه
 نو ی یه دا ئه وه یه، که خواستی باوک ته وهری رت ناکاته وه و
 گه پرانه وه یه کی راسته وخو یه به خه یالی مندالانه، نه پیشکه وتنیک له
 ئارسته ی خواستی دایک سالاری بالآتر. پشت به ستنی "مارکوزه" به

گه نجان له م راستیه دا شاراوویه که ئه وقسه که ری گه رانه وهی مندالانهیه
بو دایک سالاری و ئه م بوچوونهی خوئی به هه ندیک رهستهی
شوپر شگه رانه، سرنج راکیشتر دهکات.

(۷) رهنگه په ره پیدان و کامل بوونی دهروون شیکاری "که
فیگیری کوئی فروید سه بارهت به روئی سه ره کی گریډراوی
جنسی نیوان کوپ و دایک و دورژمنایه تی له گهل باوک که له وه وه
سه رچاوهی گرتوه، و تیوری په یوه نندییه کی "پیش ئودیپی"^(۱)
نیوان مندال و دایک به له به رچا و گرتنی ره گه زی مندال، چاک
دهکات. "له گهل ئه و گورپانکارییه کو مه لایه تییا نه دا
په یوه نندیان هه بیټ. له برگی یه که مه دا نیشانم دا که کامل
بوون له نوسراوه کانی دیکه ی فرویدا چون دهستی پیکرد و
کهسانی دیکه دریزه یان پی دا، به لام زور به پاریزه وه:
بوچوونه کانی باخ ئوفن، نه گهر له لایه ن دهروون شیکارانه وه به
باشی تویرینه وهی له سه ر بکریټ، به های گه وره و فراوانی
په یوه ندی ناجنسی له گهل دایک ده سه لمینن.

ئه م برگیه که حاله تی پیشه کی هه یه به تیبینیه کی تیوریک
کو تایی پی دهینم. به هه مان شیوه که له برگی داها توودا دهیبتن
بنه مای دایک سالاری بنه مای خوشه ویستی بی قهیدو مه رج، یه کسانی
سروشستی، جهخت کردنه وه له سه ر په یوه نندییه خوینی و نیشتمانیه کان
و هه روه ها به زهیی و میهره بانیه و بنه مای باوک سالاری بنه مای

(۱). Preedipal

خۆشه‌ویستی مهر جدار، بونیادی زه‌نجیره پله، ئەندیشه‌ی ئینتیزاعی و یاسای داریژراو له لایه‌ن مروّڤ و حکومه‌ته‌وه‌یه.

وا دیاره به دریژایی میژوو هه‌ندیك جار ئەم دو بنه‌مایه به توندی روو به‌روی یه‌کدی بوونه‌ته‌وه و هه‌ندیك سه‌نتیژیان دروست کردوه (بو نمونه له کلیسای کاسۆلیک و له مه‌به‌ستی مارکس له سوسیالیزم). ههر چه‌ند که ئەو دوانه دژی یه‌ک‌دین، به‌لام بنه‌مای دایک سالاری پی‌که‌وه گونجانیکی له راده‌به‌ده‌ری دایکانه‌ی له گه‌ل منداڵدا هه‌یه و له به‌رده‌م پی‌که‌یشتن ته‌واوه‌تی ئەوه‌دا ری‌گهره، هی‌زی باوکانه ده‌بی‌ته‌ه‌وی زāl بوون و کونترۆلی توندوتیژی که سه‌رچاوه‌ی ترس و هه‌ست به‌ تاوان و هه‌له و سه‌رپی‌چی منداڵه. ئەم بارودۆخه له په‌یوه‌ندی منداڵ له گه‌ل دایک و باوک له بنه‌ماله و جه‌وه‌ری کۆمه‌لگای باوک سالاری و دایک سالاری که بونیادی بنه‌ماله‌ دیاری ده‌کات بوونی هه‌یه. کۆمه‌لگای دایک سالاری ته‌واو (بی‌گهرد) له به‌رده‌م کامل بوونی تاکدا ری‌گهره، و له‌م رووه‌وه له به‌رده‌م پی‌ش که‌وتنی ته‌کنولوژیکی، لوژیکی و هونه‌ری‌دا ئاسته‌نگه. کۆمه‌لگای باوک سالاری ته‌واو (بی‌گهرد) بایه‌خ به‌ خۆشه‌ویستی و یه‌کسانی نادات، به‌لکو ته‌نها یاسا داریژراوه‌کان له لایه‌ن مروّڤ و ده‌وله‌ته‌وه، بنه‌ما ئینتیزاعی و فه‌رمانبه‌رییه‌کان به‌ لایه‌وه گرنگن. ئەم بابته‌ له "ئانتی‌گۆن" له ئوسینی سو‌فۆکل، له که‌سایه‌تی و سیسته‌می کریون دا که مودی‌لی ری‌به‌ریکی فاشیسته^(۱) به‌ جوانی خراوه‌ته‌ روو.

(۱) له‌م باره‌یه‌وه کتییی "زمانی له بیرکراو" بخوێنه‌وه.

ھەرچەند كە دۈبىنەماي دايك سالارى و باوك سالارى سەنتىزىك
دروست دەكەن، بەلام ھەر كام لەم دو بنەمايە رەنگىكى ئەوھى دىكە
پىۋەيە: خۆشەويستى دايكانە رەنگى دادپەرۋەرى و لوژىك و
خۆشەويستى باوكانە رەنگى بەزەيى و يەكسانى.

ھەنۈكە خەبات دژى پلەي باوك، بنەمايى باوك سالارى لە
ناودەبات و گەرەنەوھ بو بنەماي دايك سالارى بە شىۋەيەكى
نادىالىكتىكى تەلقىن دەكات كەواتە رىگە چارەيەكى و مودىرن و
ھەمىشەيى لە تىكەلاۋەيىكە لە دژەكان دا شاراۋەيە و ئەوھ رىگە
چارەيەكە كە يەكگىرنى نىۋان مېھرىبانى و دادپەرۋەرى لە ئاستىكى
بالا تىردا لە باتى ناكۆكى نىۋانىان سەقامگىر دەكات.

۷- تيورى مافى دايك وپەيوەندىيەكەى

لە گەل دەروونناسى كۆمەلەيەتيدا^(۱)

كتىبى "مافى دايك"^(۲) لە نوسىنى "باخ ئوفن"^(۳) كە لە سالى ۱۸۶۱لە چاپ درا لە گەل دوو كتىبى زانستى دىكەدا كە سى سال بەر لەوە بىلەو كرايەوۈ چارەنوسىكى ھاوبەشى ھەبوو. ئەو دوو كتىبە برىتى بوون لە "منشاءانواع" (بەچەى جۇراو جۇر) لە نوسىنە دارقۇن و "پەخنەيەك لە ئابوورى سىياسى" لە نوسىنى ماركس (ھەر دوكيان لە سالى ۱۸۵۹دا بەلەو كراوئەتەوۈ). ھەر سى كتىبەكە نوسراوۈى يىرمەندانە وزانستى بوون ورووبەروى ھەندىك پەرخەكردار لە لايەن يىرمەندان وخەلكى ئاساييەوۈ بوونەوۈ.

سەبارەت بە دارقۇن وماركس ھۆكارى ئەم پەرخەكردارانە ئاشكرايەو پىويستى بە شروۋقەكردن نىيە. بەلام بە چەند ھۆيەك بارودۇخى باخ ئوفن ئالۇزترە. يەكەم ئەوۈى كە پرسى دايكسالارى لە گەل ئەو پرسانەدا كە بۇ پاراستنى كۆمەلگاي بوژوازى ژيانى بوون كەمتەرخەم بوو. دوھەم: تيورى دايك سالارى لە لايەن دوو جەمسەرەوۈ

^(۱) ئەم وتارە بۇ يەكەم جار لە ۱۹۳۴ لە لاپىزىك بەلەو كراوئەتەوۈ

^(۲) . Mother right

^(۳) .Bach ofen

قەبۇل كرابوو كە لە لايەنى ئايدۇلۇژيا وسىياسەتەو دژبە يەك بوون.
 باخ ئۇفن يەكەمجار لە لايەنى بلۇكى سوسىيالىست - ماركس، ئەنگلس،
 بېل^(۱) و كەسانى دىكەو دۇزرايەو و دەستخۇشى لىكرا. دواتر، دواى
 دەيان سال بى ناوى، لە لايەن چەند فەيلەسۇفىكى دژە سوسىيالىست
 وەك گلاكس^(۲) و بوملر^(۳) دۇزرايەو وبايەخى پىدرا.

لە ھەمبەر ئەم دوو جەمسەرە دژ بەيەكە پلەى زانستى ئەو كاتە
 ھەبوو، كە بەرەى ھەمىشەى رەدكردنەو بوو - لەم بەرەيەدا تەنانەت
 لايەنگرانى سوسىيالىزمىش وەك ھائىرئىش كانۇ^(۴) بوونيان ھەبوو. بە
 ھەر حال لەم سالانەى دوايىەدا پرسى دايكسالارى لە وت وويژە
 زانستىيەكاندا رۇلىكى روولە زيادبوونى ھەبوو. ھەندىك لايەنگرى
 لىدەكەن و ھەندىكىتر دژايەتى دەكەن ولە دروست بوونى بۇچوونى
 گشتى سۆزدارىداخاوەن رۇلە.

دەبى بزائىن كە بۇچى پرسى دايكسالارى پەرچەكردارى توندى
 سۆزدارى دەورۇژىنىت وچۇن لە گەل بەرژەوئىيە ژيانىيە
 كۆمە لايەتتىيەكان پەيوەندى وگريدراوى ھەيە. ھەرەھا دەمانەوئىت لە
 ھۆكارەكانى لايەنگرى كردنى دوو بلۇكى شۇرپشگەر و دژە شۇرپش لە
 تيورى دايكسالارى پەردە ھەلمالين، تا بتوانين لە پەيوەندى پرسەكە بە
 تويژىنەو لە سەر بونىادە كۆمە لايەتتىيەكانى ھەنووكە
 وگۇرئانكارىيەكانى تىبگەين.

(۱).Bebel

(۲). Glages

(۳).Baumler

(۴).Heinrich cunow

توخمییکی هاوبەش لە شیوازەکانی دژایەتی دایکسالاری مەودای لیکچوو و یەكسانی ئەوانەییە لە کۆمەلگای بورژوا- دیموکراتیکدا. بە دُنیاوییەوه ئەم مەودایە پێویستە، بەو مەرجەیی کە بمانەوێت لە سەر بونیادی کۆمەلگە لە بەلگە ئەفسانەییەکان، سەمبۆلەکان و بونیادە وینەییەکان لیکۆلینەوه ئەنجام بدەین و لێیان تیبگەین- هەلبەت ئەگەر ئەم کۆمەلگایە لە گەل کۆمەلگای بورژوازی لە پوانگەیی لایەنە تایبەتی و ئامازەییەکانی دەروونی- کۆمەلایەتی جیاوازی بنەرەتیان هەبێت. باخ ئۆفن لەم چۆنایەتیە تیگیشتو، بە شیوەیەك کە لە پیشەکی کتیبەکی خۆیدا دەنوسیت:

"تیگەیشتن لە دیاردەیی دایکسالاری تەنها بە مەرجیک مومکین دەبێت. لیکۆلینەر دەبێت بە تەواوەتی بۆچوونەکانی سەردەمی خۆی و ئەو بیروپروایانەیی کە لە رۆحی ئەودا کەلەکە بوو بە لاوە بنیت، و خۆی بگۆیزیتەوه بۆ ناوەندی ئەندیشەییەکی بە تەواوەتی جیاواز... ئەو لیکۆلینەرە کە شیوازی جیلەکانی داهاوو وەك خالی دەستپێك دەگریتەبەر ناتوانیت لە رابردوی خوشی تیبگات"^(۱).

ئەو مەرجەیی کە باخ ئۆفن لە میشکیدا بوو، بە دُنیاوییەوه لە کەسانیکدا کە نکۆلیان لە سەردەم و چاخی خۆیان دەکرد بوونی هەبوو- ئەوانەیی کە لە بەهەشتی وون بووی رابردوو دەگەرەن یان هیوایان بە داهاووویەکی باشتەر هەبوو. بەلام رەخنە لەم سەردەمە تەنها شتیک بوو کە ئەو دوو جەمسەرە دژبەییەکە، بەلام لایەنگری تیوری

(۱) لە کتیبی مافی دایک لە نوسینی باخ ئۆفن

دايكسالارىيە تىيىدا ھاوبەش بوون. جىاوازى بۆچوونى دووگروپى
 دژبەيەك ئەو دەگەيەنئىت كە جۆراوجۆرى توخمە لىك نەچووەكان
 دەبىت لە خودى تىورى دايكسالارى وئەو بابەتەندە بىت كە پىيەو
 خەرىكن. گروپىك لايەنە تىورىكەكە وەك توخمى سەرەكى لە قەلەم
 دەدات وگروپەكەى دىكە لايەنئىكى تر، كە واتە ھەردوو گروپەكە
 دەتوانن بۆ لايەنگرى كردنى خۇيان ھۆكاريان ھەبىت.

نوسەرە محافىزەكارەكانى وەك بوملر، لە رابردودا بە دواى
 ئامانجە كۆمەلەيەتتەيەكانى خۇياندا دەگەرەن. كەواتە ھۆكەرەكانى ئەوان
 بۆ لايەنگرى لە دايكسالارى چى بوو؟

ئەنگلىس بە ئامارە - وەرەخنە لە - لايەنگرانى باخ ئۇفن لە ئلىين،
 ولامى ئەو پرسىيارەى سەرەو دەداتەو. باخ ئۇفن سەبارەت بە ئايين
 دەلئىت:

"تەنھا يەك پالپشتى بە ھىز بۆ شارستانىيەتەكان بوونى ھەيە كە
 ئايينە. ھەر بەرز بوونەو يان دابەزىنى بوونى مەوۆ لە بزوتنەو ھەيەكەو
 سەرچاوە دەگرئىت كە لەم سەرچاوە بالايەو سەرچاوە دەگرئىت.^(۱)

بە دلئايىيەو ئەم بۆچوونانە تەنھا تايبەت بە باخ ئۇفن نين. بەلام
 بۆ تىورىيەكەى ئەو گرنگىيەكى بنەرەتى ھەيە چوونكە بېرواى بە
 پەيوەندىيەكى نزيك لە نىوان ژنان ويروپروا ئايىنيەكان ھەيە:

"ئەگەر پىيوست بىت دايكسالارى مۆر ونيشانەى راھىبى بە
 نىوچاوانەو بىت، بە ھۆى سروشتى زاتى ژنايەتى، ئەو ھەستە قوولە
 رۆحانى و ونوقم لە خوشەويستىيە، كە بە ژن وبە تايبەت بە دايك،

(۱) ھەمان سەرچاوە

پىرۋى ئايىنى دەبەخىيىت لە سەردەمەكانى ھۇقايەتيدا چالاكتر
بوو^(۱)

لەم رووھو باخ ئۇفنى تۈنەكارى ئايىنى بە خواستىكى تايىبەتى
ژانە ئايىن بە نىشانەى تايىبەتى دايكسالارى دەزانىت. ئەو ئايىن ۋەك
جۆرە عىبادەتتىكى ئايىنى ۋاگاھى لە قەلەم نادات. يەكك لە فېكرە
پىرشنگدارەكانى ئەم خالەيەكە ھەر بونىيادىكى تايىبەتى دەروونى مروۋ
گرىدراۋى ئايىنىكى تايىبەتە- ھەر چەندە كە ئەم پەيۋەندىيە بە
پىچەوانە دەزانىت ۋەلى بونىيادى دەروونى لە ئايىنەۋە سەرچاۋە
دەگرىت.

لايەنى رۇمانتىك وشاعىرانەى تيورى باخ ئۇفنى لە تىگەيشتىنى ئەو
لە رابردوۋ باشتىر دەردەكەۋىت: ئەو خۇشەۋىستى ۋايەخى خۇى، لە
پىۋانەى فراۋاندا، بۇ دورتىرىن رابردوۋى مروۋ كە دەتۈننى بىرى
لىبكاتەۋە ئاراستە دەكات. تەننەت لەۋەش گرنگىر، ئەو رىزلىننى
مردۇ بە يەكك لە سەرەكىتىرىن نىشانەكانى كەلتورى دايكسالارى
دەزانىت. باخ ئۇفنى لە باسى دايكسالارى باۋدا لە "لىد" يىكدا ئامازە
دەكات كە "دەتۈننى لە تىكپراى شىۋازەكانى ژيانى نەتەۋەيەك لە
رىگەى شىۋازى ھەلسۈكەۋتى ئەۋان لە ھەمبەر مردوكانەۋە تىبگەين.
رىزدانان بۇ مردوكان لە رىزدانان بۇ باۋۋاپىران ۋە خۇشەۋىستى بۇ
نەرىت ۋايدۇلۇژىيە لاگرتوۋ بۇ رابردوۋ جيا نابىتەۋە^(۲).

(۱) ھەمان سەرچاۋە

(۲) ھەمان سەرچاۋە.

باخ ئۆفەن لە ئامارە ئايىنىيەكاندا " زەمىنەيەكى دايكى " بە ريشەي
 قوولى پالېشت و جەخت كەردنەو لە سەر بەشى تاريك و كوشندەي
 ژيان لە سروشتدا لە قەلەم دەدات، كە لە تايبەتمەنديەكانى
 ئايدۆلۆژياى دايكسالارايە. بوملر جياوازي نيوان ئايدۆلۆژياى
 رومانتيك و ئايدۆلۆژياى شۆرشگەرانه لەم بارەيدا بەروونی بەيان
 دەكات.

" ئەگەر كەسيك بيهويّت لە ئەفسانە تيبگات، دەبى سەبارەت بە
 هيّزى رابردوو هەستىكى قوولى هەبىت. هەر وەها ئەگەر كەسيك
 بيهويّت لە شۆرش تيبگات و مروقى شۆرشگەر بناسيّت دەبى سەبارەت
 بە داهااتوى هيّزى داهااتو زانيارايەكى قوول بە دەست بهيّنيت. بە
 مەبەستى تيبگەيشتن لە چييهتى راستە قينەي ئەم ئايدۆلۆژيايە تاك
 دەبى بە باشى تيبگات كە ئەو تەنها چەمكيك لە ميژوو نيه. لە
 هەستىكى قوول سەبارەت بە داهااتو دەتوانى چەمكيكى ديكە لە
 ميژوو بە دەست بهيّنيت، چەمكيك لە هەولدانى چالاک و بى و چان،
 چالاکى وشيارانه و ئامانجە شۆرشگەرانهكان لە خو دەگرىت. لەم
 بۆچوونەي دوايدا (شۆرش) مروقى ئازادوبى كۆت و بەند لە هەنووكەدا
 جى دەگرىت و داهااتو لە هيچ دروست دەكات. لە چوارچيۆيەي يەكەمدا
 (رومانتيك) مروق لە "تەوهرى لە دايك بوون"، لە نيو گواستەنەو
 گریدراويە خوينيەكان و داب و نەريته پيوستەكانى رۆژگاردا گيرۆدە
 بوو و بەشيك لەو "گشتەيە" كە خوئى لە گوشەيەكى نەناسراوى
 رابردودا وون كردو. ئەگەر بەم شيۆه ژيان لە برەوو قەدر بکەويّت،
 مەرگ ديته ئاراه. باو و باپيران نەمردون و بو هەميشە لەم دونيايە

کۆچیان نەکردووە، هیشتا بوونیان هەیە ودریژە بە ئامۆژگاری
وکارەکانی خۆیان دەدەن لە کۆمەلگای رابردوی خۆیاندا" ^(۱)

لە تیگەیشتنی باخ لە بونیادی دەروونی لە دایک سالاری وپروا بە
رۆح وھۆکاری سەر سوپەینەر — کە لە گەڵ ئەوانەدا پەیوەند دراوہ —
خالی سەرەکی روبەر و بوونەوہی ھەلس وکەوتی کۆمەلگای دایک
سالاری لە گەڵ سروشت وئاراستەکە ی سەبارەت بە شتە مادییەکان لە
ھەمبەر راستیە مەعنەوی و رۆحانییەکانە.

"دایک سالاری لەگەڵ ئەو بەشە لە ئایین وپلە ی کامل بوونی ئایینی
پەیوەندی هەیە کە تەنھا ئاماژە بە ژیا نی جەستە یی دەکات "

"سەرکەوتنی باوک سالاری ئازادی رۆح لە نیشانە کانی سروشت
پیش کەش دەکات، کە ھەمان بالآ بوونی، بوونی مرقفە بە سەر
یاسا کانی ژیا نی مادی دا. لە حالیکدا بنەمای دایک سالاری لە تیگەر ی
ژیا نی مادی دا بەر بە لاوہ، مرقفە لە پیگە ی بالآتری خوی کە لەگەڵ هیزی
بەرھەم هیئان و خولقاندایە، زەنجیرە کانی گریڤدراوی وپە یوەندی خوی
دەپچریت ولەو دەنگە بالآیە کە بانگی دەکات ئاگادار دەبیئتەوہ. ژیا نی
رۆحی لە بوونی جەستە یی بەرزتر دەبیئتەوہ وپە یوەندی لە گەڵ بەشی
نزمی بوون بە جەستە سنووردار دەبیئتەوہ. دایک سالاری پە یوەندی بە
پەھەندی جەستە یی مرقفەوہ هەیە، تەنھا شتی کە لە ھەبوونی دا لە
گەڵ گیانلە بەرانی دیکە دا ھاویەشە، بنەمای "دەروونی — باوکی " تەنھا

(۱) . لە کتیی ئەفسانە کانی رۆژھەلات و رۆژ ناوا لە نوینی باخ ئوفن.

مروۋ دەگريٽەو. بەم بنەمايە مروۋ خوۋى لە كوٽ و بەندى خاك
(نيشتمان) رزگار دەكات و چاو دەپرېتە شوينە بالاكانى گەردون".^(۱)

لەم رووه دو نيشانەى تايبەت پەيوەندى كۆمەلگاي دايك سالارى
لە گەل سروشتدا ديارى دەكات: قەبوول كردنى كاريگەرى سروشت،
دان پيڤدانان وقەبوول كردنى بەها سروشتى وبيلوژيىكەكان، يان
دژايەتى لە گەل بەها مەعنەوييەكان. سروشتيش وەك دايك كەلتوريكى
دايك سالاريە ومروۋ ھەميشە وەك منداليكى داماو لە ھەمبەر
سروشت:

"ئەگەر كەلتورى دايك سالارى بە ماديەت سنوردار بکەينەو، لە
كەلتورى باوك سالاريدا گەشە كردن و كامل بوونى مەعنەوى ورۆحى
بوونى ھەيە. لە يەكەمياندا رەوا بونيكى ناوشيارانەمان ھەيە ولە
دوھەمدا تاك گەرايى. لە يەكەمياندا خوۋمان دەدەينە دەست سروشت
ولە دوھەمياندا لە بەرزبوونەو لە سروشت ھەست بە بالا بوون دەكەين
و لەمپەرە كۆنەكان تىك دەشكيني، ھەولدانى پرۆمتوس ئاسا، لە باتى
ئوقرەيى ھەميشەيى دادەني، بە بەردەوامى ھەست بە چيژى ھيور
كەرەو دەكەين وھاوكات لە گەل گەشە كردندا لە دونياى منداليەدا
پياسە دەكەين. ليبور دەيى وفيدا كاري دايك لە ئاييىنى " ديميتەر"^(۲) كە
چارەنووسى تۆو چاندنيەكانە بەرجەستە كراو. " پياوى يونانى"^(۳)
ئيدى دەيەويٽ ھەموو شتيك بە دەست بەيئيٽ، تەنانەت ئەو شتەى كە

(۱) . لە كتيبي "ئەفسانەى ئايين ومافەكانى دايك"

(۲) . Demeter خوا وەندى بەرەكەتى خاك لە ميتولوژى يوناندا

Hellenic man . (۳)

له ئاسمانه کاندایه، ئەو له‌م هه‌ولدان وکو‌ششه‌دا له‌ سروشتی پیاوانه‌ی
خۆی ئاگاداره و خۆی له‌ ماده‌ گه‌راییی که‌ماویه‌ک جه‌سته ورو‌حی داگیر
کردبوو ده‌رباز ده‌کات وئیدی به‌ دوا‌ی ئەو ئاوی ژیا‌نه‌ دا ناگه‌ریت که‌ له‌
ژنه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گریت، به‌لکو‌ هه‌نووک‌ه‌ له‌ داهینه‌ری پیاودا له‌و
کانییه‌ ده‌گه‌ریت، وئه‌وه‌ که‌ ماویه‌ک ته‌نها هی دایک بوو ته‌سلیمی باوک
ده‌کات.^(۱)

سیسته‌می به‌های که‌لتوری دایک‌سالاری به‌م زانسته‌هه‌لچوون
ئامیژه‌ به‌ دایک، سروشت و خاک رو‌لی سه‌نته‌ری هاونا‌هه‌نگی ئەوانه‌.
ته‌نها ئەو شته‌ به‌ نرخه‌ که‌ سروشتی و بیولوژیکییه‌، وئه‌وه‌ی رو‌حی
و که‌لتووری و عه‌قلی بی‌ت به‌ که‌لک نایه‌ت. باخ ئوفن ئەم هیله‌
بیرکردنه‌وه‌ی له‌ مه‌به‌ستی خۆی له‌ دادپه‌روه‌ری روونتر و کاملتر کردوه‌.
به‌ پیچه‌وانه‌ی یاسای سروشتی بورژوازی، که‌ تییدا سروشت هه‌مان
کو‌مه‌لگه‌ی باوک‌سالاری ره‌ها و دیکتاتۆرانه‌یه‌، له‌ یاسای سروشتی دایک
سالاریدا به‌ها غه‌ریزی، سروشتی و خوینییه‌کان بالاترن. له‌ یاسای
دایک‌سالاریدا هیچ هاوسه‌نگییه‌ک له‌ نیوان تاوان و سزادا بوونی نییه‌،
به‌لکو‌ ب‌ه‌چه‌ی سروشتی (قصاص) بالاده‌سته‌. ریزو حورمه‌تی
تایبه‌تی په‌یوه‌ندی خوینی له‌ "یاسای سروشتی" دایک‌سالاری له‌
لایه‌ن باخ ئوفنه‌وه‌ له‌ شرو‌قه‌ی خۆی سه‌باره‌ت به‌ "ئورسیتا"^(۲) له‌
نوسینی "ئاسکیلۆس"^(۳) به‌ روونی به‌یان کراوه‌.

^(۱) له‌ کتییی میتولوژی خو‌ره‌ه‌لات و خو‌راوا له‌ نوسینی باخ.

^(۲) . Oresteia

^(۳) Aeschylus. شاعیر و درامنوسی یونانی کۆن

كليتمنسترا^(۱) بە بۆنەي دۆستەكەي خۆي "ئاگيستوس"^(۲) مېردەكەي "ئاگامنمون"^(۳) ي لە كاتي گەرانەوہ لە تراژان^(۴) كوشت. ئورستز^(۵) كوپي ئاگامنمون وكليتمنسترا تۆلەي ئەم تاوانەي بە كوشتنى دايكى كردهوہ. ئەرينيس^(۶) خواوەندی دايكى، كە ئيدي بن كەوتبوو بە بۆنەي ئەم تاوانەوہ، ئورستزي پاون، بەلام ئيدي ئەم كوپە لە لاينە خوا تازەكانى باوكسالارى سەرکەوتوو — ئاپۆلو وئەسینا — پشتیوانى لیدەكرا، ئەوان لە نیو سەرى زیوسدا دروست ببوون نەك لە مندالدانى دايكد!! ناكۆكى سەرەكى لیژدا چيیه؟ لە پوانگەي ياسای دايكسالارییەوہ تەنھا تاوانیك روى داوہ: سەرپیچی لە ياسای پەيوەندی خوينی. ئیرینس، خواوەندی دايك، لە ژنە تاوانبارەكە ناگەریت چوونكە "ئەو پەيوەندی خوينی لە گەل كوژراوہكەدا نەبووہ". خەیانەت بە مېرد ھەرچەندەش ناشیرین بیٔ، ئیرینس بايەخی پینادات، بەلام كە كەسیك لە ياسای پەيوەندی خوينی سەرپیچی بكات، ھیچ پاساودانیكى لۆژیكى ناتوانی تاوانبار لە قصاصی توند وبی بەزەبیانەي سروشت رزگار بكات.

حکومەتی ژنان^(۷) لە ھەریمی خوشەویستی وپەيوەندی خوينی، و "حکومەتی پیاوان لە ھەریمی کاری وشیارانە وبە پلاندايە. سنووری

(۱). Clytemnestra

(۲). Agisthus

(۳). Agamemnon

(۴). Trajan

(۵). Orestes

(۶). Erinyes

(۷). Gynecocracy

حکومەتی ژنان نەزیت، زاوژی وژیان بە پەيوەندی خوینی و خولقاندنە. ^(۱) ئەم سنوورە لە واتایەکی رێک و پێک لە نوسینەکانی باخدا بە کار هاتووە. چەمکی نادیارى سروشت و شیوازی " سروشتی " ژيان شوینی خوێ داووتە وینەى رێک و پێکی دایک و سیستەمیکی یاسایی دایکسالاری کە لە لایەنى ئەزموونییەو شایستەى خستنه روویه.

باخ ئوفن تەنھا بەشداری ئایدۆلۆژیای سروشت تەوهری رۆمانتیست نییە. ئەو یەکیک لە سودبەخشتین بۆچوونەکانی رۆمانتیزمی وەك تەوهری کاری خوێ هەلبژاردووە و لەوێ کە لە فەلسەفەى رۆمانتیکدا یە بەرزتری کردووەتەو وەكاملی کردووە. و ئەو بۆچوونە جیاوازی نیوان نیر و مێیە، کە لە لایەنى چیهی تی ئورگانیک، رۆحی، دەروونی و عەقلى دوو چۆنایەتی بە تەواوەتی لێک جیاوازن. بەم چەمک خولقاندنە، رۆمانتیک (وچەند ئیدەیا لیزمی ئەلمانى) بە توندی لە هەمبەر بۆچوونە بایەخدارەکانی رای گشتی لە سەدەى ۱۷ و ۱۸ بە تايبەت لە فەرەنسا سەری هەلدا.

خالى سەرەکی تیورییەکانی رابردوو لەم رەستەيەدا كۆ دەبیتهو: " رۆح رەگەزى نییە ". لە گەلێك كتيبدا لە سەر پەيوەندی ژن و پیاو لیکۆلینەو کراوە و دەرئەنجامی هەموویان چوون یەك بوو. نیرومى نوینەرى چۆنایەتی گەلێك نین کە بە شیوەیەکی دیاریکراو لە عەقل و ناخدا ریشەیان داکوتايي. هەر جۆرە جیاوازییەکی رۆحی کە

(۱) لە ئەفسانەى خۆرەهلات و خۆراوا

رەنگە لە نىوان ژنان و پياواندا بە دى بکرىت، تەنھا و تەنھا بە گوێرەى پەرورەدە و بارهينانى ئەوان پيناسە کراوە. هەر ئەم ھۆکارەىە کە ژن و پياوى ليک جياکردووە، ھەچەند کە ئەم جياوازی و ناکوکیيانە لە ژيانى کۆمەلایەتیشدا بىت.

وینای کۆن سەبارەت بە دوو رەگەز لە گەل خواستى سیاسىدا پەيوەندىەکی بە تەواوەتى نزیکی ھەيە، کە بە ئەو پەرى پلەى جياوازییەو بە شوێرشى بورژوازی دا رۆليکى گەنگ دەگيرىت. ئەو مەبەستەش ئازادى ژن و یەكسانی کەلتورى، کۆمەلایەتى و سیاسى ئەو بوو. بە باشى دەتوانین ببینین کە چۆن تیورى و ھۆکارى سیاسى لەم بارەىدا پیکەو گونجاون. تیورى یەكسان بوونى ژن و پياو بوو بە بنەماى چاوەروانى ژنان بۆ یەكسانی سیاسى لە گەل پياوان. بەلام یەكسانی ژن و پياو چە بە شیوەى ئاشکرا چە نا ئاشکرا، بەم واتایە بوو کە ژن لە کۆمەلگەى بورژوازی دا وەك پياو. کە واتە چەمكى ئازادى ئەمە نەبوو کە ژن لە کامەل کردن و فراوان کردنى هیـز و تايبەتمەندیەکانى خۆى، کە هیشتا نەناسراو مابوونەو، ئازادە، بە پێچەوانەو ژن ئازاد دەکرا تا وەك پياویکى بورژواى لیبيت. ئازادى " مرويى " ژن لە راستیدا ئازادى ئەو بۆ بوون بە پياویکى بورژوا بوو.

لە گەل فراوانبوونى سیاسەتى کۆنەپەرستانە گۆرانکارییەك لە نىوان دوو رەگەزەكە و "سروشستدا" ھاتە ئاراو. لە سالى ۱۷۹۳ یانەکانى ژنان لە پاريس داخران. تیورى بنەپەتى شۆناسى دەروونى شوینى خۆى دا بەم برۆایە کە لە نىوان دوو رەگەزدا جياوازی بنەپەتى و ھەتايى بوونى ھەيە.

لە بەرھەمە روۆمانتیکەکانی دیکەدا چەمکی جیاوازی بنەرەتی لە نیوان ژن و پیاودا، بە ئاماژە بۆ پرسە میژوویی، کۆمەڵناسی، میتۆلۆژی و فیزیۆلۆژیکەکان، زیاتر تووژینەوادی لە سەر کرا. لەم بەرھەمانەدا، بە پیچەوانە ئیدەیا لیزمی ئەلمانیا و روۆمانتیزمی سەرەتایی چەمکی وشەیی ژن تا پادەیک تووشی گۆران بوو، لەم حالیکدا پیشتر وشەیی ژن واتای خووشەویستی لە میشتکدا بەر جەستە دەکرد و زەواج ولیک نزیکبوونەو گرێدراوی ئەزموونی جەستەیی بوو، ئەم وشەییە وردە وردە بوو بە چەمکی دایک و پەییوهندی لە گەڵ ئەودا گەرانەو بۆ سروشت و ژیاانی پیکەو گونجان لە منداڵدانی سروشتدا بوو.

چەرخی رووناک گەری، نکۆلی لە جیاوازی جنسی لە روچدا دەکرد و لافی یەکسانی نیوان دوو رەگەزی لیدەدا و مرووایەتی لە گەڵ پیاوی بورژوا دا یەکسان دەدیت. ئەم تیورییە ئاماژە بە هەولێدانی ئەو سەردەمە بۆ دانسی ئازادی کۆمەلایەتی بە ژنان و یەکسانی لە گەڵ پیاواندا دەکات. کاتیکی کۆمەلگەیی بورژوازی دەستکەوتەکانی خووی توکمە کردو لە هەلوێستە سیاسییە پیشکەوتووکانی خووی پاشەکشەیی کرد ئیدی پێویستی بە یەکسانی ژن و پیاو نەما، بەلکۆو خوازیاری خستە رووی جیاوازی و ناکوکییە سروشتییەکان بوو. تا بتوانی بنەمایەکی تیوریکی بۆ نایەکسانی کۆمەلایەتی دوو رەگەزەکە لە بەردەستدا بێت. بەلام لەم حالیکدا تیوری نووی لە لایەنی دەروونناسییەو قوولتر دەبوو، هەندیک وشەیی جوان سەبارەت بە

شكۆمەندى ژن بە كار هات كە تەنھا بە مەبەستى پاراستنى پىڭگەكەى
لە پۆستى خزمەتكارى پىاودا بوو.

ھەولەدەم لە لاپەرەكانى داھاتوودا نیشان ىدەم كە بۆچى وچۇن
كۆمەلگەى چىنايەتى بەم شىۋەيە لە گەل حكومەتى پىاوا لە بنەمالەدا
پەيوەند دراوہ. يەكەم: دەبى بلىن كە ھەر تيورىيەك كە جىاوازى
گشتى دوو رەگەز دەخاتە روو، بە توندى پەنا دەباتە بەر پالەوانە
نيرەكان (ياساى چىنايەتى زەنجىرە پلە) يەككە لە ھۆكارەكانى
خۆشەويست بوونى باخ ئۇفن لە بلۆكى محافىزەكاران لەم خالەدا خۆى
دەبىنىتەوہ. بەلام پىويستە بەبىرى بەيىنەوہ كە باخ ئۇفن بە
دۆزىنەوہى بنەماى جىاوازييەكانى نيوان ژن وپىاوا، بە شىۋەيەكى
رادىكال، وبە دۆزىنەوہى بونىادى كەلتوورى وكۆمەلايەتى كۆن كە
تييدا بالا بوونى دەسەلاتى ژن دەبىنرا، بە شرۆفە كردنىكى كۆنە
پەرەستانە لە تيورى خۆىدا سەرکەوتنى بە دەست ھىنا.

يەككە لە لايەنە سەرەككىيەكانى چەمكى رۇمانتيك ئەمەيە كە
جىاوازى نيوان دوو رەگەز وەك ئەو شتەى كە لە كۆمەلگەدا
مەرجى (شەرتى) بوەتەوہ يان وردە وردە كامل بووہ ، نەبوو ، بەلكوو
راستىيەكى بىولۇژىكى لە قەلەم دەدرا كە قەت گۆرپانكارى بە سەردا
نەدەھات. تا رادەيەك بۆ سەلماندى سىروشتى راستەقىنەى
چۆنايەتییەكانى نىر ومى كەمتر ھەولدىراوہ، ھەندىك، كارەكتەرى ژنى
بورژوايان وەك نیشانەدرى، جەوھەرى ئەو لە قەلەم دەدا. ھەندىكى
دىكە تىگەيشتنىكى رووھىيان لە جىاوازى نيوان ژن وپىاوا ھەبوو: بۆ

نمونه " فیخته " له و بر وایه دا بوو که تیڅپرای جیاوازییه‌کان له سهر
 بڼه‌مای جیاوازییه (سروشتیه) کانی هه‌لس و که وتی جنسی نه‌وانه.
 روماننیکه تازه‌کان " ژن " یان به " دایک " بوون له قه‌له‌م دا، به‌لام
 نه‌وانیش له دهر نه‌نجامه گرنه‌کان پاشگه‌ز بوونه‌وه و خه‌ریکی
 توپژینه‌وه‌کانی نه‌زموئی بڼه‌چه‌ی دایکانه، له راستینه‌ی بیولوژیکي
 و میژووی بوون، و به‌م کاره‌وه قولاییه‌کی له راده‌به‌دیریان به‌چه‌مکی
 دایک به‌خشۍ. به‌تایبته باخ ئوفن، هه‌رچه‌ند که خوشی تاراده‌یه‌ک
 پشتی به " سروشتی بوونی " جیاوازی نیوان ژن و پیاو ده‌به‌ست به‌لام
 له هه‌مانحالدا گه‌لێک شتی تازه‌ی دۆزیه‌وه. یه‌ک له‌وانه نه‌مه‌ بوو: که
 سروشتی ژن له " کار " راسته‌قینه‌ی نه‌و له ژیاندا سه‌رچاوه‌ی گرتوه –
 پاراستنی سه‌ره‌تایی منداڵ که کاریکی بیولوژیکیه.

نه‌م راستیه، و راستیه‌کانی دیکه که باسما لیه‌وه کرد، نیشان
 ده‌دات که زور دژواره که باخ ئوفن به روماننیکيکی سه‌ر سه‌خت له قه‌له‌م
 بده‌ین – وه‌ک کلاگس و بوملر که روماننیکيکی سه‌ر سه‌خت بوون. به
 شیوه‌یه‌ک که ده‌بینین له نیوان کومه‌لگای " به‌خته‌وه‌ر " ی دایک سالاری
 باخ ئوفن له گه‌ل ئامانجه‌کانی سوسیالیزم ریژیه‌ک له نزیکي بوونی
 هه‌یه. بۆ نمونه بایه‌خ دان به ئاسایشی مادی مرو‌ف و خوشحالی دنیایی
 یه‌کێک له بیروب‌روا سه‌ره‌کییه‌کانی کومه‌لگای دایک سالاری له قه‌له‌م
 دراوه. له خاله‌کانی دیکه‌ش دا راستینه‌ی کومه‌لگای دایک سالاری، به
 گویره‌ی پیناسه‌کردنه‌کانی باخ ئوفن، گریدانیکی نزیکي له گه‌ل
 ئامانجه‌کانی سوسیالیزم دا هه‌یه و دژی ئامانجه‌کونه میژووییه‌کان له
 قه‌له‌م ده‌درا و تیدا په‌یوه‌ندی جنسی له سوکایه‌تی مه‌سیحیه‌ت به‌دوور
 بوو، خوشه‌ویستی و میهره‌بانی دایکانه یه‌کێک له بڼه‌ما ئاکارییه

دەسلە لاتدارە كانە و زیان گە یاندن بە ھاوچەشن تاوانیکی گەورەیه، لەم
کۆمەلگایەدا هیشتا مولکییەتی تایبەت پێک نەهاتوو.

کیلس کراتز^(۱) تایبەتمەندی کۆمەلگای دایک سالاری بە گەرانەوه
بۆ ئەفسانەیی داری پرمیوه و بەهاری موعجیزە ئاسا وەسف دەکات :
هەر کە پیاوان ئەوانیان کردە مولکی تایبەتی خۆیان دارەکە سیساو
و بەهاریبوو بە گەلاریزان.

باخ ئوفن چەندین جار، نەك هەمیشە، بە بیرمەندیکی دیالیکتیك
خۆی دەنویشت. سرنج بدەنە ئەم ئامارەیه: " تێگەشتن لە چۆنییەتی
حکومەتی ژنان لە ئایینی دیمیتری دا پێویستی بە بایەخ دان بە رهوشی
نالە بارو نەپژاوی سەرەتاییە کە دژی بنەماکانی ژیانە لە ریبازی
"دیمیترا" دا. لەم رووه راستینەیی میژوویی دایک سالاری شاهیدیکە لە
سەر راستینەیی میژوویی "خۆشەویستی ژنان"^(۲). فەلسەفەی باخ ئوفن
لە گەلیک لایەنەوه لە فەلسەفەی هیگل نزیکە:

"بەرزو بۆلند بوونەوهی مروۆ لە تێگەشتنی دایکانە بۆ تێگەشتنی
باوکانە، گرنگترین خالە لە میژوویی پەيوەندی نیوان دو رهگەزدا. ئێمە
لە پشت بەستنی خۆمان لە سەر تایبەتمەندییەکانی باوک جەوهەری
مروۆ لە دیاردەیی سروشت جیادەکەینەوه ولە هەلس وکەوتی بۆلندی
باوکانەدا، ئێمە بوونی مروۆ لە یاسا جەستەییەکانی ژیان بەرزتر
دەکەینەوه."^(۳)

(۱). Kelles Krauz.

(۲) Hetaerism خۆشەویستی ژنان بۆ پیاویکی تر جگە لە میژدەکەیان (یان پەيوەندی

جنسی لە گەل پیاویکی دیکە)

(۳) کتییی ئەفسانەکانی خۆرهلات و خۆراوا لە نویسنی باخ ئوفن.

بی پروای باخ ئۆفن ئامانجی بۆلندی مەوۆ "بەرزبۆنەوہیہ لە ژیانى
خاکى بۆ خوۆشى ئاسمانى بنەماى باوکسالارانە"^(۱). ئەو سەرکەوتنى
بنەچەى رۆحانى بوونى باوک بە سەر بنەچەى مادى دایکدا، کە لە
لایەنى مێژووییەوہ بە زال بوونى رۆم بە سەر خوۆرەلادتدا - بە تايبەت
بە سەر کارتاز و ئورشەلیم دا- دەستەبەر بوو، دەبینیت.

"ئەندیشەى رۆمى ئەوروپای ھاندا کە مۆرى خوۆیان لە سەر ئەم
گۆى زەویيە بدەن. ئەندیشەکە ئەمە بوو: تەنھا یاسای ئازادى
مەعنەوى، نەك یاسای مادى، چارەنووسى خەلک ديارى دەکات"^(۲).

ئاشکرایە کە ناکۆکى قوول لە نیوان ئەو باخ ئۆفنى کە بە
دیموکراسى حکومەتى ژناندا ھەلدەلئى و باخ ئۆفنى ئاریستییوکراسى
شارى "بال" کە دژى ئازادى سیاسى ژنان بوو، بوونى ھەيە. ئەو لە
نموونەيەکدا دەلئى: "گوشار لە سەر بارودۆخ ھەمیشە دیموکراسى
دەکاتە دیکتاتۆرى، ئامانج کۆمار و حکومەتیکە کە لە رێگەى باشتەین
خەلکەوہ بە رێوہ دەچیت، نەك زۆرتەین خەلک". لە ئاستە
جۆراوجۆرەکانیشدا ھەندیک ناکۆکى بەرچاو دەکەوێت. لە ئاستى
فەلسەفیدا بیرو-پروای پروتستانتەکان و ئیدەيالییستەکان دژى
رۆمانتیکەکانە و فەیلەسوفەکانى دیالیکتیک دژى خواگەرا
سروشتگەراکان. لە ئاستى کۆمەلایەتى و سیاسیدا دژە
دیموکراسییەکان دژى لایەنگرى بونیادی کۆمەلایەتى کومونیست-

^(۱) ھەمان سەرچاو

^(۲) ھەمان سەرچاو

دىموكراتىكن. لە ئاكارىشدا، لايەنگرانى ئاكارى پروتستان-بورژوا،
دژى لايەنگرانى رهوشتى كۆمه لايەتەن كە تىدا ئازادى پەيوەندى
جنسى زالە نەك يەك هاوسەرى.

بە پىچەوانەى گلاكس وبوملر، باخ ئۆفن بۆ هاوئاھەنگ كردنى
ناكۆكییەكان ھەول ئادات. ئەم شىۋازە يەككە لە ھۆكارەكانى
خۆشەويست بوونىە لە لايەن سۆسيالىستەكاندا كە بە دواى سەراوبن
بوونى تەواوەتى كۆمە لايىتى و دەروونىدا و دەرووندا دەگەرپن، نەك
رىفۆرم و چاكسازى.

ئاشكرا كردنى ئەم ناكۆكییانە و نەشاردنەويان، پەيوەندى بە
ھەل و مەرجى دەروونى و ئابوورى ژيانى باخ ئۆفەنەو ھەيە. فراوانى
رەھەندى مۆيى و عەقلى ئەو جىگای سرنج و بایەخە، بەلام لايەنگرى
ئەو لە دايكسالارى رەنگە لە گریدراوى لە رادەبەدەرى ئەو بە دايكى
سەرچاوە بگريئت. باخ ئۆفن تا تەمەنى ۴۰ سالى - تا مردنى دايكى -
زەواجى نەكرد. ديسان مىراتيىكى ۱۰ مليون دۆلارى بوو بە ھۆى ئەو ھى
كە لە ھەندىك لە ئامانجەكانى بورژوازى دوربکەوئتەو، ئەم دور
كەوتنەو ھەيە پئويستىيەك بوو بۆ لايەنگرانى دايك سالارى. لە لايەكى
ترەو ھەم كورە دەولەمەندەى خەلكى بال بە شىۋەيەك لە سەنگەرى
نەريتى باوكسالارانەى خۆىدا جىگير ببوو كە نەيدەتوانى جگە لە
ئامانجە نەريتيەكانى پروتستان- بورژوا بىر لە ھىچ ئامانجىكى دىكە
بكاتەو. رۆمانتيكە نوئىكان، وەك شولر، گلاكس، بوملر، تەنھا باخ
ئۆفنيىكان دەدەيت كە دژە عەقل، مل كەچ بە سروشت و ياساى
تايبەتى بەھا سروشتگەراكانى گریدراوى پەيوەندى خويىنى و خاكى

برەودار بوو. ئەوان پرسى ناكۆكىيەكانى باخ ئۆفنىان بە شروڧەكردنىكى يەك لايەنەى تيورييەكانى چارە سەرکرد^(۱).

^(۱) كلاگس كە خۇگەرايى بۆرۇخ بە زيانبار دەزانى پرسەكە بەم جۆرە دەخاتە روو كە ئامۇزگارايىيە سروشتگەرايانەكەى باخ ئۆفن ناوك وسەنتەرى ئەندىشەكانى ئەوە وئىدەياليزمى پىرۇتستانى ئەو لاوەككيە. بوملر كە شروڧەكەى كلاگسى بە لاوە پەسەندە ، زياتر ئەندىشەى باخ كەم وكورت وناشيريىن دەكات، لە حالىڭدا كلاگس لانى كەم باخ ئۆفنى دژى پىرۇتستان ودرژە ئىدەياليزم دەيىنى، بوملر لە پوانگەى باوكسالارانەى ئەووەو بەسەكەى دەستپىكردوۋە وگىرنگىرەن كارى باخ ئۆفن بە لاوەكى وكەم بايەخ لە قەلەم دەدات. واتە گوتە مېژوويى ودررووناسانەكانى ئەو سەبارەت بە دايكسالارى، وروخسارى ژن وەك بازنەى سەرەكى پەيوەندى نيوان زۆربەى ئورگانە شارستانىيەكان رەد دەكاتەو. لە روانگەى بوملرەو نەبوونى نەريىتى يەك ھاوسەرى لە دەستپىكى مېژوويى مرقۇايەتى گوماناويىيە ودايكسالارى وەك راستىنەيەكى مېژوويى، بابەتتىكى لاوەككيە:

"گرنگى ئايىنى پەرەستش كردنى خواوەندى خاك بۆ تىگەيشتن لە سەردەمەكانى بەر لە مېژوو هېشتا وەك خويەتى، تەنانتە ئەگەريش بسەلمىت كە قەت دايكسالارى هيندو.ئەوروپى بوونى نەبوو. شروڧەكانى باخ ئۆفن بە تەواوۋەتى لە دۆزراوۋە زانستىيە كانى ئاكار وزمان ناسى سەربەخويە، چوونكە لە سەر بىنەماى تيورييە مېژوويى وكۆمەلناسىيەكان نىيە...بىنەماى فەلسەفەى مېژوويى باخ ئۆفن لە سەر زانىارى مېتافىزىكى وى دامەزراو. قوولى ئەم زانىارىيە خالى سەزەككيە. دەتوانىن بە ئاسانى لە ھەلەى ئەو لە فەلسەفەى كەلتور(ھەلە كۆمەلناسىيى و مېژوويەكانى) تىبگەين. توڭزىنەوۋەيەكى زانستى بە تەواوۋەتى دوور لە ھەلەيە، شتىك بۆ راستكردنەوۋە ھەلەبى ناھىيلىتەو، بەلام دەرئەنجامىكى بە نىرخىش بە دەستەوۋە نادات. ئەفسانەكانى خۇرەلەت وڧوراوا).

باخ ئۆفن بە گرېندانى پېشكەوتنى سەرەتاي مرقۇايەتى بە ژن لە تيورى خۇيدا زىدەرەويى كرد، بوملر دەلئ: ئەمە تيورييەكى درۆينەيە. بابەتى گرنگ تىگەيشتن لە دايك وەك دياردەيەكى گرنگى دەروونى وكۆمەلەيەتى نىيە، بەلكوۋ بالاوونى ئايىنى دايكە كە باخ ئۆفن لە رىنگەى ئەووەو ئاگاھى مرقۇايەتى، بە تايبەت فەلسەفەى مېژوويى، بەھىز ودرەولەمەند كردوۋ. ئەگەر بوملر ئارەزۇ جنسىيەكان وەك مۇدىلىكى خۇرەلەتى مەحكوم دەكات جىڭاى سەرسوپمان نىيە، لە حالىڭدا باخ ئۆفن وەك ئامازەيەكى سەرەكى دايك سالارى لە قەلەمى دەدات، بى پەرەدەيى ئەو لە پرسە جنسىيەكان بى گەردى ئەو بىيان دەكات.

سوسىيالىستەكانىش دان بە عىرفانى باخ ئۆفنى دادەنن، بەلام
زىياتر بايخ دەدەنە باخ ئۆفنى دەروونناس
ونەتەوناس (ئەتنولوژیست)^(۱).

فردرىك ئەنگلس، زىياتر لە ھەر كەسىكى دىكە لە سەدەى ۱۹دا
كارەكانى باخ ئۆفنى ناساند. ئەو لە كىتەبەكەى خۆى بە ناوى "
بەنچەى بنەمالە ومولكىيەتى تايبەت و دەولەت " جەخت دەكاتەو كە
مىژووى بنەمالە لە مافى دايكى مەبەستى ئۆفنەو دەست پىدەكات.
ئەنگلس لە پىگەى ئىدەيالىستى ئۆفنى، كە دەلى: پەيوەندىيە
كۆمەلەيەتتەكان لە ئايىنەو سەرچاوە دەگرىت رەخنە دەكات و دەلى:
" بەلام ھىچكام لەمانە لە گرنگى كارە سەرەتايىيەكانى ئەو كەم
ناكاتەو. ئەو يەكەمىن كەس بوو كە پەيوەندى جىنسى دەرەو
ياساوریسای لە شوینى پەيوەندى سەرەتايى نادىار ولىل دانا. باخ
ئۆفنى دوپاتى دەكاتەو كە ئەدەبىياتى كلاسكى كۆن نیشان دەدات كە
بەر لە يەك ھاوسەرى شىويەكى دىكە لە نىو یۆنانى وئاسىايەكاتدا
باو بوو. لەو بار و دۆخەدا نەتەنھا پىاو لە گەل زىياتر لە يەك ژن
پەيوەندى ھەبوو، بەلكو ژنانىش لە گەل زىياتر لە يەك پىاو پەيوەندى
جىنسىيان ھەبوو و ئەم كارە پىچەوانەى ئاكارى گشتى ئەو سەردەمە
نەبوو. دىسان ئەو نىشانى داو كە مىندالان ناو نازناويان لە
دايكىانەو وەرگرتوو نەك لە باوكەو، ئەم ھىلە تايبەتە تا ماوەيەكى
دریژخايەن وەك خۆى مايەو - تەنانەت لە سەردەمى يەك ھاوسەرىشدا
كە باوك ناسراو بوو، ئەم پىگە سەرەكىيەى دايك، كە تەنھا بەرپرسى "

(۱). Ethnologist

بئى قەيد ومەرجى " مندال بو، بۇ دایکان و "هەروەها ژنان" لە پوانگەى
کۆمەلایەتییهو پینگەیهکی باشتر وبالآتري خولقاند که تا هەنووکە
برەوى ماوه. باخ ئۇفن ئەم تیورییه بە پاشکاوی بەیان ناکات، چوونکه
تایبەتمەندى عیرفانى ئەو ریگەى پینادات. بەلام ئەو خولقینەرى ئەم
تیزیه که لە سالى ۱۸۶۱دا هەنگاویکی شوپرشگەرانه لە قەلەم دەدرا".

شانزە سال دواى ئەو لويس مۆرگان، ئەکولوژیستی ئەمریکی،
بونیا دیکی کۆمەلگای دایکسالاری دیکەى خستەروو وشيوازیکى بە
تەواوەتى جیاوازی لە باخ بە کار هیئا. مارکس و ئەنگلس کتیبەکەى
ئەویان بە ناوی "کۆمەلگەى دیرین" بە وردی لیکدایهوه و ئەم کتیبە
بوو بە بنەمای کتیبەکەى ئەنگلس سەبارەت بە بنەمالە.

ئەنگلس لە شروقه کردنیك سەبارەت بە دۆزینەوهى بنەمالەى
دایکسالاری لە لایەن مۆرگانەوه بەم شیوهیه دەدویت "گرنگى
دۆزینەوهکەى مۆرگان بۆ سەردەمى بەر لە میژوو هاوسەنگى
تیورییهکەى دارقین سەبارەت بە کاملبوونى بیولوژیک و تیورییهکەى
مارکس سەبارەت بە ئابوورى سیاسیه". ئەنگلس بەم قسەى خۆیه
ریز و پیزانینى لە رادەبەدەرى بۆ مۆرگان دەردەبریت: "بنەمالەى دایک
سالاری بوەتە تەوهریک که تیکپرای زانست و ئاگاھى ئیمە بە دەورى دا
دەسوپیتەوه. هەنووکە دەزانین که دۆزینەوهکانى خۆمان لە کویدا بە
کار بهینین وچۆن ریک و پیک و ریزبەندیان بکهین".

دۆزینەوهى دایکسالاری تەنها ئەنگلسى نەخستە بن
کاریگەرییهوه. مارکسیش هەندیک تیبینى رەخنەگرانەى لە خوى بە
جیهیشت که دواتر ئەنگلس لە نوسینەکانى خوى دا بە کارى هیئان.

بەنەرەتى كىتەبى پەرۋىشى ^(۱) "بېبىل" بە ناۋى "ژن وسوسىيالىزم" لە سەر تىۋرى دايك سالارى دامەزراۋە . ھەرۋەھا زاۋەكەى ماركس بە ناۋى (پۇل لافارك) ^(۲) كىتەبىكى سەبارەت بە ژن بە ناۋى "رۇلى رىزدارى ژن لە كۆمەلگە سەرەتايىيەكاندا لە گەل پۇستى پارىژگارى كردن وپەبەنى رىۋرەسمە ئايىنىيەكان، لە ئەستۇگرتنى ئەم رۇلە لە داھاتوودا "ھەيە. كلس كروتز دەلى باخ لە رىنسانسى بورژوا توۋىكى بە نرخی رىنسانسى شۆرشگەرەنى نوۋى ۋە دەست خست: رىنسانسى جەۋھەرى كومونىزم.

بەنەماى يارمەتى دانى سوسىيالىستەكان بۇ تىۋرى دايك سالارى چىيە؟ يەكەمىن ھۆكار، بە ھەمان شىۋە كە پىشتەر سەبارەت بە رۇمانتىكەكان شىۋقەم كرد، دورى سۆزدارى ئامانجى ئەوانە لە كۆمەلگەى بورژواى. باخ ئۇفن ئامازە بە رىژەى بوونى پەيوندى كۆمەلەيتى سەردەمى خۇى دەكات، وجەخت لە سەر ئەۋە دەكاتەۋە كە يەك ھاۋسەرى قەت ئورگانىكى ھەمىشەى "سروشتى" نىيە. ئەم بۇچوونە تەنھا لە لايەن ئەۋ تىۋرى وچالاكى سىياسىيەۋە پىشۋازى لىدەكرىت كە لە گۇپرانكارىيە بەنەرەتايىيەكانى كۆمەلگەى ھەنوۋكە پىشتىۋانى دەكرد. لە ھەلوۋىستى سىياسى باخ ئۇفندا ئەمە خالىكى نادىار وليلە:

"پەيۋەندى دايكانە بە شىۋەيەكە كە ناتۋانرىت چاپۋىشى لى بىكرىت ۋە شىۋەيەكى گەرم وگۇر بە بەنەچەى سروشتى مروۋ ۋە پىگەى

^(۱) F.A. Bebel سوسىيالىست ونوسەرى ئەلمانى (۱۸۴۰-۱۹۱۳)

^(۲) . Paul Lafargue

بَلَندى مَرُوى پەيوەند دراوہ کە زۆربەى خەلک وەك پەرنسىپى سەرەكى کارەکان چاوى لێدەکەن. ئەم لافە کە لە سەرەتای بوونی مەوقدا پەيوەندى بى مەرج و قوول لە نىوان دوو رەگەزدا بوونی ھەبوە ، پيشبينىيەكى ھەلە و بپھودە لە قەلەم دەدرا. چە کەسێک ئەم تيورييە گشت پەسەندە قەبوول ناکات تا لە بیرەوہرى شەرمەزارکەرى سەردەمانى سەرتايى ئاسودە ببیت؟ بەلام بەلگە ميژووييەکان ئيمە لە ملکەچ بوون بە لە خوڤايى بوون و خوڤەرەستى، لە دودلى لە پيشکەوتنى ھيىدى و دژوارى مەوق بەرەو ريوەسمى زەواج رزگار دەکات. ^(١)

ديسان ناوەرپۆكى تيورى داىکسالارى، بە پيداگرى لە سەر ريژەيى بوونی شادەمارى کۆمەلگای پورژوازی، لە لایەن مارکسيستەکانەوہ بايەخى پيدرا. چونکە يەکەم: سەردەميکى دۆزيبووە کە تیدا ژن سەرچاوەى دەسەلات و سەنتەرى کۆمەلگا بوو ، نەك کەنيزى پياو و کالايەك بۆ فرۆشتن، ئەم پيگەيە پشتيوانىيەكى گرنگ لە ھەولدانى ژن بۆ ئازادى سياسى و کۆمەلایەتى بوو. خەباتى گەورەى سەدەى ١٨ يەم دەبوايە خەلکێک وەك بەلگە کەلکیان لى وەر بگرتبايە کە بۆ بونیادنانى کۆمەلگەيەكى بى چين ھەولیان دەدا.

بونیادی کۆمەلگای باوکسالارى لە لایەن پابەندیيە کۆمەلایەتى - دەررونيیەکانەوہ، پەيوەندیيەكى نزیک لە گەل تايبەتمەندى چينايەتى کۆمەلگەى ھەنووکە ھەيە. ئەم کۆمەلگەيە تا رادەيەكى زۆر، لە سەر ئەساسى خواستە دەررونيیە تايبەتەکان دامەزراوہ کە بەشيکیان لە

^(١) لە ئەفسانەکانى خۆرھەلات و خۆراوا

وروزيىنەرە ناوشيارەكاندايە، ئەم خواستانە ناشيرىنى روالەتى ئورگانى
 حكومەتى كامىل دەكەن. بىنەمالەى باوكسالار يەككە لە گىرنگىر
 ھۆكارەكانى دروستبوونى ھەلسەكەوتە دەروونىيەكان وپارىزگارى
 مانەوھى كۆمەلگەى چىنايەتییە.

ھەنووكە دەچمە سەر گىرنگىر بابت. لىرەدا لە گەل كۆمەلگەى
 سۆزدارىدا سەرقالىن كە تايبەتمەندىيەكانى برىتىن لەم توخمانەى
 خوارەو: گىردانى سۆزدارى بە ھىزى باوك، تىكەلاويىكە لە دلەراوكى
 كان، خۆشەويستى ونەفرەت، مىنىكى بالاي بەھىز و دوگم، كە ئەرك لە
 سەرەوھى شادى وخۆشحاللى دەبىنىت، ھەست بە تاوان كە لە ناكۆكى
 نىوان خواستەكانى مىنى بالاي پىويستىيە راستەقىنەكان دروست
 دەبىت و كارىگەرىيەكى تەسلىم و ملەكەچ بوونە لە ھەمبەر
 سەرچاوەكانى دەسلەلات. ھەر ئەم ھەل و مەرجە دەروونى --
 كۆمەلەيەتییە كە بىنەمالەى لە ئاستى جىھاندا پابەند (يان لانى كەم
 پشتىوانىكى گىرنگى) كۆمەلگە لە قەلەم داو، ودىسان ھەربەم
 بۆنەيەو كە ناپەزايەتى تيورىك لە ھەمبەر كۆمەلگە، وەك تيورى باخ
 ئوفن، پشتىوانى بىرمەندانى سوسىيالىستى بە دەست ھىناو.

لە بەشە گىرنگەكانى پرسى ئىمە وئىنەيەكە كە باخ ئوفن و مۆرگان لە
 تايبەتمەندىيەكانى پەھىوھەندى كۆمەلەيەتى، دەروونى، ئاكارى
 و سىياسى باوكسالارى كىشاويانە. لە حالىكدا باخ ئوفن بە
 نازەھەتییەو سەيرى قۇناغە سەرەتاييەكانى رابردو و دەكات و بە لە
 ناو چو و لە قەلەمىيان دەدات، مۆرگان لە قۇناغىكى سەروتر لە
 شارستانى دەدوئىت كە لە پوانگەى ئەوھوھ لە داھاتوو دا پەيدا
 دەبىت: "دەركەوتنى ئەو شارستانىيە وەك گەرانەوھى بىنەمالەى
 دىرىنە، (بىنەمالە لە رۆمى دىرىن) لە گەل ئازادى، براىەتى و يەكسانى
 لە ئاستىكى بەرزتردا." باخ ئوفن خۆى ئەم ئامازانەى ئازادى، براىەتى

و یەكسانییه كه دەبوايه له كۆمه‌لگه‌ی دایكسالاری دا هه‌بوايه، بئه‌مای زالّ به‌ سه‌ریاندا نه‌ك دلّه‌راوکی و ملکه‌چ بوون، به‌لکوو خۆشه‌ویستی و میهره‌بانی به‌ روونی وه‌سف ده‌کات^(۱).

^(۱) په‌یوه‌ندی دایك و منداڵ سه‌ردیڤی تیکرای كه‌لتوره‌كان، هه‌ر چاكه‌ وه‌ر لایه‌نیکی به‌ شكۆی ژیانه. ئەم په‌یوه‌ندییه‌ له‌ دونیای زۆلم و زۆردا وه‌ك یاسای ئاسمانی، خۆشه‌ویستی، یه‌كبوون و ناشتی و ئاسوودیه‌یه. ژن به‌ په‌روه‌ره‌ كردنی منداڵی خۆی، به‌ر له‌ پیاو فیڤی به‌لاو كردنه‌وه‌ی خۆشه‌ویستی بۆ ده‌روه‌یه‌ی چوارچێوه‌ی خۆی و كه‌سیکی دی ده‌ییت، و تیکرای چاكه‌ خولقینراوه‌كانی خۆی له‌ پیناو پاراستن و كاملكردنی بوونی ئه‌و به‌ كار ده‌یینیت. ژن له‌م قوناغه‌دا مه‌خزه‌نی فهره‌نگ، خێرخوازی، فیداكاری، خۆشه‌ویستی ژيان و خه‌می مردنه. ئه‌و خۆشه‌ویستییه‌ی كه‌ له‌ بوونی دایكیه‌وه‌ به‌لاو ده‌ییته‌وه‌نه‌ته‌نها توند به‌لکوو ته‌واو وه‌هایه‌... چونكه‌ بئه‌چه‌ی باوکی له‌ زاتی خۆی دا سنوور ده‌خولقینیت و بئه‌چه‌ی دایکی ته‌واوه، كه‌واته‌ بئه‌چه‌ی باوکی گروپه‌لێکی دیاریكراو له‌ خۆده‌گرت، به‌لام بئه‌چه‌ی دایکی وه‌ك ژیانی سروشت سنوور نانا‌سیت. وینای زه‌ینی دایك هه‌ستی براهه‌تی گشتگیر له‌ زه‌ینی هه‌موواندا دروستده‌کات كه‌ به‌ فراوانبوونی باوكسالاری له‌ ناو ده‌چیت. بئه‌ماله‌ به‌ گوێزه‌ی حه‌قی باوك ئورگانێکی داخراوه، به‌لام بئه‌ماله‌ی دایك سالار خاوه‌ن تابه‌ته‌نده‌ی گه‌لێکی ته‌واوه‌ كه‌ له‌ سه‌روێ تیکرای كه‌مالاته‌وه‌یه‌ و ژیانی دایكانه‌ له‌ رێگای ژیا‌نیکی بڵندتری مه‌عنه‌وییه‌وه‌ بئ وینه‌ ده‌ییت. منداڵانی هه‌ر ژنێك وینه‌ی له‌ ناو نه‌چووی، دیمیت، خواوه‌ندی به‌ره‌مدان، به‌ منداڵان، براهیان و خۆشكان ده‌به‌خشیت، نیشتمان ته‌نها براهیان و خۆشكان ده‌ناسیت و تا رۆژێك كه‌ فراوانبوونی سیسته‌می باوكسالاری یه‌كبوونی جه‌ماوه‌ر له‌ ناو به‌ریت و بئه‌چه‌ی ناكۆکی له‌ با‌تی ئه‌و سه‌قامگیر بكات.

كولتوره‌كانی دایكسالاری، ده‌ركه‌وتن و ته‌نانه‌ت رۆژه‌ندی گه‌لێکی حه‌قو‌قی له‌م لایه‌نه‌ی بئه‌چه‌ی دایكسالاری ده‌خه‌نه‌روو. بئه‌چه‌ی یاسكراو بئه‌ما و بئه‌ره‌تی ئازادی و یه‌كسانی ره‌های نیوان خه‌لكی دایكسالار، خۆشه‌ویستی بۆ هاو‌ره‌گه‌زه‌كان و سنووربه‌زاندنه. ریشه‌ی هه‌ستی ده‌ستخۆشی ئامیزێ نزیک و خزمایه‌تی، هاودلی، كه‌ سنوورنا‌ناسیت و تیکرای ئه‌ندامانی نه‌ته‌وه‌یه‌ك به‌ یه‌كسانی له‌ ئامیز ده‌گرت، له‌ هه‌مان بئه‌چه‌ی دایكسالاریدا‌یه. ولاته‌ دایك سالاره‌كان به‌وه‌ به‌ ناو بانگن كه‌ كه‌ شه‌پ و ململانێیان نییه‌. خه‌لكانی دایك سالارمه‌نج و ئازاری مرو‌ف و ته‌نانه‌ت گیانله‌به‌رانی دیکه‌ش به‌ تاوان ده‌زان. روخساریکی دلسۆزی مرو‌یی، ته‌نانه‌ت له‌ په‌یکه‌ره‌ میسرپه‌ه‌كانیشدا، ئاماژه‌ به‌ دونیای كه‌لتووری دایكسالاری ده‌کات.

(باخ ئوفن، ئه‌فسانه، ئایین و مافی دایك)

رۆلى جىدى سرنجدان بە رازى بوونى پىياو لە كۆمەلگەي دايكسالارى دا ھۆكاريكى دىكەي پيشوازي سوسيالىستىكانە لە باخ ئۆفن، ھەرچەند كە لە ئاستى تيوريكدا ئەم ماتريالىزمە سروشت گەرايانە، گرڭدراوى فيداكارى ووزەي دايك بۇ باشتىر كوردنى ژيانى پىياو، لە گەل ماتريالىزمى دىيالىكتىكدا ناكۆكى بنەپەرتى ھەيە، بەلام ناوەرپۆكى چيژ گەرايىھەكى كۆمەلەيەتتەيە كە ھۆكاري قەبوول كوردن لە لايەن سوسيالىستەكانە روون دەكاتەو.

باس كوردنى چەند خاالىكى گشتى سەبارەت بە بنەچەي ئازادى تەواوھەتى پەيوەندى جنسى، كە باخ بە كۆمەلگەي سەرھەتايى لە "حكومەتى ژناندا" گرڭى دەدات پيويستە. ھەلبەت ئەگەر بگوترييت سنووردارى لە پەيوەندى جنسى بە شيۆەيەكى رەھا تايبەتمەندى كۆمەلگەي چىنايەتتەيە وپەيوەندى جنسى ئازاد كە مەبەستى باخ ئۆفە تايبەتە بە كۆمەلگەي بى چىن ھەلەيە. ديسان ئەو رەوشتەي كە چيژى جنسى بە شتىكى خراپ وبى كەلك دەزانيت رۆلىكى گرنگى لە پاراستنى كۆمەلگەي چىنايەتتەيە ھەيە. ھەر ھيژىر وناپەزايەتى دەربريىنك كە لە ھەمبەر ئەم رەوشتە ئەنجام بدرييت وەك ھيژىر كوردنە سەر تيوريەكەي ئۆفن دەبييت بە ھۆكاريكى دىكەي خۆشەويست بوونى ئەو لە نيوان سوسيالىستەكاندا.

ئارەزو جنسىيەكان پيگەگەليكى سەرھەتايى بە ھيژىر بۇ چيژو خۆشى دابىن دەكەن. ئەگەر دەرھەتى پيبدرييت تا ئاستى ھەرە بەرز (كۆتايى) بۇ گەشەي كەسيەتى مروق فراوان دەبييت، نەك بە مەبەستى كوتەرپۆلى جەماوەر سنووردار بكرىتەو، دەر كەوتنى

خواستى توندى سەبارەت بە دامرکاندى خواستەکانى دىكەى ژيانى لىدەكەويىتەو. بۇ ئەوھى دامرکاندى ئەم ئارەزۇيانە تەنھا بە دەرفەتى مادى مومكىن دەيىت، لەم رووۋە دەيىتە ھۆى پەرژ وىلاو بوونى سىستەمى كۆمەلەيتى. كاريكى كۆمەلەيتى دىكەش لە چوار چىۋەى دامرکاندى جنسىدا بوونى ھەيە. مادام كە دامرکاندى بى سنوورى ھەستى جنسى تاوان لە قەلەم دەريىت، لە خالىكدا كە ئارەزۇى سىكسى ھەمىشە چالاكە، بەر بەستە ئاكارىيەكان دەبنە سەرچاۋەى دروستبوونى تاوان كە بە زۆرى ناوشيارانەيە وياخود دەگويزىتەو بۇ زەمىنەكانى دىكە.

ئەم ھەست بە تاوانە لە لايەن كۆمەلەيتىيەو گىرگە، و ئەويش ئەمەيە كە ئازار دىتن لە تاوانبارى، ۋەك سزا تاقى دەكرىتەو نەك ئەوھى بە كەم و كۆپى كۆمەلەيتىيەو گىربدرىت. ھەست بە تاوان بە ناچارى ترسى سۆزدارى لىدەكەويىتەو: بەر بە لاۋى فيكرى - بە تايبەت رەخنەگرانەى - خەلك سنووردار دەكاتەو، بەلام لە باتى ئەو گىردانىكى سۆزدارى سەبارەت بە ئاكارى كۆمەلەيتى دروست دەكات. ئەم خالە كۇتايىش زىاد دەكەم كە تويژىنەو دەروونشيكارىيەكانى تاك نىشانى داۋە كە سەركوت كردن يان قەبوول كردنى دامرکاندى ئارەزۇى جنسى كاريگەرييەكى گىرنگى لە سەر پالەنرەكان و كاراكتەرى مۇۋەھەيە.^(۱)

(۱) بگەرىنەو بۇ بىرگەى ۸

مەرجى كاملبوونى "كاراكتەرى زاۋىيى" بى بەش نەبوون لە پەيوەندى جىنسىيە، چوونكە بى بەشبوون دەبىتتە ھى دابەزىنى كاملبوونى تاك. يەككە لە چۆنايەتتىيەكانى گرىڧراۋى كاراكتەرى زاۋىيى سەربەخۋىي دەروونى ۋىكىرىيە، گىرنگى چۆنايەتى كۆمەلەيتى ئەۋ پىۋىستى بە جەخت كىرەنەۋە نىيە. لە لايەكى ترەۋە سەركوتكىردنى ئارەزۋى جىنسى زاۋىيى توندبىۋنەۋەدى خواستە غەرىزىيەكانى، ئانال، سادىستىك ۋە ھاۋا پەگەزبازى شارۋەدى لىدەكەۋىتەۋە، كە لە بنەماي غەرىزى كۆمەلگەي ھەنوۋكەيىدا گىرنگىيەكى حاشا ھەلنەگى ھەيە.

بارودۇخى تويژىنەۋەدى ھەنوۋكەيى لە سەر دايكسالارى ھەر چىيەك بىت، بە دلنەيىيەۋە بونىاد گەلىكى كۆمەلەيتى بوونىان ھەيە كە دەتۋانين دايك تەۋەر ناۋزەدى بىكەين. ۋەگەر بمانەۋىت لە بونىادە كۆمەلەيتىيەكانى ھەنوۋكە ۋگۇرپانكارىيەكان تىبگەين، دەبى بە دۆزىنەۋەكانى ھەنوۋكە ۋداتۋى ئەم تويژىنەۋانە بايەخ بدەين. ھەۋلەدان ۋپاكىشانە لىبىدۋىيەكانى مەۋقەيەككە لە "ھىزە بەرھەم ھىنانەكانى" كۆمەلگەيە. بە بۆنەي نەرمبوون ۋگۇرپانكارى، ئەم ھىزانە دەتۋان بە شىۋەيەكى بەرچاۋ خۇيان لە گەل بارودۇخى كۆمەلەيتى ۋئابوورى ھەيى ھاۋئاهەنگ بىكەن- ھەرچەند ئەم ھاۋئاهەنگىيەش سىنۋوردەر. بونىادى دەروونى ئەندامانى گروپكى كۆمەلەيتى ئامازە بە پىشتىۋانى حاشا ھەلنەگىر بۇ سەقامگىرى كۆمەلگە دەكات. ھەلەت ئەم بونىادە تا كاتىك پىشتىۋانى لە سەقامگىرى دەكات كە ناكۆكىيەكانى نىۋان بونىادى دەروونى ۋھەل ۋمەرجى ئابوورى

شاراوه نەبیّت، کە لەو حالەتەدا هیژە دەروونیەکان یان سیستەمی
هەیی سەراو بن دەکەن، یان لە ناوی دەبن. دەبی لە بیرمان نەچیّت کە
بونیا دەروونیەکانی کۆمەلگە جوړاوجۆرهکان دەتوانن لە گەل
یەکدی جیاوازی یان تەنانەت لە هەمبەر یەک بن، ئەم جیاوازی یان لە
هەمبەر یەک بوونە گریډراوی پرۆسە کۆمەلایەتییه.

هەر چەند کە تاک، بە بۆنە ئەزموونەکانی ژیان و ئورگانه
تایبەتییهکان، لە لایەنی دەروونییهوه لە گەل ئەندامانی دیکە
گروپەکە خۆی جیاوازه - بە تایبەت لە سەردەمانی سەرەتایی
ژیاندا - بە لām بەشیکی گەورە لە بونیادی دەروونی ئەو بەرهەمی
هاوناھەنگی لە گەل پێگە چینی خۆی وکۆمەلگەیهکە کە تیدا دەژی.
زانایاری سەبارەت بەو ھۆکارانە کە بونیادی دەروونی چین یان
کۆمەلگەیهکی تایبەت دیاری دەکەن، وزانیاری ئێمە سەبارەت بە "
هیژە بەرهەمەینەرە" دەروونییهکان کە لە کۆمەلگایە کدا بە شیوہیهکی
دیاری کراو کار دەکەن، لە ئاگامی وزانیاری ئێمە سەبارەت بە بونیادی
ئابووری وکۆمەلایەتی زیاترە. یەکیک لە ھۆکارەکانی ئەم کارە ئەمەیه
کە توێژینەرەکانی ئەم پرسیانە خۆیان کەوتونەتە نیو چوارچێوەی
بونیادی دەروونی کۆمەلگە خۆیان، لەم رووه تەنھا لە شتیکی تی
دەگەن کە لە خۆیان دەچیّت. ئەوان بە ھەلە بونیادی دەروونی خۆیان
وکۆمەلگە خۆیان بە "سروشتی مروؤ" لە قەلەم دەدەن، و ئەمە لە
بەر چاوا ناگرن کە لە ژێر ھەل و مەرجی کۆمەلایەتی جیاوازا
بونیا دەکانی ھەلچوونگەلیکی بە تەواوەتی جیاوازا، وەک هیژە
بەرەمەینەرەکان خەریکی کارکردن ویاخود دەتوانن کار بکەن.

كۆمەلى باوكسالار بونىيادىكى دەروونىيە كە پەيۋەندى مندال لە گەل باوك لە ناۋەندى ئەو كۆمەلەدا جىدەگرىت. فرۆيد لە تويژىنەۋەى خۇى سەبارەت بە گرىى "پوزوتىقى" ئۇدىپ يەكك لە لايەنە جىدىيەكانى ئەم بونىيادەى ئاشكرا كرد، ھەرچەندە لە كاملبونىدا زىدەرەۋى كرد چۈنكە لە گەل كۆمەلگەكەى خۇيدا بە گوڭرەى پىۋىست نىك نەبوو. نىازى جنسى كوپكى مندال، كە ەك يەكەمىن ژن سەيرى دايكى دەكات، دەبىتە ھۇى ئەۋەى كە ەك رەكەبەرىك سەيرى باوكى بكات. بەلام لە بنەمائەى باوكسالارىدا، باوك بە سەر ژيانى مندالدا زالە. جگە لە نەبوونى دەرفەتى فیزیۆلۇژىكى لە پراكتىزە بوونى داخووزىيەكانى مندال، رۇلى دوو پىۋەرە بوونى باوك (رەكەبەر ۋە سەلەتدارى ژيان) ھەستىكى دىكەش لە مندالدا دەوروزىنىت كە فرۆيد ئامازەى پىكردوۋ: ئارەزۋى مندال بۇ جىگىرى باوك، ھەستى يەكسانى لە گەل باوك، لە ئەۋدا دروست دەبىت. مندال تايبەتمەندى دەروونى باوك ۋەردەگرىت تا ئەو شىۋىنەى كە باوك دەبىتە سەرچاۋەى تەلقىن ۋە فەرمانە ئاكارىيەكان وتايبەتمەندىيە ۋەرگىراۋەكان لە باوك دەبىتە ئامرازىكى بەھىز بۇ دروست بوونى وىژدان. بەلام بۇ ئەۋەى ئەم پرۇسەيە تا رادەيەك سەرگەۋتنى بە دەست ھىناۋە، دەر ئەنجام رەكەبەرايەتى كوپى مندال لە گەل باوك دوولايەنە بوونى خواستى سۆزدارى ئەۋى لىدەكەۋىتتەۋە. لە لايەكەۋە خوازىارى مېھرەبانى باوكە ۋە لايەكى ترەۋە كەم تا زۆر بە ئاشكرا سەرپىچى دەكات.

کۆمەلى باوکسالاری بەو پرۆسە دەروونییە دروست دەبیت کە لە باوکدا بوونی ھەیە. باوک لە لایەکەوە ئیرەیی بە کوپەکەى دەبات چوونکە دەبینیت لە بەراورد لە گەل کوپەکەى ژيانى ئەم بەرەو کۆتای دەپوات، بەلام ھۆکاری سەرەکی ئەم ئیرەیی بردنە مەرجی کۆمەلایەتیە: بەم واتایە کە ژيانى منداڵ تا پادەیک ناچاری تیدا نییە. ناشکرایە کە بەر پرسیارەتى باوکیتى، ھەر چەندە قورستر بیت ئەم ئیرەیی بردنە زیاترە.

ھۆکارە گرنگە کۆمەلایەتى و ئابووریەکانیش ھەلس وکەوتى کوپ سەبارەت بە باوک دیاری دەکەن. بە گۆیڤەى پینگە و ھەل و مەرج، کوپ یان میراتگەرى سەرمايەى باوکە یان پشتیوانى ئەو لە کاتى نەخۆشى و سەردەمى پیریدا. کوپ جوڤە سەرمايەگوزارییەک لە قەلەم دەدریت. لە پوانگەى ئابوورییەو ئەو پارەيە کە خەرجى پەرەردە و بارھێنانى ئەو دەکریت بە تەواوەتى لە پارەى بیمە و خانەنشینی بۆ سەردەمى پیری دەچیت. دیسان کوپ رۆلێکى گرنگى لە شەرافەتى کۆمەلایەتى باوکدا ھەیە. بەشداری بە ناوبانگى ئەو لە کۆمەلگە، حورمەتى باوک بەرز دەکاتەو و شکستى کۆمەلایەتى ئەو ئابروى باوک کەم دەکاتەو و یان تەنانەت لە ناویشى دەبات (زەواجى سەرکەوتوانەى کوپیش ھەمان رۆلى ھەیە).

بە بۆنەى ئەرکە کۆمەلایەتى و ئابوورییەکانى کوپەو، ئامانجى پەرەردە کردنى ئەو بە زۆرى بە بى رازى بوونى ئەو ئەنجام دەدریت - واتە گەشە وکامڵبوونى تەواوەتى ئەو، بەلکۆو ئەوێ کامڵ دەبیت، ئەوپەرى لیھاتووى کوپە سەبارەت بە بەشداری لە پێویستیە

كۆمەلەيەتى وئابورىيەكانى باوكدا. لەم رووھە چەندىن چار رووبەروى ناكۆكى نىوان رازى بوون وليھاتووى كوپ دەبينەھە، بەلام ئەم ناكۆكىيانە لە لايەن باوكەھە بە شىۋەيەكى وشىيارانە ھەستى پىناكرىت. چوونكە ئايدۆلۆژىيە كۆمەلگە فېرى كردوھە ھەر دوو ئامانجەكە بە يەكسان سەير بىكات. بارودۆخ كاتىك ئالۆزتر دەبىت كە باوك خۆى لە گەل كۆپەكەيدا يەكسان لە قەلەم بدات. ئەو لە كۆپەكەى چاۋەرۋانى ئەو دەكات كە نە تەنھا لە لايەنى كۆمەلەيەتتەھە وليھاتوو بىت، بەلكو چاۋەرۋانە ئارەزۇ دانەمركاھەكانىشى دابمركىنىت.

كارە كۆمەلەيەتتەكانى كوپ رۆلىكى جىدىيان لە مېھرەبانى باوكدا ھەيە: باوك بە مەرجىك كۆپەكەى خۆش دەۋىت كە ئارەزۇكانى ئەو دەستەبەر بىكات. ئەگىنا پەنگە خۆشەويستى باوك بكوژىتەھە ويان تەنانتە بىتتە كەمتەر خەمى ونەفرەت.

سروشتى شەرتى (مەرجى) خۆشەويستى باوك دوو ئەنجامى لىدەكەۋىتەھە: ۱) لە دەست دانى ئاسايشى دەروونى كە دەرتەنجامى شارەزا بوون لە چۆنايەتى خۆشەويستى بى قەيد ومەرجە ۲) توندبوونەھە (زىادبوونى) رۆلى وىژدان- واتە لە مرقۇدا پوانگەيەك دروست دەبىت كە تىيدا راپەراندنى ئەركەكان خالى ناۋەندى وسەنتەرى ژيانە، چوونكە لەم ھالەتەدا لانى كەمى خۆشەويستى گەرەنتى كراۋە. بەلام تەنانتە جى بەجى كردنى فەرمانەكانى وىژدان لە ئاستى ھەرە بەرزىشدا دەرگەوتنى ھەست بە تاوان ئاستەنگ ناكات، چوونكە كارى تاك سەبارەت بەو ئامانجانەى بۆى دانراۋە كەم وكورتە.

لە بەرانبەردا، خوشەويستى دايك بۆمنداڭ بە تەواۋەتى خاۋەن تايىبەتمەندىيەگەلىكى جىاۋازە. گرنگترين ويەكەمىن ھۆكار ئەمەيە كە خوشەويستى دايك بۆمنداڭ لە چەند سالى سەرەتاي ژيانى منداڭدا بى قەيد ومەرجه. بە خىوكردى منداڭى داماو، گرىدراوى ئەنجامى ئەركە كۆمەلايەتى وئاكارىيەكانى منداڭ نىيە، تەنانت چاۋەروانى مېھربانى لە ئارادا نىيە. سروشتى بى مەرجى خوشەويستى دايك پىۋىستىيەكى بىولۇژىكە كە رەنگە خواستىك بۆعەشقى بى مەرج لە ژنىشدا دروست بەكات. بىروا بە بى مەرج بوونى خوشەويستى دايك ئەم چەمكە دەگەيەنىت كە پىۋىستىيە ئەخلاقيەكان گرنگايەتتىيەكى ئەوتۇشيان نىيە، چوونكە مەرجى خوشەويست بوون نىن.

ئەم تايىبەتمەندىيانەى كە شروۋقە كران لە گەل روخسارى ئەودايكەى كە لە كۆمەلگاي باوك سالارى ھەنوۋكەييدا مېھربانى در ھەق دەكرىت جىاۋازىيەكى زۆرى ھەيە. ئەم كۆمەلگايە، لە بئەرتدا، لە پىاۋدا تەنھا دلىرى و پالەۋانى دەناسىت (ئەم تايىبەتمەندىيانە تىكەلاۋى خۇپەرەستى بوۋە)، ولە دايك ويئەيەى ناشرىنى ھەستىارى ولاۋازى كىشاۋە. لە باتى خوشەويستى بى قەيدومەرجى دايكانە، كە نە تەنھا منداڭكەى خوى بەلكو تىكراى منداڭانى دىكەش دەگرىتتەۋە، روبەروى ھەستى بوژۋازى خاۋەندارىيەتى دەبىنەۋە كە بە سەر دايكدا سەپىنراۋە.

گۆرپىنى روخسارى دايك نىشاندەرى لادانىكى كۆمەلايەتتىيە لە پەيۋەندى دايك ومنداڭدا. يەككە لە دەرئەنجامەكانى ئەم لادانە - ۋەھر ۋەھانەمايشىك لە گرىئىئودىپ - شىۋازىكە كە تىدا ئارەزۋى

خۆشەويىستى دايك بوون شوئىنى خۇي داۋەتەۋە پارىزگارى كردن
 وبەخىو كردنى مندال. ئىدى دايك ئەركى پارىزگارى وپشتىۋانى نىيە،
 بەلكو دەبى خويشى پىشتىۋانى لىبكرىت تا پاك و بىگەرد بىمىنىتەۋە.
 ئەم شىۋە پىچەۋانەيە (بە لارىدا بردنى پەيوەندى سەرەتايى دايك) لە
 گەل سەمبۆلەكانى دىكەي دايكدا كىشراۋە، ۋەك ۋلات، نەتەۋە،
 نىشتىمان، رۇلىكى گىرنگى لە ئايدولۇژىيەكانى باوك سالارى
 ھەنوۋكەيىدا ھەيە. دايك ۋاۋسەنگىيە مەنەۋىيەكانى لەم
 ئايدولۇژىيانەدا لە ناۋ نەچوون بەلكو رۇلى ئەۋان لە پىشتىۋانى كردن بۇ
 پىشتىۋانى لىكردن گۆرانی بەسەردا ساتوۋە. بەكورتى دەتۋانين بلىن كە
 تاك - وكمەلگاي - باوك سالارى ھەندىك تايبەتمەندىيان ھەيە كە بەم
 شىۋەيەي خوارەۋەيە: منىكى بالاي جىدىۋسەختگر، ھەست بە تاۋان،
 خوشەويىستى فەرمانبەرانە لە ھىزى باوك ئاسا، خواست ۋەھست بە
 خوشى لە زال بوون بە سەرخەلكى لاۋان، قەبوول كردنى رەنج ۋەك
 سزاي پىرەپىست لە ھەمبەر تاۋان وتۋانايەكى كەمۋكورت بۇ شادى
 ۋكامەرانى. لە بەرانبەردا دايك سالارى، لە گەل گەش بىنى، متمانە لە
 خوشەويىستى بىمەرچى دايك، ھەست بە تاۋانى زۆر كەمتر، منى بالاي
 لاۋاتر، تواناي زياتر بۇ شادى ۋكامەرانى دىارى دەكرىت. ھاۋكات
 لەگەل ئەم تايبەتمەندىيانەدا ئامانجى مېرەبانى وخوشەويىستى
 دايكانە بۇ ھەژارن پەرە دەستىنىت.

لە حالىكدا دەتۋانين ھەم باوك سالارى ۋەھم دايك سالارى لە
 كۆمەلگادا بىنين - بە پلەي يەكەم گریدراۋى رىكخراۋى بنەمالەۋمندال
 - ۋەك ھەر خويەكى دىكە ھەر كامەيان تايبەت بە جورىكى تايبەت لە

كۆمەلگايە. پەنگە باوك سالارى لە كۆمەلگاي بورژوا پروتستاندا باوييت، بەلام دايك سالارى لە چاخەكانى ناوەرەستدا رۆلئىكى گرنكى ھەبوو ھەنووكەش لە باشورى ئەوروپادا برەوى ھەيە. ئەم بابەتە ئيمە بۆ باسەكەي " قئېر " سەبارەت بە پەيوەندى سەرمايەدارى بورژوا لە گەل جەوھەرى پروتستان، لە ھەمبەر پەيوەندى كاسۆليزم لە گەل جەوھەرى ولاتە كاسۆليكهكان رينوينى دەكات .

ھەر ناپەرەزايەتییەك كە لە ھەمبەر تيورى تايبەتى "قئېر" دەر بېردرێت، ئیدی ھەنووكە ئەو پەيوەندییەى كە باسمان كرد بنەمايەكى سەلمیندراوى زانستیيە وپرسەكە لە ئاستى وشيارانە وئایدولۆژى دا تۆیژینەوہى لە سەر دەكریت. تیگەیشتنى تەواو لەو پەيوەندییە بەرانبەرە بە شىكردنەوہى پالئەرىك كە وەك بنەپەرتى بورژوا — سەرمايەدارى وجەوھەرى پروتستانە مومكىن دەبيت.

لە حالئێكدا لە كاسۆليزم دا گەلێك ئاماژەى باوك سالارى بەرچاو دەكەويت — "خواوەند"ى باوك، زەنجیرە پلەى پیاوانى ئاينى و... بەلام ناتوانين لە رۆلى گرنكى كۆمەلى دايك سالارى تێیدا نكۆلى بكەين. مەريەمى پاكیزە وکلیسای خۆى نوینەرى رۆحى " دايكى گەورەن"، دايكىك كە تێكراى منداڵەكانى لە ئامیزى خۆدا ھەواندووتەوہ. لە راستیدا ھەندىك تايبەتمەندى دايكانە بۆ خودى خواش ديارى كراوہ — ھەر چەند كە ناوشيارانەيە: تاك "كۆپى كلیسا" دەتوانى بە خوشەويستى "كلیسای دايك" متمانە بكات، مادام كە ھیشتا منداڵى ئەوہوہ و دەگەرپیتەوہ ئامیزى. ئەم پەيوەندى منداڵییە بە رێورەسمە ئاينیەكان دادەمەرزیت و بۆدلتيا بوون لە نەريتە ئاكارییەكان رۆلكى گرنگیان ھەيە. بەلام ميكانيزمى ئالۆز لە ئارادايە بۆ ئەوہى لە

پارىژرا بىوونى ئەم نەرىتانه دۇنيا بىيىن. دىسان تاكى پابەند دەتوانى دۇنيا بىت كە بەبى پىشت بەستىن بە ئاكار دەكە وىتە بەر مېهرەبانى وىلۇقسانى. كاسۇلىزىم لە پىوانە يەككى گەورەدا ھەستى تاوانبارى دەخولقېنىت، بەلام لە ھەمان ھالدا دەرفەتى رىزگار بىوون لەم ھەستەش دەخولقېنىت. ئەو نرەھى كە بە ئەم پىرسە دەدرىت، گرىدراوى سۆزدارى بە كلىساو خىزمەتگوزارەكانىيە.

لە لايەكى ترەوھە پروتستانتىزىم لە پالائوتنى مەسىھىيەت لە خوارفاتى دايك سالارى كاريكى گىرنگ وىنەپەرتى ئەنجامداوھ. جىگرەكانى دايك وەك مەريەمى پاكيىزە و كلىسا و تايبەتمەندىيە دايكانەكانى خواوھند لە ناوچووھ. لە سەنتەرو ناوھندى زانستى خودا ناسى لوتىر^(۱)، مېھرىبانى نواندن بۇ كەسى تاوانبار جىگاي گومانە. بۇ راكىشانى مېھرىبانى تەنھا يەك رىگا بىوونى ھەيە: باوھ^(۲). لە كالقېنىزىم

(۱) لە لايەنى دەروونناسىيەوھ لوتىر باوكسالارىكى توندروھ بىو. ئەو سەبارەت بە باوك تىگەشتىنكى دوو پىئوھرى ھەبو، و ئەم دوو پىئوھرى بىوونە لەم راستىيەدا دەبىنرا كە ئو ھەمىشە سەيرى دوو سىماي باوكى دەكرد: ئەو سىمايە كە خۇشى دەوئىت و ئەو سىمايە كە نەفرەتى لىدەكات. لوتىر قەت لە ژياندا چىژوھرىگرتنى تاقي نەكردوھتەو و لە گەل ئەو فەرھەنگە كە چىژ دەخولقېنىت بىگانەيە، كە واتە يەككە لە بىزارە گەورەكانە. لوتىر گرىدراوى خەمۇكى دەروونى ناچارى (نۆرەملى)، لە جۆرى ھاورەگەزبازىيە، ھەلبەت لە چەمكە كلىنىكىيەكەيدا.

(۲) واتاى تەواوھتى تىورىيەكە " لىبوردن تەنھا لە رىگەي باوھروھ " تەنھا بە گوئىرى مىكانىزىمى فىكرى خەمۇكى دەروونى نۆرەملى و دوو دايەكانى بەيان دەكرىت. لىدەدا ناتوانىن بە تىز و تەسەلى باسى بگەين:

تەنھا نمونە يەككى بەرچاوى پىز زىاد دەكەم. تەنھا بە بۇنەھى دوو پىئوھرى بىوونى خۇيەوھ (نەك سىماي باوك، نەفرەت لە باوك و بەرپوھەرى كلىساي كاسۇلىك و ھەلس و كەوتى دۇستانە سەبارەت بە شازادە ئائىلىيەكان لە گەل نەفرەت لە جوتيارە ياخى بووھكان) لوتىر بە ھىواي خۇشەويستى بى مەرجى دايك بىو. و تەنھا لەم ھالەتەدا دەيتوانى ھەست بە خۇشەويستى بگات.

ئایینزاکانی دیکەى پروتستانەوہ سەلمیندرا کە رینگە چارەى باوەر بەس نییە. لەم روہوہ ئەنجامدانى ئەرکى تايبەتى (خەلۆ کیشانى ناوەکى "ناخى") وپیویستى سەرکەوتن لە ژيانى ئەم جیهانەشدا، وەک شایەتى رحمەتى خوا، یەکیک لە مەرجەکانى پاکیشانى میهرەبانى رۆحانى لە قەلەم دراوہ.

دەرکەوتنى پروتستانیزم دەرئەنجامى ھەمان ھۆکارى ئابووورى کۆمەلایەتییە کە بوو بە ھۆى دەرکەوتنى "جەوھەرى" سەرمايەداریش وەک ھەر ئایینیکی دیکە، ئەرکى ئەم ئایینە دروستکردن و بە ھیز کردنى پالئەریکە کە پیویستى کۆمەلگەيە. کۆمەلای باوک سالارى کە تیدا راپەراندی ئەرک و سەرکەوتن ھیزە گەرنەکانى ژيانن - لە حالیکدا شادى و چیژرۆلى پلە دوویان ھەيە - نیشانەدرى گەلیک لە بە ھیزترین ھیزە سودبەخشەکانە لە ئەو پەرى ھەولدانە گەورەکانى ئابووورى وکەلتووورى سەرمايەدارییە. تا سەردەمى سەرمايەدارى خەلک (کۆیلە) یان بە زۆر وگوشارى جەستەيى ناچار دەرکە ھەر دلۆپیک لە ھیزی خویان بۆ کاریکى سودبەخشى ئابووورى تەرخان بکەن. لە رینگەى کاریگەرى کۆمەلای باوک سالارییەوہ، خەلک بۆ دەستەبەرکردنى "خواستە ئازادەکان" ی خویان دەستیان بە ھەولدان کرد، چونکە پەشیمانى دەرەکى لە رابردو ھیشتا ناوەکى نەکرا بوہوہ. ناوەکى کردنى پەشیمانى بە شیوہیەکى کاملتر لە نیوان چینی دەسەلاتدارى بورژوا، کە نوینەرى راستە قینەى تايبەتمەندییە ئاکارییەکانى بورژوا بوون پراکتیزە کرا. بە پیچەوانەى ھیزە دەرەکییەکان، پرۆسەى ناوەکى کردن دەرئەنجامیکى دیکەى

لېكەوتەۋە. جىي بە جىي كىردى فەرمانە وىژدانىيەكان رازى بوونىكى
لېكەوتەۋەتەۋە كە لە توكمە كىردى بنەماي باوكسالارى دا بەشىكى
بەرچاۋى ھەبوو.

بە ھەر حال دامىركاندىنى خواستەكان زۆر سىنودار بوو، چوونكە
راپەپاندنى ئەرك وسەرگەۋىتى ئابوورى جىگىرگەلېكى لاۋاز بوون بۆ
ئەۋ تايىبەتمەندىانەي كە ناۋ چووبوون: تواناي كەلك ۋەرگرتن لە ژيان ،
ۋئاسايشى ناۋەكى لە برەۋدارى وخۆشەۋىستى بى مەرج، دىسان
بارىكى قورسى دەروونى كە بونىادى باوك سالارى ويران دەكات بوو بە
ھۆى گۆشەگىرى ونەبوونى تواناي وخۆشەۋىستى نواندن، ھەرچەندە كە
بنەپەرتى ھۆكارە سەرەككىيەكانى ئەم ويرانگەرىيە لە گۆرانكارىيە
ئابوورىيەكاندا بوو .

بونىادى باوكسالارى كە ھىزى دەروونى پالئەزلە ئەۋ پەپرى
دەستكەۋتەكانى كۆمەلگەي بورژوا - پروتستان بوو، لە ھەمان حالدا
ھەل ۋەمەرجىكى خولقاند كە بوو بە ھۆى تىكدانى ئەۋ بونىادە
ۋرىنسانسى دايكسالارى لېكەۋتەۋە. گەشە كىردى تواناي
بەرھەمھىنانى مەۋقۇ بۆيەكەمىن جار لە مېژودا سىستەمىكى
كۆمەلەيەتى دروست كرد كە لە رابردودا تەنھا لە چىرۆكى فرىشتەكان
ۋئەفسانەكاندا باسى لېۋە كرابوو، سىستەمىك كە تىدا خەلك خاۋەن
ئامراز ۋكەرەستەي خوشى وشادومانى راستەقىنە بوون، ھەۋلدانى
زۆر بۆ ئەنجامدانى كار پىۋىست نىيە، ھىزە مەۋىيەكان بە پلەي يەكەم
بۆ كاملىكىدىنى تواناكارىيە مەۋىيەكان خەرج دەكرىت نەك بۆ

بەرھەمھەينانى كالا ئابوورىيەكان كە تەنھا بۆ بەردەوام بوونى
شارستانى پيويستە.

پيشرەوترين فەيلەسۇفەكانى چەرخی رووناك گەرى فەرەنسا
گرئى سۆزدارى وفىكرى بونىيادى كۆمەلایەتى باوك سالاریان بە
جیھیشەت، بەلام نوینەرى كامل وتەواوى ئەم ئارەزۇ تازە
دایكسالاریانە چینیكى تازەى لیڈەرچوو كە پالئەرى دلسۆزى ئەولە
كاردا زیاتر تیبینییه ئابوورییهكان بوو تا ئارەحەتى ویزدان كە لە
ناخی خۆیدا هەستى پیدەکرد: چینی کریکار. هەر ئەم بونیاده
سۆزدارییه یەکیك لە هەل و مەرجهكانى دزە کردنى سوسیالیزمى
مارکسیستى لە نیو چینی کریکاردا لە بار کرد- كە واتە دزەکردنى
سوسیالیزم گریدراوى چییەتى پالئەرەكانى کریکارەكانە. بنەمای
دەروونى بەرنامەى كۆمەلایەتى مارکسیستى بە شیۆهیهكى دیاریکراو
كۆمەلئى دایكسالارى بوو. مارکسیزم لەو برۆایەدایە كە ئەگەر توانای
بەرھەمەینانى ئابوورى بە شیۆهیهكى لۆژیكى ریک و پیک بکریت هەر
كەسیك بە گویرەى پيويستى خۆى لە كالا و ئامرازەكان كەلك
وەرەگريت- بە بئ ئەوەى رۆلى سەرەكى ئەو كەسەلە پرۆسەى
بەرھەمەیناندا لە بەرچاو بگيردریت- دیسان دەتوانین ئەم ئامانجە بە
کاریك كەمتر لە ئەوەى هەنووكە پيويستە پراكتیزە بكەین، لە لایەكى
ترەو هەر كەسیك بە بئ هیچ مەرجیك مافى ئەوەى هەیه ژيانیكى پرلە
ئاسایش و خوشى هەبیّت، و ئەم ئاسایش و خوشییه پيويستى بە
كرانەوہى هاوناھەنگى نەینى خەلك هەیه- تیكرای ئەم تیوریانە بە
گویرەى لۆژيك وشیکردنەوہى زانستى بۆچوونگەلیكە كە لە

ھەل ۋەمەرجى ئابوورى رابردودا تەنھا ۋەك " فانتازيا " لە قەلەم دەدرا:
" زەۋى دايك " تىكپراي پىۋىستىيەكانى مندالەكانى دايىن دەكات بە يى
ئەۋەى لىھاتوۋى وشاىستەيى ئەۋان لە بەر چاۋ بگريّت.

ھەر ئەم پەيۋەندىيە لە نىۋان خواستەكانى دايكسالارى وبۇچوۋنى
سوسىيالىستەكان بوۋنى ھەيە كە ئاشكرايە بۇ چى ديموكراسى
ماتريالىستى كۆمەلگە دايكسالارەكان بوۋە ھۆى ئەۋەى بىرمەندەكانى
سوسىيالىست بۇ لايەنگرى لە تيورى دايكسالارى شت بنوسن.

۸- شیواز ورپولی دهر وونناسی

کومه لایه تی شی کردنه وهی^(۱)

چاوخشان دیک به دهر وونشیکاری

وماتریالیزی میژووی

دهر وونشیکاری، دهر وونناسییه کی ماتریالیستیکه، که پیویسته وهک به شیکی زانسته سروشتییه کان له قه لهم بدریت. ئەم زانسته ورژینه و پیویستییه غهریزییه کان وهک هیزی پالنه له پشت ههلس وکه تهکانی مروقه وه، لیك ده داته وه، ئەو پالنه رانه که له ریگهی غهریزه دهر وونییه کانه وه دروست دهن وراسته و خو نابینرین. دهر وونشیکاری نیشانی داوه که چالاکي دهر وونی وشیارانه به شیکی زور کهم له ژيانی دهر وونی مروقه پیک ده هیئت، به شی سهره کی له پشت ههلس وکه وتی دهر وونی وناشیارانه وهیه. به تایبته دهر وونشیکاری له وئایدولژیا تاکی وگروپیانهی که شوینی دهر که وتنی پیویستی وخواستگه لیکی دیاریکراون وله غهریزه کانه وه سهرچاوه ده گرن په رده هه لده مالت و نیشانی داوه که پالنه ره

^(۱) ئەم وتاره بو یه که مین جار له Zeilschrift fiir sozalforechung لاپیزیک له ۱۹۳۲ به لای کراوه ته وه.

(ئاکارییه‌کان) وئیده‌یالیستیکییه‌کانی ئیمه‌ تا راده‌یه‌ک پالنه‌ری
غهریزی ولۆژیکی کراون.

هاوتهریب له‌ گه‌ل ریزه‌بندی گشت په‌سه‌ندی غهریزه‌کان به‌ دوو
غهریزه‌ی برسیستی و خۆشه‌ویستی، فرۆید له‌و بره‌وایه‌دا بوو که‌ دوو
گروپی دیکه‌ له‌ غهریزه‌کان واته‌ پاراستنی زات و غهریزه‌ی جنسی^(١)
هی‌زی راسته‌قینه‌ی پالنه‌ره‌کانه‌ له‌ پشت ژیا‌نی ده‌روونی مرۆقه‌وه‌یه‌.
فرۆید وزه‌ی هه‌یی و جیا‌سه‌بووی غهریزه‌ی جنسی به‌ لی‌بیدۆ
(شه‌هوت) و پرۆسه‌ ده‌روونییه‌کانی سه‌رچاوه‌ گر‌توو له‌م وزه‌یه‌وه‌ " به‌
شه‌هوتی"^(٢) ناو ده‌بات. له‌ بواری غهریزه‌ جنسییه‌کاندا فرۆید به‌ کار

^(١) فرۆید که‌ له‌ بن کاریگه‌ری تیکه‌لاویه‌کی لی‌بیدۆیی له‌ غهریزه‌کانی پاراستنی زات
و خواست و یرانگه‌ریدا بوو، دواتر تیورییه‌ سه‌رتاییه‌کی خۆی راست کرده‌وه‌ . و له‌ نێو
غهریزه‌ی ژیا‌ندا Cerotik غهریزه‌ی مه‌رگیشی دانا . ئه‌م راست کردنه‌وه‌ به‌ گرنگی
خۆیه‌وه‌ ، که‌مه‌تر له‌ تیورییه‌ کۆنه‌که‌ی له‌ سه‌ر بڤه‌مای ئه‌زموون دامه‌زراوه‌. له‌ روانگه‌ی منه‌وه‌
ئه‌و تیورییه‌ تیکه‌لاویه‌که‌ له‌ زانیاری بی‌ولۆژیکی و خواستی ده‌روونی، تیکه‌لاویه‌که‌ که‌
فرۆید به‌ شیوه‌یه‌کی دیکه‌ خۆی لی‌ دوورگر‌توووه‌. ئه‌م تیورییه‌ به‌ راده‌یه‌ک در‌ژی روانگه‌ی
سه‌ره‌تایی فرۆیده‌ که‌، غهریزه‌ی وه‌ک ئه‌و خواست و ئاره‌زۆیا‌نه‌ له‌ قه‌له‌م ده‌دا که‌ خزمه‌تی
هه‌ول‌دانی مرۆقی بۆ ژیا‌ن ده‌کرد. له‌ روانگه‌ی منه‌وه‌ یه‌کێک له‌ کاریگه‌رییه‌کانی هه‌لو‌یستی
هه‌مه‌ لایه‌نه‌ی فرۆید، ئه‌مه‌یه‌ که‌ چالاکی ده‌روونی په‌ر په‌ ده‌ستینیت تا له‌ گه‌ل پرۆسه‌ی ژیا‌ن
و پی‌ویستییه‌کاندا ها‌وا‌ها‌ه‌نگ بب‌یت، و ئه‌مه‌ پی‌چه‌وانه‌ی یه‌نچه‌ی مه‌رگی بی‌ولۆژیکه‌.
وت‌وو‌یژ سه‌باره‌ت به‌ گریمانه‌ی غهریزه‌ی مه‌رگ هی‌شتاش له‌ ده‌روونشی‌کاریدا به‌رده‌وامه‌.
^(٢) Libidinous – له‌ کاتی نو‌سی‌نی ئه‌م وتاره‌دا له‌ گه‌ل تیوری لی‌بیدۆی فرۆیددا ها‌وپا
بووم، هه‌ر به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ له‌ هی‌زه‌ لی‌بیدۆیه‌کان (زه‌کان) ویا‌ن بونیادی لی‌بیدۆ (یا‌ن
بونیادی پالنه‌ر) دواوم، به‌لام هه‌نووکه‌ له‌ سه‌ر لی‌بیدۆ جه‌خت ناکه‌مه‌وه‌، به‌ئێ‌کو له‌
هی‌زه‌جو‌راوجۆره‌ شه‌هوتیه‌یه‌کان ده‌دویم، و له‌ لایه‌نی خا‌له‌ سه‌ره‌کییه‌کانی ئه‌م وتاره‌وه‌ ئه‌م
جیا‌وا‌زی‌شه‌ شی‌او نی‌یه‌ (١٩٧٠).

هینانی باو وئاسایی ئەم دەستەواژەیی پەرە پێدا بە شیۆهێکە که تیکرایی وروژینه رهکانی که وهک پالنه‌ری زاوژیی له لایهن فیزیکییه وه شه‌رتی (مه‌رجدار) بوته‌وه له خو‌ ده‌گرت، هه‌ندی‌ک له به‌شه‌کانی پالنه‌ری هه‌سته جنسییه‌کان گری‌دراوی یه‌ک‌دین وبه‌ دوا‌ی خو‌شه‌ویستی سه‌رچاوه‌ گرتوو له‌ گرژی ده‌گه‌پین.

فرۆید گریمانه‌ ده‌کات که بنه‌مای سه‌ره‌کی چالاکی ده‌روونی " بنه‌چه‌ی خو‌شییه"^(١)، واته‌ خواستی به‌تال‌ کردنی گرژییه جنسییه‌کان به‌ شیۆهێک که لانی زو‌ری خو‌شی ده‌سته‌به‌ر بێت. ئەم بنه‌چه‌یه به‌ " بنه‌چه‌ی راستی" راست ده‌کریته‌وه (نه‌رم ده‌بی‌ت)^(٢): هه‌ژماردنی راستی ناچارمان ده‌کات که نکو‌لی له‌ خو‌شی بکه‌ین یان به‌ ریسوای له‌ قه‌له‌م بده‌ین تا ناره‌حه‌تی گه‌وروتر رووبه‌رومان نه‌بیته‌وه یان له‌ داها‌تو‌ودا خو‌شیییه‌کی زیاتر به‌ ده‌ست به‌ی‌نین.

له‌ پوانگه‌ی فرۆیده‌وه‌ بونیادی تایبه‌تی غه‌ریزه‌ی تاک‌ی شه‌رتی کراو له‌ دوو هۆکاره‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گریت: بونیادی جه‌سته‌یی ژنتیکی وئه‌زموونه‌کانی ژیان- به‌ تایبه‌ت ئه‌زموونه‌کانی سه‌رده‌می مندالی. فرۆید دیسان ئه‌لێ پیکهاته‌ی ژنتیک وئه‌زموونی ژیان " زه‌نجیره‌یه‌کی ته‌واو که‌ر" دروست ده‌کات وئه‌رکی تایبه‌تی دەر وونشیکاری دۆزینه‌وه‌ وئاشکرا کردنی کاریگه‌ری ئه‌زموونه‌کانی ژیان له‌ سه‌ر بونیادی غه‌ریزه‌ی ژنتیکه‌. له‌م رووه‌وه‌ ئەم شی‌وازه‌ی شیکردنه‌وه‌ کوت و مت می‌ژوویییه. ئەم شی‌وازه به‌ دوا‌ی تیگه‌یشتن له‌ بونیادی وروژینه‌ر

^(١). Pleasure P rinciple

^(٢). Reality Principle

لە رینگەى تىگەيشتن لە مېژووى ژيانەوهيه. شىوازى شى
 كوردنەوهىي بۇ ژيانى دەروونى تاكى تەندروست ونەخۆش، دەروون
 نەخۆش بە نرخە، خالى جياوازي كەسى دەروون نەخۆش لە گەل
 كەسى تەندروست لەمەدايه كە هاوسەنگى پىكهاتهى غەريزي خۆى لە
 گەل پىداويستىيه راستەقىنەكانى ژيان هاو ئاهەنگ كردو، بەلام
 بونىادى غەريزي كەسى دەروون نەخۆش (خەمۆكى دەروونى)
 رووبەروى هەندىك ئاستەنگ بوەتەوه كە لە بەردەم پىكەوه گونجان لە
 گەل راستىدا رىگرە.

بۇ زياتر روون كوردنەوهى ئەوهى كە دەتوانين غەريزه جنسىيهكان
 هيوور بكەينهوه و لە گەل راستىدا بيانگونجىنين، دەبى لەو
 تايبەتمەنديانەوه كە ئەم غەريزانە لە پاراستنى زات جياوەكاتەوه
 شارەزا بين. بۇ نموونە غەريزه جنسىيهكان، بە پىچەوانەى غەريزهكانى
 پاراستنى زات، هيوور دەكرينهوه، و غەريزهكانى پاراستنى زات زور
 پيوست چوونكە ئەگەر بۇ ماوهيهكى دريژخايەن دانەمركىن، مروق
 رووبەروى مەرگ دەكاتەوه، بە كورتى دواخستنى دريژخايەنى
 دامرکانديان لە لايەن دەروونىيهوه تەحەمول ناكريّت. لەم رووهوه
 غەريزهكانى پاراستنى زات لە غەريزه جنسىيهكان ئەولەويهتايان
 زياترە - مەبەست ئەمە نىيه كە رۆلىكى گرنگترىان هەيه، بەلكوو لە
 حالەتيكدا كە ناكۆكى دەرکەوت ، ئەولەويهت هى غەريزهى پاراستنى
 زاتە.

ديسان دەتوانين ئەو پالنه رانەى كە لە ئارەزو جنسىيهكانەوه
 سەرچاوه دەگرن بەدينە دواوه، بەلام ناتوانين خواستە سەرچاوه

گرتووھکان لە پاراستنی زات لە ھەستەو ھەستەو بگۆیزینەو ھەستەو بۆ نەست. جیاوازییەکی گرنگی دیکە ی نێوان ئەم دوو گروپە لە غەریزەکان ئەمە یە کە دەتوانین غەریزە جنسییەکان بپاڵۆین: بە دەربڕینیکیتر لە باتی دامرکاندنێ راستەو خۆ دەتوانین ئارەزووی جنسی بەرھە ئامانجیکی دیکە کە بە تەواوەتی لە گەڵ ئامانجی راستەو خۆی دا جیاوازی ، بێھەن. بەلام غەریزەکانی پاراستنی زات تاییبەتەندییەکی وەھایان نییە. دیسان دەبێ پالئەرەکانی پاراستنی زات بە ئامرازی راستەقینە و ھەست پیکراو دا بمرکێن، لە حالیکدا پالئەرە جنسییەکان بە زۆری بە فانتزیای روت دا دەمرکێن. برسیتی مروۆ تەنھا بە نان خواردن دا دەمرکیت، بەلام ئارەزووی خۆشەویست بوون تەنھا بە فانتزیایەکی خواوەندیکی خۆشەویستی نوین، و بە خواستە سادیستیکەکان بە دیمەن و فانتزیای سادیستیک دا دەمرکیت.

دواین جیاوازی گرنگی لە نێوان ئەم دوو غەریزەیدا ئەمە یە کە پالئەرە جنسییەکان، بە پێچەوانەی پالئەرەکانی پاراستنی زات، رێگە یە ک بۆ خۆ دەرخستن ھە یە کە دەتوانی جێ گۆرکییان پێبکەیت. ئەگەر پالئەریکی غەریزی دانەمرکیت، دەمرکیت پالئەرەگەلیکی دیکە چە لە لایەنی ناوھەکی و چە لە لایەنی دەرەکییەو ھەمکینە ھەلبرێردیت. جێ گۆرکی و گواستنەو ی پالئەرە جنسییەکان یەکیک لە کلیلە گرنەکانی تیگەیشتن و دیاری کردنی ژیا نی تەندروست و خەمۆکی دەروونی یە و یەکیک لە بنەماکانی دەروونشیکاری لە قەلەم دەدریت. ھەروەھا ئەم پرسیارە یەکیکە راستییە گرنە کۆمەلایەتی یە کە نە گواستنەو ھە جێ گۆرکی ی پالئەرە جنسییەکان ئەو دەر فەتە

دەرەخسىنىت تا ھەمان شىۋازى دامرکاندن بخىرتە بەردەمى كۆمەلانى خەلكەكە لە لايەنى كۆمەلایەتییەو شىاوى بە دەست ھىزان بىت ولە روانگەى چىنى بالا دەستى كۆمەلگەو قەبوول بکړیت^(۱).

بە كورتى دەتوانىن غەریزە جنسىيەكان، كەم وكورت بكەينهوه، سەرکوت بكەين، بپالويين، دواى بخەين يان بيانگۆڤرين كە نەرمبووتر لە غەریزەكانى زاتن، غەریزە جنسىيەكان گرىډراوى غەریزەكانى پاراستنى زاتن و شويىن كەوتوى ئهوان^(۲). بەلام نەرمبوون و شىاوى گواستنهوه بوونى غەریزە جنسىيەكان بەم واتايە نىيە كە دەتوانن بۆ ماوهيەكى درىژ خايەن بە دانەمركاوى بمىنینهوه. جىاوازی نيوان ئەم دوو گروپە لە وروژینهرهكان، بە ھەمان شىوہ كە لیڤه بینیمان، نیشان دەدات كە غەریزەكان دەتوانن بە باشى خویان لە گەل دەرڤەتە راستەقینەكانى دامرکاندا بگونجینن، واتە لە گەل ھەل ومەرجى ھەست پىكرای ژيان. دەررونشيكارى بە تايبەت ئاماژە بە راست كردنەوہى وروژینهره جنسىيەكان دەكات. ئەم زانستە رىگای تیگەيشتن و دەرککردنى بونیادی غەریزى بە گوێرەى چۆنایەتى بوونمان پى فير دەكات ونیشانى داوہ كە غەریزەى جنسى لە بن كاریگەرى غەریزەى پاراستنى زات دایە. پیکهوه گونجانی چالاك وناچالاكى ئورگانی

(۱) وروژاندن و دامرکاندى پالنهه سادیستیكهكان رۆلێكى تايبەت دەگێڤن، ئەم پالنههراڤه كاتێك گەشه دەكەن و بەلاو دەبنهوه كە دامرکاندنه غەریزىيە پوزوتیڤهكانى دیکه، بە بۆنەى زەمینه نابووړى - كۆمەلایەتییەكان بە لاوه نرابن. سادیزم مەخزەنى گەورەى غەریزەى، و كاتێك رووى تىدەكړیت كە سەرچاوهيەكى دیکه بوونى نەبیت كە بخړیتە بەردەمى جەماوم، دیسان سادیزم بۆ لە ناو بردنى دوژمنیش سودبەخشە.

(۲) "سى وتار سەبارەت بە ئارمۆز جنسىيەكان" لە نوسىنى فرۆید.

بيولوژىكى و غەريزهكان له گەل راستىيه كۆمهلايه تىيهكان
ئامانجى سەرەكى دەروونشيكارىيه وەر دۆزىنە وەيهك له
دەروونناسى تاك دواى ئەم ئامانجە دەكهوێت.

فرۆيد له سەرەتادا - تەنانت دواتریش - بايهخى به دەروونناسى
تاك دەدا. بەلام كه دەرکهوت غەيزهكان هیزی پالنەرى هەلس وکەوتە
پوالە تىيهكانى مروقن ونەست وەك ئایدۆلۆژيا و خەيالى هەلس وکەوتە،
ئىدى دامەزىنەرانه دەروونشيكارى زیاتر له پرسى تاك به پرسى
كۆمەلگە و زیاتر له دەروونناسى تاك بايهخيان به دەروونناسى
كۆمەلايه تى دا. ئەوان دەبوايه له تەکنیکەكانى دەروونشيكارى به
مەبەستى دۆزىنە وەى سەرچاوە شاراوەكانى خالە نالۆژىکیيهكانى
هەلس وکەوت له ژيانى كۆمەلايه تیدا کەلکیان وەرگرتبايه - له ئاین، له
خووەكان، له سیاسەت و پەرورده و بارهیناندا. مەبەست رووبەر و
بوونە وە له گەل گرفتگەلیك بوو كه بۆ ئەوەى له هەرىمى دەروونناسى
تاكدا بوون دیار نەبوون.

بەلام ئەم گرفتانه لەم راستىیهدا كه تویژىنە وە خوێ ھۆکارىكى
زانستى عاقلانەيه بۆ دەستپیکردنى دەروونشيكارى، گۆرانكارى
دروست ناکەن. ئەگەر ژيانى غەريزى ونەست کلیل تىگەيشتنى له
هەلس وکەوتى مروقن، دەروونشيكارىش بۆ کەوتنە نیو و ت وویژى
وروژىنەرەكانى هەلس وکەوتى كۆمەلايه تى شیاو، چوونكه
"كۆمەلگە" ى نەخۆش له كۆمەلێك تاك دروست بوو و دەبى هەمان

ياسايى دەروونناسى بۇ جىيى بە جىيى بىكرىت كە لە دەروونشىكارى تاكدە دۆزراۋەتەۋە وجىيى بە جىيى دەكرىت.

لەم روۋەۋە ھەلەيە ئەگەر كەسىك - بۇ نموۋە ۋىلھەم رايىش - دەروونشىكارى بە دەروونناسى سىنوردەر بىكاتەۋە ۋىسەبارەت بە جىيى بە جىيى كىردىنى لە نىۋ دىاردە كۆمەلەيەتى (سىياسى ۋىزىيە چىنەكان و...) گومانى ھەيىت^(۱).

بە دىنەيەۋە لىكۆلەيەۋە لە سەر دىاردە كۆمەلەنەسى بەم بۇنەيەۋە نىيە كە ناتۋانن ئەۋ بابەتە لە چۈرچىۋە دەروونشىكارى دا لە قەلەم بىدەين. (ھەرۋەھا كە تۈيۋىنەۋە لە تايىبەتەندىيە فىزىكىيە جەستەيەكان لە بەر دەم تۈيۋىنەۋە لە سەر تايىبەتەندىيە كىمىيەكانىشدا رىگر نابىت). مەبەست ئەمەيە كە لە ھەر دىاردەيەكدە ھۆكارى دەروونى رۆلىان ھەيە، دەروونشىكارى پىيەۋە سەرقال دەيىت. ئەۋەي كە دەگوتىرىت دەروونناسى تەنھا خەرىكى تەك دەيىت

^(۱) ئامانجى راستەقىنەي دەروونشىكارى ژيانى رۇخى مۇۋقى كۆمەلەيەتى بوۋە، جەماۋەر ۋىكۆمەلەنى خەلك كاتىك بايەخىان پىدەدرىت كە دىاردەگەلىكى گرىندراۋى تاكى تىدا ھەيىت (بۇ نموۋە رىيە) ۋەھەر ۋەھا كاتىك ئامارە دەروونىيەكانى جەماۋەر - دىلپاۋكى ، ترس، فەرمانبەرى و.... لە ناسىنى ئىمە سەبارەت بە تەك جىيا بوۋىەۋە، ۋادىارە كە دىاردەي ئاگاھى چىنەيەتى بە دىۋارى بۇ دەروونشىكارى دەستەبەر دەيىت ۋىپرسەكانى كۆمەلەنەسى (بىزۋىنەۋە جەماۋەرىيەكان، سىياسەت و...) ناتۋانن لە نىۋ شىۋازەكانى دەروونشىكارىدا جىيى بگرن. (ۋىلھەم رايىش)

بە بۇنەيى گىرنگى زانستى ئەم پىرسە مېتۇلۇزىكە، مەن جەخت لە سەر جىياۋازى بۇچۈۋى خۇم لە گەل رايىش دەكەمەۋە، رايىش لە نوسراۋەكانىتىرەدە شىۋەيەكى سودبەخش رۋانگەي خۇي راست كىردەتەۋە. لە لاپەرەكانى داھاتۋودا ئامارە بەۋ خالانە دەكەم كە تىدا لە گەل تۈيۋىنەۋە ئەزموۋىيە بە نىرخەكانى لە دەروونناسى كۆمەلەيەتىدا ھاپرام.

و کۆمه لئاسیش سهرقائی کۆمه لگا، هه له یه. چونکه دەروونناسی هه میسه سهرقائی تاکی کۆمه لایه تی کراو ده بیّت، که واته کۆمه لئاسی سهرقائی گروپیك له تاکه کان ده بیّت که پێویسته بونیادی دەروونی ومیکانیزمه کانیان هه سیب بکریّت. دواتر رۆلی هۆکاره دەروونیه کان له دیارده کۆمه لایه تییه کاندایک ده دینه وه به کاری دەروونناسی شی کردنه وه یی کۆمه لایه تییه وه سهرقال ده بین.

تیوری کۆمه لگه که دەروونشیکاری هه م گریډراویه تی و هه م زۆریش دژایه تی ده کات ماتریالیزمی میژوویییه.

دەروونشیکاری و ماتریالیزمی میژوویی له گه لیک شویندا پیکدا ده دن چونکه هه ردوو زانسته که ماتریالیستن. خالی ده ستپیکي ئه وانه ئه ندیشه نییه، به لکوژیانی دونیاو پیداو یسته کانه. ئه و دوانه له هه لسه نگاندی ناخدا لیک نزیکن وهه ردوکیان هیژیکی پالنه ری لاوازتر له هیزه شاراو ه کان له قه له م ده دریڤن. به لام بۆ ئه وه ی چیه تی هه ندیک هۆکار دینه ئاراو ه که به راستی هه ستی مروّقه شه رتی ده که نه وه له م روه وه ده بنه دو جه مسه ری دژ به یه ک له دو تیوری دا. ماتریالیزمی میژوویی هه ست، به شوینی ده رکه وتنی بوونی کۆمه لایه تی ده زانیّت. دەروونشیکاری، پالنه ره غه ریزییه کان به دیاریکه ری شیوازی بوونی کۆمه لایه تی له قه له م ده دات. لی ره دا خسته نه رووی چه ند پرسیاریک پێویسته:

ئایا ئه م دوانه پیکه وه نا کوکن؟ ئه گه ر نا کوک نین چون پیکه وه گریډ ده دریڤن؟ ئایا به کاره یانی شیوازی دەروونشیکاری ده بیته هوی

دەولەتمەند بوون وبەھيژ بوونی ماتریالیزمی میژوویی؟ ئەگەر وایە چۆن دەبیئت؟

بەر لە خەریکبوون بەم باسەو، پێویستە گریمانە کۆنەکان کە دەروونشیکاری بۆ توێژینهوێ پرسە کۆمەلایەتییهکان ھەیەتی، تاقی بکەینەو. فرۆید قەت مروۆفی گۆشەگیرو رزگار لە تیکرایی کۆت وبەندە کۆمەلایەتییهکانی نەکردە بابەتی دەروون شیکاری.

بە دُنیاپییهو دەروونناسی تاک گریڤراوی تاکەکانی مروۆایەتیە، و ئەو ریڤایە دەخاتە بەرباس کە مروۆ بۆ دامرکاندن پالنهەرەکانی دەیگریتە بەر. تەنھا لە ھەندیک نموونە نائاساییدا ئەم زانستە لە پەییوەندی تاک لە گەڵ کەسانی دیکە دور دەکەوێتەو. لە ژیاانی دەروونی تاکدا بە زۆری پێویستە کەسانی دیکە وەک، نموونە، ئامانج، یارمەتی دەر یان دژبەر لە قەلەم بدریڤ. کە واتە دەروونناسی تاک لە ھەمان سەرتاوە دەروونناسی کۆمەلگەشە.

لە لایەکی ترەو فرۆید تیوری دەروونناسی کۆمەلایەتی کە بابەتەکە ی گروپی وەک "کۆمەلگە" یان بابەتی کۆمەلایەتی یان "رۆحی کۆمەلانی خەلک" یان "رۆحی کۆمەلایەتی"، بیئت رەد کردەو. ئەو ھەمیشە پشیتی بەم راستییە دەبەست کە گروپ تەنھا لە تاکەکان دروست بوو و تەنھا ئەم تاکانە بابەتی باسی دەروونین. فرۆید ھەر وھا تیوری غەریزە کۆمەلایەتی قەبوول نەبوو. ئەو لەم پڕوایەدا بوو کە ئەو ی بە ناوی "غەریزە کۆمەلایەتی" ناوی دەبەن "غەریزەییەکی سەرەتایی و سەرەکی" نییە، بەلکۆ لە تەوہری بچوکتری وەک بنەمالەو سەری ھەلداو. بۆچوونەکانی ئەو ئەم دەرئەنجامە ی

لیدەکەویتەوہ کہ سەرچاوەی زیاد بوون وکەم بوونەوہی تایبەتمەندییە کۆمەلایەتییەکان لە چۆنایەتی کاریگەری هەل و مەرجەکانی ژیان و پەییوەندی ژینگە لە گەڵ غەریزە دایە.

لە روانگە ی فرۆیدەوہ بۆ ئەوہی مەوۆفی کۆمەلایەتی بوو ھەمیشە بابەتی دەروونناسییە، لەم رووہوہ ژینگە و ھەل و مەرجی ژیان ی مەوۆف بە ھۆکاریک دەزانیت کہ رۆلێکی جیدی لە کامڵبوونی دەروونی مەوۆف و تیگەیشتنی تیوریکی ئیلمە لە ئەستۆ دەگریت. فرۆید دان بە کاریگەری بیولوژیکی و فیزیۆلۆژیکی غەریزەکاندا دەنیت. بەلام لە سەر ئاستی راستکردنەوہی ئەم غەریزانە جەخت دەکاتەوہ، و ژینگە و راستییە کۆمەلایەتیەکان بە ھۆکاری راست کردنەوہ دەزانیت.

لەم رووہوہ وادیارە دەروونشیکاری ئەو گریمانە یەش لە خۆ دەگریت کہ شیوازەکانی بۆ توێژینەوہ کۆمەلایەتیەکان سودمەند دەکات و ھەر جۆرە ناکۆکی و دژایەتیەک لە گەڵ دەروونناسی دا رەد دەکاتەوہ. دەروونشیکاری بە دوا ی تیگەیشتن لە نیشانە دەروونیە ھاوبەشەکان لە ئەندامانی گروپیکیدا دەگەریت و شەوۆفە کردنی ئەم نیشانانە بە گوێرە ی ئەزموونە ھاوبەشەکانی ژیانە بەلام ئەو ئەزموونانە ی ژیان لە ھەریمی تاک یاخود سروشتدا نین، بەلکوو ھاوسەنگ و یەکسانە لە گەڵ رەوشی کۆمەلایەتی — ئابووری گروپەکە.

لەم رووہوہ دەروونناسی کۆمەلایەتی شی کردنەوہی لە گروپیکیدا بە دوا ی دۆزینەوہی ئورگانی غەریزی و ھەلس و

كەوتى لىبىدۆيى وناوشيارانە دەگەرپىت كە بە گوڭرەي
بونىادى كۆمەلەيەتى - ئابوورى ئەو.

لىرەدا شىاۋە ئەم نارەزايەتتىيە دەرىپىرپىت: دەروونشىكارى،
كاملبوونى غەرىزى بە گوڭرەي ئەزموونەكانى ژيانى سەردەمانى
سەرەتاي مىندالى بەيان دەكات، واتە سەردەمىك كە مۇقۇ تا رادەيەك
كارى بە كۆمەلگەۋە نىيە. بەلكو بە تايبەت لە نىو بنەمالەي خۇيدا
دەژى. كە واتە چۆن بە گوڭرەي تىورى دەروونشىكارى پەيوەندى
كۆمەلەيەتى وئابوورى دەتوانى گىرنگايەتتىيەكى بەم شىۋەيە بە دەست
بەينىت؟

لەو بارەيەۋە بە ھىچ شىۋەيەك گىرەت لە ئارادا نىيە. ھەلبەت
كارىگەرى قەيرانى سەرەتايى لە سەر مىندالى لە ھالى گەشە لە لايەن
بنەمالەۋەيە. بەلام بنەمالە، تىكپراي پەيوەندىيە ناوخۇيى وسۆزدارى
پەرۋەردەيىيەكانى ئەۋى، بە گوڭرەي پىششىنەي كۆمەلەيەتى
ۋچىنايەتى كۆمەلگە خۇي شەرتى كىرۋەتەۋە. بە كورتى تىكپراي
ئەۋانە لە رىگەي بونىادى كۆمەلەيەتتىيەۋە كە رىشەي بنەمالەشى تىدايە
شەرتى كىرۋەتەۋە. (بۇ نموونە: پەيوەندى سۆزدارى نىۋان باۋك وكوپ
لە بنەمالەي بورژوازى باۋكسالارىدا لە گەل پەيوەندى ھەمان بنەمالە لە
ژىنگەيەكى دايكسالارىدا بە تەۋاۋەتى لىك جىاۋازە). بنەمالە
ئامرازىكە كە لە رىگەي ئەۋەۋە كۆمەلگە يان چىنى كۆمەلەيەتى
كارىگەرى خۇي لە سەر مىندال - ۋبە ناچارى كەسانى پىگەيشتوۋ -
دادەنىت. بنەمالە ئازانسى دەروونى كۆمەلگەيە.

تا ئىستا زۆربەى ئەو دەروونشيكارانەى، كە ھەوليان داوھ دەروونشيكارېش لە پرسە كۆمەلەيتىيەكاندا بە كار بەيّن، نەيانتوانىوھ پيويستىيە گريّداوھكانى دەروونناسى كۆمەلەيتى شى كىرەنەوھى دابىن بكەن. سەرنەكەوتنى ئەوان لە ھەلسەنگاندنى خوياندا لە ئەرك و كارى بنەمالەوھ دەست پيّدەكات. ئەوان بە روونى بۆيان دەرکەوتووھ تەنھا دەتوانن تاك بە بوونەوھريكى شەرتى كراو لە قەلەم بەدن. ھەروھما ئەم بابەتەشيان بۆ روون بوويەوھ كە تەنھا پەيوەندى منداڵ لە گەل ئەندامانى بنەمالە كارىگەرييەكى جىدى لە سەر كامببونى ئەو ھەيە، بەلام ئەو دەروونشيكارانە بە تەواوھتى ئەم راستىيەيان لە بەرچاو نەگرت كە بنەمالە لە لاينى دەروونى و بونىادى كۆمەلەيتىيەوھ، لە گەل تيكرای ئامانجە پەروەردەيى وشيواوھ سۆزدارىيەكاندا، خوى دەستكەوتىكى بونىادى كۆمەلەيتى چىنايەتى ديارىكراوھ و لە راستىدا تەنھا ئازانسى دەروونى كۆمەلگە يان چىنيك تييدا جى دەگريّت. ئەوان خالىكى دەستپيكردى دروستيان بۆ بەيانكردنى كارىگەرى دەروونى كۆمەلگە لە سەر منداڵ دۆزيوھتەوھ، بەلام پييان نەزانيوھ.

چە دەرڤەتگەليك بوونى ھەيە؟ تويژىنەرەوانى دەروونشيكارى بە جورە پيش داوھرييەك ھەلخەلەتيّنران كە لە گەل تيكرای تويژىنەرە بورژواو تەنانەت پيشكەوتن خوازەكانيش تييدا بەشدار بوون. ئەوان كۆمەلگەى بورژوا- سەرمايەدارى بۆ ديكتاتورى گەپاندبووھوھ و كەم تا زۆر وشيارانە لەو بپوايەدا بوون كە ئەو كۆمەلگە "ئاسايى"

ۋە ھاسەنگ بوۋە ۋە ھەل ۋە مەرج ۋە ھۆكارە دەروونىيەكانى بە گشتى
نمۇنەيەكى راستەقىنەيە بۇ "كۆمەلگە".

ھۆكارىكى دىكە بۇ ھەلەي ئەم توپۇزئەرانە بوۋنى ھەيە. ئامانجى
توپۇزئەنەكانى ئەوان بەر لە ھەر شتېك توپۇزئەنە ۋە لە سەر ئەندامانى
نەخۇش ۋە تەندروستى كۆمەلگەي ئىدەئال بە تايبەت چىنى ناۋەرەست
بوۋ، بە كورتى تاكەكانى چىنى بورژوا پېشىنەيەكى لىكچوۋيان ھەيە.
لەم روۋە ۋە ئەۋەي بىنەماي جىاۋازى ژىيانى تايبەتتى ئەوان دروست
دەكات كەسايەتتى تاك ۋە لە روانگەي كۆمەلەيەتتە ۋە ئەنمۇنە لە
ناكاۋەكانە كە بىنەماگەلېكى ھاۋبەشيان ھەيە. تېكپراي ئەۋ كەسانەي كە
لىكۇلئەنەۋەيان لە سەر كراۋە خاۋەن ھەمان تايبەتمەندى جىاكەرەۋە
بوۋن ۋە ئەم تايبەتمەندىيانە بەرھەمى كۆمەلگەيەكى دەسەلاتخاۋز بور
كە لە سەر بىنەماي بونىيادى چىننايەتتى ۋە لانسى زۇرى (قازانچ)
رىكخراۋو.^(۱) جىاۋازى ئەوان لە لايەن تايبەتمەندىيەكانەۋە تا ئاستىك
بوۋ كە بۇ نمۇنە كەسىك باۋكىكى ھەبىت كە لە مىندالىدا ترساندىيىتى،

(۱) لە لايەنى دەروونناسىيەۋە، دەبىت ئامازەگەلېك لە تاكدا كە نمۇنەي تېكپراي
كۆمەلگەيەلە گەل ئەۋ ئامازانە كە تايبەتمەندى ئەم چىنەيە لىك جىا بىكەينەۋە. بەلام بۇ
ئەۋەي بونىيادى دەروونى گشتى كۆمەلچەلە لايەن ھەندىك نىشانەي تايبەت لە سەر
چىنەكان دانراۋە، لەم روۋە تايبەتمەندىيە جىاكەرەۋەكانى تايبەت بە چىنىك، سەرپراي
گرىنگىيەكەي، لە ھەمبەر تېكپراي كۆمەلگە لە پلەي دوۋەمى گرنگى دايە. لە راستىدا
يەككە لە تايبەتمەندىيەكانى كۆمەلگەي چىننايەتتى، لە بن ناۋى ئايدۇلۇزىدا،
شاردراۋەتەۋە، ناكۇكى نىۋان يەكسانى رېژەيى بونىيادى دەروونى چىنە جۇراۋجۇرەكان
ۋە قازانچى مادى ناكۇكى ئەۋانە. ھەرچەندە كۆمەلگە لە لايەنى ئابۋورى، كۆمەلەيەتتى
ۋە دەروونىيەۋە لاۋاز بىت، ھىزە دەسەلاتدارەكانى كۆمەلگە يان چىنى دەسەلات دار زياتر
ۋەن دەن ۋە جىاۋازى دەروونى لە نىۋان چىنە جۇراۋجۇرەكاندا زىاد دەبىت.

ئەوى دىكە خوشكىكى گەرەى ھەبوو كە سەنتەرى خوشەويستى ئەو بوو، سىھەمىنيان، بە شىۋەيەك شەيداي دايكى بوو كە نەيدەتوانى پەيوەندىيە لىبىدۆيىەكانى لە گەل ئەودا بېچىپىنىت.

بە دۇنيايىەو ئەو ئەزمونە تايەتيا نە گىرنگىرەن ھۆكارى كاملىبونى ھەركامەيان بوو. بە چارە سەر كىردنى پىرسە دەروونىيەكان كە لە ئەزمونە باسكراوكانەو سەرچاوەيان گىرتبوو دەروونشيكارى ئەركى تەواوەتى خۇى ئەنجامدا، ونە خوش تۋانى خۇى لە گەل دىسپاينى كۆمەلگەدا ھاۋئاهەنگ بىكات. ئامانجى چارە سەرى لەم قۇناغە زىاتىر پىش نەكەوت. بە داخەو تىگەيشتنى تىۋىرىكى ئىمەش لە تىكپراى پىگەكە زىاتىر پىش نەكەوت. بەلام ئەم بابەتە لە دەرووناسىدا ھەستىپىكراو نىيە. بەلام بۇ ئەو سەرى تۋىژىنەو لە دەرووناسى كۆمەلەيتى ھات ئەو سەرى ھەلەيەكى نادىار وشاراۋە بوو، بوو بە سەرچاۋەى ھەلەيەك كە لە سەر تىكپراى كۆششەكان كارىگەرى دانا^(۱).

سەرنجى سەركى دەروونشيكارە لە سەر بونىادى كۆمەلگەى بورژوا وبەمالەى باوكسالارى، نىشاندەرى ئەم بىروايەيەكە كۆمەلگەو بىنەمالە باردۇخىكى ئاسايى و ناۋەندىكراۋيان ھەيە. دۋاى دەرووناسى تاك، دەروونشيكارىش جىاۋازىيەكانى تاكى بە گۈيرەى

^(۱) من ئىدى لەم بىروايەدا نىم كە تەنھا ھەلەى شاراۋە دەيتە ھۇى تىگەيشتن لە تايەتمەندىيە جىاكەرەو شەرتى بوۋەكان لە لاين كۆمەلگەى نەخۇشەو، بە پىچەوانەو بە بى تىگەيشتن لەم بابەتە ھۆكارە سەركىيەكان لە بونىادى كاراكتەرى نەخۇشدا شاراۋە دەمىنىتەو،

ئازارە دەروونىيەكان كە تاك روبەروى دەبىتتەو، دۆزىيەو. لە سەرتادا دەروونشيكاركان دياردە دەروونى و كۆمەلەيەتییەكانيان بە شىۋەيەكى لىكچوو بەيان كرد: ئەوان ئەم دياردانەيان بە گوڭرەى ئازارە دەروونىيەكانى سەرچاۋەگرتوو لە روداۋە كۆمەلەيەتییەكان لە قەلەم دەدا. ئەم بۆچوونە لە شىۋازى شى كەردنەوھىيى برەودار دا ئاستەنگى دروست كرد. چوونكە سەرنجيان نەدايە جۇراوجۇرى ئەزموونەكانى ژيان- و جۆرەكانى دىكەى بونىيادى ئابوورى، كۆمەلەيەتى كۆمەلگە- لەم رووھو بونىيادى دەروونىيان بە گوڭرەى ئەوھى بونىيادى كۆمەلەيەتى ديارى دەكات لە بەرچاۋ نەگرت، ولە باتى شىكەردنەو، شىۋازى بەراورد كەردن وشوبھاندنيان گرتە بەر. دەروونشيكارەكان، مەۋقە و كۆمەلگەيان بە تاك لە قەلەم داوومىكانىزىمى تايبەتى ھەيى لە كەسانى ھاۋچەرخيان بۆ ھەر جۆرە كۆمەلگەيەك بە راست دەزانى و ديسان بونىيادى دەروونى ئەم كۆمەلگەيەيان بە بەراورد لە گەل ھەندىك لە دياردەكان (بە زۆرى لە جۆرى خەمۇكى دەروونى) كە لە تاكەكانى كۆمەلگەى خوياندا باو بوو پىنئاسە كرد.

بەم شىۋەيە ئەوان ئەو روانگەيەيان كە تەننەت بۆ دەروونناسى تاكىش لە لايەن دەروونشيكارىيەو لە قەلەم دەدرا، لە بەرچاۋ نەگرت. و ئەم راستىيەيان لە بىر كەرد كە خەمۇكى دەروونى- لە نەخۆشىيەو بگرە تا كەركەتەر- لە ھاۋاھەنگى نەگونجاۋى وروژىنەرە غەريزىيەكانى تاكى ئانئاسايى^(۱) (ناھاۋسەنگ) لە گەل راستىيەكانى ژىنگەى خۆى سەرچاۋە دەگريت، بە دەربىرلىكى دىكە كەسانى

(۱) Abnormal

تەندروست "توانای ئەم ھاوئاھەنگییەیان ھەیە. کە واتە دیاردەى سەرچاوەگرتوو لە توێژینه‌وه‌ى دەروونناسى کۆمە‌لایەتى (یان جە‌ماوە‌رى) ناتوانی‌ت لە گە‌ڵ دیاردە‌ى خە‌مۆکى دەروونیدا بە‌راورد بکری‌ت. بە‌لکۆ دە‌بێ وە‌ک ھاوئاھەنگى ئورگانى غە‌ریزى لە گە‌ڵ راستینە‌ى کۆمە‌لایەتى لە قە‌ڵەم بدری‌ت.

نمۆنە‌ى بە‌رچا‌و و سەر‌سۆرە‌ینە‌رى ئەم شی‌وازە‌ى رە‌ها کردن، گ‌ری‌ى ئۆدیپە کە بوە‌تە‌میکانىزمى گ‌شتى م‌رو‌ف، سەر‌رە‌ای ئە‌وه‌ى کە توێژینە‌وه‌ کۆمە‌لایەتى و ئا‌کارییە‌کان نیشانى دا‌و کە ئە‌م پە‌یوە‌ندییە سۆزدارییە رە‌نگە تە‌نها تاییبە‌ت بە بنە‌مالە با‌وک‌سالارییە‌کان بی‌ت. رە‌ها کردنى گ‌ری‌ى ئۆدیپ فرۆیدی ناچار کرد تا تی‌ک‌رای کام‌لبوونى م‌رو‌وايە‌تى لە سەر می‌کانیزمى نە‌ف‌رە‌ت لە با‌وک و پە‌رچە‌کردارە سەرچاوە‌گرتوو‌ه‌کانیدا دابە‌م‌ری‌زینی‌ت.^(١) بە‌ بێ ئە‌وه‌ى س‌رنجی‌ک بداتە ھە‌ل و مە‌رجى ژيانى دا‌یک‌سالارى ئە‌و گ‌روپە‌ى کە توێژینە‌وه‌ى لە سەر دە‌ک‌ری‌ت.

بە‌لام بلی‌مە‌تی‌کى وە‌ک فرۆید، ھەرچە‌ندە لە روانگە‌ى درۆینە‌ى دەروون‌ناسییە‌وه دە‌ستى بە کارە‌کە‌ى کرد و توانى ھە‌ندى‌ک دۆزینە‌وه‌ى بە‌نرخ و دیار ئە‌نجام بدات،^(٢) بە‌لام لە کارى دەروون‌شیکارە‌کانى دیکە‌دا

^(١) . Totem and Taboo

^(٢) فرۆید لە کتیبى "دا‌ھا‌تووى بیرکردنە‌وه‌ییە‌ک" دا ئە‌و تی‌ورییە‌ى کە راستى گۆ‌ران‌کارییە‌کانى لە بە‌رچا‌و نە‌دە‌گ‌رت راست کردە‌وه. بە داننان بە گ‌رنگى ھە‌ل و مە‌رجى ئابوورى ئە‌و لە روانگە‌ى دەروون‌ناسى تاکە‌وه‌ى ئە‌وه‌ى کە چۆن ئایین لە لایەنى دەر‌ونى تاکە‌وه پاسا‌و دە‌دری‌ت (دو‌یات بوونە‌وه‌ى ھە‌لس و کە‌وتى مندا‌لسە‌بارە‌ت بە با‌وک) ھەر‌و‌ھا بە پرسى دەروون‌ناسى کۆمە‌لایەتى کە بۆچى ئایین لە لایەنى کۆمە‌لایەتییە‌وه گونجا‌و

ئەم خالە درۆينەى دەستپيكردنه هەندىك ئەنجامى لىكەوتەو كە دەروونشيكارى لە روانگەى كۆمەلناسى وتيورى كۆمەلایەتییەو دەتوانیت لە گەل ماركسیستى دا سازش بكات.

بەهەر حال، رەخنە گرتن لە دەروونشيكارى لىرەدا كۆتايى پىنايەت. لە راستیدا شىۋازى كلاسكى دەروونناسى شى كردنەوھىيى تاك دەبى لە گەل شىۋازى لۆژىكى لە دەروونناسى كۆمەلگەدا بە كار بېرىت، تا دەر ئەنجامىك بە دەست بخات كە ناپرەزايەتى لىنەكەوئتەو.

پىيوستە، سەرقال دەبىت. ولامى فرۆيد ئەمەيە كە تا كاتىك مرۆڤ پىيوستى بە فيكرى ئايىنى ھەبوو، ئايىن بۆ گەرنى نیشان دانى ئەوانە لە ھەمبەر سروشت پىيوست بوو. بە گەشە كردنى تەكنۆلۆژى وپىنگەيشتنى مرۆڤ ئايىن زىادە وزيانبەخش لە قەلەم درا. لەم كتيبەدا فرۆيد سەرنجى داووتەئەركە كۆمەلایەتییەكانى ئايىن. بە تايبەت پەيوەندى نىوان ئايىنە جۆراوجۆرەكان و بونىادى كۆمەلگەى لە بەر چاۋ نەگرتووە. بەلام لە شىۋاز وناوھۆكدا ئەم كتيبە زۆر لە دەروونناسى كۆمەلایەتى ماترياليستىك نيزىكە. رەستەيەك لە ناوھۆكى ئەم كتيبە دەھىنەو: "پىيوستى بە ووتن نىيە كە ئەو كەلتورەى كە ژمارەيەكى زۆر لە ئەندامەكانى نارازى ھىشتووتەو، بۆ مانەو، داھاتوويەكى رووناكى نىيە، وسەبارەت بە دامركاندنى ئەندامەكانى خۆيشى كاريكى ئەوتۆ ئەنجام نادات."

كتيبەكەى فرۆيد كە لە گەل بۆچوونەكانى سەردەمى گەنجىتى ماركسدا كۆكەكە وەك دروشم دەيووت: "ھەلپىچاندى ئايىن كە ئامرازى ھەلەى بەختەوھرى پرۆلەتەريايە، بەختەوھرى راستەقىنەى ئەم چينەى لىكەوتەوتەو. بۆ لە ناو بردنى وھەمەكانى چينى پرۆلەتەر، سەبارەت بە بارودۆخى خۆ، دەبىت ئەو ھەل و مەرجانەى كە ئەم وھەمانەى دروست كەردو لە ناو بېرىت. لە راستیدا رەخنە گرتن لە ئايىن، رەخنە لەو شۆينە فرمىسكانەيە كە دىن وەك ھەورىك بە دەوریدا تەنراو."

فرۆيد لە نوسىنەكانى دىكەى خۆیدا، سەبارەت بە پرسەكانى دەروونناسى كۆمەلایەتى(شارستانى وناخۆشییەكانى) ئىدى بە دواى فيكرە كۆنەكەدا چە لە لايەنى شىۋازەو وچە لە لايەنى ناوھۆكەو ناپرات، بەلكو دەتوانىن ئەم كتيبەو وەك ئانتى تىزىك ھەمبەر داھاتووى بىر كەردنەوھىك لە قەلەم بەدين.

کەم و کۆرپییە کە لیڤە دایە کە دامەزینە رانی دەروونشیکاری لە گواستەنەوێ ئێمە شیوازە لە تاکەوێ بۆ گروپ و دیاردەکان بە باشی کاریان نەکردووە.

لیڤە دا شیکردنەوێهێکی دیکە پێویستە . ئێمە لە سەر توانای راست کردنەوێ (نەرمبوون) ئورگانی غەریزی لە رێگەی دزەکردنی ھۆکارە دەرەکییەکانەوێ (وکۆمەلایەتی) جەختمان کردووە . بەلام نابێ ئێمە راستییەمان لە بیر بجێت کە ئورگانی غەریزی، لە لایەن چەندایەتی و چۆنایەتیییەوێ، بۆنەرمکردن و راست کردنەوێ بیاوژێکی و فیزیۆلۆژیکی سنووریکی ھەیە، و ھۆکارە کۆمەلایەتیییەکان تەنها لە چوارچێوەی ئێمە سنوورەدا دەتوانن کاریگەری لە سەر دابنێن . بە بۆنەیی ھیزی سەرچاوەگرتوو لەو راست کردنەوێ، و بە سرنجدان بەوێ کە ئورگانی غەریزی خۆی ھیزیکی چالاکی توندە، لەم رووەوێ خواستی گۆرانکاری ھەل و مەرجی ژیان لە زاتی ئێو ئورگانەدا و ئورگانی خزمەتگوزاری دایین کردنی ئامانجە غەریزییەکاندایە.

لە رووبەر و بوونەوێ بونیادی غەریزییەکان و ھەل و مەرجی ئابووری، بونیادە غەریزییەکان بە سەرھەل و مەرجی ئابووریدائەوێ ھەیان ھەیە . نە بەم واتایە کە ئێوان و روژینگەلیکی بە " ھیز ترن، بەلکوو بەم بۆنەییەوێ کە دامرکاندنی پاراستنی زات گریڤدراوی بەرھەمھێنانی مادی، واتە ھەمان ھەل و مەرجی ئابوورییە، و دەفەتی راستکردنەوێ راستی ئابووری سنووردارتر لە توانای راست کردنەوێ ئورگانی غەریزییە - بە تاییبەت غەریزییە جنسی .

لە بەكار ھېنانى دەروونناسى شىكىردنەۋەيى لە دياردە
 كۆمەلەيەتتەكاندا بۆمان دەردەكەۋىت كە دياردە دەروونناسىيە
 كۆمەلەيەتتەكان دەۋىت پىرۇسەگەلىك لە قەلەم بىدرىن كە
 ھاۋا ھاھەنگىيە چالاك ۋەقەمانبەرەكانى ئورگانى غەرىزى لە
 گەل ھەل ۋەمەرەجى كۆمەلەيەتى ۋەئابوورىيە. رۆلى ھۆكارە
 سەرەتايىيە چاكەرەكان گىرداۋى ھەل ۋەمەرەجى ئابوورىيە.
 بىنەمالە ئامرازىكى سەرەككىيە كە بارودۇخى ئابوورى لە
 رىگەي ئەۋەۋەكارىگەرى چاكەرەرى خۇي لە ھەل ۋەمەرەجى
 رۇخى تاكدا بە دەست دەھىنەت. ئەركى دەروونناسى
 كۆمەلەيەتى شىكىردنەۋەي شىۋازە ھاۋبەش ۋەئەيدۇلۇژىكەكانە
 - بە تايىبەت رىشە ناۋشىارەكانىان - بە گۈيرەي دزەكردنى
 ھەل ۋەمەرەجى ئابوورى لە سەر ھەۋلدانە لىيىدۇيىيەكان.

كە واتە، تا ئىرە ۋادىار كە شىۋازى شىكىردنەۋەيى دەروونناسى
 كۆمەلەيەتى كەگەل شىۋازى دەروونناسى تاكى فرۆيد ۋەلە گەل
 پىۋىستىيەكانى ماترىيالىزمى مېژۋىيدا ھاۋ ھاھەنگە. بەلام بە
 شىۋەيەكى ھەلە كە لە تىورى ماركس كراۋە ھەندىك گىرفتى تازە
 سەريان ھەلداۋە: ئەم بىرۋايە كە ماترىيالىزمى مېژۋىيى، تىورىيەكى
 دەروونناسى، يان باشتىر بلىن دەروونناسىيەكى ئابوورىيە.

ئەگەر بەهەمان شیۆه کە "بەرتنەرئاسل"^(۱) ئەلی: ئەمە راستە کە مارکس "پارە" و فرۆید "خۆشەویستی" بە ورژینەری سەرەکی هەلس وکەوتی مەزە دەزانن لەم رووهوه بە گوێرەى پڕواکەى راسل نەدەبوايه ئەم دوانە ئاشتیان کردبايه. نموونەى میڤ لە تیورییەکەى راسل لە بەرچاوی بگرن. گریمان ئەم گیانلەبەرە بتوانی بیر بکاتەوه، پڕوا ناکەم هەمان ئەو شتە بلی کە راسل گوتوویەتی، بەلکوو ئەو میڤە ئەلیت کە راسل هەم دەررونشیکاری و هەم مارکسیزمیشی خراپ راقە کردووە. چوونکە دەررونشیکاری بە خۆ گونجاندنی ھۆکارە بیولوژیکییەکان (غەریزەکان) لە گەڵ راستییە کۆمەلایەتییەکان سەرقال دەبێت، مارکسیزم لە بنەڕەتدا تیوری دەررونناسی نییە.

^(۱) راسل لە پێشەکی کتێبەکەى خۆیدا بە ناوی "بۆ چی هەمووان بایهخ بە دەررونشیکاری دەدەن؟" کە لە ساڵی ۱۹۲۷ بەلاو کراوەتەوه دەنوسیت: هەلبەت دەررونشیکاری لە گەڵ مارکسیزمدا ناکۆکە، چوونکە مارکس پشت بە خواستی ئابووری دەبەستیت، ئەگەر گەشبین بین، پەيوەندى تەواوی لە گەڵ پاراستنی زات هەیه، بەلام دەررونشیکاری لە سەر خواستی بیولوژیکی و پاراستن زات لە رێگەى زاونیۆه جەخت دەکاتەوه. ئاشکرایە کە هەر دوو روانگەکە یەك لایەنەن و رۆلێکیان هەیه. دەتوانین بەم نموونەیه تیورییەکەى راسل روونتر بکەینەوه: میڤ لە قۇناغى "لارۆ" دا تەنها ئەندامى خواردنى هەیه و لە قۇناغى پینگەیشتن تەنها ئەندامى جووتگیی. ئەم گیانلەبەرە ئەگەر بیتوانییا بیر بکاتەوه چی دەلیت؟ راسل ئەلی "ئەم میڤە لە قۇناغى لارۆ دا مارکسیستە و لە قۇناغى پینگەیشتندا فرۆیدیست". راسل دواتر دەلی "کرمى کتیبى مۆزەى بەریتانیا" نوینەرى فەلسەفەى لارۆیه. ئەو خۆی بە فرۆید نزیکتەر دەزانى، چوونکە فرۆید لە هەمبەر خۆشەویستی نواندن بى هەست نییە و پڕسەکان بە دەستەواژە و بە گوێرەى "پارە پەیدا کردن" بەیان ناکات، واتە بە گوێرەى ئابووری ئەرزەدۆکس دارىژراوه لە لایەن پیرە پیاوانەوه سیساول!!

راسل تەنھا كەس نىيە كە ئەو دوو تىۋورىيە بە ھەلە لىك دەداتەو،
گەلىك لە تىۋورىسىنەكان لە تىۋورىيەكەى ئەودا ھاوبەشن.

ئەم بېروايە كە ماترىئاليزمى مېژوۋىيى، دەروونناسى ئابوورىيە، لە
لايەن "ھندريك دومەن" ەو پىشتىۋانى لىكراو:

"ھە روھە كە دەزانن، ماركس خۇي قەت تىۋورى وروژاندنى مروۇقى
دانەرېژا. لە راستىدا ئەو قەت نەيگوت كە واتاي چىن چىيە؟ وكاتىك
ئەم بابەتە سرنجى راكىشا كە مەرگ مەجالى پىنەدا. بەلام گرىمانە
سەرەككىيەكان كە خالى دەستپىكردنى ئەون، گومانىان تىدا نىيە.
تەنەت گرىمانە ناراستەوخۇكانى ماركس لە چالاككىيە سىياسى
وزانستىيەكانى ئەودا بەر چاو دەكەوئت. ھەر تىۋورىيەكى ئابوورى
وھەر بۇچوونىكى سىياسى ماركس پشت بەم گرىمانە دەبەستىت
خواستە ويستىارىيەكان كە پىشكەوتنى كۆمەلەيتىيان بە دواا دىت،
لە لايەنى بەرژەوەندى ئابوورىيەو سەپىنراو. دەروونناسى
كۆمەلەيتى ھەنووكەيى ھەمان ئەندىشە بە گوئىرەى كارىگەرى پالەنەرى
وەرگىراو لە ھەلس وكەوتى كۆمەلەيتى بەيان دەكات. ئەگەر ماركس
خۇي ئەم فورمۇل بەندىانەى بە زىادە لە قەلەم دەدا، بەم بۆنەيەو بوو
كە بە ئامانجى ئابوورى سىياسى سەردەمى خۇي لە قەلەم دەدا."

ھەنووكە ئەم "گرىمانە ناراستەوخۇ" يانە دەتوانى مەبەستى
تىكپراى ئابوورى ناسەكانى ھاچەرخى (بورژوا) لە خۇ بگريت، بەلام بە
دۇنيايەو خودى ماركس ناگريتەو چونكە ئەو لە زۆربەى خالەكاندا
لە گەل تىۋورىسىنەكانى سەردەمى خۇيدا ھاپرا نەبوو.

برنشتاین له به‌رگری کردن له گرنگی ماتریالیزمی می‌ژوویی به بی
په‌رده‌یی‌ه‌کی که‌م‌تره‌وه له‌م لی‌ک‌دانه‌وه دهر وونشیکاریانه‌ی نه‌و لایه‌نگری
ده‌کات:

" لی‌ک‌دانه‌وه‌ی ئابووری می‌ژوو به ناچاری به‌م واتایه نییه که ته‌ن‌ها
ده‌بی هی‌ژ وورژینه‌ره ئابوورییه‌کان سرنجیان پی‌بدریت، به‌ل‌کوو ده‌بی
بزاین که ئابووری هه‌میشه هو‌کاری‌کی دیاریکه‌ره و به‌ردی بناغه‌ی
بزوتنه‌وه گه‌وره‌کانی می‌ژوو بووه."

له پشت نه‌م تیورییه‌وه نه‌م بو‌چوونه‌ش بوونی هه‌یه که مارکسیزم
ده‌روونناسییه‌کی ئابوورییه که له لایه‌ن برنشتاینه‌وه پال‌اوته کراوه
وکامل‌بووه.^(۱)

نه‌م تیورییه که "پالنه‌ری مول‌ک‌داریه‌تی" وورژینه‌ری سه‌ره‌کی یان
بی وینه‌ی مرو‌قه، به‌ره‌می خه‌یاله‌کانی بورژوا- لیبرالیزمه، که وه‌ک
باسی‌کی ده‌روونناسی سه‌باره‌ت به‌ ده‌رفه‌تی ده‌سته‌به‌ر بوونی
سوسیالیزم به‌ کار دی‌ت.^(۲) شو‌قه‌که‌رانی ورده بورژوازی مارکس
تیورییه‌که‌ی نه‌ویان به‌ ده‌روونناسی ئابووری لی‌ک‌داوه‌ته‌وه. له راستیدا
ماتریالیزمی می‌ژوویی له تیوری ده‌روونناسی بوون دهره، گریمانه

^(۱) Kautsky له سه‌رتای نویسنه‌که‌ی خو‌ی به‌ ناوی " ماتریالیزمی می‌ژوویی" لی‌ک‌دانه‌وه‌ی
ده‌روونناسی به‌ توندی ره‌ت ده‌کاته‌وه، به‌لام دواتر ماتریالیزمی می‌ژوویی له‌ گه‌ل
ده‌روونناسییه‌کی ئیده‌یالیزم، به‌و گریمانه‌ی که پالنه‌ری کو‌مه‌لایه‌تی سه‌ره‌تاییی بوونی
هه‌یه، کامل ده‌بی‌ت.

^(۲) له راستیدا له در‌ژی به‌کار هی‌نانی ماتریالیزمی می‌ژوویی له بورژوازیدا که له لایه‌ن
دژبه‌رانه‌وه هاتوه‌ته نیو تیورییه‌که‌وه گه‌لیک ناره‌زایه‌تی به‌رز بوه‌ته‌وه.

دەرووناسىيەكانى كەمە و ھەمووى لەم چەند رەستەيەدا كورت دەبيتەو: مەرقەھەكان خۆيان مېژووى خۆيان دروست دەكەن، پېداويسيئەكانى كار ۋەستەكانى مەرقەھە "برسيئى و خوشەويستى" دەورۇيىنن، ^(۱) ئەم پېداويسيئەكانە بە دريژايى كاملبوونى مېژوويى، زياد دەبن و دەرنەنجام دەبيتە ھۆى توندبوونەو و زياد بوونى چالاكى ئابوورى. ^(۲)

ھۆكارى ئابوورى لە پەيوەندى لە گەل دەرووناسيدا تەنھا تا ئاستى پېداويسيئەكانى مەرقەھە رۆلى ماترياليزمى مېژوويى دەگيريت- بە پلەى يەكەم پېداويسيئە پاراستنى زات- بە شيوەيەك كە ئەم پېداويسيئەكانە لە ريگەى بەرھەمەينانى كالاو تە ئاستيكي بەرز دابىن دەبن، بە درېزىنيكىتر پېداويسيئەكان ئامرازى وروژيئەرى بەرھەمەينانن. ھەلبەت ماركس ۋە ئەنگەلس جەختيان كەردەتەو كە پالئەرى پاراستنى زات لە پيشى پېداويسيئەكانى ديكەوھىە، بەلام وردەكارى پالئەرىكان و پېداويسيئە جۇراو جۇرەكانيان شەرقە

^(۱) ئاشكرايە كە مەبەستى مەن لە خوشەويستى فورمۇل بەندى سەرەتاي فرۆيدە. خوشەويستى لە واتاي گشت پەسەنديدا ھاوواتاي ئارەزۇ جنسييەكانى ۋەك بەر لە سەردەمى زاوژيە: ئەگەر "پاراستنى زات و ئارەزۇ جنسييەكان" م دەنوسى رونتەر دەيوەو ۱۹۷۰.

^(۲) بە ھەمان شيوە كە ئارژەل دەبن لە سەروشت كە پېداويسيئەكانى دابىن دەكات، رازى بىت وژيان و پىرۇسەى مەندالبوون و زاوژى ى خۆى بپاريزىت، مەرقەھە پيشكەوتووش دەبن لە تىكپراى شيوەكانى كۆمەلگە ۋە گەل تىكپراى ئامرازەكانى بەرھەمەينان دا ھەمان شيوەزى ھەبيت. ھەرچەندە مەرقەھە زياتر كامل بىت و گەشە بكات، گۆرەپانى پېداويسيئە سەروشتيەكانى فراواتر دەبيت، ۋە ناچارى تواناي بەرھەمەينانىش كە ئەم پېداويسيئەكانە دابىن دەكات فراوان دەبيت(كتيبي كاپيتال لە نوسىنى ماركس)

نه کرد. ^(۱) نهوان قهت لافی نهو هیان لی نه دا که " پالنه ری مولکداریه تی " یان شه هوه تی به ده ست هیان (کوکردنه وه) وهک ئامانج، ته نها پیداو یستی سه ره کییه. گشت گیر کردنی نه م پالنه ره به واتای ره ها کردنی گه مژانه ی تاییه تمه ندیه کی دهروونیه که هیژیکی نه ناسراوه له کو مه لگه ی سه رمایه داریدا.

مارکس و نه نگلس داوین که سانیکن که ده توانین فیکری گوړینی روخساری بورژوازی و تاییه تمه ندیه جیا که ره سه رمایه داریه کان به تاییه تمه ندیه ره ها کان، به نهوان په یوند بده یں. نهو دوانه به باشی شاره زای نهو پیگه یه بوون که دهروونناسی له کو مه لئاسیدا هه یبوو، به لام دهروونناس نه بوون و نه یانده ویست ببنه دهروونناس. دیسان جگه له م به لگانه له نه ده بیاتی چه رخی روونا که ره ی فهره نسا " به تاییه ت هلقتیوس " ^(۲) که نابی که مایه خ له قه له م بدریڼ، نهوان له دهروونناسی ماتریالیست شتیکیان له به رده ستدا نه بوو. دهروونشیکاری یه که مین سه رچاوه بوو که ده یتوانی نه م دهروونناسیه دابین بکات. دهروونشیکاری نیشانی دا که " پالنه ری مولکداریه تی " هه رچه ند گرنگه ، به لام له به راورد له گه ل پیداو یستییه کانی دیکه دا (زاوژی یی، سادیستیک و خو په ره ستی) رو لیک ی به رچاوی له چو نایه تییه دهروونیه کانی مرو قدا نییه. له پیوه ریکی فراواندا

^(۱) له وتاری " به شداری مارکس له ناسینی مرو ق " دا نه م تیورییه م راست کردوه ته وه ونیشانم داوه که مارکس، زور له وه زیاتر که له نویسنه کانی دا دپاره له دهروونناسیدا پسپوړ بووه.

^(۲) Claud Helvetius (۱۷۱۵-۱۷۷۱). فهیه له سو فی فره نسی

"پالنهري مولكداريه تي" ھۆكارىكى گرنكى دامركاندى پىداويستى بە دەستھىنان يان خاونداريه تي شتەكان نىيە، بەلكو نىشان دەرى خۆپەرەستىيە تا تاك خۆى بە كەسانى دىكە بناسىنىت. كۆمەلگەيەك كە رىزلە دەولەمەندەكان دەگرىت وپىياندا ھەلدەلىت، پىداويستى خۆپەرەستى ئەندامانى ئەو كۆمەلگەيە بەرھو خاونداريه تييەكى زياتر وبى وىنە رادەكىشىت. لە لايەكى ترەولە كۆمەلگەيەكدا كە خزمەتگوزارىيەكان تايبەت بە چىنىكى تايبەتە نەك ھەمووان، وئەم تايبەتمەندىيە خۆى بناغەى رىزى كۆمەلايەتييە، ھەمان خواستى خۆپەرەستى لە بن پەردەى "پالنەر"دا ئاشكرا دەيىت. بۆ ئەوھى پىداويستىيەكانى خۆپەرەستى كە لە سەرەتايىترىن وبە ھىزترىن ھەولدانە دەروونىيەكانە، لەم روھە ئامانج(و ناوھپۆكى ھەست پىكراوى ئەوان) گرىدراوى بونىادى تايبەتى كۆمەلگەيە. كە واتە رۆلى سەپىنراوى "پالنهري خاونداريه تي" بە پىوانەيەكى زۆر خاوەن برەوى دارايى وسامانە لە كۆمەلگەى بورژوازىدا.

كاتىك لە روانگەى دايكسالارى مېژووييەو لە ھۆكارە ئابووريە كان دەدوين-جگە لەو واتايە كە لە سەرھوھ باسماں كرد- مەبەستى ئابوورى لە چالاكى مروڤ، وروژىنەريكى دەروونى وزەينى نىيە. تىكراى چالاكيەكانى مروڤ ودامركاندى تىكراى پىداويستىيەكان، گرىدراوى چىيەتى تايبەتى ھەلومەرجى سروشتى وئابوورى ژىنگەيە، ھەرئەم ھەلومەرجەيە كە شىۋازى ژيانى مروڤ ديارى دەكات. لە روانگەى ماركسەوھ ئاگاھى مروڤ بە گويرەى چۆنايەتى

کومه لگه، به گویره ی ژيانی راسته قینه ی دونیایي که به پله یه کی له توانای سود به خشی دیاراکراوه شهرتی کراوه، هله ده سه نگی ندریت^(۱).

"به ره هم هی نانی نه ندیشه کان، بیرکردنه وه وئاگاهیه کان، راسته وخو له گهل چالاکیه مادییه کانی مروقه گریندراو وتیکه لاوه، وچالاکی مادی نیشاندهری ژيانی راسته قینه ی مروقه. بیرکردنه وه ونه ندیشه ی عاقلانه ی مروقه سه ریژی راسته وخوی چالاکی مادییه. نه ره وته له سیاست، یاسا، ئاکار، ئایین، میتافیزیک و... ییشدا راسته. مروقه کان بیرکردنه وه و بیرو پروا کانی خو یان به ره همده هی نن، به لام ئیمه له سه ره مروقه راسته قینه ونائه بستر اکته کان ده دیوین، که به شیوازیکی تایبته شهرتی کراون به شیویه که که توانا به ره ه مه ی نانیان و ده ره نه جام گریندراوه کانیان گه شه ده که ن وکامل ده بن. ئاگاهی جگه له ژيانی وشیارانه هیچی کیتر نییه و بوونی مروقه ژيانی راسته قینه وه سه ت پیکراوی نه وه"^(۲)

ماتریالیزمی میژووی، میژوو به پروسه ی پیکه وه گونجانی چالاک و فره مان به ری مروقه له گهل هه ل و مه ر جی سروشتی ژینگه ی خو ی

^(۱) "نوسراوه وئا بووریه" کان له کاتی نویسی نه و تاره دا هیشتا چاپ و به لاو نه کرابووه وه، مارکس به باشی نه م خاله روون ده کاته وه. نه و ده نویست ".... ته نه ا نه و تایانه ی که ئابووری سیاسی ده یان جو لیتیت، رق و چاو چنوکیه ته نه ات R. Tucker که بیرمه ندیکی گه شین بو و له بن کاریگه ری نه م بوچو نه دا بوو که مارکس رق و چاوچنوکي وه ک وروژنه ری سه ره تاییی له قه له م ده دات، نه و له م قسه ی مارکسه که به زمانی نه لمانیه پنچه وانه تیگه یشتوه واته: "ته نه ا نه و تایانه ی که ئابووری سیاسی ده جو لیتیت رق و چاوچنوکیه."

^(۲) Part Of Deutschen له نویسی مارکس و نه نگلس

دەزانىت. "كار بە پلەي يەكەم پرۆسەيەكە لە نىوان مروۆ و سروششتا، پرۆسەيەكە كە تىدا مروۆ كارى بەرانبەرى خۆي لە گەل سروششت لە رىگەي كارەكانى خۆيەو رىك و پىك و كوتترۆل دەكات. بەم شىوئەيە مروۆ لە ھەمبەر توخمەكانى سروششت ھىزىكى سروششتى لە قەلەم دەدرىت. ^(۱)"

مروۆ و سروششت دوو جەمسەرن كە بە شىوئەيەكى بەرانبەر كاردەكەن، يەكدى شەرتى و نەرم دەكەن و ياخود يەكدى دەگۆرن. پرۆسەي مىژوويى ھەميشە لە گەل سروششتى مروۆ و ھەل و مەرجى سروششتى ژىنگەي دەرەو دا پەيوەندى ھەيە. ھەرچەند ماركس جەختى لە سەر ئەم راستىيە كردوئەو كە مروۆ بە درىژايى مىژوو خۆي و سروششتى گۆپىو، بەلام ھەميشەش دووپاتى دەكاتەو كە ئەو گۆرانكارىانە گریدراوى ھەل و مەرجى سروششتى بوو. ئەمە كوت و مت ھەمان خالە كە روانگەي ئەو لە ھەندىك ئىدەيالىست كە برۆيان بە ھىزى بى سنوورى ويستى مروۆ ھەيە، جيا دەكاتەو. بە شىوئەيەك كە ماركس و ئەنگلس گوتويانە:

"ئەو پىش و ھەمانەي كە خالى دەستپىكى ئىمەن دوگمى رەسا نىن. بەلكو راستى گەلىكن كە تەنھا لە دونىاي خەيالىدا دەتوانى چاوپۆشيان لى بكەيت. ئەوان كەسانى راستەقىنە وزىندو، كارەكانيان و ھەل و مەرجى ژيانى مادى كە دەتوانن، يان دەبىت، پىكى بەيئەن، لە خۆدەگرن. لەم روو ھە پىش و ھەمە باسكراو ھەكان لە رىگەي ئەزموئەو دەتوانن تويزىنەو ھەيان لە سەر بكەين."

^(۱) كاپىتال لە نوسىنى ماركس

"یەكەمین بېرگەى میژووی مروۋ، بوونی مروۋى زیندوہ . كە واتە یەكەمین راستیەك كە دەبى سرنجى پىبدرىت ئورگانى جەستەى ئەم كەسانە و دەرنەنجامە سەرچاوە گرتوكانە لە پەيوەندى ئەوان لە گەل سروششت. لیژەدا ناتوانین لە سەر سروششتى جەستەى مروۋ وىان ھەل و مەرجى لە حالى گۆرانی (ژیولۆژیكى، ھەرىمى و ھتد) ژینگەى سروششتى ژيانى مروۋ بىر بکەینەوہ. ھەر شروۋقەىەكى میژووی دەبى بەم ئاستەنگە سروششتیانە، و گۆرانکاریەکانیان لە سەردەمى میژووی چالاكى مروۋقەوہ دەست پىبكات" ^(۱)

دواى چارە سەر کردنى توند ترين لیك تینەگەىشتنى لە پەيوەندى دەروونشیکارى و ماتریالیزمى میژوویى چە شتىكى دیکە رودەدات؟ دەروونشیکارى دەتوانیٹ لە نمونەىەكى تايبەتدا چەمكى ماتریالیزمى میژووی دەولەمەند بکات. دەتوانى زانیاریەكى تیروتەسەل سەبارەت بە یەكێك لەو ھۆکارانەى كە لە پرۆسەى كۆمەلایەتیدا چالاكن بە دەستەوہ بدات: سروششتى مروۋ. دەروون شیکارى ئورگانى غەریزەى مروۋ لە نیوان ھۆکارە سروششتیەکان كە پرۆسەى كۆمەلایەتى نەرم دەكەن و دەیانگۆپن جیگیر دەكات. ھەرچەند كە ئەم نەرم كردن و گۆرانکاریەش سنوریكى ھەيە. ئورگانى غەریزەى مروۋ یەكێك لە ھەل و مەرجە "سروششتیەكانە" كە بەشێك لە ژیرخانى پرۆسەى كۆمەلایەتیىە. بەلام ئیمە سەبارەت بە ئورگانى غەریزەى "گشتى" یان شیوہى دەستکاری نەكراواى قسە ناکەین، چونكە ئەم

(۱) ماركس و ئینگلس ھەمان كتیب

ئورگانە تەنھا لە شیوەیەکی "تایبەت" دا ئاشکرا دەبیّت کە لە ریگەیی کۆمەلایەتییەوه شەرتی کراوه. دەروونی مروّف _ یان هیژە لیبیدوییەکان وەک ریشەکانی _ بەشیک لەم ژێرخانەن، بەلام بە پیچەوانەوه ئەوانەیی کە لە هەندیک لیک دانەوهی دەروون ناسیدا گوتراوه تیکرای ژێرخان نین. دەروونی مروّف هەمیشە وەک دەروونییک دەمینیّتەوه کە لە ریگەیی پرۆسەیی کۆمەلایەتییەوه گۆرانی بەسەردا هاتوو. ماتریالیزمی میژوویی پیویستی بە دەروون ناسی (زانستی بونیادی دەروونی مروّف) هەیە. و دەروون شیکاری یەكەمین سیستەمەكە دەتوانی دەروونناسی پیویست بۆ ماتریالیزمی میژوویی دااین بکات.

بەم ھۆکارانەیی خوارەوه بەشداری دەروون شیکاری لە ماتریالیزمی میژوویدا گرنگییەکی زۆری هەیە: مارکس و ئەنگلس گریّدانی تیکرای پرۆسە ئایدۆلۆژیکەکانیان بە بونیادی ئابورییەوه بە پیویست دەزانی. ئەوان داھینانە دەروونی وزەنییەکانیان بە "بناغەیی مادی عەكس کراو لە مێشکی مروّف" دا لە قەلەم دەدا. بە دلنایییەوه لە گەلیك نمونەدا ماتریالیزمی میژوویی دەتوانی بە بئ پیویستی بە گریمانە دەروونناسییەکان، خۆی و لامدەرەوبیّت، بەلام تەنھا لە نمونە گەلیكدا کە ئایدۆلۆژیاکان دواین دەربەری بەرژەوندییە ئابورییەکان بن، ویان لە شوینیكدا کە ھەول دەدریّت پەيوەندی بەرانبەرلە نیوان ژێرخانی ئابووری سەرخانی ئایدۆلۆژی گری بدریّت. بە بۆنەیی نەبوونی دەروونناسییەکی تیروتەسەل و رازی کەر، مارکس و ئەنگلس نەیانتوانی

ئەو شەرقە بىكەن كە چۆن بىنەماي مادى لە مېشك ودى مەرقدا
رەنگدەداتەو.

دەروونشيكارى نيشان دەدات كە ئايدۆلۆژىيەكانى مەرق بەرەمى
هەندىك لە خواست، پالەنەرى غەرىزى، بەرژەوەندى وپۆيىستىيەكانە.
هەرەها دەروونشيكارى نيشان دەدات لە خالىكدا كە پالەنەرى
غەرىزىيەكان كە لە سەر بىنەماي ئەو غەرىزانەى كە بەشيوەى بىولۆژىكى
دروست دەبن، كامىل دەبن، بەلام چەندايەتى وناوەرۆكەكەيان بە توندى
لە بن كاريگەرى پىگەيان چىنى كۆمەلايەتى تاكدايە. ماركس دەلى كە
مەرقەكان خويان ئايدۆلۆژىيەى خويان دەخولقيتن، دەروونناسى
شىكردنەوەى كۆمەلايەتى دەتوانى بە شيوەى ئەزموونى پرۆسەى
دروست كردنى ئايدۆلۆژىيەكان وپەيوەندى بەرانبەرى ھۆكارە
سروشتى و كۆمەلايەتىيەكان بسەلمىنىت. لەم رەوە دەروونشيكارى
نیشان دەدات كە چۆن بارودۆخى ئابوورى لە رىگەى پالەنەرىكانى
مەرقەو دەبىتە ئايدۆلۆژىيا.

خالىكى گىرنگ كە دەبى سىرنجى پى بدريت ئەمەيە كە كارى
بەرانبەرى نيوان غەرىزەكان وژىنگە دەبىتە ھۆى گۆرەنكارى لە ناخى
خودى مەرقدا، بەھەمان شيوە كە كاريگەرى ژىنگەى دەرەكى، مەرق
توشى گۆرەن دەكات. بە شيوەيەك كە فرۆيد بە جارەن جەختى
كردوئەتەو كە ئەم خالە رىكخراوى "خۆى مەرق و گەشەى توانايى
وبلىنگەرايى مەرقە. لەم رەوە دەروونشيكارى رىگەمان پى دەدات كە
دروست بوونى ئايدۆلۆژى وەك جۆرە (پرۆسەيەكى بەرەمەينان" چاۋ
لىبەكەين، بەھەمان شيوە كە مەتابولىزم) كارى سوتاندن وھەزمكردنى

خواردن لە نۆجەستەدا. -و-) لە جەستەدا پرۆسەییەکی دیکەییە لە نۆجەستەدا و سڕوشتدا . بابەتی روون و بەرچاوی ئەمەییە کە "سڕوشت لە ناخی مڕۆقدا یە ئەک لە دەورووبەری ئەودا".

دیسان دەروونشیکاری شیواژەکانی دروست بوونی کۆمەڵگە لە رینگەیی ئەندیشە و ئایدۆلۆژیاکانەو بە ئیمە نیشان دەدات. ئەم زانستە دەتوانێت نیشان بدات کە چۆنایەتی رووبەروو بوونەو لە گەڵ ئەندیشەییەک لە بنەڕەتدا گرێدراوی ناوەرپۆکی ناوشیاری ئەو، کە گرێدراوی هەندیک پائەنرە ، بەم واتایە کە گۆیا چۆنایەتی توندی بونیادی لیبیدۆی کۆمەڵگەییە کە کاریگەری کۆمەڵایەتی ئایدۆلۆژیەک دیاری دەکات.

ئاشکرایە کە دەروونناسی شیکردنەوایی کۆمەڵایەتی پلەییەکی بە نرخێ لە ماتریالیزمی میژوویییدا هەیە، بەم شیوەییە دەتوانم بە بێ پەردە لافی ئەو لیبیدۆم کە چارەسەر کەری خیرای ئەو گرفتەنەییە کە رووبەرووی ماتریالیزمی میژوویی دەبێتەو.

هەنووکە ماتریالیزمی میژوویی بۆ هەندیک لە ناپەرەزایەتییهکان و لایمیککی باشتەری پێیە. بۆ نموونە هەندیک لە دژبەرەکان ئاماژە بەو رۆڵە دەکەن کە ئامانجەکان -خۆشەویستی بۆ هاوچەشن و ئارەزووی ئازادی- هەیانە. هەلبەت ماتریالیزمی میژوویی دەتوانێ ئەم جوهر پرسیانە وەک ئەوێ لە هەری می دەروونناسیدان رەد بکاتەو و خۆی بە شیکردنەوایی هەل و مەرجی بابەتی ئابووری کە لە سەر رووداوە میژووییەکان کاریگەری هەیە سنوورداری بکاتەو. بەلام لە هەل و مەرجیکدا نەبوو کە، بە روونی چییەتی و سەرچاوەی ئەم هیژە راستەقینەو کاریگەرانی

مروۋ شروۋقە بکات یان بتوانیت ئەو رۆلەى که ئەم هیزانە لە پرۆسەى کۆمەلایەتیدا دەیگێرن وەسف بکات. دەروونشیکاری دەتوانی نیشان بدات که وروژینەرە بە روالەت ئامانجییەکان، ئاشکراکەری پیدایستییە لیبیدووییە لوژیکی کراوەکانە وناوەرۆک و سنووری پیدایستییە زالەکان لە سەر دەمی دیاریکراودا بە گوێرەى کاریگەرى بار و دۆخى کۆمەلایەتى - ئابووری لە سەر بونیادی غەریزی گروپی که خولقینەرە ئایدۆلۆژیایە وەسف بکات. که واتە دەروونشیکاری دەتوانیت بالاترین خواست وورۆژینەرە ئیدەھالیستی تا ئاستی لیبیدوویی نزم بکاتەو بە بئ ئەوێ پیدایستییە ئابوورییەکان بە تەنها پیدایستى گرنگ لە قەلەم بدات.^(۱)

(۱) ئەبوونی دەروونناسی بە گوێرەى پێویست هەندیک لە لایەنگرانى ماتریالیزمى میژوویی ناچار کرد دەروونناسییەکی تایبەتى و ئیدەھالیستیکى روتلە شوینی بەتالى ئەودا دابنێن. نمونەى ئەک "کاتسکییە Kautsky" که هەلبەت ئە بە بئ پەردەیی وشەفافی برنشتاین وکەسانى دیکە، گریمانە دەکات که مروۋ "غەریزییەکی کۆمەلایەتى" هەیه، وپەيوەندى نیوان غەریزەى کۆمەلایەتى وپەيوەندى کۆمەلایەتى بەم شیوەیه وەسف دەکات: "مروۋ بە گوێرەى توندی و لاوازی غەریزەى کۆمەلایەتى خۆى بەرولای "چاکە و خراپە" دەپوات، بەلام گرنگی هەل و مەرخى کۆمەلایەتى ژيان که مەتر لە هەل و مەرجە باسکراوەکان لە هەل بژاردنى یەکیک لەو دوو خواستەیه. "ئاشکرایە که غەریزەى کۆمەلایەتى کاتسکی جگە لە بنەچەى ئاکارى زاتى هیچیکى تر نییه. بۆچوونى ئەو لەو شیوازەى بەیانى دەکات لە گەل ئاکارى ئیدەھالیستیدا جیاوازه.

"بوخارین" لە "تیورى ماتریالیزمى میژوویی" دا بڕگەیهکی تەواوێ بۆ پرسى دەروونناسى تەرخان کردووه. ئەو دوپاتى دەکاتەو که دەروونناسى چینیک لە گەل بەرژەوهندییەکانى یەکیکە - و مەبەستى ئەو لە "بەرژەوهندییەکان" بەرژەوهندى گەلیکی راستەقینەى ئابوورییه. بەلام دەروونناسى توێژیک دەیت بە گوێرەى رۆلى کۆمەلایەتى

بە كورتى:

۱- پالئەرهكانى مروۋە ھىزىكى سىروشتىن ووەك ھىزە سىروشتىەكانى دىكە(بە پىت بوونى خاك ، ئاوەدانى و....) يەككە لە بەشە حاشاھەلنەگرەكانى پرۆسەى كۆمەلایەتییە. كە واتە شارەزا بوون لەم ھىزە پىوېستە تا تىگەيشتنىكى تەواوەتى لە پرۆسەى كۆمەلایەتى مومكىن بىيىت.

۲- ئەو شىوازە كە ئايدۆلۆژياكان لە رىگەيەووە دروست بوون و كار دەكەن تەنھا كاتىك بە باشى دەناسرىن كە لە چۆنىيەتى شىوازى كارکردنى سىستەمى پالئەرهكان شارەزا بىن. ۳- كاتىك كە ھۆكارە شەرتى كراوە ئابوورىيەكان لە گەل ھەرىمى پالئەرهكاندا تىكەل بىيىت ھەندىك گۆرانكارى روودەدات، پرۆسەى كۆمەلایەتى بە پشت بەستن بە كاریگەرى پالئەرهكان بە رەوتىكى خىراترىيان ھىدى ترلەوہى

ئابوورى ھەمان توىژ بىت. ئەو بۆ نموونە چۆنىيەتى ئاومىدى گروپ يان كۆمەلانىك دواى بن كەوتن لە خەباتى چىنايەتيدا شروۋە دەكات: " شەپ و مەملانى لە لاىەن وروژنەرى شاراوہى لاىەنەكانى مەملانىو بەرىو دەچىت، ھەنووكە خەباتكارەكان بن كەوتوون. ئەم بار و دوۋخە سەرلەشيان و ئاومىدى لىكەوتووەتەوہ وخەلك چاوەپوانى موەجىزەيەك(پەرجوو) دەكەن. " بوخارىن بەردەوام دەيىت: " بە سەركردنى دەروونناسى چىنايەتى، دلنباين كە ئىمەرووبەرووى دياردەيەكى زۆر ئالۆز بوويەتەوہ كە ناتوانىن لە سەر بنەماى بەرژووەندى روت وەسفى بكەين، بەلكو دەبى بە گويەرى بارودوۋخى ھەستىنكارا و كەلەكە بووى چىنەكە وەسفى بكرىت."

بوخارىن ديسان ئەلى: " پرۆسەكانى ئايدۆلۆژى جوړىكى تايبەتە لە كارى كۆمەلایەتى. بەلام بۆ ئەوہى دەروونناسىيە كى گونجاومان لە بەر دەستدا نىيە ناتوانىن چىيەتى پرۆسەى كارە شروۋەبكەين .

چاۋەروان دەكرى كار دەكات، ئەگەر تېبىنىيە تيوريكىيەكان سەبارەت بەھۆكارە دەروونىيەكان راست نەبىت.

لەم رووۋە بە كار ھىنەنى دەروونشيكارى لە ماتريالىزمى مېژوۋىيى بوەتە ھۆى ئەۋەى كە زانىارىيەكى فراۋاتر لەو ھىزانەى كە لە پرۆسە كۆمەلەيەتتەكاندا كار دەكەن، بە دەست بىت، و دۇنيائىيەكى زياتر لە تىگەيشتنى سوپرى مېژوۋىيى وپېشېبىنى داھاتوۋەكەى بە دەست دىت. بە تايبەت ئەم كارە زانىارىيەكى تەۋاۋى لە چۆنىەتى دروست بوونى ئايدۇلۇژياكان بە دەستەۋە داۋە.

ھەلبەت، سودمەندبوونى دەروونناسى شىكردنەۋەىيى كۆمەلەيەتى گرىدراۋى گرنگى لىبىدۇيىيە لە پرۆسەى كۆمەلەيەتىدا. بۇ ئەۋەى لەم بېرگەيەدا ناتۋانين بە تىروتەسەلى باسى ئەم بۋارە بكەين لەم رووۋە تەنھا ئامازە بە چەند خالىك دەكەم.

گرىمان ئەم پرسىيارەمان لىدەكرىت: چە ھىزىك كۆمەلگە دەپارىزىت وچە ھىزىك دەبىتە ھۆى ھەژان و وپرانى؟ دەزانين كە گەشەى ئابوورى دەبىتە ھۆى سەقامگىرى و ناكۆكى كۆمەلەيەتى دەبىتە ھۆى لىكترازانى كۆمەلگە. بەلام ھۆكارىكى وەھا كە، لە سەر بنەماى ئەو دوو مەرجە، گرنگترين توخمى بونىادى كۆمەلەيەتى، خواستە لىبىدۇيىيەكانە كە لە مۇقۇدا بوونى ھەيە. سەرەتا كۆمەلگەيەكى تا رادەيەك سەقامگىر لە بەر چاۋ بگرن. ھۆكارى يەكبوون وپەيوەندى خەلك لە گەل يەكدى چىيە؟ چە شتىك دەرەتەى ئەۋەيان پىدەدا كە ھەست بە يەكبوون بكەن وخۇيان لە گەل رۆلى دەسەلاتدار وبى دەسەلاتدا ھاۋئاهەنگ بكەن؟ بە دۇنيائىيەۋە ئورگانى دەسەلاتى دەرەكى (پۇلىس، ياسا، دادگە، سوپاۋ....) رىگە نادات كۆمەلگايەك

لىكېترازىت. و بە دۇنيايىيەو بەرژەۋەندى لۇژىكى و خودگەرايى لە سەقامگىرى بونىيادىدا خاۋەن رۇلە. بەلام ئەگەر كۆششە لىبىدۇيىيە كانى خەلك بوونى نەبوو، نە ھىزە دەرەككىيەكان و نە بەرژەۋەندى لۇژىكى نەياندەتۋانى كارى كۆمەلگە گەرەنتى بكەن. ئەم ھەۋلدانە ۋەك چىمەنتۇيە كە بە بى ئەۋە كۆمەلگە ناتۋانىت يەكبوونى خۇى پىاريزىت. دىستان ئەۋ ھەۋلدانە لە دروست بوونى ئايدۇلۇژىاي كۆمەلەيتى گرنگ لە ھەر كەلتۋورىكدا بەشدارى ھەيە.

ھەنوۋكە ئەم بىنەمايە سەبارەت بە تايىبەتمەندىيەكى كۆمەلگە بە كار بىبەين: پەيوەندى چىنايەتى ھەر ۋەھا كە دەزانين لە مېژۇودا كەمىنەيەك بە سەر زۆرىنەي كۆمەلگەدا ھوكمىيان كردۋە. ئەم ھوكۈمەتە چىنايەتییە، دەرئەنجامى فىلّ ۋىزىرەكى نەبوۋە، بەلكوۋ دەرئەنجامى پىۋىسىتى بارودۇخى گىشتى ئابوورى كۆمەلگە ۋەھىزە بەرھەمەينەرەكانى بوۋە. بە شىۋەيەك كە " نىكر" ^(۱) نوسىۋىيەتى: "بە گوڭرەي ياساى مولكدارىيەتى، چىنى پىرۇلە تەرەھكۈمە لانى كەمى بەرھەمى كارەكەي خۇى ۋەربگىرىت". يان بە گوتەي لىنگە ^(۲) تا ئاستىك ۋەك پلانگىپىيەك لە دژى مېۋاىيەتى بوون بەلام نەيانتۋانى ھىچ بە ھىچ بكەن."

بىرمەندانى " سەردەمى رۋوناك گەرى" ^(۳) ئەم پەيوەندىيە گرېداراۋەيان شىرۇقە كردۋە ۋەرخنەيان لىگرتوۋە، بەلام نەيانزانى كە ئەۋ گرېداراۋىيە بەرھەمى ئابوورىيە. لە راستىدا دەسەلەتى كەمىنە

^(۱) .Neker

^(۲) .Linguet

^(۳) Enlghtenmant

راستىيەكى مېژووييە. بەلام چە ھۆكاريك بوەتە ھۆى سەقامگىرى ئەم
پەيوەندىە گرېدراوييە؟

ھەلبەت، لە سەرەتادا كەلك وەرگرتن لە ھىزى جەستە و دەرفەتى بە
كار ھىنانى لە لايەن ھەندىك لە گروپەكانەو ھۆكاريكى ئەو گرېدراوييە
بوو، بەلام ھۆكاريكى گرنكى دىكەش بوونى ھەبوو: گرېدانە
ليبيدوييەكان - دلەراوكى، خۆشەويستى، - متمانە - كە رۆحى
زۆرىنەى لە پەيوەندى لە گەل چىنى دەسەلاتدا پىركردبوو. ھەنووكە
ھەلس و كەوتى دەروونى بەرھەمى ئارەزۇيان رووداو نىيە، بەلكوو
نیشان دەرى پىكەو گونجانى ليبيدوى خەلك لە گەل ھەل و مەرجى
داسەپاوى ژيان لە لايەن پىويستى ئابووريە. تا كاتىك كە ئەم
ھەل و مەرجە حكومەتى كەمىنە بە سەر زۆرىنەدا مسۆگەر دەكات،
ليبيدو لە گەل بونىادى ئابوورى ھاو ئاھەنگ بوو و يەككە لە ھۆكارە
كانى سەقامگىرى پەيوەندى چىنايەتییە.

زىاتر لە قەبوول كردنى ھەل و مەرجى ئابوورى، بونىادى
ليبيدوى، دەروونناسى كۆمەلایەتى نابى لە تويزىنەو سەبارەت بە
بنەرەتى دەروونى ئەم بونىادە كەمتەرخەم بىت. ونەتەنھا ھۆكارى
پىويستى ھەبوونى ليبيدوى بەدۆزىتەو، بەلكوو دەبى روونى بكاتەو
كە لە لايەنى دەروونناسى ليبيدو چە دەرفەتەك بوونى ھەيە ولە
رېگەى چە ميكانيزمگەلىكەو كار دەكات. ھاوكات لە گەل گەران بە
دواى ريشەى پەيوەندىيە ليبيدوييەكانى زۆرىنە لە گەل كەمىنەى
دەسەلات، دەبىت دەروونناسى كۆمەلایەتى پەى بەو ببات كە بۆ چى

ئەم پەيوەندىيە تىكرار يان بەردەوامى شىۋازى دەروونى مىندال سەبارەت بە داىك وباوكى خۇى، بە تايبەت بە باوك، لە بنەمالەى بورژوايە^(۱)؟ ئىمە لە توانايى و عەقلى باوكدا تىكە لاويىەك لە پىدا ھەلەدان، ترس، باوہ، و متمانە دەبينىن. بە كورتى رەنگدانەوہيەك لە چۇنايەتییە ئاكاريیە عەقلىيەكانى ئەوہ كە بە شىۋەى چالاک شەرتى كراوہ. و ھەر ئەم تايبەتمەندىيە كە لە كەسانى پىگەيشتوى كۆمەلگەى باوكسالارى لە ھەمبەر ئەندامانى چىنى دەسەلاتدار بەرچاۋ دەكەون. لە پەيوەندى لە گەل ئەم چۇنايەتییانە، چەند بنەمايەكى ئاكارى بوونى ھەيە كە ھەزارەكان رازى دەكات تا ئازار ورنەچ لە كارى خراپ بە چاكتىر بزانن، و ئەم بېروايەيان تىدا پەرورەدە دەكەن كە ئامانجى ژيانيان فەرمانبەرى لە دەسەلاتداران وپاپەپاندنى ئەركەكانيانە. تەنانەت بېروا ئاكاريیەش، كە بۇ سەقامگىرى كۆمەلگا پىۋىستە، بەرھەمى ھەندىك پەيوەندى سۆزدارى يان كەسانىكە كە ئەم نەرىتانە دروست دەكەن و دەيانخەنە روو.

بە دۇنيايىيەوہ دروست بوونى ئەم نەرىتانە كوت وپەر ولە ناكاو نىن. يەككىك لە بەشە سەرھىككەكانى ئورگانى كەلتورى لە خزمەتى دروستكردنى ھەلس و كەوتى پىۋىستى كۆمەلایەتى بە شىۋازىكى سىستەماتىك و موتۇدىكدایە. يەككىك لە ئەركە گىرنگەكانى دەرووناسى

(۱) دەبنى بە بىرى بھىنمەوہكە پەيوەندى باوك و مىندال خۇى لە لايەن كۆمەلگەوہ شەرتى

شرۇقە كىردىنى كارەكانى تىكپراى سىستەمە پەرورەدە
وسىستەمەكانى (وەك سىزادان) لەم پرۆسە داىە.^(۱)

ئىمە سىرنجى خۇمانمان لە سەر پەيوەندى لىبىدۇيى نىوان
كەمىنە دەسەلاتدار وزۆرىنەى بى دەسەلات چىر كىردەتو، چوونكە
ئەم ھۆكارە ناوەند وسەنتەرى كۆمەلايەتى وەرورونى ھەر
كۆمەلگەيەكى چىنايەتتە. بەلام ھەندىك پەيوەندى كۆمەلايەتى
دىكەشمان ھەيە كە رەنگى لىبىدۇيان پىوئەيە. پەيوەندى نىوان
ئەندامانى چىنىك خاوەن رەنگىكى دەروونى جىاوازە لە گەل چىنى
ناوەرەستى خاوەرەودا كە لە چىنى كىركاردا بەر چاۋ ناكەوئىت. يان
پەيوەندى رىبەرى سىياسى كە رىگەى چىنەكەى خۇى يەوە دىارى
دەبىت ولە خىزمەتى بەرژەۋەندىيەكانى داىە، تەنانت كاتىك دەسەلاتى
چىنەكەشى بە دەستەۋەيە، لە پەيوەندىيەكەيدا كە ئەو لە پۇستى
كەسىكى بە ھىزدا رووبەروروى چىنى خۇى دەبىتەۋەو وەك باۋە
گەرەيەك كە بە دەسەلاتى رەھا ھوكمىيان بە سەردا دەكات، جىاوازە.^(۲)

^(۱) ئورگانى كەلتوروى نەتەنھا ھىزە لىبىدۇيىيەكان (بە تايبەت پالئەرەكانى خۇشەويستى
ۋېنىش زاۋىيى) بۇ ئاراستەى كۆمەلايەتى مەبەستى خۇيدا رىئوئىنى دەكات، بەلكو
دەبىتە ھۇى لاۋان بوونى ھىزەكانى لىبىدۇ تا رادەيەك كە بۇ سەقامگىرى كۆمەلايەتى
ھەرەشە لە قەلەم نەدرىت. ئەم ھەلگەرەنەۋەى ھىزە لىبىدۇيىيەكان بۇ بەر لە زاۋىيى يەكىك
لە خواستەكانى رەۋىشتى جىنى لە كۆمەلگەدايە.

^(۲) فرۇيد لە دەروونناسى جەماۋەر وشروقىەى "خۇ" لە پەيوەندى لە گەل سەرۇكدا پىشت بە
ھۆكارى لىبىدۇ دەبەستىت. بەلام "رېبەر" و "جەماۋەر" لە واتاى ئىنتىزاعى بە كار دەبات،
و بارو دۇخى ھەستى ژىنگە لە سەر ئەۋان لە بەرچاۋ ناگىرىت. دەرئەنجام بۇ پرۆسە
دەروونىيەكان لايەنى گىشتى لە بەرچاۋ دەگىرىت كە لە گەل راستىدا نايەتەۋە. بە
دەربىرىنكى دىكە ئەو پەيوەندىيەكى تايبەت لە گەل سەرۇك دەگەرپىنتىتەۋە بۇ پەيوەندى
گىشتى. يەكىكى دىكە لە پرسەكانى دەروونناسى كۆمەلايەتى، ئەمەيە كە پەيوەندى
چىنايەتى، شوئىنى خۇى داۋەتە پرسىكى دىكە: پەيوەندى دەسەلاتدار وكۆمەلانى خەلك.

جۇراو جۇرى پەيوەندى لىبىدۇيى لە گەل جۇراو جۇرى فراوانى پەيوەندى لە نىو كۆمەلگەدا ھاوسەنگە. لىرەدا تەنانەت ناتوانىن ئامازەيەكى كورتىشى پىبەكەين، چوونكە خۇي پىويستى بە وتارىكى جياواز سەبارەت بە دەرووناسى شىكردنەوہىي كۆمەلایەتى ھەيە. بە بىرتانى دەھىنمەوہ كە ھەر كۆمەلگەيەك خاوەن بونىادى لىبىدۇي خۇيەتى، تەنانەت ئەگەر بونىادى كەلتورى، سىياسى، كۆمەلایەتى وئابوورى تايبەتیشى ھەبىت. ئەم بونىادە لىبىدۇيىيە بەرھەمى كارىگەرى ھەل ومەرجى كۆمەلایەتى - ئابوورى لە سەر ورۇژىنەرەكانى مروۋقە، ھەروەھا ئەم بونىادە ھۆكارى گرنكى شەرتى كردنى كاملبوونى سۆزدارى لە ئاستە جۇراو جۇرەكانى كۆمەلگە وناوەرۇكى سەرخانى ئايدۇلۇژىكىيە. بونىادى كۆمەلگەيەك ھۆكارىكە كە لە رىگەي ئەوہوہ ئابوورى كارىگەرى خۇي لە سەر ئەزموونە عەقلى وزەينىيەكانى مروۋقە دادەنىت.^(۱)

بەھەمان شىوہ كە بونىادى ئابوورى وكۆمەلایەتى جىگىر نىيە بونىادى لىبىدۇي كۆمەلگاش، نەگۆرۇ ھەتايى نامىنىتەوہ. بەلام مادام كە بونىادى كۆمەلایەتى لە ئاستى ھاوسەنگ دا بىت، بونىادى لىبىدۇيش تارادەيەك جىگىرە - بە دەرپرېنىكى دىكە بە دىرژايى قۇناغى سەقامگىرى لە كامل بوونى كۆمەلگا. بە گەشە كردنى ناكۇكى و دەستدرىژىيە بابەتتىيەكانى نىو كۆمەلگە، بە خىرا بوونى پرۇسەي ھەولدان، لە بونىادى لىبىدۇي كۆمەلگەشدا ھەندىك گۇرپانكارى دىتە

بەلام جىگى سرنجە كە فرۆيد لەم نوسراوہى خۇدا، خواستى گشتى دەرووناسى بورژوازى كە دەيەوئىت جەماوەر بى كەلك و متمانە نىشان بدات، لە ەر چاودەگرىت.

(۱) ئەوہى من لىرەدا بە "بونىادى لىبىدۇيى" كۆمەلگە ناوہەدم كردوہ، دەستەواژەي فرۆيدە. لە نوسىنەكانى دىكەدا من دەستەواژەي، كاراكتەرى كۆمەلایەتەيم بە كار ھىناوہ، سەرھەي گۇرپانكارى لە تيورى لىبىدۇ چەمكەكان نەگۆر دەگىننەوہ. ۱۹۷۰.

ئاراۋە. روو لە کز بوونی پەيوەندییە نەرییتەکان کە پارێزگاری سەقامگیری کۆمەلگایە دەبینن، لە شیوازە سۆزدارییە نەرییتەکاندا گۆرانکاری پێک دێت. هیزە لیبیدۆییەکان ئازاد دەبن تاکاریکی تازە دەست پێ بکەن و دەرئەنجام کاری خۆیان بگۆن. ئیدی لە خزمەتی پاراستنی کۆمەلگەدا نین، بەلکو لە دروست بوونی کۆمەلگای تازەدا بە شدارى دەکەن. ئیدە وەك "چیمەنتۆ" نین بەلکو تایبەتمەندی "دینامیتیان" ھەیە.

هەنووکە دەگەرپێنەووە بۆ ئەوپرسە کە سەرەتا باسمان لێو کرد: واتە بەهەل و مەرجە بابەتییەکانی ژيان. بینیمان کە دەروونناسی شیکردنەوێ تاک کەمڵ بوونی غەریزی بە دەرئەنجامی پێکەووە گونجانی چالاک و فەرمانبەری ئورگانی غەریزی لە گەڵ ھەل و مەرجی راستە قینەى ژيان لە قەلەم دەدات. لە لایەنى بنەمایىووە ھەمان پەيوەندى نیوان بونیادی لیبیدۆیى کۆمەلگا و ھەل و مەرجى ئابووریى راستە. مەروۇ کە لە بن گوشارى پالئەرە لیبیدۆییەکانى خۆیان دان، ھەل و مەرجە ئابوورییەکان سەراوین دەکەن. ھەل و مەرجى ئابوورى سەراوین بوو دەبێتە ھۆى دروست بوونی ئامانجگەلیکی تازەى لیبیدۆی کە دەبێ دابمرکێن. خالى جیدی ئەمەيە کە تیکرای ئەم گۆرانکارییانە لە کۆتایى دا لە ھەل و مەرجى ئابوورییەووە سەرچاوە دەگرن، پالئەر و پێداویستیەکان گۆرانکارییان بە سەردا ھاتوو وەخۆیان لە گەڵ ھەل و مەرجى ئابوورى دەگونجێن.

ھەلبەت دەروونناسی شیکردنەوێى لە چوارچێوێ ماتریالیزمى میژوویدا خاوەن پێگەيە و چاودیڤرى پەيوەندییەکی نیوان

كۆمەلگا وسروشت دەكات. ھەرىمى پالئەرهكانى مروڤ، ورۆلى چالاک وناچالاک كە ئەم پالئەرانە لە چوار چىوھى پرۆسەى كۆمەلايەتيدا لە ئەستۆى دەگرن. لەم روھو دەروونناسى شىكردنەوھىيى چاودىرى ھۆكاريك دەكات كە رۆلى نابزىوانىكى جىدى لە نىوان بنەماى ئابوورى ورىزبەندى ئايدولۆژياكان دەگىرئىت. كەواتە دەروون ناسى شىكردنەوھىيى كۆمەلايەتى ئەو دەرڤەتەمان بۆ دەرەخسىنئىت كە بە باشى لە سەرخانى ئايدولۆژى بە گوڤرەى ئەو پرۆسەيەى كە لە نىوان كۆمەلگا وسروشتى مروڤدا بوونى ھەيە تىبگەين.

ھەنووكە دەتوانين بە ئاسانى زانىارييە بە دەست ھاتوھكان لە توڤژىنەوھكەمان سەبارەت بە شىواز و كارى دەروونناسى شىكردنەوھى كۆمەلايەتى كورت بكەينەوھ. شىوازەكە ھەمان دەروونشىكارى كلاسيكى فرۆيدە كە لە دياردە كۆمەلايەتییەكاندا بە كارھاتووھ. ئەم شىوازە خواستە دەروونىيە ھاوبە ش وگونجاوھ كۆمەلايەتییەكان بە گوڤرەى پرۆسەى پىكەوھ گونجانی چالاک وناچالاکى وروژىنەرهكان لە گەل ھەلومەرجى ئابوورى و كۆمەلايەتى ژيانى كۆمەلگايە.

ئەركى دەروون ناسى شىكردنەوھىيى كۆمەلايەتى بە پلەى يەكەم شىكردنەوھى ھەولدانە لىبىدوييەكانى كۆمەلگايە، واتە وەسف كردنى بونىادى لىبىدوڤى كۆمەلگا، شوينى دەرکەوتنى ئەم بونىادە و كاركەى لە پرۆسەى كۆمەلايەتى. كەواتە يەككە لە توخمە گرنگەكانى ئەم كارە تيورييەكە كە نیشان دەدات چۆن ئايدولۆژياكان لە دەرئەنجامى كارى بەرانبەرى ئورگانى دەروونى و ھەلومەرجى ئابوورى _ كۆمەلايەتى سەرھەلدەدەن.

۹- ده‌روونشیکاری له خزمه‌تی

کاراکته‌ر ناسی

وی‌ه‌یوه‌ندی له گه‌ل ده‌روونناسی

کۆمه‌لایه‌تی^(۱)

خالی ده‌ستپیککی ده‌روونشیکاری لایه‌نه چاره‌سه‌رییه‌که‌ی بوو. په‌شیوییه ده‌روونییه‌کان به‌ گویره‌ی کۆنترۆل کردنی وزه‌ی جینسی و گۆرینی له‌ روانگه‌ی خه‌سار ناسییه‌وه له‌ هه‌ندیک له‌ نیشانه‌کانی نه‌خۆشیدا وه‌سف کرا، یان به‌رگرییه‌ک له‌ هه‌مبه‌ی بیرکردنه‌وه لیوانلیو له‌ لیبیدۆکان له‌ قه‌له‌م ده‌درا که نه‌یده‌توانی بکه‌ویتته نیو هه‌ستی وشیا‌ری تاکه‌وه. به‌رده‌وامبوونی لیبیدۆ به‌رگری له‌ ریگه‌ی سه‌رکوت کردنه‌وه ده‌رکه‌وتتی نیشانه‌ی نه‌خۆشی، بآلی "ئاریادنی"^(۲) له‌

^(۱) ئەم وتارە یەكەمین جار لە ساڵی ۱۹۳۲ لە بەلاکراوه‌ی Zeitschrift für sozial

schung Hischfeld له چاپ دراوه

^(۲) Ariadne ناوی کچیکه‌ له‌ میتۆلۆژی یۆنان که‌ په‌تیک‌ دا به‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ی Therseus که‌ یه‌کێک له‌ پالە‌وانه‌کانی یۆنان بو‌ تا به‌و په‌ته‌ بتوانیت له‌ تۆنێله‌ پیچ‌ وپلۆچه‌کانی کریت هه‌لبێت. و.

تويژىنەۋەيى شى كىرەنەۋەيى سەرەتايى بو. بارودۇخى كەسانى نەخۇش - وزۇرەيان بە نىشانەكانى نەخۇشى جەستەيى - كە تويژىنەۋەي شى كىرەنەۋەيىيان لە سەر دەكراپەيۋەندىيان ھەيە بەۋ بەردەۋامىيە كە لە سەرەۋە باسما كىرە.

بۇ ئەۋەي دەروونشيكارى پەردە سەند و كامىل بوو پرسىيارىكى دىكە بۇ ليكۈلىنەۋە خرايە روو: شوينى دەر كەۋتن وچەمكى ھەندىك لە تايەتمەندىيە دەروونىيەكان كە لە خەلكى تەندروست و نەخۇشدا بەرچاۋ دەكەۋىت كويىە وچىيە؟ ۋەك تويژىنەۋە سەرەتايەكان، ليكۈلىنەۋە لە سەر ئەم پرسىيارەش دەيەۋىست لە ريشەي غەريزە ليبيدۋىيەكان پەردە ھەلمائىت. بەلام ھەنوۋكە بەردەۋامىيەكەي سەرەۋە لە سەر كوت كىرەنەۋە بۇ نىشانەي نەخۇشى بەردەۋام نايىت، بەلكۈۋە بالاۋونەۋە^(۱) "يان رىزبەندى پەرچە كىردارى"^(۲) بۇ تايەتمەندى رەۋشت^(۳) بەردەۋام دەيىت. ئەم تويژىنەۋە سودمەندبوونى خۇيانىيان لە تيگەيشتنى ئىمە لە كەسانى نەخۇش و تەندروست سەلماندەۋە، لەم روۋەۋە پرسى تويژىنەۋە كىراۋ لە دەروونناسى كۆمەلايەتىدا گىرنگىيەكى زۆرى پەيدا كىردەۋە.

بىناغەي گىشتى كاراكتەر ناسى لە ريگاي دەروونشيكارىيەۋە سىرنجدانە بە ھەندىك تايەتمەندى ۋەك بە: ۋېۋون و رىزبەندى پەرچە كىردارى و ھەندىك پالئەرى سىكىسى لە واتايەكدا بە كار ھاتوۋە كە فرۆيد پىي داۋە. ئەم كۆپىي كىرەنە ژنتىكە دىياردەي دەروونى لە

(۱). Sublimation

(۲). Reaction formation

(۳). Character Trait

سەرچاوه لیبیدۆیی وئەزموونەکانی سەرەتای سەر دەمی مندالی
 بنەچەیه‌کی تایبەتی شی کردنەوێه که کاراکتەر ناسی له ریگه‌ی
 دەررونشیکارییه‌وه تیدا له گه‌ڵ تیوری خه‌مۆکی دەررونی‌دا هاوبه‌شه‌.
 به‌لام له‌ حالیکدا تایبەتمەندییه‌کانی خه‌مۆکی دەررونی (یان کاراکتەری
 دەررون خه‌مۆک) دەرئەنجامی پیکه‌وه‌ گونجانی نیوه‌ وناچلی
 غەریزه‌کان له‌ گه‌ڵ راستی کۆمه‌لایه‌تییه‌، ئەگەر پالنه‌ره‌ لیبیدۆییه‌کان له
 گه‌ڵ چۆنایه‌تی گونجاوی کۆمه‌لایه‌تی و تاراده‌یه‌ک به‌رده‌وام
 حاله‌ته‌که‌یان گۆڕانی به‌سه‌ر دا بی‌ت ده‌توانین له‌ کاره‌کتەریک بدوین که
 تووشی خه‌مۆکی دەررونی نه‌بووه‌. له‌ هەر حاله‌تی‌کدا دیاری کردنی
 جیاوازی نیوان که‌سی هاوسه‌نگ و دەررون خه‌مۆک (ناهاوسه‌نگ) به
 ته‌واوه‌تی له‌ گۆڕاندایه‌، و به‌ پله‌ی یه‌که‌م گرێدراوی پاده‌ی که‌م و کۆپی
 پیکه‌وه‌ گونجانی کۆمه‌لایه‌تییه‌.

پێویسته‌ به‌ بیرى به‌ئینینه‌وه‌ که‌ فرۆید پرسى بالابوونى به‌
 پالنه‌ره‌ جنسییه‌کانی "به‌ر له‌ زاوێ" ^(١) گرێداوه‌. ئاره‌زو‌ جنسییه‌
 ده‌می، پاشی و سادیزمیه‌کان ^(٢). جیاوازی بنه‌رته‌ی له‌ نیوان ریزبه‌ندی
 په‌رچه‌کرداری و بالابوون ئەمه‌یه‌ که‌ یه‌که‌مینیان هه‌میشه‌ خۆپاگری
 ده‌کات و له‌ به‌ر ده‌م پالنه‌ری سه‌رکو‌تکراوه‌ هی‌زی لی‌وه‌ر ده‌گیریت

^(١) .Pre- genital

^(٢) (Orel, Anal, Sadism) له‌م رووه‌ وه‌ ده‌توانین روانگه‌ی فرۆید له‌ هه‌مبه‌ر زانینی
 بالابوون خراپ وه‌له‌ لی‌ک بده‌ینه‌وه‌، به‌ هه‌مان شیوه‌ له‌ Schler له‌ کنبه‌که‌ی خۆیدا
 ناماژه‌ی پیکردوه‌.

رېڭرە، بەلام دوھەمىنيان نوپنەرى گۆرپانكارىيەكى راستە وخۆيە - " كاناليزە كردنى " پالئەرە غەريزييەكان.

يەكەم جار فرۆيد لە كتيبي " سى وتار سەبارەت بە تيورى سيكسى " ناماژەي بە ئارەزۆ پيش زاوژي ييەكان كردوھ. تيورى لەم برۋايەوھ دەست پيڊەكات كە بەر لەوھى ئەندامى زاوژى لە مندالدا رۆلى خۆى بە دەستەوھ بگريئت، ناوچەكانى دەم وپاش-وھك ناوچەي وروژيئەرى ئارەزۆ جنسييەكان-^(۱) سەنتەرى ھەنديك ھەستى چيزبەخشن كە لە گەل ناوچەي ئەندامى زاوژى دا شياوى بەراورد كردنە. لە سوپى گەشە وكاملبوونى مندالدا، ئەم ناوچانەي وروژيئەرى ئارەزۆ جنسييەكان بەشيك لە ھيزى خويان دەدەنە ئەندامى زاوژى ، بەلام بەشيكي كەم لە شيوھى رەسەنى خۆى يان بە شيوھى بلندكراو (بالابوو) وريزبەندى پەرچەكردارى لە ناخى "خو"دا دەھيئيئەتەوھ.

بە گويزەي ئەم ليكۆليناھە سەبارەت بە ئارەزۆ جنسييە بەر لە زاوژى كان، فرۆيد لە سالى ۱۹۰۸ وتاريكى كورتى بە ناوى "كاراكتەر وئارەزۆي سيكسى پاشى" بەلاو كردهوھ كە بوو بە بناغەي " كاراكتەرناسى لە ريگەي دەروونشيكارييەوھ ". فرۆيد لەم ليكۆليناھەوھ دەست پيڊەكات كە لە دەروونشيكارييدا بە بەر دەوامى رووبەروى كەسيك دەبينەوھ كە "خاوھن تيگەلاوييەكى تايبەت لە كاراكتەرەكانە، ھەنديك كارى جەستەيى وئەندامەكانى ئەم ھۆكارە، شەيداي سەردەمى مندالين".

(۱).Erogenous Zones

له کەسانیکدا که ههستی چيژ وەرگرتن له بهتال کردنی ريخۆله له سەردەمی مندالی ئەواندا رۆلێکی سەرکی هەبوو، فرۆید سێ تایبەتمەندی کاراکتەر دەبینیت: گۆپراپەلی، رەزلی و خۆپەرەستی. ئەو زۆر له سەر هاوسەنگی پارە و پيسایي که له کەسانی دەروون خەمۆک، ئەفسانەکان، خورافات، خەيال و چیرۆکی فريشتهکاندا دەبینیت، جەخت دەکاتەو. له سەر بنەمای تويژينهوی بنەپەرتي فرۆید هەندیک له دامەرزینەرانی دەروونشیکاری له کاراکتەر ناسی له ريگهي دەروونشیکارييهوه بهشداريان کردوه^(۱).

بەلام له زۆربەي نوسينهکانی خۆياندا خاليکیان روون نەکردووە، ئەم خالە بۆ تیگەیشتنی گەلیک پرس یارمەتیمان دەدات. مەبەستم جیاوازی نیوان ئامانجی جنسی و بابەتی جنسییه. یان جیاوازی نیوان "چيژي ئەندامی وپەيوەندی بابەتی"^(۲).

له روانگهي فرۆیدەوه له نیوان هەلچوونە جنسییهکان و ناوچهکانی پالنهري ئارەزو جنسییهکان پيوەنديهکی نزیک بوونی ههیه،^(۳) ئەو لەم

(۱) نوسينه بهنرخهکهي Otto Fenichel بخوينهوه

(۲) . Orgon Pleasure And object relationship

(۳) به ناسانی دەتوانین تیگەین که بۆچی فرۆید بۆ ناوچهی وروژينهرهکانی ئارەزوێ جنسی رۆلێکی ئەوەندە گرنگ دانەنیت. ئەم کارە نەتەنها دەرئەنجامی ئەزموونەکانی ئەوه، بەلکوو له گریمانە تیورییهکانی ئەو، که روانگهیهکی میکانیکی و دەروونناسانهیان ههیه، سەرچاوه دەرگرت. ئەو گریمانانە کاریگەرییهکی جیدیان له دروستبوونی دەروونشیکاریدا هەبوو. هەر باسێکی سودمەند سەبارەت به تیزهکانی دەروونشیکاری به رەخنەیه که رۆلی سەرکی پێدراو به ناوچه وروژينهره جنسییهکانەوه دەست پێدەکات ئیتمە لێرهدا رەخنە ناگرین، چونکه ئامانجی ئیمە خستنهرووی دەستکەوتەکانی دەروونشیکارییه. بەلام به هەر حال ئەمە پرسێکی گرنگە.

بېروايەدايە كە ھەلچۈنە جنسىيەكان بە ورژاندنى ئەم ناوچانە دەكەونە جولە. لە قۇناغى يەكەمى ژيان ناوچەى دەم وکارەكانى- مژىن وقەپ گرتن- ناوەندى ئارەزۆى جنسىيە. بەلام دواى قۇناغى شىرخواردن ئەم ئارەزۆيە دەگويزىتەوہ بو پاش وکارەكانى- بەتال کردنى پيسايى يان راگرتنى پيسايى، ولە تەمەنى ۳-۵ سالى بە دواوہ ئەندامى زاوژى گىرنگى خوى بە دەست دەھيئىت. فرۆيد ئەم يەكەمىن بىزىسكەى ئارەزۆى جنسى زاوژىيە بە "قۇناغى فالىك"^(۱) ناو دەبات چوونكە لە روانگەى ئەوہوہ لە لايەن ھەردوو رەگەزەوہ تەنھا ئەندامى زاوژى(يان بەشى دەرەوہى ئەندامى زاوژى ژانە)^(۲) كە لەم قۇناغەدا خاوەن گىرنگىيە، وھاوتەرىب لە گەل ئەوہ دا خواستى ھەلچوون وويرانگەرى. دواى سەردەمىكى "خوشاردنەوہ" كە بە زۆرى تا سەردەمى پىگەيشتن درىژەى دەبىت، ئارەزۆى جنسى زاوژىيى، لە گەل پىگەيشتنى جەستەيدا كامل دەبىت وراكيشانە جنسىيە بەر لە زاوژىكان شوينى خوى بو ئارەزۆى جنسى زاوژىيى چۆل دەكات.^(۳)

دەبى لە نىوان ئەم شەھوہە جنسىيە وپەيوەندى تاك لە گەل بابەتى مەبەستى ئەو جىاوازى دابنن. دووھەمىنيان خواستى تاك بەرەو خويان وکەسانى دىكەيە، بە دەرىپىنكى تر، ھەست و سۆزەكان

(۱). Phallic phase

(۲). Clitoris

(۳) ئەم وتارەش وەك دوو وتارەكەى دىكە ھى سالەكانى ۱۹۲۲ و ۱۹۳۶، كە لەم كىتەبەدا ھاتووہ، لە روانگەى قەبوول کردنى تيورى لىبيدوىى فرۆيدوہ نوسراوہ. لەم رووہوہ لە گەل بۆچوونەكانى ئىستاي من نايەتەوہ. بەم حالەشەوہ لە پارەگرافەكانى سەردەوہدا ھەندىك رەخنە ھاتووہ كە بنەرەتى پىداچوونەوہكانى منە لە تيورى كلاسىكدا. ۱۹۷۰.

وخواستەکان بەرەو جیهانی دەرەو و ئاراستە کراوان. ئەم پەيوەندییە بابەتییە، سوپییکی کەمەل بوونی رێک و پیکیشی هەیە. لە روانگە ی فرۆیدەو و مندالی شیرە خۆرە شەیدای خۆیە (خۆپەرستە) و تەنھا لە دامرکاندنی پێداویستی و خواستەکانی خۆی دەرگەریت. لە سەرەتای سەردەمی شیرەخۆرییەو و قوناغییکی دوهم سەرەلەدات کە تێدا خواستی سادیستیک و دۆژمنکارانە لە هەمبەرشت و مەک زیاد دەکات، هەر وەها ئەم خواستانە رۆلیکی گەرنگیان لە قوناغی فالیکدا هەیە. تەنھا بە فراوان بوونی ئارەزووی جنسی زاوژیی لە قوناغی پیگەیشتندا خواستە ئەوینداری و دۆستانەکان دەکەوێتە پێششت و ئاماژەکانەو.

ئەم پەيوەندییە بابەتیانە پەيوەندییەکی زۆر نزیکیان لە گەل ناوچەکانی وروژینەری ئارەزووی جنسی هەیە. کاتیکی پەیی بەم پەيوەندییە دەبریت کە سەرنج بەدینە ئەم راستییە کە پەيوەندییە بابەتیەکان سەرەتا لە پەيوەندی لە گەل ناوچەکانی وروژینەری ئارەزوو جنسیدا فراوان دەبن و کۆت و پەر و لە ناکا و نین. نامەوێت ئەم پەرسیارە بخەمە روو کە ئایا نزیکیی ئەم پەيوەندییە باس کراوە بە راستی بە هەمان رادەیه کە لە نوسراوە دەر وونشیکارییەکاندا دەبینریت، یان نا؟ هەر وەها نامەوێت لە سەر رادە ی فراوان بوون و کەمەبوونی پەيوەندییە بابەتیەکان بدویم. تەنھا دەبێ لە سەر گەرنگی نیوان چیژی ئەندامی و پەيوەندی بابەتی جەخت بکەمەو.

لە قوناغی سەرەتایی ژیاندا پالەنەرە سەرەکی جنسی، وروژاندنی دەمیە. مندال لە مژین چیژیکی زۆر دەبینیت، دواتر ئەم چیژە لە قەپ

گرتن، جووتن، وبە دەمدا بردنى شت و ئارەزۆى قووتدانىش بە دەست دىتن لىكۆلىنەۋەى تازەتر نىشانى داۋە كە ئەم كارانە قەت نىشانەى برسىتى نىن، بەلكوۋ چالاكىيەكانى مژىن، قەپ گرتن، وقووتدان خۇيان چىژبەخشن. دەتوانىن لەم نىشانانە بە مژىنى پەنجەى گەۋرەى دەست، جووتنى نىنۆك، ماچ كردن وجگەرەكىشان ئامازە بكەين.

بۆ ئەۋەى وروژاندنى دەمى لە شىۋە رەسەنەكەى خۇيدا نامىنىتەۋە ويا خود ھەندىك پالئەرى دىكەى جنسى شويئەكەى دەگرەۋە، لەم روۋەۋە ئەم وروژاندنە بە شىۋەى بلىند بوون يان رىزبەندى پەرچەكردارى دەردەكەۋىت. لىرەدا نمونەيەكى بەرچاۋى ئەم بلىند بوونە دەھىنمەۋە: گواستەۋەى چىژى مژىن بۆ ھەرىمى عەقل. زانست شويئى شىرى دايك دەگرىتەۋە، (لە زمانى ئىنگلىزىدا) ئەم پەندەمان ھەيە: "مژىن لە مەمكى عەقل". ئەم ھاۋسەنگىيە سەمبۆلىكەى خواردنەۋە و ۋەرگرتن لە رىگەى عەقلەۋە لە زمان وچىرۆكى فريشتەكانى نىۋ كولتورە جوراۋجۆرەكان وخەون، لە گەرانەۋەى نەخۇشەكانى دەروونشيكارى دا بەر چاۋ دەكەۋىت. رىزبەندى پەرچەكردارى دەتوانى بلىند نەبوو بمىنىتەۋە (ۋاتە بلىند نەبىت) ۋەك خۇدور گرتن لە خواردن، رىگرتن لە فىر بوون، كار كردن يان وردبىنى.

پەيوەندىيە بابەتتىيەكان كە لە قۇناغى سەرەتاي ژيانى مندالىدا دەردەكەون زۆر ئالۋزن. لە سەرەتادا مندال لە رادەبەدەر خۇپەرەستە. — ئەم توندىيە لە ۳ مانگى سەرەتاي ژياندا زياترە، وردە وردە مېھرەبانى و خواستى دۇستانە سەبارەت بە شتەكان ھاۋتەرىب لەگەل

خۆپەرستىدا پەرەدەسىنىت^(۱). شىۋازى مندال سەبارەت بەدايك (يان جىگىرى دايك) دۇستانەو دلوقانانە، مندال چاۋەپروانى خۆشەويستى وپشتىوانىيە. دايك ژيانى ئەو گەرەنتى دەكات و خۆشەويستى ئەو (دايك) ھەستى بە ئاسايش دەخولقىنىت. بەدلىيايىەو بەدايك لەپىۋانەيەكى فراۋاندا ئامرازى دامركانى پىداۋىستىيەكانى مندالەو مېھرەبانى مندال تىكەلاۋىكە لەداخۋازى و ۋەرگرتن نەك پىدان. سەرەپراى ئەمەش ئامارژەكانى مېھرەبانى مندال و بايەخدانى بەشتەكانى دىكە لەقۇناغى سەرەتاي ژياندا گرنگن^(۲).

پەيوەندىيە بابەتتىيەكانى مندال ۋرەدەردە گۆپرانكارىيان بەسەردا دىت. داخۋازىيەكانى ھاوتەرىب لەگەل گەشەى جەستەيى زىاد دەبىت. ھەر بەم بۆنەيەو بە بۆنەى ھەندىك ھۆكارى دىكەى ژىنگەى، ئەو رۇژ بەرۇژ زياتر لە نىۋ جىھانى دەۋرەبرى خۇيدا رووبەپروى شىكست دەبىتەو. مندال لەبەرامبەر ئەم شىكستانە بەتۈرەيىەو پەرچەکردار نىشانىدەدات و گەشەى جەستەيى ئەو ھەل ۋەرجىك دەخولقىنىت تا ئەم پەرچەکردانە ئاسان بىكات. ھاوتەرىب و لەباتى ھەلوئىستى دۇستانە سەبارەت بە شتەكانى دىكە، ھەستى دوزمىنكارانەى روو لەزىادبوون دىتە ئاراو. مندال كە خۇى بە ھىزتر دەبىنىت لەبەرامبەر شىكستەكان

(۱) لەنوسراۋە دەروون شىكارىيەكاندا پشت بە خواستى خۆپەرستى مندال بەستراۋە، بەلام بە شىۋازى دۇستانەى ئەو بايەخ نەدراۋە، لىزەدا ئاكەۋمە نىۋ ئەم پىرسە گرنگەو تەنھا بە ھەبوونى ئەم نىشانەى ھاۋرىيەتى لەگەل خواستى نەفەرت و سادىستىك ئامارژە دەكەم.

(۲) ئاشىكرايە كە لەپىرۋسەى كاملىبوونى مۇقۇدا دەتۋانين لەزىادبوون و كەمبۈنەۋەى خواستە جۇراۋجۇرەكان بدوئىن، نەك گۆپرانكارى رىك ۋىپىكى بونىادە جۇراۋجۇرەكان.

تۆرە دەبىت و ئىدى بىرۈا بە دامركاندنى مېھربانەى خواستەكانى
خۆى ناكات، ئەو داخوازىانەى كە هېشتا چۆنايەتى زارەككىيان (دەمى)
هەيە. ئىدى چاۋەرۋانى دامركاندنىكى ۋەھا ناكات، بەلكو ھەۋلدەدات
ئەۋەى لىى بى بەشكراۋە بە زۆر بەدەستى بەيىتتەۋە. دەم و ددان دەبنە
چەكى ئە ۋو خواستىكى توندوتىرئامىز پەيدا دەكات و بە چاۋى
دورژمنايەتى سەيرى شتەكان دەكات، دەيەۋىت ھىرش بكاتە سەريان و
تىك ۋىپكىيان بدات. ناكۆكى ۋپالئەرە سادىستەكانى دەستدرىژى،
شۋىنى ھاۋناھەنگى رىژەيى كە نىشاندەرى پەيۋەندى مندال لەگەل
ژىنگە بوو، دەگرىتەۋە.

كەۋاتە كۆى ئەۋەى لەسەرەۋە باسكرا ئامازەكانى ھەلسۈكەۋتى
دەمى كەسانى پىگەيشتۋە. لەلایەكەۋە خواستى، متمانە و دۆستى
لەگەل كەسانى دىكە، ئارەزۋى مېھربانى، خۆشەۋىستى و
نازپەرۋەردەيى و، لەلایەكى ترەۋە ھەلچۈۋ و توندوتىرئى.

((ئابراھام)) ھەلۋىستى جىاۋازى لەكاراكتەر ناسى مندال
بەدەستەيئناۋە. لە يەكەمىن ھەلۋىستدا دامركاندنى دەمى مندال
دابىنكراۋە و ھىچ گىروگرفتىكى تىدا نەبوۋە. لەھەلۋىستى دوۋەمدە
ئەم دامركاندنە توۋشى گىروگرفت و شكست بوۋە. واتە لە شىر
ۋەرگرتنى كتۈپر، يان بەگوپرەى پەيۋەندىيە بابەتتەيەكان، تەنھا
مېھربانى لەلایەن دايك يان جىگرەكەى. ئەۋانەى كە بە ھەلۋىستى
يەكەمى مندالى گرىدراۋن، بەزۆرى لەو بىرۋايەدان كە دەبى ھەمىشە
ھەلۋمەرج بەدلىيان بىت. ھەمىشە بەگەشېبىنىيەكى سەقامگىرەۋە
رووبەرۋى ژيان دەبنەۋە، ئەم كارە دەبىتە ھۆى ئەۋەى بگەنە ئامانجە

کردارییهکانی خوڤان. به لām بۆ ئەوانیش ئەگەری شکست بوونی هەیه. زۆربەى خەلکى ئەم چینه دەیانەوێت رووبەرووی خەلکى باش و میهرەبان ببنەو، بەدەرپرێنێکى دیکە جیگیرێک بۆ دایک، تا تیکرای پێداویستییهکانى ژيان لەئەووە بەدەستبھێنن، ئەم گەشبینی و ئومێدە دەبێتە ھۆى ئەوھى کە چالاک نەبن. لەم چینەدا خەلکى نازپەوێردە لەمنداڵیدا دەبینرێن، کە ھەلس وکەوتەکانیان نیشانەدات دەیانەوێت ھەمیشە لەسینگى دایک شت بخۆن و ھەرگیز خوڤان ھەولنادەن و، لەگەڵک نموونەدا ھەولدانى تاییبەتى بەعەیب دەزانن.

لەخەلکى چینی گرێدراوى ھەلوێستى یەكەم بەزۆرى نیشانەى جوامیڤى و گەورەیی بەدیدەکرێت. ئامانج و ئیدەئالێ ئەوان دایکە کە فیداکاریی دەکات و ھەمیشە بەم ئامانجەو دەژین.

ئەو کەسانەى کە گرێدراوى ھەلوێستى دووھەمن بە قوولێ گێڕدەى پەشیوى زەینى دەبن. لەقوناغەکانى دواترى ژياندا نیشانەى دزى یان دادۆشینى خەلکى دیکەیان تیدا دەبینرێت. ئەم گروپە خەلکە ھەمیشە ((دەمیان)) ئامادەیه تا ھەرچییەکیان بینى ھەلیلووشن. ئەگەر کاراکتەرى ئەوان سادیزمیشى تیدا بێت دەبنە ئازەلێک کە دەیەوێت نیچرەکەى پارچە پارچە بکات.

ئەوان ھەمیشە لەھەلس وکەوتى کۆمەلایەتیدا داخوازی شت دەکەن، یان بەداواکاری یان بە زۆرەملی. شیوازی داواکردنیاں حالەتى دۆشینى ھەیه. راستى و ناپەزایەتییهکان پەشیمانیاں ناکاتەو. بەپێچەوانەو پێداگری خوڤان بەردەوام دەکەن. وەك گەنە بەکەسانى دیکەو دەنوسێن. حەز لەتەنیایی ناکەن و بەرامبەرى پەرچەکردار

نیشاندەدەن، ھەرچەند تانیاییەکیان بۆماوھییەکی کورتیش بێت. ناشوکی و بێ سەبری لەم گروپەدا ئاشکرایە. لەھەندیکیاندا ئەم تایبەتمەندیانە توندترە. ھەلس وکەوتیان لەگەڵ خەڵک وەك ھەلس وکەوتی رۆح پیسەکانە^(۱) (ارواح خبیثە).

ئەو خەڵکانە ی کە لەگروپی یەکەمدا جیدەگرن، خەڵکی شەریف، شەرم، قسە خوێش، کۆمەلایەتی و خۆشحالت. ھەلس وکەوتی گروپی دووھەم دوژمنکارانە یە و تانە و تەشەری تێدایە. ئەگەر داخوایەکانیان دا بین نەبێت توپە دەبن و بەئەوانە ی کە بارودۆخیان باشتەر ئێرەیی دەبن. راستییەکی دیکە کە لەلایەن ئابراھامەو، بایەخی پێدراو لەروانگە ی کۆمەلناسانەو گرنگییەکی تایبەتی ھەیە: ئەو کەسانە ی کە خاوەن کاراکتەری دەمین، بۆ قبوڵکردنی بابەتی تازە ئامادەن، بەلام ئەوانە ی کە کاراکتەری پاشییان ھەیە محافیزەکارن و دژایەتی ھەموو جوړە داھینانیک دەکەن.

رۆلی و وروژاندنی پاشی (کۆم) دوا ی سەردەمی وروژاندنی دەمی دەستپێدەکات. لەھەمان سەرەتاو بەتالکردنی ئازادانە ی پیسایە جەستە ی منداڵ لەگەڵ وروژاندنی کۆمدا یە. ھەروەھا پیسایە بەتالبوو- دەرکەوتنیان، بۆنەکیان، بەرکەوتنی لەگەڵ سیفونی W.C و بەدەستەوەرگرتنی. سەرچاوە ی بەھیزی ھەستپێکردنی چیژە. منداڵ شانازی بە پیسایە خۆی دەکات، ئەو یە کەمێن خاوەنداریتی و یە کەمێن نیشانە ی بەرھەمھێنەر بوونی ئەو.

(۱) لەنوسینی ئابراھام.

بەفیرکردنى چۆنیەتى بەکارھینانى W.C ىە پىئویستى بە کاملبوون و كۆتەرۆلى كاری میزلدان و، ماسولكە خرەكانى شوینى دانىشتن ھەيە، گۆرانكارىيەكى بنەرەتى لەمنداڭدا پىكدىت. كە منداڭ خۆى لەگەڭ ناچارىيە تازەكانى پەرورەدە بگونجىنىت، و فیر بوو كە چۆن پىسايى خۆى رابگرىت و لەكاتى پىئویستدا بەتالى بكات، راگرتنى پىسايى و پرۆسە فیزیۆلۆژىكىيەكانى دەبنە سەرچاوەى تازەى چیژ. خۆشەویستى سەرەتايى منداڭ بۆ پىسايى شوینى خۆى دەداتە نەفرەت، بەلام ھەست بە لەخۆبايى بوونى سەرەتايى بۆ پىسايى زیادیكردووە دەبیئتە شانازی سەبارەت بە بەتالکردن لەكاتى گونجاودا. بەشیک پالئەرە پاشیەكانیش (كۆمىيەكان)، وەك پالئەرە دەمىيەكان، تا سەردەمى پىگەيشتن دەمىنىتەو. دەتوانن ئەم راستىيە بەو پەرچەكردارە توندانەى كە زۆربەى خەلك بەبى حورمەتى يان گالته سەبارەت بە (كۆم) نىشانى دەدن، بىيىن. كاریگەرى وروژىنەرە پاشىيەكانى سەرەتا لە كەسانىك كە حەز لەپىسايى خۆيان دەكەن و لەكاتى ھەر جۆرە پاساودانىكدا دەرەكەوئیت دەبىنرین. بەلام بەشیوہى ئاسايى بەشیکى سەرەكى لەئارەزووى جنسى پاشى لەگەڭ بلىندبوون و ریزبەندى پەرچەكردارى تىكەڭ دەبیئت.

كاملبوونى جنسى ئارەزووى پاش منداڭ لەدوولایەندا بەرھەمدىت:
 ۱. لەبەردەوامى كارە سەرەتايیەكان كە ھەست بەخۆشى يان نەبوونى توانای راگرتن، كۆكردنەوہ يان بەرھەمیھنانى لیدەكەوئیتەوہ، يان گرنگتر لەوہ جیبەجیكردنى دىسپىلین، كات ناسى وەرزیلى لیدەكەوئیتەوہ.

۲. لەبەردەوامى خۆشەويىستى سەرەتايى بۇ پىسايى كە
دەركەوتنى خۆشەويىستى مولكدارىتتايە. بەتايىبەتى ھەست بە ئەركو
بەپرسيارىتتى لەم قۇناغەدا فراوان دەيىت.

پەيوەندى بابەتى گرىدراوى قۇناغى پاشى، لە ناكۆكى روو لە
زيادبوون لە گەل جىھانى دەرەوۋەدا ديارى دەيىت. ھەنووكە بۇ يەكەمىن
جار منداڭ لەرىگە پىيوستىيەكانەوۋە رووبەرووى ژىنگە دەيىتەوۋە، ئەو
پىيوستىيانەى كە بەدەستخوشى لىكردن يان سزادان ناچار دەيىت
ئەنجامى بدات. كاتىك دايك داواى ئەنجامدانى كاريك لەمنداڭ دەكات،
ئىدى ئەو بوونەوۋەرە باشو فىداكارە نىيە كە خوشى و متمانەى پى
دەبەخشىت. بەلكو كەسيكە كە رىگەردەيىتو سزا دەدات. منداڭ
بەگويرەى خواستى دايكى پەرچەكردار نىشان دەدات، بەلام
لەخۇپەرستبوونى خۇيدا پىداگرى دەكات: كەمتەرخەمى. لەھەمان
حالا زىادبوونىكى ئاشكرا لەخۇپەرستى و سادىستكى دوژمنكارانە
لەبەرامبەر كەسانى دىكە بەرچاو دەكەويىت. ديسان تورەيى منداڭ
بەنىشانەى بەرگرى لەدەستدريژى بۇ ھەرىمى ژيانى ئەو يەككىكى
دىكەيە لەئامازەكانى خۇپەرستى.

بالا بوون و رىزبەندىيە پەرچەكردارىيەكانى وروژانە پاشىيەكانو،
بەردەوامبوونى پەيوەندىيە بابەتتايەكان كە لەم قۇناغەدا تىكەل
بەيەكەدەن تا تايىبەتمەندى كاراكتەريك كە لە نوسراوۋە
دەروونشيكارىيەكاندا نىشانەى تەندروستبوون يان نەخوش ئاسا
وەسفىراوۋە، دروست بىكەن. لىرەدا ئامازە بە چەند نىشانەيەك دەكەم كە
لەدەروونناسىدا گىرنگن.

پیشتر یه که مین دۆزینه وه کانی کاراکته رناسی فرۆیدم باسکرد:
خۆشویستنی دیسپلین که جیبه جیکردنی یاسا تیورییه کانی
لیده که ویتته وه، خه رجنه کردن که له رژدو ته ماع نزیک ده بیته وه و
خۆپه رستی که تا ئاستی بی شهرمی پیشده که ویت. هه ندیک له
دامه زینه رانی دەروونشیکاری، به تایبته جونز و ئابراهام، گه لیک
تایبته مهندی دیکه یان به م نیشانه زیاد کردوه. ئابراهام به چه ندین
شیوازی قهره بوو کردنه وه و نه رمکردن و سه ریچی سه ره تای ئاماره
ده کات:

((به و قهره بوو کردنه پاراستنی یاخیگه رانه ی خۆپه رستی
ده شاردریته وه، به لام هه ندیک جار ئەم په رده یه ل اده چیت، بیر له
هه ندیک له مندالان و که سانی پیگه یشتوو ده که مه وه که چاکه،
راستگویی، گوپرایه لیه کی تایبته له خویان نیشانداده ن، به لام
له وپه ری ئەم چۆنایه تییه باش و گونجاوانه، خرۆشان و یاخی بوون
شاراوه یه، که له سه ره تای ژياندا سه رکوتکرا بوو))^(۱).

ئەم گروپه له خه لک شه یدای ئەوه ن شانازی به خۆ بکه ن و وه ک
دیکتاتۆر هه لئس و که وت بکه ن و به گوته ی ((سادجر)) له وپروایه دان که
((جگه له من که س به که لک نایه ت)) ماوه یه که له و خاوه نداریتییه چیژ
وه رده گرن که که سانی دیکه له و شتانه یان نه بیته که ئەوان هه یانه.
ئەوان هه موو شتیکی ژیان به چاوی مولک و دارایی خویان سه یر ده که ن
و هه موو شتیکی له ده سترییژی ده ره کی که پاریزراو و ((تایبته تییه))

^(۱) له کتبی ئابراهام.

دەپارىزىن. ئەم شىۋازە تەنھا سەبارەت بە پارە و دارايى راست نىيە، بەلكو تاك، ھەستەكان، پىرەۋەرى و ئەزموونەكانىش لەخۆدەگريئت. ھىزى خواستى لىيىدۆيى شاراۋە كە گريئدراۋى خولقيئەرى دارايى يان چۈرچىۋەيە دەتوانىن بەرپادەي ئەو تۈرەيىيە كە لە ئەنجامى دەستدريئى بۆ ژيانى تايىبەتى ئەوان (ئازادى) بەردەكەويئت. ھەلبەسەنگيئىن.

لەم بارەيەشەۋە نىشانەيەك ھەيە كە ئابراھام ئامازەي پيكردوۋە: ھەستىارىي كەسى خاۋەن كاراكتەرى پاشى لەبەرامبەر ھەر دەستدريئىيەكى دەرەكى: نابى كەس ((دەست وەربداقە كارەكانيان)). لەم پەيوەندىيەدا، ئامازەيەكى دىكە بوونى ھەيە كە سەرنجى جۈنزى راکىشاۋە: جىبەجىكردنى بەرنامەي خواردنى دەستكرد و سەپاندنى بەسەر كەسەكانى دىكەدا^(۱). ئەم گروپە لەخەلك لەبەرامبەر داپشتنى بەرنامەي راقى يان كاتى خوشحالى نىشانەدەن. گرىنگرىن بابەت (كە ئابراھام جەختى لەسەر دەكاتەۋە) ئەمەيە كە خاۋەن كاراكتەرى پاشى بەشىۋەيەكى ناوشيار كارى پاش ۋەك چالاكىيەكى بەرھەمەيئەرى گرىنگو بالاتر لەكارى ئۆرگانىي زوزيى لەقەلەم دەدات.

(۱) دايكىك بەزمانىكى وردو رىك وپيئ بۆ كچەكەي دەنوسيت: بۆ نمۇنە بەرنامەي بەياني

بەم شىۋەيەيە:

ا- ھەستان لەجىگەي نوستن.

ب- رويشتن بۆ W.C.

ج- شويشتنى دەم و چاۋ..... ھەندىك جار ديتەر بەر دەرگاي ژوورى كچەكەو پيى دەلى

((لەكۆي بەرنامەكەدايت، ۋا چاۋەپروان دەكات كچە بچوكەكە بلى)) (بەشى نۆھەم يان

پانزەھەم جىبەجىدەكەم)) بەم شىۋەيە دايك زۆر بەتوندى جىبەجىكردنى بەرنامەي

رۆژانەي كچەكەي كۆتەرۆل دەكات)).

پارە پەیداکردن، سامان پیکەوھەنان، کۆکردنەوھى زانیاری پارچەپارچە (ھەر چەپکێک لەیالێک - وەرگێڕ-) بەبێ ئەوھى بۆ باشتکردنى بەرھەمھێنەر کارى پێبکریت - تیکرای ئەمانە نیشانەدرى ئەو شیوازەيە-^(۱).

ئابراھام سەبارەت بە سامان پیکەوھەنانى ئەم گروپە لەخەلک دەلى:

((لەھەندىک نموونەى ریزبەندى کاراکتەرى پاشى بەزورى تیکرای پەيوەندییەکانى ژيان وەك دەست پێوەگرتن و بەخشین لەقەلەم دەدری، واتە بەگۆیڤرەى سامان. قسەى نەستەقى ئەوان ئەمەيە: ((کەسیک کە شتیکم دەداتى دۆستى منەو ئەوھى شتیکم لێدەخواییت دۆزمنى منە)). پەيوەندى خوشەويستى ئەوان لەگەل ئەوانەى سەرەوھدا جیاوازییەكى ئەو تۆى نییە. لە کەسانى خاوەن کاراکتەرى کۆمیدا پێداويستى و دامرکاندى ئارەزووى سیکسى یان لە ئاستیکى بەرزدايە یاخود لە ئاستیکى نزم. ریزەکەى گرێدراوى بیانوى ئاکارى یان دلەراوکیکانه. خوشەويستى لەم جوړە کەسانەدا شیوہیەكى تايبەتى ھەيە. ژن خوشەويست نییە بەلکو ((دارايیە)). ھەستى سۆزدارییان

^(۱) ئەم گروپە لەخەلک پارە بەخشین و ھەدیە دانانیان پێخۆشە. گەلیک لەوانە رۆلى خێرخوان دەگێن، بەلام لییدیڤى ئەوان کەم تا زۆرلە ئامانجەکانیان دوورە، لەم روووە کارەکیان بەرھەمھێنەر نییە. بەدلتیایەوھ ئەمانە بى سەبرو توانانین - کە نیشانەى ھاوبەشى کەسانى خاوەن کاراکتەرى پاشییە - بەلام لەکارە نا بەرھەمھێنەرەکاندا بەکاریدین. بۆ نموونە رەنگە بەپیداگرى ریکخراوى نابەرھەمھێن دروست بکەن. ئەگەر لەئەنجامى رووداویکی ناخۆشدا تیکرای قازانجەکیان لەناو بچیت بەو دیسپلینە دل خۆشدەبن کە لەنیو ریکخراوەکەدا دروستیان کردووە.

سەبارەت بە خۆشەويست دەك ئەو ھەستەيە كە سەبارەت بە دارايىيەكانى دىكەى خۇيان ھەيانە، واتە دەيانەوئىت زياتر خاوەنى كەسى خۆشەويستى خۇيان بن.

خواستى يەكەم (مولكداريئى تا ئەو پەرى توانا) لەكەسيكدا بەرچاودەكەوئىت كە خاوەن تواناى خۆشويستنى تەواو (كاملە). بەلام خۆشەويستىيەكەى جورىكى دىكە لەشەھوت وروژاندە، يەكيك لەنەخۆشەكانى من ئەم خواستەى تيدا بوو. جانتايەكى ھەبوو كە تىكراى بىرەوهرىيەكانى چاپيىكەوتنەكانى ژيانى تيدا دەپاراست. ژمارەشيان زۆر بوو: بەرنامەكانى شانۆ، بلىتى بەكارھاتوو، نامەو....ھتد. خواستى دووھەم ((خاوەنداريئى لەئەوپەرى ئاستى توانا)) لەكەسيكدا دەبينرئىت كە زۆر (غىرەتییە) و چاوەروانى وەفاداريیە.

لە گەل ئەم خواستەدا، ئەو كەسانەى كە خاوەن كاراكتەرى پاشىن زۆر ھەسوودن، ھىزى خۇيان بۆ چالاكى بەرھەمھيئن بەكارناھيئن، بەلكو بۆ ھەسوودى بە كەسانى دىكە بەكارى دىئن و لەسەرۋوى ھەموويانەو ھەسوودى بە دارايى خەلك دەبەن. ئەم كاراكتەرە ئيمە بۆ يەكيكى دىكە لەتايبەتەنەندييەكانى دىكەى پاشى رىئويىنى دەكات كە لە روانگەى كلينگى و كۆمەلایەتییەو زۆر گرنگە: پەيوەندى تايبەتى ئەوان لەگەل پارە، زياتر لەوانە رەزىلى چاۋچنۆكى. ئەم

تایبەتمەندییە تایبەتە بە ئەزموونە دەروون شیکارییەکان کە سەلمیئندراوە و لەکتیب و نوسراوەکای گریډراوی ئەم بابەتەدا هاتووە^(۱).

^(۱) لیڤەدا هەندیک لەگوتەکانی ئابراھام دەمینمەو: لەهەندیک نموونەدا پەيوەندی نیوان راگرتنی پیسایی و رەزلی سیستەماتیک زۆر بەرچاوە. بانکدارییەکی دەوڵەمەند دەناسم کە هەمیشە مندالەکانی ناچاردەکات تا دەتوانن پیسایی خویان راگرتن تا لەو خواردنە ی خواردوویانە زیاتر بچیتە نیو جەستەیانەو.

هەرەها ئەم خالە جیگای سەرئەجە کە گەلیک لەو کەسانە ی گێرۆدە ی خەمۆکی دەروونین رەزلی خویان بەجۆریکی تایبەت لەخەرجکردن سنوردار دەکەنەو، لەنموونەکانی دیکەدا دەستکراوەن. بۆ نموونە هەندیک نەخۆش هەن کە پارە بۆ کالای نابەردەوام خەرج ناکەن. سەیری کۆنسێرت یان سەفرە پیویستی بەخەرجکردنی پارە هەیە بەلام لەبەرانبەردا نابینە خاوەن شتی. کەسیک دەناسم کە هەر بەم بۆنەییەو نەدەچووە ئوپرا بەلام لەکەرنی شیری مۆزیک درێخی نەدەکرد، چونکە شریک کالایەکی هەمیشەییە. هەندیک لەوانە ی دەروون خەمۆک لەخەرجکردنی پارە بۆ خۆراک خۆ دوورەگرتن چونکە خواردن کالایەکی نییە بمیئیتەو. هەندیک دیکە بە پێچەوانەو بە ئاسانی بۆ خۆراک پارە خەرجدەکەن. ئەم کەسانە گرتگی بە پاراستنی جەستەو کیشی خویان دەدەن و حەزەدەکن بزانن لەوێ کە دەبخۆن چەندە وەک دارایی بۆیان دەمیئیتەو. ئاشکرایە کە ئەمانە ناوەرۆکی جەستە لەگەڵ پارەدا بەهاوسەنگ دەزانن.

لەهەندیک نموونەدا رەزلی ئەم گروپە لەخەلک تیکرای شیواژەکانی ژیان لەخۆدەگرت، بەشیوەیەک کە سەبارەت بە کەمترین رووبەرپوو بوونەوێ مادی نازەحەت و توپە دەبن. کەسیک دەناسم کە لەماندا دوگمەکانی پانتۆلەکی نەدەبەست تا شوینی دوگمەکان کەمتر خراپ ببیت. دەتوانین بڵێن کە هەندیک پالئەری دیکەش بوونیان هەیە کە لەبن پەڕی کاراکتری پاشیدا شاردراونەتەو.

لەگەلیک نەخۆشیدا جۆریکی تایبەت لە رەزلی بوونی هەیە: لە W.C دا زۆر دەسمال (کلینیکس) بەکارناھێنن. لەم نموونەیدا ھۆکاری سەرەکی خۆ دوورگرتنە لەپیسکردنی شتیکی پاک.

رەزىلى و رەق تەنھا بە پارە يان بەھا پارەيىھەكان سنوردار نايىتتەوہ.
 كات و وزەش دەكەويىتە نىو ئەم شىۋازەوہ، ئەم كەسانە نايانەويىت
 بەفېرۋى بىدەن^(۱). لەجىڭاى خۇيدايە ئەگەر بەبىرتان بەيىنمەوہ كە
 خواستە پاشىيەكان بىيانووھىنانەوہى زۆر لەخۇدەگريىت و ھەلبەت
 تىيىنىيە ئابوورىيەكان لەپلەى يەكەمى گىرنگىدايە. ھەروەھا ھاوتەرىب
 لەگەل ھەزى زۆر بۆ پاك و خاويىنى، رەزىلى، دىسپلېن و كاتناسى،
 بەجاران روبەروى دەرگەوتنى كىتوپرى تايىبەتمەندى دژىش دەبىنەوہ كە
 بەرپىزبەندى پەرچەكردارى شاردرائوہتەوہ. بە بۆنەى گىرىدراوى ئەم
 بابەتە لەگەل دەروونناسى كۆمەلەيەتى دەبى بە پىداويستى تايىبەتى
 كاراكتەرى پاش بەنزىكى و (ھاوسەنگى گونجاو) كە ئابراھم ئامازى
 پىكردوہ، بايەخبەدەين.

ئارەزووى سىكىسى زاۋىيى لەبنەرەتدا تايىبەتمەندىيەكى
 جىاوازى لەلەيەن رىزبەندى كاراكتەر لەگەل ئارەزوو جىنىسيە دەمى و
 پاشىيەكان ھەيە. لەھالىكدا لەئارەزووكانى دوايى تەنھا رىژەيەكى
 كەم لەشىۋەى رەسەن و راستەوخۆ دواى سەردەمى مىندالى دەمىنىتتەوہ و
 بەشى زۆرى لەبلىندبوون و رىزبەندى پەرچەكردارى لەقۇناغەكانى
 دىكەى ژياندا بەكارديىت. ئارەزووى جىنىسى زاۋىيى بەپلەى يەكەم
 لەرىگەى بەتالكردى راستەوخۆى جەستەيىيەوہ كاردەكات. بەھەمان

^(۱) زۆربەى كەسانى دەروون خەمۇك بەتوندى نىگەرانيى بەفېرۋچوونى كاتن. لەروانگەى
 ئەوانەوہ تەنھا كاتىك كە بۆ كارتەرخانكراوہ بەنرخە. ھەر وەستانىك لەكاردا پەرىشانىيان
 دەكات. لەناچالاكبوون و سەيران بىزارن. فرىجى بەناۋى ((دەروون خەمۇكەكانى يەك
 شەممە)) ناويان دەبات. ئەم نەخۇشانە لەكارە بچووكەكاندا كات بەفېرۋ نادەن و لەكارە
 گىرنگەكاندا بەفېرۋى دەدەن.

ئەندازە کە وەسفکردنی ئامانجی جنسی ئارەزووی زاوژی ئاسانە، پیناسەکردنی ئاماژەکانی کاراکتەری زاوژیی دژوارە. بەدڵنیاییەوه ئەمە راستە کە پەيوەندی بابەتی گرێدراوی ئارەزووی جنسی زاوژیی، ھاوڕێیەتی و رزگاری ریزەییە لەدوو پێوەرە بوون. بەلام ناییت لەبیرمان بچیت کە پەيوەندی جنسی ئاسایی لەلایەنی دەروونیەوه بەناچاری خواستی دەروونی خوشەویستی بەیان ناکات. لەروانگەي دەروونناسییەوه ئەو پەيوەندییە رەنگە لەشیوەی خۆپەرستی یان سادیستی کدا تاقیبکریتەوه.

لەلایەنی کاراکتەناسییەوه، لەریزبەندی بۆندبوونەکانی ئارەزووی جنسی زاوژی، دروستبوونی ویستی یەکەمین ریزبەندی پەرچەکرداری گەرنگە. سەبارەت بە بۆندبوونەکان لەو بڕوایەدام کە دەبی لە نیوان ئارەزوو جنسییەکانی ژن و پیاو دا جیاوازی دابنێن (بەلام نابێ لە بیرمان بچیت کە ھەموو کەسێک خاوەن ھەردوو پالەنەری نیرو مییە)^(۱).

زانایاری ئیلمە سەبارەت بە بۆندبوونی ئارەزوو جنسییەکانی ژن و پیاو زۆر کەمە. رەنگە پیشبینی بکەین کە ئارەزووی جنسی نێر زیاتر بەرھەمەولدانی فیکری دەرواتی و سەنتیرو ئارەزووی جنسی می بەرھەمەولدانی، پشتیوانی، بەرھەمەینان، خوشەویستی بی مەرجی دایکەنە ئاراستە دەبی.

ئیمە بەکورتی بیلانچۆیە کمان لەتیۆری دەروون شیکاری سەبارەت بە فراوانبوون و کەمبوونی ئارەزووی جنسی و پەيوەندییە بابەتییەکان

(۱) (۲) وتار سەبارەت بە ئارەزوو جنسییەکان) لەنوسینی فرۆید بخوینەوه.

نیشاندا. بەلام ئەوئەى خرايە روو كەموكورتو لەزۆر لایەنەو
 گریمانەییە. توێژنەوئەى شیکردنەوئەى زیاتر دەبێ هەندیک خالی گرنگ
 چاک بکاتەوئەو زانیاری زیاتریشی پێ زیاد بکات. بەهەر حال بیلانچۆی
 نیشاندرائو خالیکی دەستپیکە وئەو دەرڤەتەمان بۆ دەرەخسینیت کە
 بنەرەتی غەریزی تاییبەتمەندییەکانی کاراکتەری بناسین و لەچۆنیەتی
 کاملبوونی کاراکتەر تیبگەین.

ئەم کاملبوونە بە دوو ھۆکار، مەرجی (شەرتی) کراوە کە ھەر
 کامەیان لە ئاراستەییەکی جیاوازدا کاردەکەن. ھۆکاری یەكەم
 پیگەیشتنی جنسی تاکە کە مەبەست لێی گەشەى ئارەزووی جنسی
 زاوژیی و کەمبوونەوئەى رۆلی فیزیولوژیکی ئارەزووە دەمی و
 پاشییەکانە، ھەرودھا ئەم ھۆکارە بەواتای پیگەیشتنی تیکرایی
 کەسایەتی و کەمبوونەوئەى گریدراوی و دابینکردنی دەرڤەتی
 کاملبوون و فراوانبوونی ھاوپییەتی و خۆشەویستی و میھرەبانی
 لەھەمبەر کەسانی دیکە. ھۆکاری دووھەم کە لەپڕۆسەى کاملبووندا
 بەشدارە، ھۆکاری دەرەکییە، کە تیکەلاویکە لەیاسا کۆمەلایەتییەکان کە
 لەرێگەى پڕۆسەى پەرودەو، کە پیویستی بە چەپاندنی ئارەزووی
 جنسی بەر لە زاوژیی لەپیوانەییەکی بەربالودا ھەیە و دەرئەنجام رێگای
 بەرەوپیشچوونی ئارەزووی جنسی زاوژیی دەکاتەوئەو کار دەکات.

بەلام ھەندیکجار بەرەوپیشچوونی ئارەزووی جنسی زاوژیی کامل
 نییە، دەرئەنجام ئارەزووی جنسی بەر لەزاوژیی بەھەمان شیوئەى
 خویان بلند بوو و زۆر بەھیز دەمینیتەوئە. دوو ھۆکار بۆ بەھیزبوونی

ئارەزووی جنسی بەر لەزاووزی بوونی ھەیه: ۱. جیگیربوون^(۱) — بە بۆنەى دامرکاندن یان دوورخستنهوہى توند لەسەردەمى مندالیدا، ئارەزووی بەر لەزاووزی بەرامبەر پڕۆسەى پیگەیشتن خۆپاگرى دەکات و ھیزی خۆی دەپاریزیت. ۲. گەپانەوہ بۆ رابردوو^(۲) — دواى ئەوہى پڕۆسەى ئاسایی کالمبوون کۆتایی ھات، ھۆکاریکی بى کاریگەرکەرى ناوہکی یان دەرەکی تایبەت تاک لە خۆشەویستی و ئامادەیی زاووزی بۆ قوناغى بەر لە زاووزی دەگەرپینیتەوہ. لەراستیدا جیگیربوون و گەپانەوہ بۆ رابردوو ھاوکات و پیکەوہن. جیگیربوون نیشانەدرى خواستیکە کە لەپیکە گونجاوہکاندا بەئاسانى دەبیئتە ھۆی گەپانەوہ.

بەسەرئنجدان بەبنەرەى لیبیدۆیى تایبەتمەندییەکانى کاراکتەر، کاراکتەرناسى لە ریگای دەروون شیکارییەوہ دەتوانیت ئیمە بۆ پەيبردن بەکارى دینامیکی ئەو تایبەتمەندیانە وەک ھیزی بەرھەمھینەرى کۆمەلگا یارمەتى بدات. لە لایەکی ترەوہ ئەوان دەتوانن خالى دەستپیکى دەروونناسییەکی کۆمەلایەتى بن کە نیشانەدات چۆن تایبەتمەندییەکانى کاراکتەر کە لە زۆربەى ئەندامانى کۆمەلگادا ھاوبەشە، بە تایبەتمەندى کۆمەلگا شەرتى (مەرجى) کراوہ.

کاریگەرى کۆمەلگا کە دروستبوونی کاراکتەر بە پلەى یەکەم و لەریگەى بنەمالەوہ جیبەجى دەبیئت. بنەمالە ناوبژیوانى سەرەکی ئاراستە وەرگرتنى دەروونی مندال بەرەو کۆمەلگایە. ریزە و چۆنایەتى

(۱). Fixation

(۲). Regression

سەرکوتکردن يان توندبونەھۆي راکيڭشانی بەر لەزاوژيى مندالو
شيوازی وروژاندنى بلندگەرايى يان ريزبەندى پەرچەکردارى لەبنەرەتدا
گرڤدراوى پړۆسەي پەرورەدەيە. کە نيشاندەري بونيادي گشتي
دەروونی کۆمەلگايە.

ديسان کاريگەري کۆمەلگا لەدروستبوونی کاراکتەر بۆ ئەو پەري
سەردەمي مندالی دەگەرپيڤتەو. ھەنديک: لەتايبەتمەندييەکانی کاراکتەر
لەچوارچيۆھي بونيادي چينايتي يان کۆمەلایەتي و ئابووری زۆر سوود
بەخشن و لەپيشکەوتنی تاکدا رۆليکي گرنگيان ھەيە. ئەم
تايبەتمەندييانە خاوەن شتيکن کە ئيمە بەناوی ((پاداشتي
کۆمەلایەتي))^(١) ناوی دەبەين. کاری ئەم پاداشتە پيکەو گونجانی
کاراکتەر لەگەل ئەوھي کە لەبونيادي کۆمەلگادا بە ((ئاسايي و
تەندروست))^(٢) ناوی دەبەين دابين دەکات. لەم رووھو کەملبوونی
کاراکتەر پيکەو گونجانی بونيادي لبييدويی لە گەل کۆمەلگا لەخۆ
دەگریت. سەرەتا لەريگەي بنەمالەوھو دواتر لەريگای رووبەروو
بوونەوھي راستەوخۆ لە گەل ژيانی کۆمەلایەتي.

ليڤەدا ئاکاري جنسي کۆمەلگا رۆليکي زۆر بەرچاوی ھەيە.
بەھەمان شيۆھ کە گوتمان بەشي سەرەکی راکيڭشانە بەر لەزاوژيەکانی

(١). Social reward

(٢) جياوازی نيوان تايبەتمەندييە کاراکتەرييەکانی (تەندروست) (ئاسايي) و خەمۆکی
دەروونی لەپيوانەيەکی بەربلۆدا لەريگەي ھۆکارە کۆمەلایەتييەکانەوھ شەرتی دەبنەوھ،
دەييت لەکۆمەلگايەکی دياریکراودا تويژيئەوھيان لەسەر بکريت: ھەر بونيادي کاراکتەريک
کە لەگەل کۆمەلگای خۆي نەگونجيت ((نەخۆشە)). کاراکتەري بازرگانەکانی سەرمايەداري
سەدەي ١٩ لەروانگەي کۆمەلگايەکی فيودالەوھ نەخۆش بوو و بەپيچەوانەوھ.

تاك شويىنى خۇى بۇ ئارەزووى جنسى زاوژيى چۆلدەكات. تا ئاستىك
 كە رهوشتى جنسى كۆمەلگا دامركاندنى جنسى سنوردار دەكاتەو،
 دەبى بۇ پالنه ره بهر له زاوژييهكان يان تايبهتمەندييهكانى كاراكتەرى
 ئەوانيش سنوريك بوونى ھەيىت. ئەگەر لەسەر بهرگرتن لەدامركاندنى
 زاوژيى پيىداگرى بكرىت، ليبيدۇ بۇ دواوہ و بۇ ناوچەى بهر لەزاوژى
 دەگەرپىتەوہ و لەژيانى كۆمەلگا كاريگەرى كاراكتەره دەمى و پاشييهكان
 دەردەكەويىت.

بۇ ئەوہى تايبهتمەندييهكانى كاراكتەر گریدراوى بونيادى
 ليبيدۇيى، لەم رووہوہ بەشيۆەيەكى ريژەيى سەقامگير و جيگير
 دەمينىتەوہ. ئەم تايبهتمەندييانە خۇيان لەگەل بونيادى ئابوورى و
 كۆمەلایەتى دەگونجىنن بەلام ھاوتەريب لە گەل گۆرانكارىيەكان ون
 نابن. بونيادى ليبيدۇيى كە تايبهتمەندييه كاراكتەرييهكان لەوہوہ
 سەرچاوەيان گرتوہ، چەندىن پيۆەرى ھەيە، گۆرانكارى لە بونيادى
 ليبيدۇيى و تايبهتمەندييه كاراكتەرييهكانى گریدراوى، پيويستى بە
 پيکەوہ گونجانىكى دريژخايەن لەگەل ھەل و مەرجى ئابوورى تازە
 ھەيە. ھەر بەم بۆنەيەوہ سەرخانى ئايدۆلۆژيىكى كە لەسەر
 تايبهتمەندييهكانى كاراكتەرى كۆمەلگا دامەزراوہ ھيىدتر لەسەر خانى
 ئابوورى گۆرانكارى بەسەردا دىت.

ليرەدا ھەولەدەم دۆزىنەوہكانى كاراكتەرناسى لەريگاي دەروون
 شيكارىيەوہ لەپرسىكى كۆمەلایەتى بابەتيىدا بەكاربھيىنم. بابەتەكانى من
 تەنھا بە مەبەستى نيشاندانى ريگايەكى ھەلەيە كە گيراوہتە بەر، نەك
 وەلامىكى جدى و مسۆگەر بۇ پرسىك كە بۇ يەكەمىن جار دەخريتە پوو.

پرسی رۇح^(۱) -يان بىنەماي دەروونى - سەرمايەدارى بە دوو ھۆكار
 نمونەيەكى گەنجاوہ. ھۆكارى يەكەم ئەوہيە كە كاراكتەرناسى
 لەرىگاي دەروونشكارىيەوہ بۇ پەيىردن بە رۇحى بۇرژوازى - تيورى
 كاراكتەرى پاشى - كاملترین شىۋازە. دووہەم، گەلىك نوسراوى
 كۆمەلناسى كە نیشانەدرى روانگەيەكى تازەن لەبەردەستدايە.

مەبەستى من لەرۇحى سەرمايەدارى (يان كۆمەلگاي بۇرژوازى)
 چىيە؟ مەبەستم كۆمەللىك تايىبەتمەندى كاراكتەرىكە كە تايىبەت بە
 تاكەكانى ئەم كۆمەلگايەيە - جەختكردنەوہ لەسەر كارى دىنامىكى
 كاراكتەر. من لىرەدا وشەى ((كاراكتەر)) لەواتايەكى بەربلاۋدا
 بەكاردەھىنم و، لەسىستەمى ئابوورى بۇ پىنئاسە ((سومبارت))
 لە((رۇح)) كەلك وەردەگرم. ئەو بەم شىۋەيە رۇح پىنئاسە دەكات:
 ((كۆمەلە تايىبەتمەندىيەكى دەروونىيە كە چالاكى ئابوورىشى تىدايە.
 تىكپراى نیشانەكانى ژيانى فىكرى و تىكپراى تايىبەتمەندىيەكانى
 كاراكتەرىكە كە ھەلسەكەوتى ئەو خەلكەى كە لەچالاكى ئابوورىدا
 بەشدارن، لەخۇدەگرىت و ئەو چالاكىيانە رىك وپىك دەكات)).

بەلام ئەو مەبەستەى كە من لەرۇحى كۆمەلگا يان چىن ھەمە
 پىنئاسەكەى بۇ سەرەوہى پىنئاسەى رۇحى چالاكى ئابوورى فراوان
 دەبىت و تايىبەتمەندىيە دەروونىيەكانى تاكەكانى كۆمەلگا
 لەخۇدەگرىت. ديسان بەپىچەوانەى سومبارت من سەرەتا بايەخ بە
 "بىنەما" و "ھوكمە بەھايىيەكان" نادەم، بەلكو ئەو كاراكتەرە پلەى
 يەكەمى گرنگى لاي من ھەيە كە سەرچاۋەى ئەم دوانەيە.

(۱). Spirit

ئىمە بەپرسى پەيوەندى نىوان رۇخى بۇرژوازى و پۇتستانىزم و
 ئاينىزى پۇتستان سەرقال نايىن. ئەم پرسە ئەوەندە ئالۇزە كە
 تەنەت چاوپىداخشاندېكى خىرا لە بابەتەكە دورمان دەخاتەو. ھەر
 بەم بۇنەيەو بەدوای دۇزىنەو ريشە (ئابورىيەكانى) كۆمەلگای
 سەرمایەدارىدا ناگەرېم. ئەم بېرىارەى ئىمە لە روانگەى مېتۇدىكەو
 رىگەى پىدراو، چونكە لىرەدا تەنھا دەمانەوئىت كاراكتەرى تايبەتى
 كۆمەلگا شىبەكەينەو و ئەم پرسە لىكەدەدەينەو كە چۇن ئەم كاراكتەرە
 نىشانەى بونىادى لىبىدۇيى تايبەتى- ھىزىكى بەرھەمەينەرە كە
 لەكاملبوونى كۆمەلگادا بەشدارە. تويژىنەو ەيەكى تەواى كۆمەلئاسى-
 دەروونئاسى دەبى بەكەك وەرگرتن لە راستىيە ئابورىيەكانەو
 دەستىيىبكات و نىشانى بدات كە چۇن بونىادى لىبىدۇيى خۇى لەگەل
 ئەم راستىيانەدا دەگونجىنىت.

دىسان لەپرسىكى ئالۇزى دىكە كە بابەتى چىيەتى مېژوويە چاو
 پۇشى دەكەم: واتە لە چ شويىنىك لەمېژووەو دەتوانىن سەبارەت بە
 رۇخى سەرمایەدارى و بۇرژوا- سەرمایەدارى قسە بكەين. ئىمە بەم
 گرىمانەيە دەست پىدەكەين كە رۇخىكى وەھا بوونى ھەيە و
 تايبەتمەندىەكى جىگىر و يەك چەشنى ھەيە- ئەگەرچى لەسەدەى (۱۵)
 لە فلۇرانس بىت (بەگویرەى گوتەى سومبارت) يان لەسەدەى (۱۷)
 لەبەرىتانيا بەگویرەى قسەى دقۇ، بنىامىن فرانكلين يان ئەندرىو
 كارىينج و يان بازىرگانەكانى سەدەى (۱۹).

دەتوانىن چىيەتى تايبەتى رۇخى بۇرژوا- سەرمایەدارى، بەئاسانى
 لەھەلومەرجى نىگەتيف و دژ، بەسەرنجدان بە رۇخى سەردەمى بەر

لەسەرمايەدارى (بۇ نموونە چاخەكانى ناوەرپاست) كە ھەنووكە ناوچوۋە، دەسەف بىكەين. بەھرەمەندى لەشادى و چىژ لەژيان ئىدى ئامانجىكى مسۆگەرى بۆرژوازى نىيە، ئىدى مەبەستىك بوۋنى نىيە كە چالاكىيەكانى دژ، بە تايبەت ئابوۋرى، خزمەتى پىيىكات. ئەم نموونەيە لەگفت وگۆ سەبارەت بە خوشگوزەرانى و رابواردنەكانى چىنى فىودال، ئەو بەختەۋەرى و خىروبىرەرى كە كلىسا بەشۈينكەوتۋانى بەلىنى داۋە، يان چىژىك كە لەفىستىقالە پەر خەرچەكان، شىۋەكارىيە جوانەكان، كۆشكە رازاۋەكان و رۆژانى جەژن و شادى ھەستى پى دەكرىت، راستە. ئاشكرايە كە مەۋقە مافىكى زاتىي بۇ شادى، بەختەۋەرى و خوشگوزەرانى ھەيە، ئەم مافە ئامانجى گونجاۋر دروستى چالاكى مەۋقە لەقەلەم دەدرىت، چ ئابوۋرى بن چ نەبن.

رۇخى بۆرژوازى گۆرانكارىيەكى جدى لەم چۆنايەتتىيەدا دروستكرد: ئىدى شادى و بەختەۋەرى ئامانجى بى قەيدو مەرجى ژيان نەبوو و بەھايەكى دىكە شۈينەكەى پىركردەۋە: ئەرك. "كراوس"^(۱) ئەم كارە بەيەكىك لەجىاۋازىيە دىيارىيەكانى نىۋان خواستى سىكولاستىك و^(۲) كالفىنىزىم دەزانى. ((ئەۋەى كارى كالفىن لە سەردەمى سىكولاستىك جىادەكاتەۋە، ھەلگرتنى شىۋازىيەكە كە بەگۈيرەى ئەۋە راستەوخۇ بەرو ئامانج دەپۇى و دىسان جەختكردنەۋە لەسەر فەرمانبەرى ئاشكرا لەپىۋىستىيەكانى ژيان ئامرازى ئەۋە بوو. ئىدى خودى ئەۋە كارەى كە

^(۱). Kraws

^(۲) سىكولاستىك بەۋاتاي رىيازو قوتابخانەيەكە كە گرندراۋى مامۇستاكانى چاخەكانى

ناوەرپاست يان لۆژىكى ئەۋانە. و.

ئەنجام دەدرا گرنگ نەبوو. دیسپلینی ئاسنین پێیویست بوو تا کار بەگوێزە هەستی قوولی فەرمانبەری و ئەرك بێت)). کراوس سەرەپرای ناکۆکی زۆری لەگەڵ ((ماکس فێر)) لەم خاڵەدا لەگەڵ ئەو ھوارپایە: ((فێر بە دانیایەو لەم گوتهیە خۆدا کە لەکلیسای سەرەتایی و چاخەکانی ناوەرەستدا ھەرگیز ئەم بڕوایە پەیدا نەبووبوو کە راپەراندنی ئەرك لەکارو پیشەیی دونیاییدا بەرزترین شیوەی خۆپێکخەری ئاکارییە، راستگۆبوو)). ئەرك (لە باتی شادی و بەختەوهری) وەك بەرزترین بەھا لەکالقی نێزمەوہ بو تیکرایی ھەریمی بیرى بۆرژواری بڵاوبوو یەوہ - لەزانستی خواناسی یان لۆژیک.

ئیدی گۆرانیکاری کاتیك روودەدات کە ئەرك وەك سەنتەر و ناوہند لەقەلەم بدریئت. ئیدی ئامانجی خەلك لەچالاکییە ئابوورییەکان بەدەستھێنانی بژێوی ژیاانی گونجاوی نەریتی نەبوو، بەلكو مولکدارییتی و کوکردنەوہ بووبوہ نەریتیکی ئاکاری، بەبێ سەرنجدان بەوہی کە ئایا لەم داراییە کەلك وەرەگیريئت یان نا؟ جگە لە باسکردنی چەند نمونەییەکی دیکە، شیکردنەوہییەکی دیکە بەپێویست نازانم.

سومبارت ((دەفتەری حساباتی)) بنەمالەى ئالبرتی وەك نموونەییەکی ھەژینەر لەبەھاییە کە بەکوکردنەوہ و کەم خەرجکردن درابووناوژەد دەکات. چەند دێرێك لەو دەفتەرە دەھینمەوہ: لەزۆر خەرجکردن خو دوور بگرە بەھەمان شیوہ لەتاعون خو دوور دەگریت. خەرجکردنیك کە پێویستی بە رەھای نەبێت، شیتییەتی.

ھەرچەندە كەم خەرجكردن و خەرجكردن شتېكى باشە،
خەرجكردنى بېھودە، ناشىرىن، نەفرەتبارە.

خەرجنەكردن زىيان بە كەس ناگەيەنىت و يارمەتى بىنەمالە دەدات.
عەقل مۇچەى بەرەكەتە.

ئايا دەزانن زىاتر چ كەسانىكەم خۇشەدەوئىت؟ ئەو كەسانەى كە
تەنھا بۇ پېۋىستى رەھا خەرجدەكەن و پاشماۋەكەى پاشەكەوت دەكەن،
من ئەوانە بەكەسانىك دەزانم كە خارەن عەقلى مۇچەن.

ئالبرتى ھەروەھا خەرجنەكردنى وزەى تاكيش دۇوپات دەكاتەۋە:
((لەبەكارھىنانى سى شت كە ھى ئىمەيە دەبى وردىبىنن: ۱- رۇحمان.
۲- جەستەمان. ۳- لەھەمۇى گىرنگىر كاتمان.))

((بەمەبەستى خۇ دۇورگىرتن لەبەفېرۇدانى كاتى بەنرخ ئەم
ياسايەى خوارەۋە جىبەجىدەكەين: ھەرگىز تەسلىمى تەمبەلى نابىن، تا
ماندۇۋىى ھىلاكم نەكات ناخەۋم... لەم روۋەۋە بەدانانى ھەندىك ئەرك
بۇ خۇم خۇم لەتەمبەلى و خەۋ رىزگار دەكەم. كە لەجىگەى نۇستىن
دەركەۋتم بەرنامەى كاتى كارە پېۋىستەكانى رۇژ دادەپىژم. بۇ ھەر
كارىك كاتىك تەرخاندەكەم و بۇ بەيانى و عەسرو شەۋ بەرنامە دادەپىژم.
بەم شىۋەيە بەبى ھىچ گىرقتىك كارەكانم رىك وپىكە. شەۋ بەر لەنۇستىن،
ئەۋەى بەدرىژاىى رۇژ ئەنجاممداۋە لەزەيندا دۇوبارەى دەكەمە. ئامادەم
خەۋ لەخۇم حەرام بكەم بەلام كاتم بەفېرو نەدەم.))

هەر ئەم رۆحی ئاکاری ((پیورتین))^(۱)، قسە نەستەقەکانی بنیامین فرانکلین و هەلس وکەوتی شارنشینەکانی سەدەدی نۆزەدیەمیشتی پرکردوو.

لەگەڵ ئەم خواستی مولکداریتییه، تایبەتمەندییهکی دیکەش لەرۆحی بۆرژوازییدا بوونی هەیە: گرنگی گریڤراوی بەناوچەیی تایبەتی. بە چاوپۆشی لەناوەڕۆکەکەیی که رەنگە ماددی یان مەعنەوی بێت نارچەیی تایبەت شتیکی پیرۆزە، هەر جۆرە دەستدریژییهک بۆ سەر ئەم ناوچەییە تاوان و بێ حورمەتییهکی گەورە (پەرچەکردارە کاریگەرە بەهێزەکان لەهەمبەر سۆسیالیزم، تەنانەت لەلایەن ئەو کەسانەشەو کە هیچیان نییه، دەتوانی لەپیوهریکی فراواندا ئەم راستییە جیبەجی بکات کە سۆسیالیزم هەرەشەییە بۆ سەر ناوچەیی تایبەتی).

چ جۆرە پەيوەندییهک لەگەڵ کەسانی دیکە لەتایبەتمەندییهکانی ((رۆحی)) سەرمايه‌دارى بۆرژوايه؟ سنوردارکردنەوهی توندی چێژی جنسی کە ئاکاری جنسی بۆرژواى داسەپاند. ئاکاری کاسۆلیکیش لەگەڵ چێژیکی وەهادا نییه، بەلام بێگومان لەکرداردا هەلس وکەوتی جیهانی بۆرژوا- پڕۆتستان بەتەواوەتی لەگەڵ ئاکاری دونیای بەر لەبۆرژوازی دا جیاوازه. بەلگەکانی پیاویک وەک بنیامین فرانکلین نە تەنها رەنگدانەوهی

^(۱) Puritan بایکی ئاینزای پڕۆتستانە.

نەرىتىكى ئاكارى، بەلكو رەنگدانەۋەى كىردارى بۇرژۋازىشە. ئەۋ
لەپىنئاسەكەى خۇى سەبارەت بە بالابوون، داۋىن پاكى و پاك و خاۋىنى
ۋەھا دەلى: ((تەنھا بەمەبەستى تەندروستى و زاۋى لەچىژى جنسى
خۇتان دووربىگىن. لەكارىكى جنسى كە لاۋازى خۇتى لىبىكەۋىتەۋە يان
ئاسايش و ئۇقرەىى ھەر كەسىكى دىكە تىكېدات خۇ دوور بىگىن))^(۱).

بى قەدرو قىمەتكىردى چىژى جنسى بە تىجىد (جەستەىى كىردىن)
گرىدراۋى تىكراى پەيۋەندىيە مروىيەكانى كۆمەلگە بۇرژۋازىيە.
بەتايىبەت پەيۋەندى خۇشەۋىستى كە ملكەچى تىبىنىيە ئابوورىيەكان
بوو. لەگەل ئەم جەستەيىكىردنەدا، كەمتەرخەمى بۇ چارەنۋوسى
ھاورەگەز بووبەيەكىك لەتايىبەتمەندىيەكانى پەيۋەندى لەجىھانى
بۇرژۋازىدا. ھەلبەت مەبەست ئەمە نىيە كە لەسەردەمى سەرمایەدارىدا
كەمتەرخەمىكى ۋەھا بوونى نەبووە يان توندوتىژنەبوو. خالەكە
لىرەدايە كە كەمتەرخەمى بۇرژۋازى تايىبەتمەندى تايىبەتى خۇى ھەيە:
لەم رىبازەدا بەرپىرسىارىتى سەبارەت بە چارەنۋوسى كەسانى دىكەو
تۇزقالىك خۇشەۋىستى بى مەرج بەرچاۋناكەيت^(۲).

(۱) بىنامىن فرانكلين - ئوتۇيىوگرافى.

(۲) فرانكلين ئەم كارە باشوبالايانە گىرگىت لە قەلەم دەدات: كەم گوتىن، دىسپلىن،
رىزىبەندى، كۆلنەدان، عەقلى موۋچە، سەبىر، گەرم وگورپى، بى كىينەيى، بى لايەنى،
سەقامگىر بوون، داۋىن پاكى و خاكى بوون. بەشئۋەيەك كە دەبىنن يارمەتى، خۇشەۋىستى
مىھربانى باسى لىۋە نەكراۋە.

((دهفۆ)) پیناسهیهکی کلاسیکی له م کهمتهرخه می بۆرژوازییه ههیه، ئهو ههژاران به جه ماوه ریکی هاوارکه ر ده زانی ت که قهت کاریکی باش ئه نجام ناده ن و باریکی نه گونجاو ن له سه ر شانی کو مه لگا، یاسایه کی تایبه تیان پیویسته. ههروه ها که ده بین سهرمایه داری ئه م ئایدۆلۆژیایه ی جیبه جی کرد، به تایبه ت له سه ده ی (۱۸-۱۹) دا. ته نانه ت تا سا لی ۱۹۱۱ تراستی توتونی ئه مریکا به هه بوونی هه مان شیۆزا تاوانبا ده کرا. به گوته ی سومبارت: ((له هه ری می رکه به رایه تیدا مرو ف ب ی به زه یی نانه به لاوه نرا بو)). ژیا نی زۆربه ی ریبه رانی پیشه سازی ئه مریکا به لگه ی ئه م لافه ن.

له هه سته ی بۆرژوا دا ئه م نه بوونی گشتی دلسۆزی و به زه ییه، قهت به شتیکی به دره وشتی له قه له م نه ده درا. به پیچه وانه وه، ئه م کاره ته نانه ت پشتی به چه مکه ئاینییه کان ده به ست. له باتی به خته وه ری گهره نته کرا و بۆ ئه و که سانه ی که مندا لانی باوه رمه ندی کل یسا بوون، له روانگه ی بۆرژوازییه وه شادومانی یی پا داشتی رایه پراندنی ئه ر که له قه له م ده درا و، ئه م تیۆرییه که له سیسته می سهرمایه داریدا سه رکه و تن سنوور ناسی ت، بیرو پر وای ناو ها تووی به هیز ده کرد.

ئه م به تال بوونه ی بۆرژوازی له به زه یی، نیشاندهری پیکه وه گونجانیکی پیویست له گه ل بونیادی ئابووری سیسته می سهرمایه داری بوو. به نه چه ی کی به رک یی ئازاد و بیرو پر وای پیویست به وه سه باره ت به مانه وه ی گونجاوتر پیویستی به که سانی ک بوو که له کار و کاسبی

خۇياندا پابەندى بەزەيى و ھارپەگەز دۆستى نەين، ھەرچەندە بەزەيى كەتر بىت سەرکەوتن زىاترە.

لەكۇتايىدا دەبى ئامازە بە تايىبەتمەندىيەكى دىكەش بىكەم كە گەلىك نووسەر لەسەر گىرنگى ئەو جەختيان كرۇتەو: ئاوردانەو لەخۇ، بىنەچەى ھەسابگەرى و ئامانچ گەرى. لەپوانگەى منەو ئەم عەقلىگەرايى بۇرژوازيە، كە ھىچ پەيوەندىيەكى بەشىۋەكانى دىكەى چالاكى عەقلىيەو نىيە، لەگەل چەمكى دەروونى دىسپلىن كە پىشتىر شىرۇقەمانكرد پەيوەندى ھەيە.

ئۇتۇبىۋگرافى فرانكلين كە گەلىك نمونەى كاملى لەم ((دىسپلىنى و عەقلىگەرايى))ى بۇرژوازى تىدايە^(۱).

^(۱) نمونەيەكى بەرچا و لەم دىسپلىنە بەرنامەى رۇژانە فرانكلينە كە لەئۇتۇبىۋگرافىيەكەيدا ھاتو: دىسپلىن و دەخوازىت كە ھەر بەشك لەچالاكى من كات و شويىنى گونجاوى خۇى ھەبىت. لەم رووۋە ئەم بەرنامەيەى خوارەو ھەم بۇ سەرانسەرى رۇژ داپىژاۋە. سەعات (۵) ھەستان لەخەو، خۇشوشتن، رىپرەسمى نوپىژ، بەرنامەپىژى. سەرەتاي بەيانى دەبى چ كاريكى باش ئەنجامبەدەم؟ . (۶) چاوخشانەو بەكارەكان، خواردنى ناننى بەيانى و.....

(۷)

(۸)

كار تا

(۱۲)

خويىندەو، چىكردىنى ھسابەكان و خواردنى ناننى نيوپ تا كاتژمىر (۱).

كار تا ھەسر

(۵)

بەكورتى: تايىبەتمەندى سەرەكى سەرمایەدارى بۆژوازى كە پىنى
ئاشنا بووين برىتتىن لە:

۱. سنوردارى رۆلى چيژ وەك ئامانچ و مەبەست. (بەتايىبەت چيژى
جنسى).

۲. ھەلگەر ۱۰۰۰ لەخۇشەويستى و گرنگيدان بە بەدەستىھەنانى،
مولكدارىتى و كۆكردنەو وەك مەبەست و ئامانچ.

۳. ئەركى تايىبەتى وەك بەرزترىن بەھا.

۴. جەختكردنەو لەسەر (ديسپلين) و گوینەدان بە بەزەيى و
ھاوخەمى دەربرىن لەگەل ھاوۋرەگەن.

ئەگەر ئەم تايىبەتمەندىيانە لەگەل نىشان تايىبەتمەندىيەكانى پاشى
كە پيشتر باسما نكردوۋە بەراورد بکەين، بەئاسانى بۆمان دەردەكەويىت
كە گەلىك ليكچوون و لەھەقھاتن لەنيوانياندا بوونى ھەيە. ئەگەر ئەم
لەھەقھاتنە راستىيت، كەواتە مافى ئەو مان ھەيە بلىين كە بونىيادى
ليبيدوى كەسى بۆرژوا خاۋەن ليبيدوى پاشى توندبوۋە.
تويژىنەۋەيەكى تەۋاۋ وەسفكردنىكى كاملى و دەروون شىكارانەي لە
تايىبەتمەندىيەكانى كاراكتەرى بۆرژوا سەرمایەدارى ئاشكرا كردوۋە و

سەرەتاي شەۋە، چ كاريكى باشم ئەنجامداۋە (۶) تا (۹) ھەموو شتىك لەشويىنى خۇي
دابىنمەۋە، شىۋ بۆم، گوى لەمۆزك بگرم بحەسىمەۋە، قەسەبكەم، چاۋىك بە بەرنامەكەي
رۇژدا بخشىنمەۋە.

(۱۰) شەۋ تا (۴) بەياني خەۋ

فرانكلين ھەرۋەھا لىستىكى (۱۳) كاري باش و بالاي ئامادەكردوۋە كە خاۋەن ھەمان
ديسپلىنى مەبەستى ئەۋە.

نیشانەدات كە چۆن و تا چ ئاستىك ئەم تايىبەتمەندىيانە لەگەل
پىۋىستە ئابوورىيەكانى سەرمایەدارىدا دەگونجىت، لەلایەكى ترەو
وروزىنەرە پاشىيەكانى دىكە خۆيان وەك هیزىكى بەرھەمھىنین لە
كاملبوونى ئابوورى سەرمایەدارىدا^(۱).

بەھەمان شىۋە كە پىشتەر گوتمان لەم وتارەدا باس لەمىژووى
دەستپىكرىنى سەرمایەدارى و رۆحى سەرمایەدارى ناكەم. بەلام بۆ
دوركەوتنەو لەھەندىك نادىارى و لىلى دەبى بەفراوانبوونى
سەرمایەدارى پاوانخوازنە بايەخىك بەدەين. ئاشكرایە كە تايىبەتمەندى
كاراكتەرى بۆرژوازى سەدەى (۱۹) وردە وردە لەناوچوو، ھەروەھا
سەمىيەدارى خۆ پىگەيشتووى كلاسىك كە ھەم بەرپرس و ھەم خاوەن و
ھەم بەرپۆھبەرى رىكخراوەكەى خۆى بوو لەھالەتى لەناوچووندايە.
تايىبەتمەندىيەكانى كاراكتەرى مامەلەچى پىشوو زياتر لەبەردەم
سەرمایەدارى تازەدا ئاستەنگە نەك يارمەتیدەر. شروڤەكردن و
شىكرىدەو رۆحى سەرمایەدارى نوێ لەسەرمایەدارى ھەنووكەيىدا
لەناوچەى دەرووناسى كۆمەلایەتى و دەروونشىكارىدايە.

^(۱) پىشتەر گوتمان كە لەلایەنى تىزى سەركىيەو ئەم وتارە گرنگىيەكى ئەو تۆى نىيە، كە
بەگوێزەى تىزى لىيىدۆ قسە بكرىت يان بەھەمان شىۋە كە من لەسالەكانى دواتردا
ئەنجامدا، دەستەواژەى جۆش و خروڤشەكانى لىوانلىو لەوزە بەكاربىرىت. دەبى دوپاتى
بەگمەو كە وەك من پىناسەى كاراكتەرى پاشىم لەفرۆيدو نوسەرەكانى دىكەو
وەرگرتوو بە توڤزىنەو كلىنىكى سەلمىنراو. پىداچوونەو مىن لەكتىبى، "مروڤ بۆ
خودىتى خۆى" كە تىيدا دەستەواژەى (Hoarding) لەباتى كاراكتەرى پاشى دانائە
تەنھا ئامارەكانى نەخۆش وەسف دەكات نەك لەناوچەى ئارەزوو پاشىيەكاندا رىشەى
داكو تايتت..... ۱۹۷۰.

بەلام لەچينيكي كۆمەلگادا تايبەتمەندييه كانى كاراكتەرى پيشوو
ماوتەتەو: لەچيني ناوهراستى خوارەوهدا. لەولاتە پيشكەوتوو
سەرمایەدارييه كاندا، وەك ئەلمانیا، ئەم تويژە هيژى سياسى و ئابورى
خوى لەدەستداو، بەلام بەم حالەشەو ئەركە ئابورييه كانى خوى
لەشيوى لەبرەوكەوتوى سەرمایەدارە كۆنەكان (لەسەدى ۱۸-۱۹)
رادەپەرپنن. لەوردە بۆرژوازي هەنووكەيدا هەمان تايبەتمەندى
كاراكتەرى پاشى كە دەگوتريت تايبەتى رۆحى سەرمایەدارييه
دەبينريت^(۱).

وا ديارە چيني كريكار كەمتر لەچيني ناوهراست و خوارو خاوەن
ئەم تايبەتمەندييه پاشيانە بن يان كەمتر نيشانى دەدن. ئەم جياوازييه
بەباشى هەستى پى دەكریت، بەو مەرجەى كە وا گريمانە بكەين كە
پيگەى كريكار لە پرۆسەى بەرهەمهيناندا ئەم تايبەتمەندييانە
رەتدەكاتەو. دژوارترین پرسىار ئەمەيه: بۆچى ئەندامانى پرۆليتاريا و

^(۱) شيكردنەو كاراكتەرى چيني ناوهراستى خوارو لەئەركە گرنگە دەروونناسى و
كۆمەلایەتییەكانە. خواستى شۆرشگەرانەى ئەم چينەش شايسەتى تويژينەو. ئەم
خواستى ياخيبيون و حورمەت بەكەسانى پلەوپايەدارى باوك ئاسا ديسپلين
لەتايبەتمەندييه كانى كاراكتەرى پاشييه. ياخيبيون لەهەمبەر پلەى باوكى نيه كە
سەرپراى هەموو شتيك وەك خوى ماوتەو. ئەم خواستە دوو پيۆرهيه بابەتەكانى
دامركاندن دكاتە دوو بەشەو. بايەخدان بە سەرچاوى دەسلەت بەرەو ريبەرى بەهيژ
ئاراستە دەبيت و، بەشەكەى دى سيمای باوكى رووبەرۆى ياخى بوون دەبيتەو.
جياوازی نيوان چيني خواروى بۆرژوازی و چيني سەرەو لەنوكتەكانى ئەم دوو چينەدا
بەرچا و دەكویت كە يەكەمينيان لەمەيخانەكاندا نوكتەى گريدراوى پاش دەليئەو
دووهەمينيان لەهۆلەكانى خواردنەو دا نوكتەى زاوژى دەگيرنەو.

چىنى ناوەرپاستى خواروو، كە نە سەرمايەپەكياڭ ھەيە و نە پاشەكەوتىك، ھېشتا نىشانەي پاشىيەكان لەخۇيان نىشان دەدەن و بەئایدۇڭياكەي پابەندىن^(۱)؟ بەبېروى من ھۆكارى رازىكەر ئەمەيە كە بونىادى لىبىدۇيى لەبن ئەم نىشانانەدا لەرىگەي بىنەمالەو ھۆكارە فەرھەنگىيەكانى دىكەو ھەشەرتى (مەرجىكراو)^(۲) و لەم روو ھەخاوەن كىش و قورسايىيەو ھىدى تر لەھەل و مەرجى ئابوورى ئاماژە پىكراو گۆرانى بەسەردا دىت.

گرنگى و واتاى ئەم جۆرە دەرووناسىيە كۆمەلەيەتتە بۆ كۆمەلەناسى چىيە؟ يەكەمىن بەھا لەم راستىيەدا شاراوەيە كە دەرفەتى

^(۱) پىرسىيارىكى گرنگى دىكە ئەمەيە كە تا چ ئاستىك دەتوانىن سەبارەت بە زىادبوونى تايبەتمەندىيەكانى كاراكتەرى زاووزىيى لەنىو چىنى ناوەرپاستى سەرھە قسە بكەين؟ وەلامى ئەم پىرسىيارە دژوارە چونكە كاراكتەرى زاووزىيى لەدەرووناسى تايبەتى و كلىنىكى بەگۆيرەي پىنويست توڭزىنەو ھى لەسەر نەكراو.

^(۲) ئاشكرايە كە شىكردنەو ھەك لەتايبەتمەندىيە جياكەرەو ھەكان كاراكتەرى پىروليتارىيا بۆ تىگەشتن لەھۆكارەكانى سەركەوتن يان بىن كەوتنى سۆسىيالىزم لەنىو ئەم چىنەدا گرنگە. لىرەدا تەنھا بەناكۆكى نىوان بۆچوونەكانى ماركس (كە بالابوونى ئازادى مەۋقە لەسەر ۋە چالاكى ئابوورىيەو دەبىئىيەت، مافى بى شەرت و مەرجى شادى و خۇشخالى مەۋقە! دەگەيەنەت و لەپەيۋەندىيە مادىكراو ھەكانى مەۋقە لەگەل سەرمايەدارىدا رەخنە دەگىرت) و تايبەتمەندىيە پاشىيەكانى رۇخى بۆرژوازى كە بەھەلە ماركسىزم بەرژىمىك بۆ دابەشكردنى يەكسانى داھات دەزانى ئاماژە دەكەم.

پىرسىيارىكى دىكە لەپەيۋەندى لەگەل ئەم بابەتەدا بوونى ھەيەو ئەۋىش سەبارەت بە پاشەكەشەي ھىزى باوك ئاسا لەئاستى دەروونى و دەرگەوتنى نىشانەكانى دايك سالارىيە. بۆ نمۇنە زەۋى دايكى خىزخاۋو فىركارە بۆ مىندالان. لەھالىكەدا كە ئازادى ئىن خراۋەتەرۋو، تايبەتمەندىيە فاشىستىيەكانى چىنى ناوەرپاستى خواروو ھېشتا پىشت بە دەسەلاتى پىياو بىندەستى ئىن دەبەستىت. پەيۋەندى ناسىۋناليزم لەگەل بونىادىكى باوك سالارى فاشىزىمىش بۆ خۇي جىڭاى پىرسىيارە.

ئەوھمان پىدەدات تا بەھىزە لىيىدۇيىھەكان لەكاراكتەر روئى ئەوان وەك
 ھۆكارگەلىك كە كاملىبونى كۆمەلەيتى كۆمەلگا و ھىزە
 بەرھەمھىنەرەكانى بەرھە پىش دەبات (يان ئاستەنگ دەكات) تىبگەين.
 لەم رووھو دەرفەتەك دەرخسەت تا واتايەكى ھەستىپىكراو لەلەينى
 زانستىيەوھە كوتومت بۇ واتاي "رۇح" سەردەمىك تەرخان بىكەم. ئەگەر
 چەمكى رۇحى كۆمەلگا بەم شىوھە دەك بىرەت گەلىك ناكۆكى كە
 لەنوسراوھ دەرونناسىيەكاندا بوونيان ھەيە لەناو دەچن. چونكە
 زۆربەى ئەم ناكۆكىيانە لەم راستىيەوھە سەرچاوھ دەگرن كە چەمكى
 "رۇح" نامازە بە ئايدۇلۇژى دەكات نەك تايبەتمەندىيەكانى كاراكتەر كە
 دەتوانى بەجۇراو جۇرىيەكى زۆرەوھ لەئايدۇلۇژيا جۇراو جۇرەكانداو
 تەنەت دژە واتايەك پەيداىات. بەكارھىنەكانى دەروون شىكارىي گەلىك
 روانگەى سودبەخش لەتويژىنەوھە پرسەكاندا پىش بە كۆمەلناسان
 دەكاتو، ھەروھە لەبەردەم بەكارھىنەكانى نارەخنەگرانەى بابەتە
 دەرونناسىيە درۆينەكان ئاستەنگ دروست دەكات^(۱).

(۱) كارى بابەتە دەرونناسىيە درۆينەكانو ئاستەك كە سومبارت دىايىكردوھ. ئەو باسى
 مرقۇى سەردەمى بەر لەسەرمایەدارى دەكات: ((ئەو مرقۇىكى سىروشتىيە، ھەمان ئەو
 مرقۇى كە خوا خەلىقىكردوھ.... شىوازە ئابورىيەكەى لەپىش چاوى ئىمەيە، كە
 لەسروشتى مرقۇىوھە سەرچاوھى گرتوھ)).

ئەم رووھى بوونە لەشىكردنەوھەكى ئەو لەرۇحى سەرمایەدارى رژىمى سەرمایەدارى كە
 بەگوتەى ئەو وەك مەنەلە، بەرچاودەكەوئىت: ((بەھەى كۇتايى ئەم جۇرە كەسانە نىشانەمى
 كەمبوونەوھى پىرۇسەى شىكردنەوھەى تا سادەترىن توخمەكانە.... گەرەنەوھەك بۇ قۇناغى
 سادەى رۇحى مەنەلى. رىگەم بەن ئەم بابەتە بسەلمىنم. چوار كۆمەل بەھەى سەرەتايى
 بەسە ر ژيانى مەنەلە زالە: (۱) بەژنو بالا. (۲) جىمجۇلى خىزا. (۳) نوئىبون. (۴)
 ھەستىكردن بەھىز. ئەم بەھايانە، دوپاتى دەكەمەوھە تەنە ئەم بەھايانە، لەسىستەمى
 بەھەى مرقۇى ھەنوكەيىشدا بەرچاودەكەوئىت)).

دوايىن وتە

لەم كىتەبەدا باسى قەيرانى دەروونشيكارىمان كرد. بەلام دەبى
بزانىن كە ئەم قەيرانە خۇي لەقەيرانىكى گەرەترەو سەرچاوەى
گرتووە. ئايا ئەم قەيرانە گەرەپە لەكۆمەلگەى ھەنووكەيىدايە؟ ئايا
لەمرۆڧدايە؟

سەرەپاى ئەوھى وەلامى ھەردوو پرسىيارەكە پۆزەتەقە، بەلام
قەيرانى راستەقىينەى ھەنووكەى قەيرانىكە كە لەمىژووى مەوقايەتەيدا
بى وىنەيە: **ئەويش قەيرانى خودى ژيانە**. ھەلبەت ئەوانەى كە
دەزانن و بايەخەدەن دەيانەويىت تىگەيشتنەكانى خۇيان رووتەر بەيان
بكەن. ئىمە رووبەرووى ئەم ئەگەرە بووينەتەو كە لەماوھى (۵۰)
سال و- يان رەنگە زووتر- ژيان لەنيو ئەم ھەسارەيەدا لەناوبچىت، نەك
تەنھا بەشەرىكى ناوھكى، كىمىيائى، بيولوژىكى (پىشكەوتنى
تەكنۆلوژىكى كە ھەر سالىك چەكى كوشندەترو روخىنەرتەر دروست
دەكات) بەلكو: پىشكەوتنى پىشەسازى خاك، ئاو و ھەواى پىس
كردووەو، پاراستنى ژيان لەرىگەى ئەم سى توخمەو نامومكىن دەكات.

ئايا دەروونشيكارى بەم قەيرانەى ژيانەو پەيوەندى ھەيە؟
رەنگە نا! و رەنگە چارەنووسى حاشاھەلنەگر، ئەمە بىت كە
رەبەرانى جىهان و شوينكەوتووەكانيان لەكارىگەرى رق، بەرزەفەرى، نا

وردبینی و دۆگمایى فکرى خویان به رهو کاره ساتیک دەرپۆن که که مینه، که ده بینین چاره نووسیکی رهش به ریگه وهیه، له بهرام بهر ئهوانه وهك گۆران بیژهکانی درامی یۆنانی: ده توان مەترسییه که رابگهیهنن به لام توانای گۆرینیان نییه.

به لام تا کاتیک ژیان بوونی ههیه کی ده توانیت نائومید بییت؟ مادام ملیۆنان مروّف ده ژین، هه ناسه ده دهن و پیده کهنن، ده گرین و هیوادارن، کی ده توانی بیدهنگ بمیّیت؟ زینده وه رناسان، کیمیا ناسان، ده رونسان، جیل ناسان^(۱)، ئابووری ناسان، پزیشکان، فهیله سووفه کان، کۆمه لناسان و فیزیۆلۆژیسته کان سه بارهت بهو هه ره شهیه دواون و، دیسان ده دویّن، به لام نه زۆربه یان، به لکو هه ندیکیان. ده روونشیکار ده بی له روانگهی خۆیه وه قسه بکات، ئه ویش، وهك کهسانی دیکه ده زانی که کات کورته و ده بی پرسه سه ره کییه کان بخاته پروو.

له م باره دا من ته نها ده توانم پشت به وه ببه ستم که له روانگهی فیکری خۆمه وه گرنگه و، هه ولّمداو ه بۆچوونه کانی خۆم له م وتارانه دا بخمه پروو. رهنگه باسکردنی کورته یه کیان له کۆتایی ئه م وتارانه دا سود به خش بیّت: یه که م ئه وه ی که ده روونشیکاریی سه رقائی زانیاری قهیران ده بیّت، له خه یاله کوشنده و لوژیکی کردنه کان که هیزی کار ئیفلج ده کهن په رده هه لده مالن. دیسان له م بهروایه دام گرنگترین باب ته تیک که ده روونشیکاریی ده توانی تییدا به شدار بیّت پرسی تیگه یشتن

(۱). Geneticist

لەخودى ژيان و شيوازه كانىيەتى. لىرەدا دەبى دەرونشيكارىي لەفرۆيد جىبابىتەو، ئەو لەنيوھى دووھەمى ژيانى خۇيدا لەو بېروايەدابوو كە جۆش و خرۆشى مەرگ و ويړانكەرى وەك ھەولدان بۆ ژيان بەشيكي بنەپەتى و نەگوږى كاراكتەرى مروڤە. ئەوانى دىكە وەك "لوزتز" لافى ئەوھيان لىداو، كە ھەرچەند لەپروانگەى تيؤريكي جىاوازهو، توندوتىژى و دەستدرىژى مروڤە زاتىيەو كۆنترۆلكردنى دژوارە.

لەم ھەزو سەرنج و دۆزىنەوھى تايبەتمەندى زاتى ويړانگەرى (كە بۆ لۆژىكىكردنى رىكۆردو كەمتەرخەمى سەبارەت بە مەترسى شەپ زۆر گونجاوبوو) ھىچ كارىك بۆ جىاكردنەوھى بەشە جۆراوجۆرەكانى توندوتىژى ئەنجام نەدراو. توندوتىژى پەرچەكردايى لەخزمەتى ژيان و وەك بەرگرييەكە لەھەمبەر ھەرەشە راستەقىنە - يان ئەگەرى لەسەر بەرژەوھندييە ژيانىيەكان، سادىزم، ئارەزووى دەسەلاتى رەھاو كۆنترۆلى تەواوھتى مروڤە، ويړانگەرىي، نەفەت لەژيان و ئارەزووى لەناوبردنى. بۆچى كەسيك ناتوانى لەنيوان جۆرە جۆراوجۆرەكانى توندوتىژىدا جىاوازي دابىت؟ ھەلبەت ناتوانى تەنانەت ھەلومەرجى دەرکەوتن و توندبوونى ھەر كامەيان لىكېداتەوھو رىڭگاي كەمكردنەوھى توندىيەكەيان بدۆزىتەو.

لەپروانگەى مەنەو، بنەپەتى ترين پرس، ناكۆكى نيوان جۆش و خرۆشى ژيان و جۆش و خرۆشى مەرگە. ئەم دوانە خواستى ھاوتەريبي بىؤلۆژىكى نىن، بەلكو يەكدەكى (على البدل) يەكەين. (جۆش و خرۆشى مەرگ پەيوەندييەكى نزيكى لەگەل كاراكتەرى پاشى بەدخويى فرۆيد ھەيە). ھەردوو خواستەكە بەزۆرى لەكاتىكدا كۆدەبنەو، ئەوھى

گرنگ و شايانى سەرنجدانە توندی ھەر كام لە جۆشانەيە. زۆربەى خەلك جۆش و خرۆشى مەرگىيان نىيە^(۱). بەلام لەكاتى قەيراندا دەكەونە ژيەر كارىگەرى جۆشى مەرگەو، ئەوانەى كە جۆش و خرۆشى مەرگيان ھەيە، ھەميشە ئائوميدن. رەنگە خەلك بكەونە ژيەر كارىگەرى دروشم و ئايدۆلۆژياكانى خويان، ھەلبەت ئامانجى راستەقىنە واتە ويّرانگەرى شاردرادويەو عاقلانە دەرکەوتوون. شەيدايانى مەرگ بەناوى شانازى، ديسپلين، دارايى و، رابردوو دەدوين. بەلام ھەندىك جاريش بيانويان داھات و، ئازادى و دادپەرورەييە. دەروونشيكارى فيرماندەكات كە گومان لەقسەكانى خەلك بكەين، چونكە قسەكانى ئەوان تەنھا ناوەرۆكى ھەستى ئەوان لەخۆدەگریت. ھەرۆھا فيرمان دەكات كە چۆن ئەوھى لەنيوان دپرەكاندا نوسراوہ بخوينينەو، چۆن بەگوچكەى "سيھەم" ببيستين، چۆن لەئامازەكانى سەر و دەست و شوينەكانى ديكەى جەستە لە ناخى خەلك ئاگاداربينەو.

دەروونشيكارى دەتوانيت يارمەتى خەلك بەدات تا شەيدايانى مەرگ لەپشت دەمامكە ئايدۆلۆژيكەكانى ئەوانەوہ بوەستين و، چيەتيەكەيان بيين نەك تەنھا قسەكانيان ببيسن، ديسان با شەيدايانى ژيان، نەبەقسەكانيان، بەلكو بەبوون و چيەتيەكەيانەوہ پەى ببن گرنگتر ئەمەيە كە دەروونشيكارى يارمەتيمان دەدات تا

(۱) مايكل ماكۆبى نيشانى داوھە نزيكەى ۱۰٪ خەلكى ئەمريكا و مەكسيك جۆش و خرۆشى مەرگيان ھەيە.

جۆش و خرۆشى ژيان و جۆش و خرۆشى مەرگ لەبوونی خۆماندا
 بدۆزینەو، مەملانی نیوان ئەو دووانە ببینن و خوازیاری سەرکەوتنی
 جۆشی ژيان، بە سەر دوژمنەکیدە واتە جۆشی مەرگ بین. قسەکردن
 بەدروشم گەلیک بە ناوی ویزدان، ئاشتیی، مەروئایەتی نادیارو بی
 کاریگەرن، مەگەر بەدروشمیک کە قسەکردن بەو دەست پی بکات و
 کۆتایی پێبێت: "بەناوی ژيان".